

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2014. október 23.

XIV. évfolyam, 4. sz.

ARACS

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Megjelenik évente négyszer.

Alapító: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Alapítók: dr. Gubás Jenő (elnök), Utasi Jenő (főszerkesztő), dr. Vajda Gábor (felelős szerkesztő)

Kiadó: Aracs Alapítvány, Horgos

Főszerkesztő: Bata János (bata.horgos@gmail.com)

Lektor: Gubás Ágota és Kulhanek Edina

Művészeti szerkesztő és fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számítógépes tördelés: Giricz Károly

Nyomda: Grafoprodukt Kft., Szabadka

Nyomdaigazgató: Özvegy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Bata János, Gubás Ágota, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor, Mihályi Katalin, Mirnics Károly, Utasi Jenő

A szerkesztőség címe: 24000 Szabadka – Subotica, Prvog ustanka 20.

Telefon/fax: (+381)-24/542-069

E-mail: folyoirat@aracs.org.rs

A folyóirat olvasható a www.aracs.org.rs honlapon.

E számunkban a felvidéki Tűzvirág Naszvadi Nemzetközi Zománcművészeti Seregszemlén született alkotásokból válogattunk.

A címlapon: Fehér Margit Szarvashalál

A hátlapon: Czóbel Marianna Szeretet

Támogatók:

Tartományi Oktatási, Közigazgatási és
Nemzeti Közösségi Titkárság

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

008+32(497.113)

ARACS : a délvidéki magyarság közéleti folyóirata /
főszerkesztő Bata János. – 1. évf., 1. sz. (2001) –
– Horgos : Fondacija Aracs = Aracs Alapítvány, 2001–. –
Ilustr. ; 29 cm

Tromesečno.
ISSN 1451-1762 = Aracs

COBISS.SR-ID 94357250

Tartalom

Szentmihályi Szabó Péter	Isten versei	5
Rencsényi Hajnal Elvira	Ártatlanok igazsága - Évtizedekig elhallgatott sorstörténetek	6
Klamár Zoltán	Egy sorsfordító esztendő: 1944 - a magyar holokausz	10
Stanyó Tóth Gizella	„A megbékélés pillanatai váljanak örökkévalósággá” - Légvári Sándornak, a keresztek ácsolójának emlékére	13
Dóczy Péter	Sose volt, hogy az élet megdöglik... Trianon árnyékában . . .	15
Tráser László	Cédulák VI.	28
Kalmár-Marón György	Bevezető sorok egy rádiójegyzethez	32
Maron Ferenc	előadása a Szabad Kossuth Rádióban 1956.XI.3-án	33
Kalmár-Marón György	Késleltetett hatású októberi gránát, fényből, színekből, elmorzsolt könnyből – In memoriam Szeles Erika	34
Paál Tamás	Kiegészítések '56 történetéhez	37
Mirnics Károly	1956 – a XX. századi emberveszteség és a mai globalizációs folyamatok tükrében	54
Gutai István	Szép életem volt – Töredékek Cseszák Imre életéből	61
Hollai Ferenc	Délvidéki följegyzések	67
Stanyó Tóth Gizella	70 év után először beszélnek nyíltan Szerbiában a megtorlásokról - Kettős interjú A nép nevében! c. belgrádi kiállításról	74
Konrad Sutarski	Parancsolatok	81
Kunkovács László	Főhajtás a könyvtárban	82
Czakó Gábor	Ágoston tudománya	84
Csapó Endre	„Olyan világban élünk...” - Orbán Viktor tusványosi beszédéről	87
Juhász György	A Milošević-szindróma, avagy a volt KGB-tiszt magányossága	94
Hetzmann Róbert	A Szerémség magyar örökségének jövője	97
Magyar Patrióták Közossége	Mégiscsak templomrombolás készül a Bánságban!	101
Diószegi György Antal	Hajdújárás, avagy a magyar hajdúvilág ősi gyökerei és értékei	104
Bata János	Röszkén innen, oszladozó rózsaszín ködben	114
Németh Gyula	Naszvadi tűzvirág	120
Színes melléklet	a naszvadi zománcművészeti alkotásokból.	125

E számunk képzőművészeti anyagát a Tűzvirág Naszvadi Nemzetközi Zománcművészeti Seregszemle és Szabadiskola archívumából bocsátotta a lap rendelkezésére Németh Gyula

Molnár Imre A sehova sem vezető átjáró őre

Isten versei

20.

Igen, jól érzed: világod rossz felé halad,
egy korszaknak most majd vége lesz,
megújulás, majd pusztulás a törvény,
mely magának mindig érvényt szerez.
Mikor a tömeg kegye fontos,
emlékszel: cirkusz és kenyér,
az aljasság közös és megdicsőül,
s a káromkodás már égig ér,
akkor bizony én is szomorú leszek,
kőtáblám széttörik, templomom gyalázzák,
mintha a Sátán ezernyi légiója
siettetné világod pusztulását.

De ez csak látszat! A Nagy Kerék forog,
ami most lent van, legfelül kerül,
a hűség mindig elnyeri jutalmát,
az árvíz elapad, a vulkán kihűl.
Aki Fiam keresztjét hűségesen hordja,
arra Atyátnak örökké lesz gondja.

23.

Mikor lesz világoknak vége?
Mondhatnám azt is, nem tudom.
Ti magatok döntitek majd el,
meddig mentek a kijelölt úton.
Persze én tudom. A világ vége
- az egész világé – el sosem következik,
amint én örökké létezem, minden lélek
egy másik világban él tovább, akár a hit,
hogy semmi sem múlandó, semmi sem
halott,
mert a létezés öröktől fogva én vagyok.

26.

Vesédbe látok. Tudom, te is
kétkelkedtél, lázadtál ellenem,
de megmentett hited, és megmentett
az igazságot kereső értelem.
Tudós költő vagy, kedvem szerint való,
nem alázatos, bólogató szolga,
prófétáim is ilyenek voltak,
bár többen is lehettek volna.

29.

Betegeitek vannak, s halottaitok,
a testet siratjátok, nem a lelket,
ami nem múlik el soha, a titok,
csak a múlandót fedi el a felleg.
Imák sokasága száll fel hozzám,
gyógyulásért, még egy kis életért,
ha mindenkinek javítanék a sorsán,
s megadnék mindent, amit remélt,
öröklét lenne már itt, a Földön,
romolhatatlan, békességes Éden,
nem lenne változás, sem több gyerek,
amit összeületeknek ígértem!

Betegség és halál? Csupán kapu,
melyben tisztul az emberi fajta –
egy átmenet, egy utolsó lépés,
közös létünkbe, utolsó virradatba.

Ártatlanok igazsága *

Évtizedekig elhallgatott sorstörténetek

Sindeles István

(Péterréve, 1914–Adorján, 1944)

A Halász utcán haladnak végig. Sokan. Vagy ötven falubeli. Mindegyiküket partizánok szedték össze és hurcolták ide, a falu piacterére. Istvánt is otthonról hozták magukkal, igaz, nem kényszerrel, csupán utasítva. Amikor a fegyveres beszólt az ablakon, hogy a ház ura itthon van-e, ha igen, menjen vele, István nem tétozott. Indult. Még csak el sem köszönt a családjától. Minek? Hiszen úgyszólván valami félreértés lesz ez az egész! Ő nem bűnös, így nem is bántják...

Naivan elhitte, hogy nem esik bántódása. Most azonban végigvezetik őket a falu főutcáján. Sorban, mint az állatokat. Összekötözött kezekkel, fegyverrel „taszigálva” meg egyiküket-másikukat, ha netalán lassabban halad a többieknél. István is tudja már: ez nem tréfa. Itt már életre-halálra megy a küzdelem. Küzdelem? Miféle harc az, ahol az egyik fél nemcsak fegyvertelen, de tehetetlen is, míg a másik erős, puskával a kezében? Egyre szorosabbnak érzi csuklóján a kötelet, szívében a feszültséget és a félelmet. Bánja már, hogy nem bujdosott el, nem hagyott itt mindent és szökött el valahová, ahol nem találnak rá ezek a kutyák! De hogy is tehetett volna? Itt a családja, itt az otthona, és nem bűnös! Miért szökött volna el?

Közben a halálmenet egyre halad a Tiszapart és István otthona felé. Az arcokon rémület látszik, kezek remegnek, könnyek csillognak a szemekben. Senki nem érti, mi történik. Nem érti, de sejti. Irtózatosságot keríti hatalmába az ötven megkötözött férfiembert. Látva a hatalmas Tiszát csak egyre gondolhatnak: hullámsírbá szállnak alá kegyetlen partizánkezek által. Többségük hívő ember, most is imát mor-

mol, mások próbálnak szót érteni a fegyveresekkel. Hiába. Aki csak félre fordítja a fejét, ütést kap az arcába, a tarkójára, a hátára, a lábszárára. A fizikai fájdalom azonban eltölpül a lelki mellett. A kétségbeesés elemészti az embert...

A Tisza, gyermekkoruk csodás játszóhelye ott kanyarog előttük. Olyan, mint egy édesanya, amely ölelő karjait széttárva befogadni kész a mára már felnőtté cseperedett gyermekeit. Egyszerre csodálatra méltó és pokolian félelmetes...

István nézi a vizet. Sírját. Látja a vergődő bajtársait. Hallja a puskák irtózatosságot ropogását. Érti a kiömlő vér szagát. A partizánok egyre csak terelik befelé a még élőket a folyóba. Tuszkolják őket puskatussal, korbáccsal, botokkal. Elöl a véresen fodrozódó víz, hátul a gyilkosai. Menni kell. Előre. A halálba. Kimért lépésekkel próbálja meg az utolsó pillanatig elkerülni az elkerülhetlent. Aztán fegyver dörren. Tompa fájdalom a hátán. Arccal a vértől vörös folyóba bukik, fölötte egy pillanatig hegyet képez két, egymásba ölelkező, vörös hullám...

Ej, mily szép is a juhászélet! Egész áldott nap a réten legelésző juhokat, no meg a nyári égen a habfehér báránnyelűket figyelni! A friss fű és a termőföld illatát István már jól ismeri. Gyermek-kora óta a juhok és a földmunkák veszik körül. Édesapja, János is juhász, ő tanította meg erre a tudományra. Mert tudomány ez, nem akármilyen! Az anyja, Viktória meg amilyen sajtot készít a birkatejből! No, az aztán a csoda!

István életében a másik „csoda” az a szerény, szorgos és nagyon csinos kis asszonyka, Píli Anna, akivel Keviben ismerkedett meg. A barna hajú, darázsderekéű leányzó dohányt fűzni járt Kevibe éppen ahhoz a gazdához, akinek a birkáit István őrizte. Szerelem lett a dologból,

* Részlet a szerző azonos című készülő könyvéből, amelyet a budapesti Keskenyúton Délvidéki Tragédiánk 1944–1945 Alapítvány ad közre

majd házasság és két gyermek. Két kisleány... az egyik sajnos nagyon korán meghalt... De a másik itt van, virul, mint a nyíló rózsaszál! Istene, István hogy imádja ezt a kisleánykát! Bármit megtenne érte!

Miután -- két évig éltek Péterrévén -- elköltöztek Adorjánra, István baráti köre egyre csak nőtt. Mindenki szerette a nagy darab, széles vállú, igen jóképű fiatalembert, aki képes volt egy hetven kilós birkát a vállán becipelni a Tisza-partról egészen a falu központjáig. Itt béreltek házat, a templom utcájában, de csakhamar felépült a saját otthonuk a folyóparthoz közel. Volt ott egy darabka saját földjük is, meg juhok, amiket István az apjától kapott. Húszat adott neki az apja, de már nyolcvan birka legelészik a réten! Jó üzletember és még jobb gazda ez az István! Hát, amikor rázendít öblös hangján a Juhászlegény című nótára! Az egész falu hallja. István nagyon szeret énekelni, és ezt alkalomadtán meg is mutatja...

De jaj, mi történt a Morcossal, István kedvenc kosával? Reggelre felfordult. Elpusztult, pedig az este még semmi baja nem volt. István nagyon sajnálja kedvencét, amitől kislánya ugyan nagyon félt, mert folyton feldöntötte. Okos állat volt, úgy nézett gazdájára, mint a tükörbe! Mint ha értette volna minden szavát. István minden este külön megabrakolta a gyönyörű állatot, késsel vagdalt neki marharépát. De most már nincs... A család rosszat sejt. Ez a megmagyarázhatatlan eset egyetlen nappal István elhurcolása és megölése előtt történt...

A végzet napja

István boronálni volt a Tisza-parti földjükön egy kölcsönként kocsival. Saját lova ugyan volt már a Sindeles családnak, de kocsira még nem futotta. Istvánnak nagy álma volt egy igazi jó parasztkocsi, amire ha felül és énekelni kezd, még a szomszéd faluban is meghallják!

A munkából hazaérve éppen ebédhez készülődött István, Anna és kislányuk. Ekkor szólt be egy partizán az ablakon. A mit sem sejtő fiatalember pedig elment vele, még csak el sem búcsúzott a családjától. Anna próbálta visszatartani, ő már hallotta, hogy elhurcolják a falubeli férfiakat és kivégzik őket. Ott állítják sorba őket a piactéren, ott válogatják ki közülük az életre

való, erős férfiakat, hogy végezzenek velük! „Ne menj, ha Istent ismersz, ne menj!” -- kérlelte urát az aprócska asszony, de hiába. István ízig-vérig becsületes magyar ember volt. Nem hagyhatta, hogy megcsúfolják a nevét és azt beszéljék róla, hogy megfutamodott! Nem, azt soha! Nem ölt, nem lopott, nem csalt. Mi más bűne lehetne? Vele megy, ezzel a kekeckedő fegyverrel és megvédi a saját becsületét! Ekkor látta őt utoljára a családja...

Magára maradt a feleség és gyermek, árván az udvaron álló bicikli, a sok-sok könyv és újság, melyeket István esténként, sokszor hajnalig olvasgatott lámpafénynél. És árván maradt a hatalmas világtérkép is, melyet a barátaival oly sokszor vizsgálgattak, tanulmányoztak téli estéken. Gazda nélkül maradtak a juhok és a ház, az özvegy és kislánya életében hatalmas űr keletkezett, fájdalmas és megpróbáltatásokkal teli évek következtek.

Sindeles István 30 évet élt...

Sindeles István

Kálmán Imre

(Szentiván, 1915 – Ókeresztúr, 1944)

Ott áll többedmagával az előre megásott sírgödör szélén. Cipője talpára vastagon rátapadt

az átázott anyaföld. A frissen kihantolt föld még nedves, lágy, puha. Könnyű álmom lesz alatta... Gondolatai villámgyorsan követik egymást. Igen, ez itt a vég. Nincs több kétely, sem kérdés, nem kell már válaszra vární. Értelmetlen próbálkozás lenne, sikertelen kapaszkodás az életbe, amely nem akarja őt. Ellöki magától, mint mostoha a gyámoltalan kis árvát. Nem kellesz! El innen! El az élők sorából!

Most először hasít belé a rémület, hogy soha többé nem látja viszont a szeretteit. Vajon tudják, mi történik most vele? Vajon sejtik, hogy máttól árvákként kell élniük majd, ha egyáltalán életben hagyják őket ezek a patkányok?

Csak áll némán, tekintete a sírgödör mélyére tapad. Sárgaföld. Az édesapja mindig azt mondogatta, ha fáj valamije: „Majd a sárgaföld kihúzza”. Hát itt van előtte, neki lesz végső nyughelye... A többiek közül sokan imát mormolnak, néhányan könnyörögve kérik az állig felfegyverzett, kajánul vigyorgó, sárga fogai között olcsó cigarettát tartó partizánt, hagyja meg az életüket. Neki nem jön ki hang a torkán, csak áll némán. A puskatus ütésétől és az ökölcsapásoktól eddig sajgó válla, arca, háta érdekes módon most egyáltalán nem fáj. Mintha egy csapásra megszűnt volna minden földi fájdalom és szenvedés. A sárgaföld teszi? Lehet, hogy az édesapjának igaza volt?

Nem, soha nem szólna egyetlen szót sem ezekhez a gyilkosokhoz. Noha egész testében remeg és gyomra émelyeg a halál percének felismerésétől, ezeket nem méltatja még csak egyetlen pillantásra sem. És ahogy haladnak előre a percek, úgy távolodnak tőle a hangok, az események, az arcok...

A lábára mért erős ütéstől a földre rogy. Utasítják mindannyiukat, hogy térdeljenek le. Nem esik nehezére. Így könnyebben bukik majd bele az előtte tátongó gödörbe. Szánalmas látvány – gondolja, közben egy fájdalmas mosoly is kiül az arcára. Szánalmas...

Eldördül az első lövés. Minden porcikája bele-remeg. A sor elején térdeplő koponyáját széthasítja a lövedék, agyveleje a mellette állóra csapódik. Az sokkot kap és menekülni próbál. A második lövés már az ő fejét éri. Vastagon patakzik a vér a gödörbe csapódó, rángatózó hullákról. A barátai, falubeliei. Istenem! Hát mégis?..

Sorra dörrennek a fegyverek, egymás után buknak a holtak a sírgödörbe. Ki arccal lefelé, ki meredt, üveges tekintettel – de mind élettelenül. Már nincs benne rémület, csupán valami eddig ismeretlen, határtalan megnyugvás. És ekkor – a partizánok kaján röhögésével és a társai haláltusájának hörgésével elvegyülve dörren egy újabb lövés. Tompa fájdalmat érez a tarkóján. Aztán kellemes meleg önti el a testét, és már forog is vele a világ. Sötétség. A végzet koromsötét árnya ereszkedik reá...

Amikor szülei legnagyobb örömére Ókeresztúron meglátta a napvilágot, mindenki kényeztette. Aztán sorra jöttek a húgai: Rozália és Ilona. Ők hárman voltak szüleiknek, Imrének és Rozáliának szemük fénye. Földművelésből éltek, és a kis Imre hamar megtanulta, hogy a jó anyaföldet szeretni és tisztelni kell. Szorgos munkával segítette a családot, apja mindig is büszke volt rá. És múltak az évek – a legnagyobb békében és boldogságban. Szerényen éltek, de mindennapjaikat bearanyozta a szeretet és egymás megbecsülése.

Kálmán Imre sorkatona

A sorkatonai kötelezettségét maga mögött tudva a szikár, magas, igen jóképű fiatalember boldogan érkezik meg szülei házába. Szülei és húgai várják. Nagy az öröm a Kálmán családban! Hazatért a katonaviselt nagyfiú, a család büszkesége!

Aztán eljött a nősülés ideje is. 1936-ban házasodtak össze szerelmével, a csinos és igen takaros Malateraski Rozáliával. Az asszony öt évvel volt fiatalabb nála. Ifjúsága és kecsessége lenyűgözte Imrét, örökre szívébe költöztette minden egyes szavát, tekintetét, mosolyát. Az esküvőjüket egy kisebb lakoma keretében ünnepelték meg. Nem kellett a nagyizálás, boldogok voltak ők így is! Csakhamar megszületett első gyermekük, Erzsébet, majd öt év múlva a kis Etelka is.

Imre büszke édesapa volt. Igyekezett mindent megadni a gyermekeinek. Sokszor játszadozott velük. Ilyenkor kisleánykacajtól volt hangos a ház környéke. Imre nagyanyja Ókeresztúron élt, így a fiatalok is ott vettek házat maguknak. Az utcára néző két szobából, konyhából és csukott gangból álló parasztházból igazi otthon teremtettek maguknak. A tágas udvart istállók szegélyezték. Jóságot neveltek, fejős teheneket. A nagymama naponta vitte a frissen fejt tejet a piacra.

Rozália varrogatott a falubelieknek, ezzel egészítve ki a család bevételeit. Imre kukoricát termesztett a saját földjükön. Szorgalmával mindig előteremtette a szükséges anyagiakat. Nem szenvedtek hiányt semmiben.

A lányok naphosszakat játszadoztak a tágas udvaron, a terebélyes fák árnyékában. Vagy gyomláltak édesanyjuk virágoskertjében, melynek végében megtermett némi vetemény is. Boldog család voltak ők így, együtt...

Imre vett magának egy kerékpárt. Abban az időben nagy dolog volt ám egy kétkerekű! Irigykedve nézték sokan a falubeliek közül, amikor vasárnap délután felpattant rá, kihajtott a falu szélén levő focipályára, hogy ott lelkesen biztatva a bőrt rugdosó barátait, maga is átélhesse a futball nyújtotta örömeit. Szerette a focit, egyet-

len mérkőzést sem hagyott ki. Hazatértekor letörölgette járgányáról az út porát, majd a gangon hagyta, nem a fészerben vagy az udvaron! Isten ments! Egy ilyen kincsnak fedél alatt a helye! Sokszor ugratták emiatt családtagjai, de ügyet sem vetett rájuk. Mosollyal az arcán csak annyit mondott: „Meg kell becsülni, amink van.”

A végzet napja

Amikor bejöttek a németek, ösztűzbe keveredtek a szerb partizánokkal. Akkor nyolc partizán veszítette életét. A többiek megesküdték rá, hogy ezt megbosszulják, méghozzá a nyolc szerb haláláért kétszer annyi magyar lakol majd meg. Sajnos így is lett. Ókeresztúron tizenhat ártatlan magyart végeztek ki Tito partizánjai 1944-ben...

Esős, október végi nap volt. Kora délután, olyan 13 óra körül járhatott az idő. Imre otthon tartózkodott a családjával. Éppen Etelka kislányát ringatta az ölében, amikor bezörgettek az ablakon. A szomszédságból jól ismert, időközben partizánnak állt ismerősök jöttek érte. Azt mondták, hogy csak a község házára viszik, ugyanakkor azt is a tudtára adták, hogy ne vigyen magával kabátot, mert nem lesz rá szüksége. Imre sejtette, hogy nem csupán kihallgatásról lehet szó, de azért bízott a csodában. Nem volt bűne, nem volt haragosa, mindenki kedvelte a faluban. Nem igazán értette, mi történik. Úrrá lett rajta a rémület, amikor síró feleségére nézett. Szerette volna megnyugtatni, de nem tudta, hogyan. Csak megölelte némán, kislányainak nyomott egy-egy puszt a homlokára és engedelmesen távozott a partizánokkal. Azok nem tuszkolták, nem voltak vele ellenségesek, de magatartásukból látszott, hogy most övük a hatalom. Imre a kapuból még egyszer visszanézett az otthonára, az ajtóban álldogáló, síró családjára, majd lehajtott fővel és nehézkes léptekkel elindult a végzete felé...

A község házára vezették, ahol valószínűleg megverték mind a tizenhat elhurcolt magyar embert. Onnan 15 órakor – a falun keresztül – kísérték ki állig felfegyverzett partizánok a temetőbe, ahol már várta őket a megásott tömegsír...

Kálmán Imre 29 évet élt...

Egy sorsfordító esztendő: 1944

A magyar holokauszt

Néprajzkutatóként sok-sok élettörténetet volt már szerencsém meghallgatni. Általában idősebb emberekkel szoktam beszélgetni, hogy életük folyásáról, vagy ahogyan tudományos berkekben szoktuk mondani, a népeletről tudjak meg újabb adatokat. Ahogy éveim szaporodnak, úgy válok egyre türelmesebbé, s mindent meghallgatok, szorgalmasan jegyzetelve, hangfelvettelt készítve, hiszen ez utóbbi hitelesíti a kutatási eredményeket.

Be kell vallanom, hogy mostanság el-elmarad a jegyzetelés. Hiába, a technika bizonyos mértékig elkényelmesít, viszont rögzít mindent, ami elhangzott. Így később, visszahallgatva a beszélgetéseket, kiderül, hogy azok jóval több szempontból elemezhetők, értelmezhetők, mint azt korábban gondoltam. Igaz, hogy sokszor kell kiegészítő gyűjtést végezni, mert a beszélgetőtárs éppen csak megemlített olyan dolgokat, amelyek a későbbiekben válnak fontossá.

Mindezt azért bocsájtottam előre, mert sokszor a beszélgetések hordalékai, melléktémái legalább olyan értékesek, mint maga a kutatás vezérfonala. Arra már rájöttem, s nem gondolom, hogy újat mondok, amikor azt állítom, hogy a '44-es eseményekről sokan még ma sem beszélnek szívesen. Hogyan is tennék, hiszen évtizedeken át hatalmi szóval tiltották és torolták meg az emlékezést. S azt se feledjük, hogy a félelem az öncenzúra egyik legfőbb forrása.

Ezért ne csodálkozzunk azon, hogy a kényszerű hallgatásból épült falak sokáig nem omlottak le. Aztán történt valami. Matuska Márton bátor cikksorozata – Herceg János rosszalló aggódása ellenére is megjelent – átszakított egy gátat. Magam a Magyarok Működési Körének eseményekre emlékező narratívákkal az ezredforduló éveiben találkoztam először. Néhány beszélgetőtársam egyszer csak – az élettörténetük azon szakaszára is kitért, amiről korábban biztosan

nem beszélt volna – emlegetni kezdte, hogy: „...többen vannak ám, akiket elvittek, mint amennyiről olvastam!” Az óvatos érdeklődésre sokszor olyan részletek, adalékok kerültek rögzítésre, amelyek árnyalják, pontosítják a korábbi ismereteket, néha meg összekeverednek a dolgok. Ezért fontosak a történetfoszlányok is.

Az emlékezők – egyre kevesebben vannak és egyre idősebbek – közlési kedve változó.

A kudarc lehetősége mindig részese a pillanatnyi helyzetnek. Számtalanszor megtörtént, hogy oldott beszélgetések közben, arra gondolván, hogy talán elegendővé terebélyesedett az idegen nadrágossal szembeni bizalom, botor módon rákérdezvén ama véres ősz eseményeire, szembesülnöm kellett a kitérő válasz mögött rejtőző félelemmel. Mert olyan is van, hogy valaki sok évtized után is fél, félti családját, gyermekeit, unokáit...

„A történeteken már úgysem változtathatunk, akkor meg minek feltépni a régi sebeket?!” – hallottam többektől, s igazat is adtam nekik: legyen úgy, ahogyan jónak látják.

Azt is el kell mondani, hogy szép számmal akadtak olyanok, akik éppen azért mesélték el a történeteket, hogy emlékezeti nyoma maradjon mindannak, ami és ahogyan megesett.

Most olyan élettörténeti morzsákat fogok idézni, melyek szereplői közül néhányat magam is ismertem, sőt rokonságba is kerültem velük. De talán kezdjük az elején, s ejtsünk szót arról, hogy mi okból említem fel apósom, anyósom, és anyósom két öccsének történetét.

Az apropó most is évfordulóhoz kötődik: ezen az őszön hetven esztendeje annak, hogy elkövelték a Kárpát-medencei magyarság ellen az utódállamokban azt a népirtást, ami talán Bácskában volt a legtömegesebb, legvéresebb.

A magyar holokausztról sokan írtak már, s talán mind közül Gion Nándoré a legszemléle-

tesebb, legtragikusabb...– unokahúgától tudom, hogy Gion, amikor otthon járt Szenttamáson, rokonokkal és ismerősökkel mindig régi dolgokról beszélgetett, olyanokról, amiket később beemelt műveibe, családregegy-folyamába. Regénytetrológiájának harmadik darabjára hívnám fel a figyelmet, *Ez a nap a miénk* címet viseli és zárófejezete maga a borzalmak tárháza!

Megpróbálok tárgyilagos és higgadt maradni, ahogyan az áldozatok számát sem találgatom.

Még mielőtt bárki felkapná a fejét, hogy számok meg részletek nélkül mit is akarok tulajdonképpen, sietek előrebozsajtani, hogy ezek elemzését meghagyom a történészeknek, az akadémiai bizottsági tagoknak, mert úgy vélem, hogy egy áldozat is sok, hiszen azt vették el tőle, amit senki többé vissza nem adhat neki: az életét!

Tudjuk azt, hogy 1944 őszétől 1945 tavaszáig a tisztogatások során ártatlan emberek kerültek a puskacsövek elé. A többségnek egy bűne volt csupán, a nemzetisége...

Magam egy olyan családba kerültem vőnek a Tisza-parti Magyarokizsára, amelynek tagjait többszörösen érintette a vidéken végigsöprő erőszakhullám. A történeteknek főként elszenvedői, és csak nagyon kis részben voltak alakítói. Apósom, Ladóczki Mátyás (1912-1974) mezőőr, többedmagával bent raboskodott a városháza pincéjében, és ő volt egyike azoknak, akikkel szekérre rakatták az áldozatok holttestét s kivitették a Szigetbe, hogy a hevenyészett futóárok-ból kiszélesített tömegsírba temessék a szerencsétleneket.

Amikor keresték, október közepe volt, nem sokkal előtte vonult be a szovjet hadsereg. Jelentkeznie kellett az ideiglenes hatóságoknál. Anyósom, Ladóczkiné Kiss Amália (1915-2006) intette: – Matyim, ne menj a városházára! Majd én elbújtatlak. Józan esze és bajt sejtő ösztöne mondatta vele mindezt. Ám férje, félig-meddig hivatalos emberként, arra gondolt, hogy szükség lehet a szolgálatára, s marad, ami volt: mezőőr. Hiszen sok lábon álló kukorica volt a határban és még több a gyanús, vélhetően rosszban sántikáló idegen. Magabiztos válasza, hiszékenysége majdnem az életébe került. – Ugyan Amálom, miért ne mennék, nem csináltam semmit!

Hasonló válasz hány ember szájából hangozhatott el akkoriban? Elment hát, s nyomban ott

fogták. Felesége napokon át hordta neki az ebédet. – Aztán láttam, hogy nem ő ette meg, hanem kiöntötték az edényből az ételt. Akkor már tudtam, hogy nincs bent. Azt is éreztem, hogy nem veszett oda! – mesélte sokszor a történeteket. – De még napokig vittem az ételt, hogy higgyék, hogy nem sejtek semmit! Közben a mezőőr egy társával kiszekerezett a Tisza partjára, s kihasználva az örök figyelmetlenségét, a novemberi hidegben elfutott a két ember, majd a folyóba vetették magukat. Apósom úszni sem tudott, de az életösztön átsegítette a túlpartra, s a következő heteket a határban, a levágott, kévébe kötött és kúpokba rakott kukoricaszár közt töltötte. Később üzenetet küldött, hogy életben van. Haza csak akkor merészkedett, amikor már leáldozott a kegyetlenkedők csillaga. A városban nem mert maradni, a messzi oromi tanyákra húzódtott családjával. Haza csak évek múlva költöztek, akkor, amikor gyermekeik iskolába indultak.

Kiss Orbán (kezében harmonika) édesapjával áll a magyarkanizsai szülői ház kertjében - köztük a hűséges Prímás kutya

Kiss Orbán (1919 – 1944) már nem volt olyan szerencsés, hogy túlélje a vészterhes időket. Adorjánon lakott a családjával, felesége éppen a második gyermeküket hordta a szíve alatt, amikor őt is a falu piacterére hajtották, hogy a férfiak közül kiválasszák azokat, akiket a Tisza partján lelőnek majd. Urbán – anyósom emlegette így öccsét – a halálmenet részese lett. Házuk előtt elhaladva, papucsát az ablakba tette. Így üzent feleségének. Október 31-én fejezte be rövid életét. Földi maradványait elsodorta a folyó... Özvegye elköltözött a faluból. A történetekről nem be-

szélhetett, hogy ne legyen a társadalom számkivetettje. Később férjhez ment, elárvult leányait tisztességgel felnevelte második férjével, de közös gyermekük már nem született az új házasságban.

A „huszár” Kiss Antal a szomszéd almásderesén. A fotó hátulján: Emlékül Antitól 1943. VIII. 22. Magyarkanizsa.

Kiss Antal (1917 – 2003) 1943-ban Szabadkára vonult be, s szakácsként szolgált a magyar hazát. Lovon ülve unokaöccse kedvéért „vetetkezett” csupán, amikor néhány nap szabadságot kapott. 1944 őszén indultak nyugatra az egységével, s mialatt öccsét kivégezték, ő magyar honvédként Ausztriában amerikai hadifogságba került. Később osztrák parasztnál

szolgált, majd találkozott egy Jugoszláviából kitelepített sváb leánnyal, aki két gyermeket szült neki, egy leányt és egy fiút. Tanyaházuk egy volt a sok közül a dimbes-dombos vidéken.

Bácskában élő nővére mindeközben többször kerestette a nemzetközi Vöröskereszt által, de hosszú évtizedekig nem kapott semmilyen hírt. Így azt sem tudta él-e, halott-e idősebbik öccse.

Közel harminc év telt már el, amikor egy napon, 1972 karácsonyán levelet hozott a posta, melynek feladója bizonyos Anton Keis volt... A következő év nyarán találkoztak újra a háború poklát túlélte testvérek.

Emlékszem, évekkel később mi is meglátogattuk „Antal bátyát” – így emlegette mindenki a családban – felső-ausztriai otthonában. A kényszerű maradásáról nem sok szó esett, az ottani barátai kapacitálták egy hazalátogatásra, de akkor azzal hárította el a biztatást, hogy öccse büntelen volt, mégis az életével fizetett, akkor rá, volt honvédként mi várna?

Hát ilyen idők jártak akkor, s így zilálta szét a Kiss család tagjait a nagypolitika.

Ezek után feltehetjük a kérdést: mi végre ez az írás? Változik-e bármi is a fentiekben foglaltak hatására?

Nos, ha egészen őszinte akarok lenni, akkor azt kell mondanom, hogy nem valószínű. Az ember kicsinyes és bosszúálló. Megint csak Gion regényére hivatkozom, arra gondolván, hogy mindig lesznek olyanok, akik listákat készítenek, meg olyanok is, akik hetedíziglen esküsznek bosszút.

De talán ha kibeszéljük magunkból a történetet, talán ha meglátjuk végre az áldozatok tragikumát... Ha úgy bocsájtunk meg a vétkeseknek – bűnüket nem feledve –, hogy közben nem követünk el újabb bűnöket senki ellen – talán majd változik valami. De az bizonyos, hogy ennyi évtized múltán ideje volna már megadni a végtisztességet mindazoknak, akiknek csontjai hetven esztendő után is jelöletlen és méltatlan helyeken porladnak.

„A megbékélés pillanatai váljanak örökkévalósággá”

Légvári Sándornak, a keresztek ácsolójának emlékére

*Harangok zúgnak a déli végeken
kinyújtja lábát, pöfög a kényelem.
Üres a bölcső, susog a szemfedél,
szívünkben tél van, dermesztő hideg tél.
Ördögszekérként, úttalan utakon
görget a vad szél, tapos a hatalom.
Fennakad a szó, mint torkon a falat.
„Szabad-e sírni a Kárpátok alatt?”
Szent István király, hol az örökséged?
Szólj hozzánk újra, mondj valami szépet.
Ott vagyunk, látod, ahol a part szakad,
lelkünk akár egy kirabolt kirakat.
Mennyei Atyánk, te vagy a végtelen,
derűdet hintsd szét a déli végeken.
Új évezred van, adj nekünk új szívet,
el ne merüljön végleg e kis sziget.
(Bogdán József: Fohász a déli végeken)*

A júniusi jegyzetem kiegészítése közben Teleki Júlia telefonhívása szakít félbe. Szomorú hangja fájdalmas hírt sejtet: meghalt Légvári Sándor, a keresztek mindenkori ácsolója, aki szívfájdalmát is belevészte a fába. Édesapjának, a csúrogi magyar mártírok egyikének emlékére.

Légvári Sándor

Tavaly az emlékműavatásra és a halottak napi megemlékezésre már alkalmi kisszéket is hozott, mert a szíve rakoncátlankodik jobban a kelletténél, mondta egyet legyintve. Mintegy je-

lezve, most ez mellékes, s hosszan, könnybe lábadt szemmel nézte a családjára emlékeztető szoborkompozíciót.

- Hát megértem, megértük, hogy emlékmű álljon az egykori dögtemetőben, ahova édesapáinkat elföldelték. Nem volt hiábavaló a sok küzdelem. Fejet hajtottak előtte államfőink is. A megbékélés pillanatai váljanak örökkévalósággá, hogy békében élhessenek térségünk népei.

Egy kicsit Sanyi bácsi lelki üdvéért, kívánsággal teljesüléséért hangzik majd el az idei megemlékezésen Bogdán József verse. A másik vágya, hogy emlékpark övezze a szoboregyüttest, még eddig nem valósult meg. S az is kérdéses, megtörténik-e a környékének a rendezése az illetékesek részéről a megemlékezésig?

Az évfordulóra írt soraim máig aktuálisak, sajnos:

„A száradó gaz, főként a mezei acat illatát hozta felénk az emlékmű felől a lágy északnyugati szél a délutáni melegben Csúrogon, a sintérgödörnél. Egy évvel ezelőtt ezen a napon (június 26-án) avatták fel és szentelték meg Szarapka Tibornak a kivégzett mártírokat jelképező szoborkompozícióját: a kőfal előtt álló megtépázott feszületet az apával és fiával a msgr. dr. Pénzes János bácskai és msgr. dr. Német László SVD bántási római katolikus püspök celebrálta gyászszertartáson. Ezután következett a csaknem 70 éve várt, hivatalosan történelminek minősített megbékélés pillanata, amikor Áder János, Magyarország és Tomislav Nikolić, Szerbia államfője egyszerre róttá le kegyeletét, koszorúzta meg a csúrogi és környékbeli magyar mártíroknak, az 1944-es megtorlások ártatlanul kivégzettjeinek emlékművét, s hajtott fejet előtte.

Egy év távlatából még szembetűnőbb: mennyire elsietett volt a történelmi minősítés. A Szerbiai Képviselőház nyilatkozatban ugyan elítélte (2013. 06. 21.) a »vajdasági magyar polgári lakosság ellen 1944–45-ben elkövetett intézkedéseket, amelyekkel nemzeti hovatartozás miatt életüktől, szabadságuktól, más jogaiktól

bíróági vagy közigazgatási döntés nélkül megfosztottak meghatározott személyeket.« A nyilatkozat szerint Csúrog, Mozsor és Zsabya elűzött magyar lakossága sem kollektív bűnös többé. A II. világháború után, a zsenge béke első hónapjaiban hozott döntést azonban mindmáig nem helyezte hatályon kívül Szerbia kormánya, így jogerőre sem emelkedhetett. Noha a parlamentben elhangzott bejelentés szerint ennek meg kellett volna történnie még államfőink főhajtása előtt...”

Az emlékmű felé tartva és látva, milyen gyalázatosan néz ki az egész egykori dögtemető, ahova a kivégzett magyarokat elföldelték, válik érzékelhetővé a vállalt kötelezettség megvalósításának fontossága. Emlékeztetőül jegyezzük meg, a szerb állam a sintérgödörnél emelt emlékmű és emlékpark költségeit vállalta, a magyar állam pedig a Topalov-raktár – ahol a szerb áldozatokat kivégezték 1942-ben – rendbetételét. Csak az emlékpark nem valósult meg mindmáig. Teleki asszony a tavalyi megemlékezésen el is mondta, hogy nagyon szeretné, ha az emlékmű környékét is olyan szépen rendbe tennék, mint

a pravoszláv templom előtti teret, amelyet a két államfő látogatása után parkosítottak.

Az emlékmű környékén, a térfigyelő kamera felszerelésén kívül, nem történt más jelentős esemény egész évben. Illetve mégis. A földmunkák után a fellazított sárgaföldből tengernyi mezei acat bújt ki idén tavasszal, s óriásra nőtt. Olyannyira, hogy aki a cigánysor felől közelíti meg az emlékhelyet, az nem is látja a földútról. Így járt egy magyarországi család is. Először szerették volna leróni kegyeletüket az emlékműnél, de ehhez Júlia telefonos útbaigazítására volt szükségük. A szélmalom irányából, az emlékmű avatására megépült sétány felől sem egyszerű a megközelítése, mert itt is sok a gyomnövény és a szemét. Az emlékmű környékén lekaszálták ugyan a közelmúltban az acatot, de a kukorica-szár-vastagnyi, földből kiálló, megszáradt tövek között csak óvatosan lehet lépkedni.

A megemlékezés előtti napokban – ha a csúrogi helyi közösség nem takarítja el a szemetet – Júlia és családja teszi rendbe az emlékmű környékét.

„A jó harcot megharcoltam, a pályát végigfutottam, hitemet megtartottam.”
(2Tim 4,7)

Temnovác István fotója

Már beszerkesztettük folyóiratunkat, amikor ismét szomorú hírről szólt meg a telefon: elhunyt Papp Ferenc, az újvidéki megemlékezések szervezője, a Nagy Sándor Magyar Műemlékvédő és Hagyományápoló Egyesület alapító elnöke. Kezdeményezője és aktív résztvevője volt annak, hogy az újvidéki Futaki úti katolikus temető gazzal benőtt, szeméttel elárasztott katonatemetői részét rendbe tegyék és 1990 óta minden évben megemlékezzenek az 1944–45-ös megtorlásokban ártatlanul likvidált magyar mártírokról.

Emlékezetes marad számomra az első években újra és újra lehelyezett száz fehér kereszt golgotája. Megtorlás az emlékezőkön? Kételyemet erősítette, hogy a keresztet általában a szeméttelpeken találták meg. De Papp Ferenc kitartóan küzdött, mert tudta: ezek az emlékezések a túlélésünket, a szülőföldünkön való megmaradásunkat jelentik. Papp Ferenc kezdeményezése, hogy a Makovecz Imre tervezte emlékkápolna a harangtoronnyal megvalósuljon, a mai napig álom maradt. A méltó kegyeletadásért, az emberhez méltó életért való jogos küzdelmének elismerése jeléül Schmitt Pál magyar köztársasági elnök 2011-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjével tüntette ki.

Dóczy Péter

„Sose volt, hogy az élet megdöglik...”

Trianon árnyékában

Szereplők:

Jónás Gabriella

Szemerédi Bernadett

Bicskey Lukács

Dóczy Péter

Zene: Szennai Kálmán

Jelmez: Harák Judit

Színpadkép: Dóczy Péter

Koreográfus: Pethő Kincső

Rendezte: Dóczy Péter

Ősbemutató:

2014. április 26. 19:30

Szabadka, Lányi Ernő IME

Budapesti bemutató:

2014. június 1. 17:00

Újszínház (Bubik István Stúdiószínpad)

Előadásunk keretét a *Sose volt, hogy az élet megdöglik...* című film szereplőválogatása adja. Mindannyian (legyen szó színpadon lévőkről, vagy nézőtérén ülőkről) akarva-akaratlanul egy casting részeseivé válunk, ahol Hervay Gizella önéletrészletei, költeményei, Tóth László, Szilágyi Domokos, Wass Albert versei, Siposhegyi Péter és Andrási Attila Magyar Pietájának szemelvényei, Teleki Júlia '44-es délvidéki borzalmakat feltáró, húsba metsző szövegei kelnek új életre, miközben más és más egyenruhában, jelmezben vagy álcában masírozik át életünkön a terror és a kiszolgáltatottság. Trianonról, asszimilációról, a sehol nem lenni otthon érzéséről, soha nem gyógyuló sebéről, magyar létünk és színészi hivatásunk örök ketősségéről.

Félhomály.

A vásznon a cseperésző eső kimerevített képe. Kálmán **Bachot** játszik. Először, a közönség érkezése alatt az **Erbarme dichet**, amely – miután mindenki elfoglalta a helyét, és lemegy a nézőtéri fény, átmegy az **Oh, drága jó Jézus**-ba)

Betti a közönségnek háttal, a hegedülés kiktartott pózában áll, a zenei váltásra elindítja a

vetítést, majd Kálmánnal együtt játssza az *Oh, drága jó Jézust*. A lírai képek egymásutániségében feledkezve közeledik a vásznonhoz, majd Kálmán mellől figyeli a vetítést – hegedülés közben. Amikor megjelenik a felirat, Betti abbahagyja a játékot, bekapcsolja a reflektort, az asztalon lévő laptopához megy, visszaadja a felvétel hangját, és hozzálát a casting szövegeinek válogatásához.

BETTI:

Milyen költőiek ezek a képek! (a zene átúszik

Bartók-szerű népdallá)

Betti egy pillanatra megállítja a vetítést, majd a megfelelő anyagok keresése közben újra elindítja. Kálmán ezalatt még mindig zenél.

Betti beleolvas az első szövegbe:

„Nézd, nekem tizenhét éves koromban adtak egy papírt a kezembe, hogy hontalan vagyok. Nem volt szabad elhagynom Kolozsvárt. Rendszeresen jelentkeznem kellett a rendőrségen. Megkérdezték, hogy romának vallom magam, vagy magyarnak. Magyar vagyok, válaszoltam. Szabad mertem lenni. Tizenhét évesen, rendőri felügyelet alatt. Saját sorsot választottam.” Saját sorsot választottam... (ízlelgetve, Kálmánnak)

(nem nyeri el tetszését, tovább olvasgat)

„Hontalan vagyok, mert vallom, hogy a gondolat szabad,

mert hazám ott van a Kárpátok alatt, s népem a magyar.

(a vásznon látott képek vonzásában szinte kívülről mondja)

Hontalan vagyok, mert hirdetem,

hogy testvér minden ember,

s egymásra kell leljen végre egyszer mindenki, aki jót akar.

Hontalan vagyok, mert hiszek jóban, igazban, szépben,

minden vallásban és minden népben,

s Istenben, kié a diadal.

(lecseng a zene, pici szünet)

Hontalan vagyok, de vallom rendületlenül,
hogy Ő az út s az élet,
s maradok ez úton míg csak élek
töretlen hittel ember és magyar.”

Töretlen hittel ember és magyar... Kálmán, eh-
hez Bartókot vagy Bachot tudnál elképzelni?
Szerinted mi erősítheti ezeket a gondolatokat? A
disszonancia vagy az irgalmasság hangjai?

(Kálmán Bachot játszik újra. g-moll prelúdium)

(a vetítésben tiszai képek és katonák)

*(Betti tovább lapozgat a papírok között; a vetített
képek hívják elő belőle a következő szöveget; mi-
közben Kálmánnak szegezi gondolatait, a zene
– mintegy elhangolódva – átmegy Bartók-szerű
improvizációba)*

„Tudod, egészen más volt, amíg csak a szóbe-
szédet ismertem, hogy ennyi, meg annyi magyart
megöltek. Hetvenezer magyar hiányzott a hábo-
rú utáni első népszámláláskor. Sokan Magyar-
országra költöztek, de harminc-, negyvenezer-
ről még mindig nem tudunk semmit.” *(közben
a vásznon délvidéki képeket látunk; felrebbenő
varjak és égerszögi plánok, a kislány arca áttű-
nésként)*

(Péter bejön)

(szívdobogás-zene)

PÉTER:

„Tömegsírokban vannak.” Ezt a szöveget keresd
ki, ezzel kezdünk! Hány embert hívtál mára?

(Betti keresgél)

BETTI:

Nem sokat. Azt akartam, hogy ma több idő jus-
son egy-egy színészre.

(megelve a Péter által kért anyagot)

„Tömegsírokban vannak... valamennyien... Csak
Szabadkán és Újvidéken tizenhétezer... Zombor-
ban ötezer-hatszáz, jelentős részük a városi au-
tóbusz-pályaudvar betonja alatt nyugszik. Egy
sokác henteslegény még évek múltán is azzal
dicsekedett, hogy bárdjával legalább háromezer
magyar kivégzésében segédkezett. Szenttamá-
son kétezer. Péterrévén hatszáz. Óbecsén öt-
száz. Moholon hatszáz. Kúlán ötszáz. Topolyán
háromszázhatvan, és ez messze nem az összes
áldozat! Zsablya, Csúrog, Mozsor, Nádajla tel-
jes magyar lakosságát kiirtották – csecsemőket,
gyerekeket is! Több mint hatezer embert! Akinek
sikerült megmenekülnie, annak a mai napig –
vagyis több mint hatvan éve törvény tiltja, hogy

akár csak hazalátogasson! ... Haza...” *(lecseng
a szívdobogás, szünet)*

PÉTER:

Ennek ma már hetven éve.

BETTI:

Nem lesz ez túl sokkoló egy első próbafelvétel-
hez?

PÉTER:

Jól van, Bettikém, hallgass a szívedre! Akkor
válassz mást! Kálmán, mutass nekem valami
disszonánsat!

*(Kálmán Bartókot játszik; közben a vetítés még
mindig tart)*

Szennai Kálmán

BETTI:

„Sziklakőre sziklakő, ökölcsapásra ökölcsapás
épül itt napokról napokra.

PÉTER:

(átveszi a verset)

Fészükéből kihullott madarak kerengenek, az
égbolt fényes szögekkel kiver koporsó, olykor
elúszik fölülünk. Örök mécsesként néhány hon-
talan csillag világol. De hontalan lennék-e való-
ban? Vajon nem hona-e az embernek egyetlen
tenyér, egyetlen fölnevelő termékeny öl is? Nem

hona-e, mit értelemmel s akarattal befogni képesnek bizonyul?”

(lecseng a zene)

PÉTER:

Nem, ne ezt, mást!

BETTI:

„sehol nem lenni otthon

s lenni kis haza mindenütt”

(Péter folytatja, Betti ajkai némán, vele együtt mormolják)

PÉTER:

„meghalni belepusztulni olykor

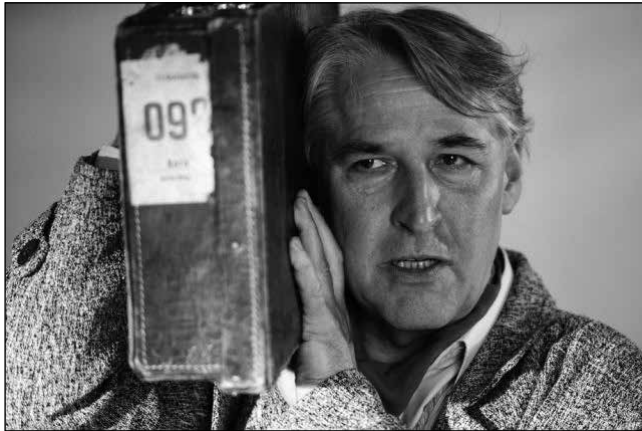
egyszer kétszer többször is naponta

egy csöppnyi létbe szemfedő lenni látó

szemüregbe zuhogó anyaföld hulló falevél

cipelni hátadon bika s bikán európa”

(a végét már együtt mondják)

Dóczy Péter

BETTI és PÉTER:

(vetítés: eső, vonat, diósadi képek)

„sirató lenni dalnyi anyanyelv

bolyongani hegedű vijjog jönni-menni

akár egy porszemben is teremteni ezt-azt

csupa kis dolgokat én nem lenni könnyű

májusi felleg bégető barika

(az imbolygó zene levágása)

(elveszve egymás tekintetében)

én mit mellembe zárni most mellemben

szétfeszít s emlékeztet

emlékezni mindenre

ami történni fog

VETÍTÉS KI (kb. 11' 42"-nél a kislány a vége)

PÉTER:

Nagyon szép, de ezt inkább a végére tegyük.

BETTI:

Mindig a tiéd az utolsó szó.

PÉTER:

Jó, akkor most te döntesz. *(Bettit a kamera elé rángatja)* Tessék!

BETTI:

(gyors reakció)

Tényleg?

(ez a szöveg annyira mélyen él benne, hogy kívülről mondja, bele a kamerába)

„Minekutána az első értelmes szó, mi elhagyá fészket: ajkaim, anyám szava volt, az utolsó is, legyen bár fohászkodó, vagy átkozódó, anyám szavával keljen szárnyra kiszikkadt nyelvemről. Egyetlenegy nyelven sem tudhatok egyszerűen szólani, csak anyám szavával, de végül is ez az egyszerűség a legnehezebb és a leghálátlanabb feladat.”

PÉTER:

(lenyűgözik a hallottak, majd ámulatát véka alá rejtve)

Hódolatom a művészetének, nagysád!

BETTI:

Ne játssz a tűzzel, mert a végén még megégetlek.

(vissza az asztalhoz)

PÉTER:

Kezdődik... Erre inkább iszom egy mokaát.

(kifelé menet találkozik Gabival, betessékeli)

Parancsoljon, művésznő drága, itt felveszik az adatait.

(a vásznon még mindig a Kislány állóképe)

Betti, kérlek!

GABI:

Jó napot!

BETTI:

Jó napot! Kitöltötte az űrlapot?

GABI:

Nem, csak most jöttem.

BETTI:

(kikapja a kezéből a papírt)

Akkor majd kitöltjük együtt. Neve?

GABI:

Jónás Gabriella.

BETTI:

Születési idő?

GABI:

1952. június 16.

BETTI:

Születési hely?

GABI:

Budapest.

BETTI:

Végzettség?

GABI:

Egyetemi. Színház- és Filmművészeti Főiskola.

BETTI:

Most egyetem vagy főiskola?

GABI:

Egyetemi rangú főiskola.

BETTI:

Hol?

GABI:

Budapesten.

BETTI:

Mikor?

GABI:

1974-ben.

BETTI:

Beszélt nyelvek?

GABI:

Magyar.

BETTI:

És?

GABI:

Szerb... Horvát...

BETTI:

(flegmán) Nagyszerű. Valamilyen különleges képesség?

GABI:

(nem érti) Tessék?

BETTI:

Se horgolni, se lovagolni?

GABI:

Oh, kötni tudok. Mások meg kötözködni.

BETTI:

Roppant szellemes. Súly?

GABI:

57 kg.

BETTI:

Magasság?

GABI:

167 cm.

BETTI:

Konfekció? Cipőméret?

GABI:

38-as, M, vagyis inkább L...

BETTI:

A 38-as az M.

GABI:

... jó.... a cipő 37-38, a kaptafától függ.

BETTI:

Mell, derék, csípő?

GABI:

Nem tudom!

BETTI:

Jó, akkor lemérjük később!

Kérem, álljon a kamerával szembe!

(egyre inkább élvezi, hogy „kóstolgatja” Gabit, ráírja a sorszámát a papírra, majd a kezébe nyomja)

Tizenhármaska!

(fotózás, mint egy börtönben)

Nézzen a kamerába! Bal profil! Jobb profil! Vegye már le azt a kalapot, az arcát akarom fotózni, nem a kalapját! *(Gabi lassan a fogasra helyezi a kalapját és a sorszámmal ellátott papirost is)* Egy kicsit tempósabban, kérem, nem érünk rá egész nap! *(Gabi visszaáll a helyére)* Köszönöm! Forduljon körbe! Mutassa a kezét! Feljebb, a feje magasságában! Fordítsa meg! Gyakran lakkozza a körmét, Gabriella?

GABI:

Tilos?

BETTI:

Akkor most készítünk egy próbafelvételt!

(Betti a reflektort Gabira irányítja, majd a kamera és Gabi közé állva)

„Sose volt, hogy az élet megdöglik...” próbafelvétel! Jónás Gabriella! Csapó 13.!

(összecsapja a kezét Gabi arca előtt, majd visszaáll a kamera mögé)

Kamera forog! Tessék!

GABI:

„Felnőttem, ugye. Vagyis írjuk csak át a káderlapot. Túl sok csavargás volt árvasággal egybekötve, és kevés volt az egy főre eső otthon.”

BETTI:

Ezt majd később! Kérem, azt tegye, amit mondok!

Mosolyogjon! Most legyen nagyon boldog! Szomorú! Fáradt! Unott! Legyen dühös! Most sírjon! *(Kálmán zenével segíti Gabit az instrukciók végrehajtásában; **Bach: f-moll prelúdium**)*

Még jobban! Könnyeket akarok látni a szemében, Gabriella! Sírjon már!

GABI:

Nem megy!

BETTI:

Nem megy?

GABI:

Most nem megy!

BETTI:

Akkor legyen bicikli, hátha az megy!

(Gabi elesik)

Nem részeg biciklit kértem, Gabriella! Álljon fel, legyen szíves! Most legyen puska! Legyen napraforgó!

(kitartott játék, Gabi Kálmánra mosolyog)

Hirtelen beborult, vihar közeleg! Legyen élő!

(Gabi mint gyermekét ölelő, altatót dúdoló anya, még Bettit is meghatja, ám a lány továbbblendíti magát rajta)

Legyen halott!

(zene lassan kiúszik, kitartott pillanat)

(Péter visszajön, egy ideig némán szemléli a helyzetet)

PÉTER:

Add csak oda művésznőnek a „Nézd, nekem tizenkilenc éves koromban...” kezdetű szöveget!

BETTI:

De hát megbeszéltük, hogy...

PÉTER:

Ezzel kezdünk! Azt később!

(Betti Gabi kezébe nyomja a papírt, aki halkan motyogni kezdi a szöveget)

PÉTER:

Művésznő, kérem, hangosan blattolja a szöveget!

GABI:

Még csak most kaptam meg.

PÉTER:

Nyugodjon meg, csupán kíváncsi vagyok az első benyomásra. Tessék!

GABI:

(lassan olvasni kezd) **VETÍTÉS BE**

„Nézd, nekem tizenkilenc éves koromban adtak egy papírt a kezembe, hogy hontalan vagyok. Nem volt szabad elhagynom Kolozsvárt. Rendszeresen jelentkezni kellett a rendőrségen. Megkérdezték, hogy romának vallom magam, vagy magyarnak. Magyar vagyok, válaszoltam. Szabad mertem lenni. Tizenkilenc évesen, rend-

őri felügyelet alatt. Saját sorsot választottam.” Saját sorsot választottam.

VETÍTÉS KI

PÉTER:

Tud valamit Hervay Gizella életéről?

GABI:

Nem igazán.

PÉTER:

Betti, nézd meg, mit találsz róla a neten.

(amíg Betti keresgél, Péter instruálja Gabit)

Addig is, kérem, ismétlje meg úgy, mintha a rendőrségi atrocitás után közvetlenül annak a barátnőjének mesélné el, aki nem mer magyar egyetemre jelentkezni. Tessék!

GABI:

VETÍTÉS BE

„Nézd, nekem most adtak egy papírt a kezembe, hogy hontalan vagyok. Nem szabad elhagynom Kolozsvárt. Rendszeresen jelentkezni kellett a rendőrségen...”

PÉTER:

(félbeszakítja) **VETÍTÉS KI**

Jó, jó, köszönöm. Most próbáljuk meg úgy, mintha egy tanítványának mesélné az Újvidéki Akadémián.

GABI:

Bocsánat, honnan tudja, hogy hol tanítok?

PÉTER:

Utánanéztem. Akárkivel nem dolgozom. Szóval mintha a tanítványának mesélné. Tessék! **(VETÍTÉS BE)**

GABI:

(Bettit is bevonja a játékba, a háta mögé megy; Kálmán Bachot játszva segíti az átélést)

„Nézd, nekem tizenkilenc éves koromban adtak egy papírt a kezembe, hogy hontalan vagyok. Nem volt szabad elhagynom Kolozsvárt. Rendszeresen jelentkezni kellett a rendőrségen. Megkérdezték, hogy romának vallom magam, vagy magyarnak. Magyar vagyok, válaszoltam. Szabad mertem lenni. Tizenkilenc évesen, rendőri felügyelet alatt. Saját sorsot választottam.”

(VETÍTÉS KI)

PÉTER:

Kérem, most mondja el úgy, mintha dohányozna közben. Cigarettazik?

GABI:

Sajnos, igen.

PÉTER:

Nos, akkor élvezze a füstöt. *(cigarettát nyom Gabi szájába)* Talán megy már kívülről is. *(kikapja Gabi kezéből a papírt, leül az asztalhoz)* Tessék!

GABI:

(Gabi Kálmánhoz megy, és tüzet kér tőle)

VETÍTÉS BE

„Nézd, nekem tizennyolc éves koromban adtak egy papírt a kezembe, hogy hontalan vagyok. Nem volt szabad elhagynom Kolozsvárt. Rendszeresen jelentkezni kellett a rendőrségen. Megkérdezték, hogy román vagyok vagy magyar...”

PÉTER:

Hogy románnak vallom magam vagy magyarnak. Fontos.

GABI:

Természetesen. „Románnak vallom magam, vagy magyarnak. Magyar vagyok, válaszoltam. Szabad mertem lenni. Tizennyolc évesen, rendőri felügyelet alatt. Saját sorsot választottam.” *(kitartott pillanat, zene kifutása, amelyet Betti szándékosan tör meg)*

(VETÍTÉS KI)

BETTI:

A Wikipédia csupán ennyit ír Hervay Gizelláról: született Makón, 1934. október 14-én, elhunyt Budapesten, 1982. július 2-án. Erdélyi költő, író és műfordító. Szilágyi Domokos első felesége. Ennyi.

(a vásznon kiálló kép: a fa szerteágazó gyökerekkel)

De nálam van egy részlet az önéletírásából:

(Gabi körbejárva, szinte behálózva)

„Engem a nagyanyám nevelt - a kalotaszegi nagyanyám - hatéves koromtól fogva addig, míg halántékon nem érte egy repesz az óvóhelyen, Budapesten. Zárdába adtak Budán. Üzentem, jöjjön értem apám, mert megszökök. Értem jött, pedig le is lőhették volna, mert katonaszökevény volt. Átértünk a Margit hídon, de mire a pesti oldalra értünk, felrobbantották a hátunk megett. Ma is látom, ahogy égre mered a híd, emberekkel, zsúfolt villamosokkal. Mentünk az Üllői út fele gyalog. Halottakon kellett átlépni, hogy eljuthassunk az óvóhelyre. Tízéves voltam...

Anyámat hatéves korom óta egyszer láttam csak. Tizenkettedik évemben voltam, mikor utol-

ért anyám levele, hogy menjek fel Budapestre, ott találok egy vasutast, az majd elvisz hozzá. A nagynéném - akinél éppen voltam - Amerikába készült kivándorolni, azt mondta: „Felnőtt ember vagy, dönts el, hogy velem jössz Amerikába, vagy anyád után mész Erdélybe, aki hat éve nem törődött veled.” Én felültem egy vonatpályára, elértem Budapestre. Nevelőapám adott egy demizson bort a vasutasnak, anyám meg bemagoltatott velem egy egész román tankönyvet, tanulás közben földet ettem.”

(visszaül a helyére)

(Hervay G. életrajzának felolvasása alatt Gabi szemébe könnyek gyűlnek; ez felkelti Péter érdeklődését)

PÉTER:

Kedves művésznő, van hasonló élménye, amit akár meg is osztana velünk?

GABI:

Nem tudom, mi érdekli. 1956? '68? '91?

PÉTER:

Kezdje '56-tal.

Jónás Gabriella és Dóczy Péter

GABI:

(Kálmán az Egmont-nyitányt játssza – először finoman, majd erősödve)

Az Egyetem térről indultunk, reggel, gyalog, a kelenföldi pályaudvarra. A nagyszüleimhez ké-

szültünk, Balatonkenesére. Pesten már két napja nem lehetett ételmet, kenyeret kapni. A Kálvin térre érve soha nem látott emberáradatba ütköztünk. Minden megváltozott. Ami eddig függőleges volt, most vízszintessé vált. Barikádokra emlékszem. A csilingelő villamosok az oldalukon fekdtek. Átvergődünk a hídon, a Bartók Béla úton a szovjet laktanyánál furcsa, rossz szagok és fegyverropogás kavargott a levegőben. Tankok jöttek szembe. **(Egmont-nyitány eleje halkan)** Apám berántott egy kapualjba. Nagy sokára folytathattuk csak az utunkat, fel a Gellért hegyre, le a másik oldalán. Éjfélre értünk a pályaudvarra. Rossz, lidérces álmaimból a mai napig löporsszaggal az orromban ébredek. *(kitartott pillanat, a zene felfutása, melyet Betti szakít félbe)*

BETTI:

És '91?

GABI:

Ez már inkább a fiam története. Június 26. volt. Utolsó tanítási nap. Miután előző este Szlovénia bejelentette kiválását a jugoszláv föderációból, a kora reggeli órákban a túlnyomórészt szerb katonákból álló Jugoszláv Néphadsereg páncélosai gördültek át a határon. Döbbsenten hallgattuk a híreket, és rettegtünk a polgárháború rémségétől. Az iskolából hazatérő fiam - versenyszerűen úszott -, erőnek erejével kiment az uszodába edzésre. 10 perc múlva sírva tért haza. Egyedül állt a medence partján. Az ő sorsa is az lett, mint nagyon sok társáé, akiknek volt hová menekülni az értelmetlen pusztítás elől. Még aznap elhoztam őt édesanyámhoz, Budapestre. Az Egyetem tere. Nem akartam, hogy ő is löporszagra riadjon álmából.

PÉTER:

(átnyújt Gabinak egy másik szöveget)

Olvassa fel, legyen szíves!

(a pillanat kiáll; mintha a Gabi fejét szétfeszítő gondolatokat hallanánk) **KÉK FÉNY BE**

GABI:

„Felnöttem, ugye. Vagyis írjuk csak át a káderlapot. Túl sok csavargás volt árvasággal egybekötve, és kevés volt az egy főre eső otthon. Ezt átírjuk. Igenis itthon vagyok. Teremték tájat magamnak. Szavakból természetesen. Jó tartós szavakból. Lehet negyvenkettes is, csak bakancs

legyen. Bakancs nélkül nem lehet nekivágni a háborúnak. Ami elmúlt persze. A télikabát is fontos ebben a tájban. Biztonságos, mint egy gyermekkor. Ami nem volt. Hosszabb is lehet. Majd felhajtjuk. Kinövi az ember, mire a végére ér. A versnek természetesen. A többi törölni. Tessék törölni. A lényeg maradhat. Diktálom: Születtem, mint más. A felelősséget vállalom. Közép-európai számítás szerint. Kérem a másolatot.”

(a színpadkép újra él) **KÉK FÉNY KI PÉTER:**

(a kamera mögé megy) Tessék!

GABI:

(alatta Bartók: Este a székyeknél, a témát Mikrokozmoszszzerű improvizációkkal megszakítva)

VETÍTÉS BE (a fától induló diósadi képek)

„Akkor értettem meg, hogy ez a kérdés: romának vallod magad, vagy magyarnak - a mi „lenni vagy nem lenni” kérdésünk. Minden kérdésünk létkérdés immár, minél inkább szétszóratunk, annál inkább. A kisebbségi kérdés nem erdélyi kérdés, nem felvidéki kérdés.

Magyar kérdés. Arról van szó, hogy életünk lesz-e vagy halálunk. Közösségben kell gondolkodni - mert éppen ezt akarják betiltani, hogy a sok magánember egyenként megsemmisíthető legyen. Jövőben kell gondolkodni, mert éppen a jövőnket fejezik le.

Egységben kell gondolkodni, mert szétszóratunk. Mindenhol otthon kell lenni, ahol magyarság él. Közös gondban. Mindenkiért, mindenkivel együtt kell gondolkodni.

Mert egyetlen emberöltő alatt, csak Erdélyben eltűnt 400 ezer ember. Előbb csak papíron, statisztikában, aztán a valóságot hozzáigazították a statisztikához. Áttelepítéssel, rátelepítéssel, szétszóratással, kiűzetéssel, gyermekeink nyelvének kiforgatásával.” *(a zene Gabival egyszerre zárul)* **VETÍTÉS KI (a kislány a vége)**

PÉTER:

Gabriella, kérem, egy kicsit érlelje magában a szöveget odakint. Ha úgy érzi, jöjjön vissza, és folytatjuk!

(Gabi kimegy)

PÉTER:

Na?

BETTI:

Engem nem győzött meg. Nem éreztem rajta, hogy bármikor közvetlen veszélyben lett volna.

PÉTER:

Miért, te voltál már?

BETTI:

Képzeld el, voltam!

PÉTER:

Mikor? Hol?

BETTI:

'99-ben, Belgrádban. 11 éves voltam. Vivaldit játszottunk egy hegedűversenyen. A Tavasz hangjaira a NATO-bombák robbanása felelt. Az eszeveszett menekülésben, mint egy babát, szorítottam magamhoz a hegedűmet. Megbotlottam, és már csak a reccsenését hallottam. Azóta is visszhangzik bennem. Ha 10 perccel korábban hagyjuk el a koncerttermet, mi már nem beszélgetünk itt így.

(szünet)

PÉTER:

(tenyerébe fogja Betti arcát, féltőn, iszonyatos tűzzel nézi a lányt, majdnem meg is csókolja)
Nála alkalmasabbat akkor sem tudok elképzelni a szerepre.

BETTI:

De nem látod, hogy túlkoros? Túlkoros!

PÉTER:

Én igenis láttam peregni a saját filmjét a szemében.

BETTI:

De Péter, kérlek szépen, gondold át...

PÉTER:

Elég! Vedd elő a Tömegsírt, és nézzünk meg egy férfit.

(**VETÍTÉS BE; Tisza, katonák, a homokba zuhanó férfiak képkockái**)

BETTI:

(ingerülten kiszól)

Katika, küldjön be egy férfit!

(csend)

(élccel a hangjában)

Angyal szállt el felettünk.

(türelmetlenül felpattanva)

Mi van már, Katika?!

(**Bach: d-moll prelúdium, mely átmegy zenei fricskába; Péter megszólalása vágja el**)

PÉTER:

Nyugalom. Lehet, hogy még csak nők vannak itt. Majd beküldi, ha érkezik valaki.

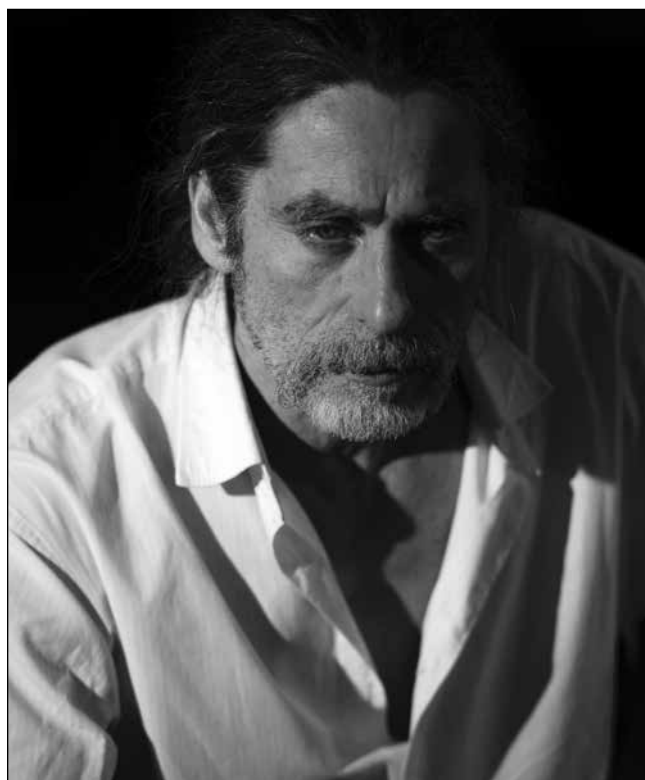
(**szívdobogás-zene; Péter nézi a filmrészletet, arról jut eszébe**)

„Megásni... Megásni... Megásni... Tűz... Elföldelni...”

Megásni... Tűz... Elföldelni... Megásni... Tűz... Elföldelni...”

(ezalatt Betti szögletesen rendezgeti a bőröndöket; Péter a vásznon látott táncosok mozgását imitálja; Bettit meghihletik a látottak, Pétert szuggerálja a szöveggel, mely odáig fokozódik, hogy váltakozva, egymás szájába adják a szavakat. Tempó, hangerő.)

Megásni! Tűz! Elföldelni! Megásni! Tűz! Elföldelni! Megásni! Tűz! Elföldelni!

Bicskey Lukács

PÉTER:

A szerb partizánnő, aki a járeki magyar lágert vezette!

(odadobja a csákót Bettinek)

BETTI:

(felhúzza a sapkát, már szerepből)

„Megásni... Tűz... Elföldelni... Megásni... Tűz...
Elföldelni... Tűz! Tűz! Tűz! Tűz! Tűz!”

*(többször, fokozva; megfordulva észreveszi az
érkező Lukácsot, nekifeszülve)*

Naponta legalább száz embernek meg kellene
halni, akkor az életben maradottnak jobb bá-
nasmódban lenne részük.

(az egyik bőröndöt Lukácshoz vágja)

Pakolja ki a zsebeit!

(Betti elindul az asztalhoz)

LUKÁCS:

*(Lukács a bőrönd tetejére pakolgatja a szemé-
lyes dolgait, s amikor a jobb zsebébe nyúl, kime-
revedik a kép)*

VETÍTÉS KI KÉK FÉNY BE

„- hát mutasd meg, hogy nem igaz,
azért sem igaz, sose volt,
hogy az élet megdöglik, és
nem igaz, hogy halott a holt,
nem igaz, nem, nem, sose volt,
hogy csupasz seb vagy, vakított
szem, lefogott kéz, szótlan
szolga, ki sután tűri sőtlan
sorsát:

mutasd meg: nem igaz,
hogy kutyakorbácsra születél,
hogy beléd marjon a veszett tél
s a felhő higanyt záporozzon
fejedre, s hogy sose maradjon
estére annyi csöpp erőd,
hogy lerúgd a rongy facipőt:
hát mutasd meg, hogy nem igaz,
hogy elintézhet egy süket
legyintés: hogy nem számítász
annyit, mint a tetű, az eb,
a félrelökött csizmatalp:
mutasd meg, hogy a kint, a jajt
torkon tudod ragadni, és,
ha egyebet nem, hát merész,
szabad halált vívatsz e rab
életre, melyben mindened
elorozták, s szíven harap, mint a macska a ma-
darat,
a kivetkőzött indulat:
döntsd le vérgőzös istenek
sziszegő-szuronyú szobrai,
mutasd, mutasd meg, hogy amíg
ereidben vér vánszorog,
idegeidben fájdalom,

nem hagyod, azért sem hagyod
az ezerfejű gyalázatot
sértetlen trónolni a rom-
halmazon, melyet épített:
mutasd, mutasd meg, hogy tied
az erő, bátorság, az ész,
hogy a jövő magad vagy, és
a jövő nem hal meg soha,
mutasd meg hát, hogy te vagy a
gyilkos szolgák kemény ura
s bírāja: ítélj! – intenek
a vérben pácolt tetemek,
s falhoz vágott csecsemők,
a meddővé tett, drága nők
és a kiherélt férfiak
s hány vértől végtelen pillanat –
- mennyi halott, mennyi halott
szellemhangja üvölt, susog - - -
acél bátorítást (s vigaszt,
ha kell) ez ad, hogy megmutasd-
- hát mutasd meg, hogy nem igaz,
azért sem igaz, sose volt,
hogy az élet megdöglik, és
nem igaz, hogy halott a holt –,

KÉK FÉNY KI

*(Betti átnyújtja Lukácsnak a „Tömegsírokban
vannak...” szöveget)*

BETTI:

Vesse le a zakóját! *(a kabátot a bőröndökre hajít-
ja, Lukács mögé rakja a széket, és mint egy tiszt,
mellé állva vizsgálgatja)*

LUKÁCS:

*(ezalatt Kálmán zongorázik; **Bach: Kunst der
Fuge**)*

„Tömegsírokban vannak... valamennyien... Csak
Szabadkán és Újvidéken tizenhétézer... Zom-
borban ötezer-hatszáz, jelentős részük a városi
autóbusz-pályaudvar betonja alatt nyugszik. Egy
sokác henteslegény még évek múltán is azzal
dicsekedett, hogy bárdjával legalább háromezer
magyar kivégzésében segédkezett. Szenttamá-
son kétezer. Péterrévén hatszáz. Óbecsén öt-
száz. Moholon hatszáz. Kúlán ötszáz. Topolyán
háromszázhatvan, és ez messze nem az összes
áldozat! Zsablya, Csúrog, Mozsor, Nádajla tel-
jes magyar lakosságát kiirtották – csecsemőket,
gyerekeket is! Több mint hatezer embert! Akinek
sikerült megmenekülnie, annak a mai napig –
vagyis több mint hatvan éve törvény tiltja, hogy

akár csak hazalátogasson! ... Haza... *(Péter felé fordulva)* Haza...” *(zene ki)*

PÉTER:

(kiáll a pillanat) **KÉK FÉNY BE**

„sehol nem lenni otthon
s lelmi kis haza mindenütt
meghalni belepusztulni olykor
egyszer kétszer többször is naponta
egy csöppnyi létbe szemfedő lenni látó
szemüregbe zuhogó anyaföld hulló falevél
cipelni hátadon bika s bikán európa
sirató lenni dalnyi anyanyelv
bolyongani hegedű vijjog jönni-menni
akár egy porszemben is teremteni ezt-azt
csupa kis dolgokat én nem lenni könnyű
májusi felleg bégető barika én mit
mellembe zárni most mellemben
szétfeszít s emlékeztet
emlékezni mindenre
ami történni fog”

KÉK FÉNY KI

LUKÁCS:

(folytatja a szövegét; ahogyan a zene is folytatódik – Bach: Kunst der Fuge)

„Mindenüktől megfosztottak, megaláztak, lágerba zártak, éhezettek, kínoztak, földönfutóvá tettek bennünket. Elűztek a szülőfalunkból. A házunkban mások laknak. Mindent otthagytunk Csúrogon. Ott hagytuk a házunkat, a földünket, a lépteinket, a könnyeinket. A vérrel áztatott szülőfalunkat. Mindent.”

PÉTER:

Hogy hívják?

LUKÁCS:

A nevem Bicskey Lukács.

PÉTER:

A kamerába, legyen szíves.

LUKÁCS:

A nevem Bicskey Lukács. Délvidéken születtem. Magyar színész vagyok.

PÉTER:

Kérek egy jobb profilt! Bal profil! Melyik színházban játszik?

LUKÁCS:

Budapesten, az Új Színházban.

BETTI:

(partizánnőként; ezalatt esőcseppszerű zenei improvizáció)

„neved nincs

tárgy vagy csupán

(felveszi a zubbonyát)

karodon a leltári szám –

tárgy vagy

csíkos huzattal

(felrántja Lukácsot az ingénél fogva, majd kihúzza az övét)

beszélni tudsz ugyan de nem tanácsos

és nem tanácsos hallgatni sem

(csap egyet az övvel, majd a mellkasára ütve visszalöki Lukácsot a székbe;

a háta mögé megy, az övet a homlokára szorítja)

és nem tanácsos aludni nem tanácsos virrasztani

nem tanácsos enni nem tanácsos éhezni

(az öv most Lukács mellkasára feszül)

nem tanácsos robotolni nem tanácsos kibújni a munka alól

nem tanácsos betegnek lenni

nem tanácsos egészségesnek lenni

nem tanácsos megszökni nem tanácsos maradni

nem tanácsos túrni nem tanácsos lázadni

nem tanácsos járni

nem tanácsos helyben ülni

(kirántja alóla a székét)

nem tanácsos gondolkodni sírni nevetni

nem tanácsos meglátni társad cafatokban lógó húsát

nem tanácsos félrefordulni égre bámulni szemed földre sütni

sajnálni akit hideg vízzel locsolnak a havon

nem tanácsos sajnálni akit élve eltemettek

nem tanácsos sajnálni akit élve megégettek

(a nadrágból kihúzza Lukács betűrt ingét, majd szétszakítja)

nem tanácsos részt venni

közömbösnek maradni

élni

nem tanácsos meghalni –,

(ütés, Lukács a földre rogy; közben Gabi is visszajön; zene lassan ki)

LUKÁCS:

(Betti ezalatt hátul fel-alá járkál, lassan, fenyegetően)

„Hát ez vagy

itt vagy

fényévekre mindattól amit valaha úgy hívtál: élet délceg egyenruhában sétál körülöttem a kibérelt halál

szokd meg hát
szokd meg
mint megszoktad régen a kifényesedett fenekű
nadrágot
fakó nyakkendőt kajlacska kalapot
evés közben olvasott újságot
ujjodon a karikagyűrűt
feleséged apró zsörtölődéseit
azt hogy kirúgtak az állásodból
s térdig lejártad a lábad a mindennapiért
szokd meg mint nappal a fényt éjszaka a sötét-
séget
a zajt a csöndet az alvást ébrenlétet
pulzusod lüktetését
a hideg vacsorát”

BETTI:

(észreveszi Gabit; gúnnyal)

„s a legborzasztóbb az hogy megszokod”

(lerántja róla a kabátot)

Mondja! Mondja a szöveget!

(eldobja a kabátot, majd az asztalhoz ülve, még
mindig szerepből, elindítja a vetítést)

GABI:

VETÍTÉS BE

„Tíz hónapos voltam, mikor elvitték édesapámat,
és soha többé nem jött vissza. Kivégezték. Két
hétig a nővérem hordta neki az ebédet, a többi
magyar gyerekkel együtt, mivel az asszonyoknak
kocsival, lóval dolgozni kellett a szerb gazdánál.
Persze térítés nélkül. Mikor utoljára vitte az ebé-
det, azt mondták neki...”

BETTI:

(mint partizánnő)

„Apád már nem éhes.”

(a Gabi-Lukács kettős egy Pietà-képet formál;
Gabi úgy eteti Lukácsot, mintha a halott apjával
tenné)

GABI:

(siratóéneket dúdol – „Ments meg engem,
Uram...”)

„A 13 éves nővérem látta, amint kocsik hagyják
el a községháza udvarát, a kocsikról halott em-
berek keze-lába lógott. A kocsik aljából csurgott
a vér.

1945. január 23-án Tito beleegyezésével kiűz-
ték otthonukból a csúrogi magyarokat. A reg-
geli órákban bejött hozzánk egy szerb puská-
val a kezében, és arra kényszerített, hogy öt
perc alatt hagyjuk el a házat, mert különben

mindannyiunkat lelövöldöz. A bátyám befogta a
lovakat, édesanyám pokrócba csavarva felrakott
bennünket a kocsira, mivel öltöztetni már nem
volt idő. Azonban két sarok után lezavartak a
kocsiról, elhajtották, és mi ott maradtunk élelem
és meleg ruha nélkül. A piactéren mindent el-
szedtek tőlük. Pénzt, iratokat, arany ékszereket,
a férfiaktól a karórákat, a dohányszelencéket.
Aki nem adta a fülbevalóját, annak kitepték a fü-
léből. Térdig ért a hó, és mínusz húsz fok körül
volt a hőmérséklet. Az első áldozat egy három
hónapos kisbaba volt, aki megfagyott édesanya-
ja karján. Másnap hajnalban ért a meggyötört,
megalázott menet Járekra. Korábban német falu
volt, ahonnan kiűzték a németeket, és a partizá-
nok koncentrációs táborát hozták létre belőle. Itt
25-30 embert raktak egy szobába. Szalma volt
leterítve, tele tetvekkel. Egy hét után megérkez-
tek a zsablyai, tavasszal a mozsori magyarok is.
Keserű sors várt a tábor lakóira. *(kataton ének,
a korábban már elhangzott altató dallamára)* Ku-
koricát daráltak csutkástól, azt főzték só nélkül,
és azzal etették az embereket, mint az állatokat.
Nagyon sokan megbetegedtek és meghaltak.
Közöttük nagyon sok kisgyermek.”

BETTI:

(még mindig a partizánnő szerepében gúnyosan
dúdolja a Gabitól hallott altatót, Lukács lábába
rúgva elégedetten nyugtázza, már nem él, meg-
ragadja, letépi az ingét, majd a földre rántja)

A halottakat, betegeket dobják kocsira, vigyék
a német kriptákba! Ha megtelek, a többi hullát
hányják a földre, s öntsék le mésszel! A halotta-
kat elkísérni és gyászolni tilos!

PÉTER:

Köszönöm szépen. Megleptek.

(Bettihez)

Tudsz lovagolni, Betti?

BETTI:

Igen.

PÉTER:

Akkor te játszod a partizánnőt... a filmben is.
Hontalanság...

(kiáll a pillanat; a látottak Betti fejében zajlanak)

VETÍTÉS KI

KÉK FÉNY BE

BETTI:

„Állok állig éjben, tengerárban, rémületben
rémületlen,

nagy feketeség, zenétlen zene habzik szívemben,
ölembe.

Egy részben vagyok ember, egy részben állat és egy részben Isten,
magamat aligha segíthetem, ha nincs aki megsegítsen kulcsra zárva előttem minden ablak, ajtó – szók, indulatok:
Egy világ teremthető így: erre se, arra is indulhatok.

Nem vagyok álszent, nem vagyok elszánt. Sem ez, sem az

Csak önmagam

Ami az egyik körön kívül van egy másik körön belül van...”

KÉK FÉNY KI

(Betti magához tér; **a vetítést 28'30"-re állítja**)
(Káosz, mindenki a saját szövegét mormolja, gyakorolja, ismételteti a bőrönd-táncban rá osztott mozdulatokat; ezalatt **szívdobogás-zene, Elindultam szép hazámból, mely kakofóniába torkollik**)

INFERNÓ-kép

VETÍTÉS BE

PÉTER:

„Úgy viszem sorsom, hogy nem akartam.
Három dombbal, napraforgóval,
szál szerelemmel maradtam,
nincs már madaram a magasban.
Madaram hallgat, földet eszik,
elnehezül, szárnyát leejti.
Mellé ülök. Tollas szívét
változhatatlan sorsomba rejti.”

Elég! (káosz vége) Kezdjük a felvételt!

BETTI:

(kezében a hegedűtökkel maga körül forogva ismételteti ugyanazokat a stilizált mozdulatokat; Péter a bőröndöt kameraként használva, a szereplők között keringve „rögzíti” a látottakat)

„Választott szülőföldem Szilágy. Tizenkét éves sem voltam még, mikor Amerika helyett választottam. Ettem Szilágyban földet, marti lapit, vadsóskát. Tavasztól őszig gyűjtögettünk erdőn, mezőn. Szamos-parton. Igazából akkor választottam magamnak szülőföldemnek Szilágyot, amikor már minden szilágysági sorsban – amit elmondtak volt nekem - otthon voltam. Otthon a közös árvaságban, a közös kiűzetésben, velük vándoroltam ki Amerikába, velük mentem le

a bányába, velük álltam ki az út szélére hajnali háromkor 5 lejjel, hogy hoznának az ingázók kenyeret.”

GABI:

(a zene átmegy **Bach h-moll fúgájába**; közben **stilizált mozgás**)

„Szülőföldet választok magamnak,
és apát és anyát.

Ez a táj én vagyok.

A szó nem hasonlat többé.

Kinn és benn ugyanaz a felrepedezett agyag,
ugyanazok a hegyre kínlódó utak,
ugyanaz a konok kukoricás,
ugyanaz a sebhely világít.”

LUKÁCS:

(Betti a mellkasához vágja a fekete bőröndöt; alatta **Bartók – Mikrokozmosz szerű improvizáció; stilizált mozgással**)

„Megyek. Havazás előtti éjszakán,
havazás utáni égbolt alatt. Lófej
bezúzott két ablakában cserépvirágok:
a madár csőre külön életet élő,
hideg állat.

Kereszt

elsötétített üregeiből

kinyúl a keresztrefeszítettek

két karja: megyek. A fűben mégsem

marad lábnyomom, s a száj is hiába nyitódik,
hiába zárul: nem lép be, és nem távozik rajta
senki se. A táj arca szikár, kemény:

akár a holtaké. Ami kívülem van:

idegenség. Megyek. Bennem:

ami föld,

ami haza.”

(kiúszik a zene)

GABI és LUKÁCS:

(mint egy görög kórus, egymással szembe fordulva, közöttük Betti stilizált hegedülésével, előttük Péter a kamera-bőrönddel)

„Kiűzettünk szülőföldünkről, városainkat ellepték, rendőr áll már a porrongyunk előtt is. Ma már az van, hogy két ember nem mer leülni egymással beszélgetni. Férj feleség sem, szerető szeretőjével sem. Besúgták a barátokat, besúgták a szerelmeket. Erdélyben, ahol vonatra ültünk, ha valaki írt valamit, vagy festett, rohantunk egymáshoz, ha valaki bajban volt. Ahol természetes állapot volt az, hogy egymásnál háltunk meg a földön, egymásért álltunk sorban húsért, és egy-

más gyermekét vittük az iskolából haza.”

(ezután Betti magához veszi a hangszerét, hegedülést imitálva visszamegy a kezdeti helyére)

LUKÁCS:

„Tudod, mi volt a legiszonyúbb Szilágyban? A jövőtlenség. Ha megkérdezel egy szilágysági gyereket, hogy mi akar lenni - kínai a kérdés, mert a gyerek van annyira okos, hogy tudja - az lesz belőle, ami lehet. Lehetetlen akarnia valamit is. Lehetetlen vágynia valamire. Ez a koravén bölcsesség már a jövő lehetőségét is lekaszálja gyerekeink feje fölül. Olyan bölcs már gyerekkorában, hogy már nem is él, csak vegetál.”

Szívdobogás (Lukács a bőrrönddel). Lukács és Betti háttal közelít egymásnak, Gabi leteszi a bőrröndjét, az asztalhoz ül, és írni kezd.

GABI:

„Én soha nem szaladhattam édesapám elé. Engem nem vezetett kézen fogva, és nem láthattam szemében a boldogságot. A sors nagyon kegyetlen volt hozzánk, mint ahogy kegyetlen volt több ezer vajdasági magyar családhoz is. A bátyám, aki tízéves volt, a lovak alól pucolta az istállót. Az udvaron volt, mikor hallotta a fegyverropogást, lehajtott fejjel csak annyit mondott: „Nincs többet apa.” Elvitték, lovas kocsira dobva, mint egy állatot a többi halottal együtt. A vérük végigfolyt Csúrog utcáin egészen a dögtemetőig, ahol halomra dobálták őket. 37 éves volt. Csak ennyi jutott neki az életből. Élete teljében hagyott itt minket árván, édesanyámat pedig négy gyerekkel 34 évesen özvegyen. Az évek múlnak, de a sebek nehezen gyógyulnak. Az élet mégis kárpótol. Az unokáimmal együtt örülök, mikor az édesapjukat várjuk. - Gyere, mama, várjuk apukát! - hívnak a gyerekek. És boldogan nézem, amint a fiam lehajol, és megcsókolja először az egyik fiát, majd a másikat. Az unokáimon keresztül próbálom átélni, milyen boldogság is lehet (lehetett volna) várni egy édesapát.”

Nem az a magyar, akinek a nagyapja magyar, hanem az, akinek az unokája magyar.

BETTI:

(Bartók: Este a székeleyknél – egyszer hangzik el a téma, majd ismét kiáll a kép)

KÉK FÉNY BE

„Elrejtetik a lélek.

Megfélemlített népek hallgatnak így,

s örült halottjaikkal a kutak.

Szájamba víz ömlik,
arcomra moszat tapad.

Nincs szavam.

Hallgatok a fulladásig.

Fel sem ismernéd puffadt arcomat.

Megfélemlített népek hallgatnak így,
s örült halottjaikkal a kutak.”

KÉK FÉNY KI

Fotók: György Zsolt

*(Betti az Este a székeleyknél
utolsó üveghangját játssza.)*

PÉTER:

(a többiek a maguk útvonalához igazodva körbejárnak a színen, majd hátul, egy sorba rendeződve lassan lépkednek előre; a bőrrönd-szívdobogás még mindig tart)

„Emberek vagyunk, magyarok vagyunk, a magunk jogos követelését állítjuk a világ szeme elé. Gyermekeinknek ugyanaz a jog jár ki, hogy jövője lehessék, hogy nyelve ki ne fordítottassék, mint minden gyermeknek a világon. Életet, jövőt kell követelnünk gyermekeinknek. Másképp nekünk sincs életünk, csak áléletünk, látszatéletünk.”

(A vásznon a kislány kimerevített képét látjuk, lassan elhal a szívdobogás, Kálmán is felzárkózik a sorba, s a KÉK FÉNYBEN felhangzik az Oh, drága jó Jézus. Betti hegedűjátéka után a szereplők sóhajszerűen éneklik.)

Sötét.

Cédulák VI.

– ismét elmúlt október 23., és újra elszállt varázslata azoknál is, kiknek még volna valami személyes emlékeznivalója. A később születettek, ha nem őriznek akár véletlenül fölszedett életútravalót szülőtől, rokontól, akaratlan megőrzött utcaképet, kéretlen kapott vallomást azokról a napokról, akkoriban föl sem fogott élményt, amelyet csak jóval később bontott ki, egyáltalán ha nem őriz valami személyest – most olyan készületlen, mintha a Rákóczi szabadságharc köznapjait szeretné megidézni. Ebben az értelemben van igazsága Göncz Árpádnak: annyiféle '56 létezik, ahányan átérték. Személyes élmények nélkül megidézhetetlen azon idők varázsa. '56 októbere nem előzmény nélkül pattant ki, jóllehet a hozzá vezető út földi vonalait csak Isten láthatta a mennyei felhők magasából. Az átélők számára, a budapesti humán értelmiség Petőfikörös csoportjait leszámítva, inkább csak sejtethető volt a változás. Jó, az újságok hangvétele megváltozott, nyáron ugyan leváltották Rákosit, de utóda, Gerő Ernő addigi magatartása, politikai szereplése még rémisztőbb volt elődjénél. Aki még figyel ilyenre, ma már tudhatja: a szovjet titkosszolgálat hierarchiájában Gerőnek mindig is magasabb sarzsija volt, mint főnökének, a magyar párt főtitkárának. Kádár hozzá sem nyúlhatott, Gerő műfordítóként hunyt el Budapesten.

De vissza az '56-os társadalmi változások üteméhez: a hortobágyi munkatáborokból vagy Recskről a korábban elengedett rabok '56 nyarán még egyetlen szót sem szólhattak az átéltekről, mert ott volt bennük a félelem: ha megtudják, hogy beszélt, visszaviszik! És ezekről az iszonyatokról Kádár alatt is kuss volt végig, egészen a rendszerváltásig! Annyira sikerült a hallgatás, hogy azután már nem is beszélt ezekről senki – minek, kinek?

Az '56. október 6-i Rajk-temetés volt talán az első országos üzenet, sőt bizonyíték: valami fon-

tos változás történt odafönt, különben hogy engednék ezt idelent! Már a temetésen a hatalmas, soha nem látott tömeg és Szász Béla tiszta beszéde jelzés volt: fordult a szél! Ám mindez természetesen többszörös szűrőn keresztül jutott a közbeszédig, mert a felszínen még úr volt a gyilkos hatalom. A vezető káderek még nem mozdultak, igaz, a félelem már ott ült a nyakukon... Odalent, ahol felnőttként/gyerekként éltünk, nem változott semmi, csak a feszültség nőtt – a zarnok undorító pucérsága mind jobban kitetszett. A bolt előtt várakozók szokott sora továbbra is a járdaszélig állt, a gazos, elhagyott földek, ahonnan mi, iskolás gyerekek szedtük le az összeszáradt, szúros gyapotgubót – a közönyös, mindenapos emberi nyomor fedetlen maradt mindeütt. Gyerekfejjel is éreztük világunk tapintható értelmetlenségét, az üres szónoklatoknak és a köznapok keserves szegénységének az ütközését, az örökös hazudozást lépten-nyomon, hogy semmi nem egyezett a hirdetett lözungokkal, az idősebbek pedig tudták és mondták is maguk között: lehazudják ezek a csillagot is az égről! A megtagadott, lenézett magyar múlt és az átélők erővel kitépett emlékezete... Amikor a katedrán mondani kényszerültek a táviró, a röntgen orosz feltalálóinak nevét, miközben egyként tudtuk: hazugság. Az a világ pusztulásra ítéltetett férges és rémületes kétszínűsége miatt. Nem csak, de ez is vezetett a népfölkeléshez. Mára mindez zavaros víz alá süllyedt, s az emlékezetvesztő homálytól egyhamar nem is látni a változást. Nem tudható, mit hoz a jövőnk, de már nincs túl sok idő, '56 személyes élettörténeteit betemeti a közönyös idő, elfödik a sírhalmok. Mert így alakult, törvény szerinti, de másfelől nem kellett volna így történnie. Az a sok iszonyat és szenvedés, ami a fölkeléshez vezetett, mára visszhang nélkül maradt, múltunkat egyhamar befödi a hazugság, akik még emlékezhetnének, gyorsan el-

fognak, kikopnak ebből a világból. Mint akiket kényszermunkára hurcoltak, a GULAG foglyaivá tettek, majd a Tábor melletti erdőben agyonvertek az örök, mint Kun Bélát, a Tanácskormány „lánglelkű” vezéré. A nevét viselő könyvet először nagy harsonákkal kiadták nálunk, talán 1973-ban, azután valaki észrevette, a kötet végén záróbetétként olvasható a nagy Szovjetunió legeslegfőbb bíróságának felmentő végzése, miszerint nem is voltak igazak a vádak, amelyek alapján (talán) Kolima haláltáborába vitték, s ott végezte be földi útját. Hányan, de hányan pusztultak ott! Varlam Salamov még megírta, mielőtt elborult volna elméje az átéltektől, amiként Danilo Kiš, Rózsás János, Szolzsenyicin, sőt Örkény István is tanúságot tett a Lágerek népéről... Mi meg elfeledtük őket. Véreinket.

– szerelmünk birtoklását, gyermekkorunk földidézését folyvást akadályozza, elorozza, korlátozza a múltó idő. Tarka függönyei mögé csak mások kusza emlékképei, összecsomósodott elbeszélésfonalai visznek. Kérdéseinket, pedig tolulnak elő a homályból, nem válaszolja már meg személyes élmény, az ajándék történetek is rendre elillannak előlünk. A szerelem emléke ugyan időtlen, mint a halál, de ami szerelmünkkel közös életünk előtt esett meg – számunkra örökre elveszett. Féltekeny sem lehetsz a halott-ra, rád nevet, nyúlnál utána a semmibe, csak nevet. Előtted birtokolta szerelmed, majd halálával elvitte történetüket is, nincs már hozzá visszaút. Lám, kötve eleven a holttal, vissza- s előrebozva megannyi sorsfonál. Amíg élünk, velünk maradnak halottaink is, ha meggyünk utánuk – visszük magunkkal emléküket. Tudva nem, csak remélve: nyomunkat őrzik még darabig követőink, mint tesszük mi is, cipelve keserédes terhük lelkünkben egészen a halálig.

– Uram, jöjjön el a Te országod. Ami azt illeti, ha még megérhetném, amikor ez így lesz..., ám ez nem kérdés, álomkép csupán. Elképzelem: ülök a fűben, hátam egy szeretett fa törzsének vetve, köröttem nyár, és minden zöld, virágok, madarak, égi pillangók és végtelen nyugalom. Gondolnom se kellene másra, mint Isten világának békéjére, az eleven Élet, talán a Létezés tikos gyönyörűségére. Ülni a napsütésben, de nem izzasztó hőségben, langy szellő hűsít, nem bánt semmi, nincs szorongás, amiért a világra jöttem, végül

is teljesült, átláthatom, amit szeretnék, sorsom titkai már kis szappanbuborékok, melyek elszálltak a szélben. Igaz, ha így lennék, talán meg is haltam már, de a látvány mindenért kárpótol, s főként a megkönnyebbülés édessége: a küldetésed teljesült, bűnnel, szennyyel terhelt utakon jártál, de már Isten oltalmába vett...

– légy kegyes hozzánk, Uram. Megértő és megbocsátó, hisz' bűnösök vagyunk mindahányan, mégis engesztelje Kegyességed szívét – porhüvelyünk fogatéka, alantas vágyaink örökös hívása. S ne feledjem: legfőként légy segítőnk, Uram.

– nemzetrészeket szétválasztó, új államokat rajzoló hatalmak uralták a 20. század első nagy háborúját lezáró békeszerződések diktátumait. A mai Európát ekkor rajzolták meg, amit a következő világégés Németország kettéosztásával még csak tetézt. A kelet-európai rendszerváltozások idején a németek ugyan egyesülhettek, de a fennköltén hirdetett „nemzetközi jog” ezzel lakatot is tett a földrészre, nincs több változás! Európa ilyen, és ilyen is marad – határoztak érdekeik szerint a hatalmasok. Mégis, az Élet, ó a földrész maradék elevensége ezzel mind érezhetőbben szembeszegül. Erről a feszülésről sem lehet tudni, miként határoz felőle a jövő – akár már holnap, de lehet... csak egy év múltával. Bár manapság az egy évet olykor csak egy napnyi változás is meghaladja... skótok, katalánok, flamandok, baszkok, morvák, egyszer csak sorra kerülnek a székeltek...

– egy hazai evangélikus püspök sorolja élményeit, a rendszerváltás előtti évekből, amikor még pályakezdőként szolgált az Urat. Emlegeti akkori püspökét, kinek ismertük a nevét mint sokak által tisztelt egyházi emberét. Valójában mániákus (fő)jelentő volt, papjait, híveit megszállottan beáruzó. Fiatal papjai akkor csak gyanították, most már tudják, mit tett (jelentései fennmaradtak), ezért elítélik, kendőzetlen szóval, de képletesen: leköpi. Valójában persze sírba vitte titkát, hogy miért követte el ocsmány bűneit. Önmagának vajon mivel indokolta cselekedeteit, mivel magyarázta árulását? Mit érzett, hogy megélte a fordulatot? Összeroppanva, félve, reszketve bújt az otthoni zugba, mint tették ezt annyian, egyházi s világi sűgók is, vagy megadó nyugalommal, sőt megkönnyebbülve, végre átértézte a megszaba-

dulás édes érzetét... bűnével mentette még ha árulásokkal is végzett lelkeszi munkáját? Magára vállalta a bűn sarát, hogy mentse mások lelki üdvét? Gonoszul is lehet szolgálni a Jót? Istennél a felelet. Ne vigy minket kísértésbe, Uram.

– ágak között, felhő fölött / Hold néz fakón / kendő mögül / mindent látott / azt is, ami következik – fátyol mögül...

– babakocsi mögött boldogságos kismama, köpenye kacéran követi gömbölyű tompora ütemes mozgását, s amint a kirakathoz ér, röpke pillantást vet képmására, elégedetten nyugtázza a látványt, az a nő a babakocsival szemre-, sőt kézbe való, gondolhatja – gondolom. De szégyen fog el menten, köznapi vágyakozás tárgyát látni jövőnk gondozójában! Inkább csak vissza az egyházatyákhoz, mert tán' róluk is írta Faludy: „– A Titkot üztük mindahányan, / s az évek szálltak, mint a percek, / véred kiontott harmatával / irgalmazz nekünk, Jézus Herceg!”

De csakugyan, érteni szerették volna a teremtet világot hajdanán is, érteni, miért pöffeszkedhet annak minden szegletében a Gonosz, ha egyszer önkezével rakta össze művét az Úr! A hajdani bölcselők még úgy vélték: a Hit védelmében igenis meg kell válaszolni a Talányt, miként s főként mi végre fekszik össze Szépség és Szörnyeteg kezdetektől a világban? Nézheted e szép járású, vonzó nőszemélyt, de elméd e régi titkot fejtené! Sebai, békélni kell a fönnálló Renddel: *Mindig így volt e világi élet / Egyszer fázott, másszor lánggal égett.* Egymásra, meg egymástól torlódik, szétszakad a világ, gabalyodik Jó a Rosszal, az Emberben nemkülönben. Noé bárkája tán' már ismét bukdácsol a hullámokon, nyugtalanít a mozivásznon...

– egy Ulickij nevű orosz matematikustól származik talán a zsenik osztályba sorolásának egyik kísérlete. Eszerint az első típusú zsenit már kortársai is megértik. A matematikus Einsteint hozza fel példának, de idesorolhatnánk Szent-Györgyi Albertet is, jóval előtte Newtont vagy éppen Galileit. Kortársi megértés esetén vélhetően arról a munkásságuk során megjelenő szellemi erőről van szó, amelyet viszonylag könnyen felfognak a zsenivel azonos kultúrában élők, elfogadják (vagy éppen megértése miatt máglyára küldik, lásd Giordano Bruno esetét 1600-ból, mert elképzelése, hogy végtelen sok világ van, megren-

gette a fennálló nézetet...) Szerencsés esetben a kortársak szellemi ereje éppen e belátással erősíti a zseniális felismerőt. A második típusú zsenit jóval később értik meg, csak az utókor szellemi élete érik meg erre, ekkor ismerik fel az időben előttük járó állításának igazságát. Bolyai János szerint lehetséges olyan világ is, amelyben a párhuzamosok találkoznak a végtelenben, ezáltal lehetségesnek tart egy másféle világot is, nem csupán e megszokottat... És ha ma jönne el közénk Jézus? Érténénk őt, legalább most többben állnánk mögé, mint megjelenésekor? Évezredek fogva értelmezik üzenetét, mintha kihüvelykezhették szavaiból az istenit, megérthetnék mögötte az Atyát. Végezetül lehetséges a zsenik egy harmadik típusa is, akik bár vannak, létezők, de utódaik sem értik állításukat... Ez a típus talán a leginkább „feltételezett létező”, lévén bizonyíték nem szolgálhat létezésükre, mert az kizárná idetartozásuk, egyáltalán földi megjelenésük... szépen vagyunk!

– akit gyermek szeret, olykor mintha színes tollú énekesmadár szállna ablakára. Ilyenkor csak meglapulsz, szólni sem tudsz, eltelsz a Csodatévő erejétől. A gyermekből áradó szeretet szinte világít, melege égető tűz. Kérdemelni, elvárni, ellentételezni – értetlenség. De mikor ráeszmélsz, szíved összeszorul, mert fölrémlik előtted a fájdalom, amit távozásod fog okozni a gyermekléleknek. Mégsem tehetsz mást, a világrend mozdíthatatlan, jutalmazó gyermekszíve a Jövőbe nyit. Talán ha egy égi fényesség majd akkor is óvja lépteit, neked sem fog annyira sajogni kényszerű távolléted...

– a természetben nincsenek színek, csak a fénysugarak különféle hullámhosszai, mondja a kiváló elméleti fizikus. Hangok sincsenek, tesszem hozzá, helyükben is valami sugárzások hullámoznak, de mozdulatlan fazéknyi tér és idő sincs, bár Immanuel Kant szerint ezek csak szemléleti formáink, mert mi emberek így látjuk a világot. Filozófiai alapvetésül és legfőképpen: az emberlénnyek semmilyen más csatornákon keresztül nem kapnak képet a világról, csak érkeik által – szögezte le David Hume. Mindennek ellenére egész tűrhetően megértjük ezt a külső-belső világot, legalábbis annyira, hogy rövid távon kikerüljük szakadékait, s ha töredékesen is, de elérjük céljainkat. Az Egésszel van bajunk, a

részletekkel úgy-ahogy elboldogulunk. Arra nem tudunk válaszolni, mi az, ami velünk s az általunk még átfogható, bár jobbára inkább csak képzelhető világgal történik, ki és miért mozgatja e titkos csodák rendszereit, melyek részei vagyunk? És visszatérőn: mi végre vagyunk e bűbajos sártekén? Kinek szándékából, s Ő mennyire kötődik teremtményei sikereihez vagy kudarcaihoz? Arról nem is szólva, hogy ha a világ nem olyan, amilyennek véljük, akkor vajon mi emberek miért lennénk azok, akiknek tartjuk magunkat? Valójában embergépek vagyunk, hitték a francia felvilágosultak, még teljes reménységgel, az Ész századának remélt győzelmeitől. Legtöbbünknek mind ez ideig minderre a leginkább elfogadható és összefüggő feleletet Istenbe vetett hitünk adja.

– Isten fölül áll minden emberi dimenzión, így Jó és Rossz szakadékan is. Érzelmileg bizonyára indokolhatók a kollektív istentagadásra, istenelmarasztalásra, urambocsá az Ő „bűnösségére” vonatkozó egyéni felhívások egy-egy népet, társadalmi méretű embercsoportot ért szörnyű csapások után. De folyvást felismered: **Isten nem mérhető emberi fogalmakkal, még ha földi logikánk szerint ez meg is tehető.** Ábel és Káin egyaránt égő áldozatot mutattak be az Úrnak, Káin tüzének füstje a földön kúszott, Ábelé azonban az ég felé szárnyalt. Magyarázhatatlan és csak keservesen tudomásul vehető, de az embernek nincsen módja Istent sem ezért, sem másért felelősségre vonni. A szenvedő keserű fájdalmában szólhat, tehet bármit, de Isten magyarázatkényszer, kivált bocsánatkérés felett álló. Bármilyen történjék velünk, az ember számára egyedül a Fohász marad, a segítségkérés attól, akinek egyetlen pillantása ledönti a hegyek kevélységét. Az Írás szerint Isten nagyra értékelte a csapásoktól sújtott Jób alázatosságát, akit bár a szenvedőnek érthetetlen okból, de kegyet-

len próbatételnek vetett alá az Úr. Jób mégis fejtegette, barátai pedig melléje kuporogtak szemétté tört földi kincseinek halmán, és némán gyászolták elvesztett boldogságát. Nem vájkáltak az áldozat lelkében, nem álltak meg fölötte, és nem értetlenkedtek szánakozó pillantások közepette, szemforgatón – inkább melléje kuporodva hallgattak. Jób igaz barátai voltak.

– a francia termőföldek hatalmas táblái halottak, mutatják agrármérnökök, maréknyi termőtalajt morzsolva, de a vörösbarnás földanyag csak porlik, miközben valami rémisztő színeződés tűnik elő. Moha, magyarázza egyikük ijedten, mert hol nő a moha, kérdezi, s egyben válaszol is: kövön, sziklán. Ez a gabonaföld már olyan, mint a szikla, élettelen. A vegyszerek, a műtrágya kiirtotta belőle az életet. Nincs benne földgiliszta, élettelen lett a föld. A francia kenyér alapanyagát Argentínából hozzák be, jegyzik meg halkán, zavart mosollyal, mint akik titkot árulnak el... íme a 21. század legeleje.

– gyengéd forradalmat szeretnék, Uram – fohászkodik a később agyonlőtt Iszaak Babel egyik elbeszélésében egy, a harcok miatt földönfutóvá vált öreg zsidó. Gyengéd forradalmat, de olyat csak kérni lehet – Isten adhat, embernek ezt tenni lehetetlen. Kérni lehet egyértelmű igazságot is, amely világos, mint a Nap, ellentéte pedig sötét, mint az éjszaka. Add, Uram, hogy igazságod ragyogjon, mint a fényes kő, aki pedig megsérti, lássék mindenki előtt. Mondhassák az emberek: lám ő vétkes csalo, hiszen napsütést állít a sötét éjszakáról. És aki ezt teszi, ne hihesse azt magáról – igazat művel, miközben tudván tudja: csak önértékét védi. Hol lehet ilyen fénylő igazságokat és tőlük megriadó embereket találni? Ó jaj, Uram, eltévedünk – ha halványulnak jelzőfényeid... a Szép legyen ragyogó Tiszta, a Jó fényes Igaz, a Gonosz sötét, különben elveszünk.

Bevezető sorok egy rádiójegyzethez

1956 októberében, a forradalom kitörése után hihetetlen gyorsasággal éledt újra minden, amit a bolsevik hatalomátvétel eltiport. Ebbe a pillanatok alatt végbemenő, virágba boruláshoz hasonlítható életre keléshez tartozott a pártok és azok megszüntetett sajtóorgánumainak újjáalakulása. E folyamatban jelent meg a Független Kisgazdapárt lapja, a Kis Újság. A megszüntetésekor édesapám, Maron Ferenc annak külpolitikai szerkesztője volt, így azonnal „visszaállt szolgálatba” és rövid idő alatt két - természetesen külpolitikai témájú - cikke jelent meg. Mint-hogy 1946-ban egyike volt a párizsi békekonfe-

rencián részt vevő magyar újságíró-delegációnak és ismert volt az európai kultúra iránti elkötelezettsége, a forradalom reménykeltő (ma már tudjuk, hogy vég-) napjaiban érthetően merült fel a Szabad Magyar Rádió műsorszerkesztőségében egy ilyen személy megszólaltatása. Így kapta azt a felkérést, lehetőséget, hogy az említett szellemiségből november 3-án egy szikrát fellobbantson. Ez a kis fénycsóva, tudjuk, már másnap, november 4-én a szovjet tankok által sivárrá visszadöngölt sötét ideológiai felszínre hullott és elenyészett.

Végh Éva Egyedül

Maron Ferenc előadása a Szabad Kossuth Rádióban, 1956. november 3-án, délelőtt 10 órakor

Az egyik angol lap azt írta rólunk a véres panorámák napjain: „Ha a kis magyar nemzetet örületbe kergette az elmúlt esztendő megmérhetetlen keserősége, akkor ez szent örület volt, amely a csodák fényét lobbantotta fel a halál szemei előtt.”

Ehhez a mondathoz mi, magyarok fűzzük azt a büszkeségünk tiszta mélységeiből feltörő érzést, hogy a szent örülettel a bölcs józanság párosult. Ha a szent örület heve tette sziklává ifjaink szívét a dübörgő szovjet tankok előtt, ugyanakkor a bölcs józanság tartotta meg olyan nemesnek, tisztának ezt a forradalmat, amelynek példáját nem tudja felmutatni a történelem.

Mindkettőre, a szent örületre és a bölcs józanságra szükségünk van az elkövetkezendő időkben is. Az egyikre azért, hogy örökre pirosbetűs ünnepé avassa hazánkban a Halottak napját. Kihunyt testű, de élő lelkek napjára emlékeznek majd az egymást követő nemzedékek itthon és szerte a világon mindenütt, ahol eleven a nagyszerű iránti imádat. Ennek a tűznek égnie kell, mint az örök lángnak, a diadalív boltozatai alatt.

És szükségünk van a bölcs józanságra is. Az egész világ szeme rajtunk függ és – ne feledjük egy pillanatra sem – rajtunk függ továbbra is. A győzelem kötelez. Kötelez arra, hogy megőrizzük a kivívott függetlenséget és szabadságot. Kötelez arra, hogy új tagjaiként a szabad nemzeteknek, velük együtt formáljuk magyar szívvel, magyar akarattal mindnyájunk közös életét, mindnyájunk közös jövőjét. Ez a kötelezettség beláthatatlan távlatokat nyit meg előttünk. A magunk vagyonává, de a nemzetek összességét gyarapító értéké kell tennünk hazánk földjének kincseit. Fel kell tárnunk a világ előtt azokat a kulturális értékeket, amelyeket az igazi magyar tehetség a magyar nemzeti génusz alkotott és alkotni tud. Valóban magyar kincscé kell tennünk azokat az anyagi és szellemi javakat is, amelyeket a világ nyújt és nyújthat nekünk.

A világ szíve megnyílt most előttünk, a mi szívünk is nyílik meg most a világ előtt. Lássák a magyarok, hogy milyen a paraszti munka Dániában, hogy miként éli mindennapjait a brit polgár, az amerikai farmer, a német tisztviselő, a finn favágó, az olasz gyári munkás. Nézze meg azt a földet, ahová az Olimposzról szálltak le dévajkodni az ősi istenek, és mondjon imát ama sziklák tövében, amelyeknek oromzatán Krisztus keresztye állott egykoron. Köszöntse ő is Vendome oszlopát, rója le tiszteletét a londoni Nelson-emlékmű előtt és Philadelphiában, Franklin szobra alatt. És álljon meg mély megilletődöttséggel New Yorknak abban az utcájában, amely Kossuth emlékét őrzi az idők végtelenjéig. Álljon meg és mondja el a meg nem szólaló, és mégsem néma szobornak, hogy valóra vált, amiről Kossuth álmodott.

Így, ezeknek a megnyílt határokon átvezető utaknak a révén válik velünk, magyarokkal eggyé a világ, és válnak mi, magyarok eggyé a világgal. Ne csak hajdani korok emlékeként őrizzük, hogy az angliai Hadrián-fal építője itt volt helytartó az ősi Pannóniában, hanem a mai élet ezernyi kapcsa fűzze össze London és Budapest mindennapjait és építsen hidat köztünk és a világ minden népe között.

Ennek a világnak kiépítése történelmi és politikai feladat. Ne feledjük, hogy a történelem jelen ideje a politika, s ehhez a mi új magyar politikánkhoz kell a szent hevület és a bölcs józanság. Eljövendő munkánk fontosságát talán könnyebben megértik, ha emlékezetünkbe idézzük Toynbeenek, a híres angol történelemfilozófusnak egyik gyönyörű mondatát. Kréta szigetén járván azt írta, hogy a több ezer éves kultúra emlékei úgy megülik az ember képzeletét, mint egy kiáltás, amelyet fogva tartottak a századok. Mi, magyarok itt vagyunk most a magunk ezeréves kultúrájának vérrel megszentelt földjén. És az ezeréves földön kivívott nagyszerű győzelem olyan kiáltás, amely megragadta az új évezredet.

Késleltetett hatású októberi gránát fényből, színekből, elmorzsolts könnyből

In memoriam Szeles Erika

2009. október 27-én Aracs Jánossal, hajdani HungarHotels-es kollégámmal kimentünk a Fiumei úti temetőbe. A nap a térség növényeinek hatalmas együttesét úgy színezte át, hogy mitikus őszi nap díszeinek tűntek, mikor beléptünk.

Emlékünnepélyre érkeztünk, amely szűk és zártkörű volt. Szűk körű, mert csak ketten voltunk és zártkörű, mert akinek a tiszteletére jöttünk, őt 1956. november 14-e óta sír zárja magába.

Míg közeledtünk a 21-es parcellához, egyre többször vágtunk egymás szavába, ahogy az emlékek kezdtek felszínre törni, mint tó alatti forrás gyöngyözése.

Egy vaskos kőlappal fedett, néma üregben porladó lánykához jöttünk, akinek emléke hívó szó: kiáltás, amire mozdulni, sikoly, ami miatt zarándokolni kell. Elcsendesülünk, mire megérkezünk a parcella szélén lévő sírhoz. A méltóságteljes, durva szemcséjű kőből készült mives síremléken írás:

*Szeles Erika 1941. I. 6.—1956. XI. 7.
Felejtethetlen drága egyetlen kislányom
ERIKÁM. Édesanyád*

Nem szeretem a mesterkéltségek legendákat, a regényes és színpadias kitalálásokat, ezért csak összeillesztettem a mozaik kockáit, amelyek vázlatos képpé, vagy inkább számomra román kori komorságba merevült szentképpé rakódtak ki.

A háború alatt született. A sírkövet csak édesanyja „írta alá”. Az apa elesett, elmenekült, ki tudja? A sír talapzatát vastag mohatenyészet borítja. Úgy tűnt, valaki járt a sírnál október 23-a táján, mert még viszonylag friss fehér szegfű volt a virágtartóban, de aztán felfedeztük, hogy ugyanaz a fehér szegfű simul a környezetben lévő minden sírra, illetve lefektetett négyzetes kőlapra. Tehát a Kegyeleti Bizottság járt itt, nem rokon. A 21-es parcella védett. A területet gondozzák, de a sír már elhagyatott. A fedőlap alját már kikezdte

az idő. Töredezett szélű, nagy rés mentén járja be a levegő a belső teret. Felötlenek Marx szavai: „Kísértet járja be Európát, a kommunizmus kísértete”. Ez a kísértet, ez a gonosz szellem lökte Erikát a gödör aljába, de most e kis résen át Erika szelleme szárnyal ki onnan, közénk telepszik és a túlvilág ismeretlen lelki hangrezgésével kelti a rezonanciát.

„Mit állsz, tátongó mélység, lábaimnál!

Ne hidd, hogy éjed engem elriaszt:

A por hull csak belé, e föld szülötte,

Én glóriával átállépek azt.”

(Uramisten! Marx és Madách egy napon, egy lapon...)

Némán állunk. János leteszi koszorúkat. Kicsi. Rajta nemzetiszín szalag. Mécses gyújtunk. A látottak alapján reményeink szertefoszlának, hogy az esetleg élő rokonoknak hátrahagyott, nejlonba csomagolt, kővel leszorított, jelentkezést kérő levelet valaki kézhez veszi. De otthagytuk...

Erika! Te, akinek keresztnévben kicsinyítő képző, holott a nagyok között szerepelsz, arany betűkkel van vésve neved a parcella szélén komoran őrt álló fekete márvány téglalapok egyiken - Te nem tudtál felnőtté válni, mert 15 és fél évesen, harcoló fegyveresként elestél a Corvin közben.

Erika szakácstanuló volt a Béke Szállodában. Cserfes, talpraesett, visszabeszélő tanulólányka. Jánosnak tanulótársa. Miket mesélhetett anyja, mit értett meg a lázongó kamaszkorát elérő lány, mit élt meg, miket tapasztalt, hogy a forradalom kitörése után fegyvert fogott? Egyszer bement kollegáihoz, amúgy fegyveresen. A rá jellemző hetyke öntudat ötvöződött a fegyvert viselő fiatal forradalmár büszkeségével. Tudta, hogy fegyver az ellenségénél is van, és azt is, mint mi, az ország többségi közvéleménye, hogy az ellenség tébolyultan kegyetlen. Mégis ment. Ez nem ka-

landvagy volt, őt nem a rombolni vágyás, a vandalizmus elszabadult szelleme vezérelte - mint az '56 ötvenéves évfordulóját oly méltatlanná alázó randalírozókat - hanem mindaz, amit igazságról, magyarságról, felszabadulásról, jobblétről tanultunk, és aminek ellenkezőjével volt telítve az elviselhetetlenné vált társadalmi légkör. Vitte az életét, vele a szépségét a szovjet tankok elé.

Szeles Erika '56-os hős (Vagn Hansen fotója)

Közhely, hogy egy 16 éves lány csak szép lehet. Kora adja a minősítést. Erika szépsége nem a nőiesség életkorból adódó változata volt, hanem a nővé érés egy állomása. Ez feltűnt egy dán fotóriporternek, aki nagyszerű pillanatfelvételt készített a szinte gyermekien bájos arcú, fegyvert tartó lányról. A kép megbabonázó erejű. Átizzik a belsődön, végigfut, mint egy kalciuminjekció. Érzések áradnak szét benned; a kétségbeesés, a hiába való áldozat, a pótolhatatlan veszteség utáni magadba roskadás.

A dánok, mint úgyszintén kicsi, de szabadságban élő nép, rokonszenvvel tekintettek minden megnyilvánulásra, melyben a polgári szabadságjogok iránti vágy csillant fel a bolsevik töm-

lőcbirodalomban. Az 50 éves évfordulót megelőzően több dán újság felidézte azokat a napokat, és közölték ezt a fényképet is, amely leginkább kifejezte, szimbolizálta a magyar forradalmat. Természetesen nem tudták, ki a személy. A Béke Szálloda egyik szakácstanulója (aki '56-ban „a szabadságot választotta” és Dániába disszidált) az emlékező cikkek egyik fényképén felfedezte hajdani tanulótársát, akinek nevére nem emlékezett, de felkereste a még élő fotóriportert. Együtt kezdtek nyomozni a lány kiléte után. Hosszas kutatás, szétszórt dokumentumok begyűjtése ott, és társak keresése évtizedek után itthon, végül egy kiállítást eredményezett, amely 2008. október 28-tól 1 hónapig volt látható a Magyar Nemzeti Múzeumban. A kiállítást a múzeum főigazgató-helyettese és Dánia magyarországi nagykövete nyitották meg és kiadtak egy kis tájékoztató füzetet, amelyben a fénykép is látható. A kiállításra ideutazott az akkor 93 éves riporter, Vagn Hansen is. A látogatók egyike felismerte a lányt, tudta a nevét és a szálak innentől indulva már a sírig gombolyíthatók voltak...

Delacroix forradalmi romantikus korszakának betetőzése a híres kép: A Szabadság vezeti a népet. Egy zseniális festő szenvedélyes látomása, melyet a képzelet szült és minden forradalom allegóriájává vált. A Delacroix-t illető minden művészettörténeti elismerésünk mellett döbbenjünk rá, hogy abban a témában mi is fel tudunk mutatni valamit a világnak. A fényképen ábrázolt személyt nem a képzelet szülte, hanem egy 1956 után árván maradt anya. Erika nem élte meg a 16. születésnapját, de ezen a képen számunkra újjászületett. Megtudtuk, hogy létezik ez a kép, s mindazok, akik '56 októberét, annak tragédiáját lelkünkben és idegeinkben hordozzuk, át kell éreznünk annak jelentőségét, hogy nekünk volt és van egy történelmi drága kicsi hős nőalakunk, aki nem vezette a népet, de maga volt a nép - bátorságával, az eleve kilátástalan harc vállalásával.

A kép és a személy összekötése a szinte romantikus meseszövés végére meglett.

Erika! Sírodnál állva mindez még csak érzéshatagként áradt szét bennem. Átcsapott családom nyomorba taszításának története; saját életem vergődése hitványak és még hitványabbak közegeiben; hirtelen Hozzád társult gyermekkori

pajtásom, Dálnoki Gábor személye a Budapest, VI. ker. Kmety u. 22.-ből, akit október 23-án éjjel a Rádiónál ért halálos lövés; sereglettek körém osztálytársaim a Kölcsey Gimnáziumból, akiknek élete megbicsaklott, kisiklott, mert koncepciós perekbe tuszkolták őket röplapterjesztés miatt.

Erika! Én megéltem '56-ot, megéltem mindent, ami utána jött itthon, e szerencsétlen, megátkozott hazában és megéltem a 76. életévem. Te megmaradtál 15 és fél évesnek azok számára, akik ismertek. Azt szeretném, hogy minél többben ismerjenek meg; villanásnyi élted és haláloed tanulsága kapjon méltó helyet a nemzet emlékezetében. Te nem tudsz mást tenni, mint békében nyugodni. Személyed, lényed köztudatba hozatalával nem mítoszt akarok teremteni, hanem elhozni a 21-es parcella üzenetét azoknak, akik várják a tiszta szót, mely tudatosabbá teheti az emlékezés méltóságát...

Fényképeztünk, elhagytuk színterünket. Továbbmenve végiglátogattuk a közeli területen felállított '56-os emlékműveket. Tovább, ugyanezen az oldalon egy szabad térség közepén Kádár János és felesége síremléke. Megálltunk előtte, némán. Nem politizáltunk, nem akartuk az előbbi óra érzéseit méltatlanul elsekélyesíteni; tudtuk, a magyar történelem egyik lezárt korszakának emlékműve előtt vagyunk.

Indultunk a kijárat felé. A Kádár-sírhely után folytatódó szabad térségben egy nő guggolt és kitárta két karját. A távolból apró lépteivel, de már

gyakorlott mozgással kicsi gyerek szaladt felé, a célba érkezéskor a nő felkapta, gyönyörűséggel átölelte és kacagva megforgatta. Lélegzetelállító pillanat volt. Az október végi pompájukban kibomló fák térfalának lábánál, az áttetsző selyem finomságú napsugár satírozott fényei között az élet örök körforgásának ígéretét adta - a temetőben. Ez a jelenet kulcsot adott a továbbgyűrűző gondolatokhoz.

Az érzelmi felfokozottságra, amibe az eltelt óra sodort, csöndes elégiaként simultak a szavak: Erika! Édes, szép kicsi lány! Nem érhetted meg, hogy udvarlók, lovagok raja nyüzsgjön körülötted; nem érhetted meg a szerelmet, nem válhattál anyává, aki karját kitárva várja hozzá szaladó gyermekét. Hátha ez a most tipegve szaladó kisember évtizedek múlva is erre jár, és felnőtt léptekkel tiszteletét teszi - még ha felszínes történelmi ismeretekkel is - mindkét rész ismert neveinél. Amikorra ez bekövetkezik, én és a generációm már nem leszünk. Számára legyen nyugtató szó, akkorra másként aktuálisan, a költői idézet: „A harcot, melyet őseink vívtak, békévé oldja az emlékezés.” Adjon az Úr testvérháború nélküli, alkotó életet az ő generációjának.

Az enyémnek nem jutott. Mi, átélők, túlélők és még élők Erikára és a többiekre emlékezünk, s majd

„Megindulunk mi is mind te utánad
Magyar harcokat más csillagon keverni.”
(Ady)

Birkuš Jozef Álom

Kiegészítések '56 történetéhez *

Sokszor kaptam szemrehányást azért, hogy nem meséltem el ezeket a dolgokat. De én nem akartam soha dicsekedni akkori dolgaikkal, mert akkor velem „történtek” a dolgok, nem magam alakítottam a sorsomat. Mostani megszólalásomhoz az vezetett, hogy nyolcvanadik évemben úgy éreztem, ha nem mondom el, akkor eltemetem azokat a dolgokat, melyeket csak én tudok – vagy nagyon kevesen –, pedig jó lenne, ha napvilágra kerülnének. Amiről szó lesz, az már „történelem”. Történelem, melyet oly sokan nem ismernek, sokan – főleg a fiatalabbak – nem is hisznek el, mert akik át- és túlélték, évtizedekig nem szóltak, nem szólhattak róla.

Az I. részben a velem történt események leírásán kívül megtalálható részletek véletlenszerűen a szemem elé kerülő cikkekből alakultak ki. A II. rész internetes és könyvtári bűvárkodások alapján elsősorban a deportálásokkal foglalkozik és akaratlanul vitairattá alakult.

I. rész: „Az én '56-om ...”

Az I. rész mottója: „nem mese ez, gyermek”
(Arany: Családi kör)

1956 nekem nemcsak azt jelenti, amit általában az embereknek. Úgy is mondhatnám, hogy születésem évén kívül a legfontosabb esztendő egész életemben. Ekkor végeztem a Műegyetemen és léptem munkába annál a cégnél, amelynél több mint 53 év után befejeztem a mérnöki tevékenységet. Ebben az évben alakult ki a már akkor is sokéves ismerősségünkből véglegesen az a szerelem, amely elvezetett az aranylakodalomig, sőt még tovább is, máig. És ebben az évben volt „'56”, amit mindenki csak így emleget, a forradalom, amelynek a vihara engem az országhatáron túlra sodort – nem a magam akaratából.

1956—1957

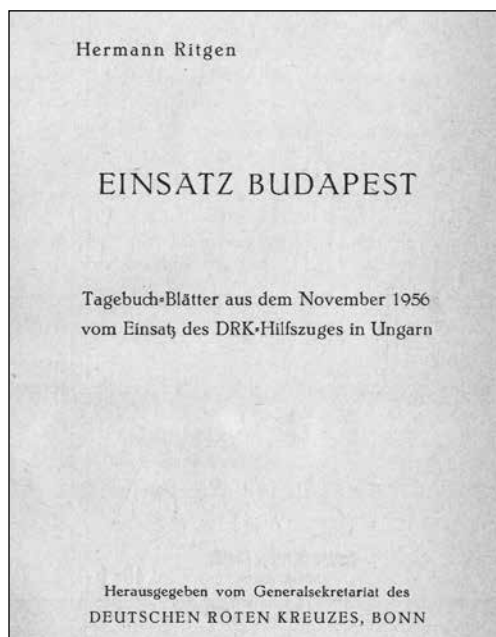
Október elsején három hónapos tartalékos tiszti tanfolyamra kellett bevonulnunk végzett egyetemistáknak; nekünk Ercsibe. Az első három hétről nincs különösebb mondanivalóm. Október 23-tól folyton a rádiót hallgattuk. Október 30-án kiosztották a téli ruházatot, 31-én mindenki megkapta a géppisztolyát két teli tárral és teherautón felvittek minket a Műegyetemre. Mint kiderült, Egyetemi Nemzetőr Hadosztályt terveztek kialakítani. Néhány nap őrzáratkozás, szállítási feladatok stb.

November 3-án délután kimenőt kaptunk, igaz nem „kimenőruhában”, hanem a rajtunk lévő téli gúnyában és méghozzá géppisztollyal. Indultam haza.

Vasárnap hajnalban ágyúszóra ébredtünk. Lakásunk ablakából lehetett látni, hogy a Budaörsi úti laktanyánál vannak a torkolattüzek. Háborúban a katonának az alakulatánál a helye, ezért egy pillanatig sem habozva öltöztem. Édesanyám sem mondotta, hogy ne menj el kisfiam, hanem azt, hogy tedd a kötelességedet és Isten áldjon! Indultam a Műegyetem felé, az öt év alatt megszokott úton. A Budaörsi úti lövöldözés alapján eszembe sem jutott, hogy mielőtt ott löni kezdtek volna, már elfoglalták a város közepén a Gellért-hegyet. De pedig így történt, s az út egy kanyarulatánál, beleszaladtam a fák, villanyoszlopok tövének hasaló ruszkikba. Végigfutott bennem, hogy mögöttem végig egyenes az út, nincs hová bújnom, különben is egyedül vagyok. Nincs más hátra, mint előre. És mentem tovább azonos tempóban, mellemen a géppisztoly, s rajta a kezem. Nem kívánom senkinek azt az érzést, ami akkor bennem volt, látva az utánam forduló fegyvereket. Már jól közöttük voltam, amikor

* A cikk a szerző 2013-ban magánkiadásban megjelent „'56 ritkán emlegetett részlete” című könyvének felhasználásával készült, azt lényegesen lerövidítve, átdolgozva, több új forrással bővítve, kiegészítve.

odajött egy tiszt és szó nélkül rátette a kezét a géppisztolyomra. Fogságba estem, mint az első világháborúban nagypapám, mint a másodikban nagybátyám. Ennyi. Még örülhettem is, hogy nem lőttek belém, mint 1916-ban hősi halált halt másik nagybátyámba. Nem volt bennem semmi félelem. Tényszerűen tapasztaltam, amiről eddig csak hallhattam. Levették a derékszíjamat a pót-tárral és két ruszki kísért tovább végül is a Citadellába, ahol már töménytelen sok ruszki, ágyúk, gránátvetők stb. Pár nap múltán levittek a Buda-örsi úti laktanyába. Itt már nagyon sokan voltunk.

Itteni érdekes élményem, hogy találkoztam két fogságba esett nyugatnémet vöröskeresztessel, akiket „spion, spion” felkiáltással hoztak be. Az egyikük, nyilván a főnök, jó „negyvenes” lehetett, a másik, nálam pár évvel idősebb, a gépkocsivezető. Velük beszélgetve kiderült, hogy a mentőautóban lévő rádió adó-vevő készülék borzolta fel a kedélyeket. Mintegy 20 gépjárművel felszerelt német tábori kórház érkezett Budapestre, s az óbudai Margit Kórháznál álltak munkába. Onnan jöttek be a városba, s egy igazoltatásnál fogságba estek, gépkocsijukat is elvették az oroszok. A későbbiekben már nem találkoztam velük, csak időnként lehetett meglehetősen ellentmondásos híreket hallani felőlük, volt pl., aki még Sztrijben is azt mondotta, hogy ők is oda kerültek velünk. Valójában őket pár nap után visszahozták Kárpátaljáról Budapestre és haza jutottak, amint azt a még az évben Bonnban kiadott kis útinaplójuk

is leír.(24) Ezt a kis könyvet már 1960-ban megkapta az Országos Széchényi Könyvtár, csak éppen nyilvánosságra nem került a történetük.

Egy pár napig itt aszaltak minket, majd ismét teherautóra szálltunk, szerencsére nyitott platójúra, így mindent láttunk és minket is láttak. Sok év múltán egy ismerősöm említette, hogy látott a ruszki teherautón. Mi pedig láttuk a szétlőtt körteri házakat, a barikádok nyomait, meg tovább az ugyancsak szétlőtt Kilián-laktanyát, a körúti és Üllői úti házakat. Mentünk, mentünk délkelet felé, azután Üllőt is elhagyva megláttuk a nyílt vágányon álló vasúti szerelvényt. Ahány kocsija volt, mind másféle. No, ezek elvisznek minket Ruszkiba!

A vonat elejétől töltötték fel a kocsikat. Igen sűrűn, zsúfolásig. Mi a szerelvény közepe tájára kerültünk. Sok idő után megtelt a többi kocsi is. A kocsi két végén az ajtóban géppisztolyos állt. Kimenni WC-re csak az ő engedélyével lehetett, de a WC-ajtót nem engedték becsukni, még a lányoknak sem. Mert voltak a kocsiban 20 év körüli lányok is. Ők a kocsi elején, én hátul, így fogalmam sincs, hogy ők hogyan kerültek a szórásba.

Nagysokára csak elindultunk, de akkor sem mentünk folyamatosan, minduntalan megálltunk valamilyen okból, amiből persze mi mit sem tudtunk. Éjjel is mentünk, vagy hol mentünk, hol álltunk. Időnként adtak valami enni-, innivalót. Más-

nap lett, mire megérkeztünk Ungvárra, akarom mondani Uzsgorodba. A pályaudvartól teherautón vittek a modern börtönbe, melyet a csehek építtették, amikor Kárpátalja oda tartozott.

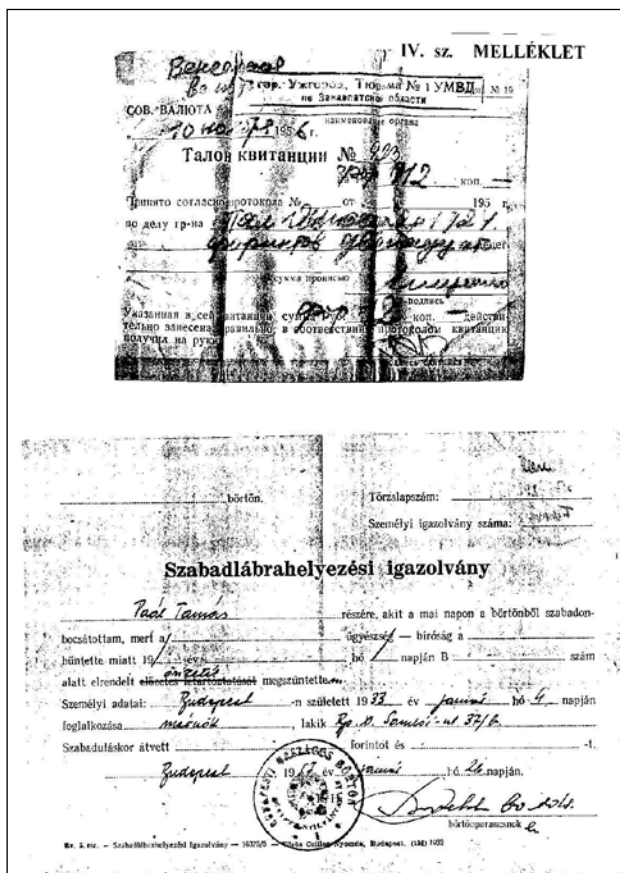
A börtönben cellánként 15-20 ember, emeletes vaságyak. A bejárattól balra eső sarokban volt a vízöblítéses „taposós-WC”. Persze fal, vagy fülke sehol, csak úgy, a nyílt terem sarkában. A helyzettel ismerkedve felfedeztünk falba karcolt írást, amelyik lengyel nyelven éltette az 1956. nyári ottani eseményeket. Volt karcolt írás az ajtófélfában, a vaságy festékében, néha németül is. (12) Szóval, nem mi voltunk az elsők, akiket a SzU-ba deportáltak.

Minden lassan, vontatottan ment. Hamar megtanultuk az időhúzásra utaló szavakat: búgyet-búgyet (lesz-lesz), szicsász (idővel), zavtra (holnap). Jó sokára bejön egy tovaris és elkiáltja, hogy „igyítje na banyju”. Nocsak, máris bányába visznek minket? Hát nem oda, hanem a fürdőbe vittek, merthogy az a „bányja”. Ez zuhanyozást jelentett, némi szappannal, majd a teljes testfelület szőrtelenítését (tetű ellen). A borotválást a helybéli, a „nép egyszerű gyermekeiből” toborzott nők végezték. Szerencsétlenek végig bogarászhatták a sok csupasz férfi összes szőrös testrészét. Nekik se, nekünk se volt kellemes. Annál is inkább, mert egy vágást kaptam a hónom alá, ami elgennyesedett, csak januárra gyógyult meg. Viszonylag rendes volt az orvosi (vagy felcser) ellátás, felvágták a kialakult kelést, ismételten átkötötték a sebet. Ilyesmi másoknál is előfordult, mert egy hónaljat borotvával lecsupaszítani nem könnyű. Nagy cirkuszt csináltak, hogy semmi „fegyver” jellegű tárgy ne maradjon nálunk. Pechem volt, elfeledtem, hogy a sapka visszahajtásában van tű és cérna, de ők vették észre, nem én. Hallgathattam.

Takarodónál az volt a vezényszó, hogy szpaty, lazítszja. Furcsállottuk, hogy először mondták az „alvás”-t és utána, hogy „feküdj le magát”. (Lehet, hogy akit mi „ruszki”-nak véltünk, a katonaságnál kezdett ismerkedni az orosz nyelvvel, mert ki tudja honnan való volt.) De hát nem nyelvészkedhettünk, takarodtunk.

Érdemben csak másnap kezdtek foglalkozni velünk. Megtudhattam, hogy Tamás Árpádovics Paál-nak hívnak. Elvettek minden iratot, pénzt, melyről elismervényt kaptam. Ki lehet olvasni a

pecséten: gor. Uzsgorod, Tyurma № 1, vagyis Ungvár város, 1. sz. börtön. A másolat feltjai mutatják, hogy a cédula összehajtva lapult a mundérom zsebében, ami bizony egy kissé megviselte.

Az ungvári börtönben kapott elismervény

Megkezdődtek a kihallgatások. Nem a börtön személyzete, hanem KGB-s (az ottani ÁVO-s) tisztak voltak a kihallgatóink. Az első kérdés az volt, hogy „kak zvaty, kak náci”, vagyis mi a neve, mi a nemzetisége? Az még hagyján, hogy megkérdik az ember nevét, de a nációja felőli érdeklődés mutatja, hogy sokféle náció megfordult már ott. Mindenképpen oda akartak kilukadni, hogy harcoltam az oroszok ellen. Mondtam, hogy egyetlen lövést nem adtam le. Hogy tudom bizonyítani? Én itt most bizonyítani nem tudom, ezt legfeljebb az az orosz tiszt tudta volna ellenőrizni, aki elvette a géppisztolyomat és láthatta (volna) a csövén, hogy nem lőttem vele a legutolsó pucolás óta! Nehéz és izzasztó volt, de nem voltak pofonok, vagy bármi tettelegesség. Ez a továbbiakra, az egész bent töltött időre érvényes.

Börtönkoszt. Reggelire kaptunk egy vödör teát, három szem kockacukrot, három szelet kenyeret és egy kilónyi nagyon sós apró halat

szőröstül-bőröstül. A tea keserű volt, de aztán megtanultuk, hogy egy szem cukorral meg lehet inni öt liter teát is. Le kell harapni belőle, és azon keresztül inni. A három szelet kenyér egész napra szólt. A hal volt a reggeli. Délben „valamit visz a víz” leves, vagy káposzta, vagy krumpli és főzelék vagy kása. Vacsorára valamilyen kása. Vízet nem ihattunk, de állandóan volt a rögzített vasasztalon keserű tea.(22) A halakat mi „mala riba” és „bolsoj riba” névvel illettük, nem lévén jártasak a börtön-gasztronómiában. Ez volt, ezt kellett (nem szeretni, de) elfogadni.

Ungváron került a kezembe a II. világháború utáni szovjet irodalom „gyöngyszemei” között egy igazgyöngy: Konsztantyin Szimonov: Várj reám c. verse Lányi Sarolta fordításában, amelyet később Buday Dénes zenéjével Darvas Iván adott elő sokszor.

„Várj reám, s én megjövök /
hogya vársz nagyon.

* * *

Nem tudhatja senki sem, /
Te meg én csupán,
hogy Te jártál ott velem ...

* * *

s Te mentettél meg, de hogy ? /
Egyszerű titok:
várni tudtál rám, ahogy /
senki sem tudott.”

Sokszor, sokszor elolvastam, memorizáltam.

Hét-tíz nap után az egyik este paigym (vagyis, hogy gyerünk) vezényszóra ismét teherautóval vissza a pályaudvarra. Már várt a vonat. Tömén-telen hosszú szerelvény, marhavagonokból. Az emberszállításra átalakított kocsik két végén polcok voltak fekvőhelyül, középen vaskályha és anynyi felhasogatott tűzifa, amennyi hetek alatt sem fogy el. Lélekben felkészültünk Szibériára. S eltelt 36 esztendő és már az újságban is azt olvashattuk, hogy a kazakisztáni magyarokat „részben az első és második világháborút követően marasztalták, végül 1957-ben Ungvárról vittek el fiatalokat 'véletlenül' a másik irányba.”(6)

Szóval, nekiszántuk magunkat a hosszú utazásnak, de – hála Istennek – másnap reggel megálltunk a Kárpátok keleti lábánál, Sztrijben. Otthagytuk a sok tűzifát.

Akkor persze nem sejtettük, hogy november 19-én Szerov azt jelenti, hogy „A hadművelet ideje alatt 4700 főt vettünk őrizetbe, közülük 1400-at letartóztattunk, 860 főt szállítottunk Uzsgorodba és Sztrijbe, ...”(27)

A sztrijai börtön sokkal öregebb, mint az előző, talán a XIX. század közepe tájáról való. Vastag falak, a sarokban „kübli”, azaz vashordó, abban gyűlt a sokminden, amíg naponta egyszer ki lehetett vinni és kiönteni. Folytatódtak a kihallgatások, de mintha nem tudták volna, hogy mit vallottunk Ungváron, kezdődött minden előről.

Mindkét helyen hoztak bőségesen olvasni valót. No, nem napisajtóra kell gondolni. Könyveket kaptunk nagy számban. A verses kötetről már szóltam. Néhány magyar kiadvány is volt, de zömmel a szovjet irodalom és a két háború közötti magyar könyvek. Marxot, Lenint, Sztálint nem hoztak, de Osztrovszkij, Bekk és hasonlók mellett Puskin, Turgenyev és kortársaik voltak. Shakespeare-sonettek, Cervantes is sorra került. A börtönben olvastam pl. Prohászka: Diadalmas világnézetét. Amúgy a nap leginkább azzal telt, hogy spekuláltunk, és ha lehetett, kérdeztük, hogy mikor kerülünk haza. A sok nógatásra mindig a halogató „szicsasz” vagy hasonló volt a válasz. De azt pl. apránként összeraktuk, hogy a legfiatalabbakat még Ungvárról hazavitték.

Néhány heti ott-tartózkodás után megint teherautóval vittek az állomásra. A szerelvény megint más, mint eddig. Speciális rabszállító szerelvény: régi személyszállító kocsik átalakítva. A fülkék folyosó felőli fala helyén rács, bent pedig igen sűrű osztású polcok, amiken úgy kellett feküdni, hogy a fejek legyenek a folyosói rács felé. A fülke ablaka helyén nem volt nyílás. Eszünkbe jutott, hogy a „nagy Lenin” megmondta, hogy „nincs nemzeti-ségi kérdés, csak vagonkérdés.” Vigasztaló volt, hogy a Kárpátok felé állt a mozdony. Elindultunk, s végig gyönyörködtünk a kárpátoki vasútvonal minden téli természeti szépségét.

Ungvári élményem, hogy egyszer valami port öntöttek a WC-be – nyilván fertőtlenítésül – ami istentelenül büdös volt. „Hát minket ugyan ne mérgezzenek meg mindenféle gázokkal” – háborogtunk. Talán mert én voltam a legközelebb, léptem és megnyomtam az öblítővíz kallantyúját. Az öblítés tökéletesen sikerült, de a zúgást meghallották kint. Nyílt az ajtó. Ki volt az? Én,

jelentkeztem. Kifelé! Bedugtak egy magánzárkába. Hamarosan ebédidő következett és a zárkám nem fogadta el az ebédet. Senki. Lett akkora futkosás! Börtönben a rabnak egyetlen fegyvere az éhségstrájk. Azt azonnal jelenteni kell a főnökségnek, tehát mindent meg kell tenni, hogy ne forduljon elő. Ezért hamarosan visszavittek a korábbi helyemre. Azután már elfogadta mindenki az ebédet, s helyreállt a rend. Nagyon megköszöntem a cellatársaimnak, hogy kiszabadítottak a magánzárkából.

Folytatták a kihallgatásokat, de már nem olyan lendülettel, mint korábban. Csak időnként vittek el egyet-egyet kihallgatásra. Aztán itt is, ott is egy cella megürült. Hazavitték őket. Karácsony másnapján minket is kiszóltattak. Kora reggel teherautóra kerültünk, sűrűn-sűrűn, magunk alá húzott lábbal ültünk a platón. Mozdulni is alig lehetett, el is gémberegtünk rendesen. A vezetőfülke hátuljának támaszkodva két ruszki, a plató hátsó részén másik kettő, mind géppisztollyal. Nagy ritkán megálltunk, csak egyenként szállhattunk le.

A budai Fő utcai börtönben kötöttünk ki. Másnap újra kezdődtek a kihallgatások, de most már legalább magyarul. A kihallgatás sohasem élvezet, mindig számítani kell arra, hogy egy logikai kanyarral megpróbálnak behúzni valamibe, amihez semmi közöd. De hát ezt is túl lehetett élni. Január 2-án igazi rabszállító gépkocsiban vittek át a Kozma utcai Gyűjtőfogházba. Rendszeresen voltak séták. Csak azt nem lehetett tudni, hogy mikor és mi lesz velünk. Azután, amikor nemcsak fürödni vittek, de még borbély is volt, aki megborotvált, akkor már erősen reménykedtünk. És elkövetkezett 1957. január 26-a, a szabadulás.

Másnap reggel mentem a hivatalomba, hogy felvegyem a munkát. Örömmel fogadtak, de a hivatalosság közölte, hogy egy Igazoló Bizottságnak kell megvizsgálni az ügyemet: ugyan vajon miért nem voltam munkában régóta. Néhány napba telt, amíg elfogadták a szabadulólveletemet.

1993

Október 20. táján telefonon felhívott a Műegyetemről egy professzor. Arról értesített, hogy a nemzeti ünnep alkalmából a Műegyetem-1956 Alapítvány Kuratóriumának javaslata alapján a

Magyar Köztársaság Elnöke a „Nemzet sorsát és történelmét meghatározó dicsőséges Forradalom alatti példamutató helytállásért az '56-os Emlékérmet' adományozta.” Mondottam neki, én nem voltam forradalmár, csak fogságba estem és különben is „villámsújtotta fára nem szoktak emléktáblát tenni”. Egyetértettünk, de azt monddta, hogy a döntés megszületett, azon nem lehet változtatni, sőt engem kérnek fel, hogy a kitüntettek nevében szóljak az ünnepségen. Mit tehettem?

A Műegyetem 1993. október 22-i ünnepi ülésén mondott beszédem:

„Rektor Úr !

Professzor Urak !

Tisztelt ünneplő közönség !

Hölgyeim és Uraim !

Nemzeti ünnepünk vigiliáján az Alma Mater dísztermében a név szerint kiemeltek között lenni, sőt azok nevében szólani, felemelő, de szívszorító, torokfojtogató élmény.

Köszönetet mondok a kitüntetésért társaim nevében is. De – azt hiszem – itt és most nem rólunk (néhányunkról) van szó, hanem azokról a sokakról, azokról a tömegekről, akik '56-ot, a forradalmat csinálták. Itt és most rajtunk a reflektorfény, pedig teljesen véletlen, hogy a tenger partján a homokban mikor, melyik homokszemcsén csillan meg a nap sugara. Majd jön egy hullám és máshol, egy másik homokszemen csillan meg a nap. De nem az a lényeg, hogy melyiken csillan meg, mert sok-sok millió homokszem kell ahhoz, hogy egy homokréteg kialakuljon. Mind-egyik szemcsére szükség van, hogy majd évmilliók múltán, együtt, közzé válva egy hegy ormán homokkő szirt magasodjék.

Emlékezzünk tehát – és ez még szívszorítóbb – azokra, akik már nem lehetnek itt, mert életüket áldozták a barikádokon, vagy a megtorlás idején. Mert vallották Márai Sándorral, hogy „Mindig, mindent adjál oda hazádnak. Csak adjál, azt ami a legjobb életedben. Ez a legfőbb parancs.”

Emlékezzünk azokra, akik vérüket hullajtották a harcban s gyakran egy életen át hurcolták megrokkolásuk terhét. Mert ma igazabb, mint Petőfi idejében, hogy „Van-e marok föld a magyar hazában Amelyet magyar vér meg nem áztatott?”

Emlékezzünk azokra, akik Szent Pál szavai szerint „bilincseket és tömlöcöt szenvedtek ...

szerte bujdosnak szűkölködven, szorongattatván, nyomorogván.”

Emlékezzünk azokra, akikkel nem állt meg a vonat Sztrijben s nem térhettek haza máig. Akikről azt írta a Magyar Nemzet pár hónapja, hogy az '56-osok adják a kazakisztáni magyarok harmadik, legfiatalabb rétegét a két világháború foglyai után.

Emlékezzünk azokra az édesanyákra, akik azon a – soha nem felejthető, ágyúszóval ébresztő – november 4-i hajnalon nem azt mondták a fiúknak, hogy nem menj el kisfiam, hanem azt, hogy tedd a kötelességedet és „Isten óvjon!”

És végül – de nem utolsósorban – emlékezzünk azokra a 37 év előtti „kislányokra” – sokunk mai asszonyaira – akik visszaimádkoztak minket onnan, ahová kerültünk, börtönből, kórházból, vagy még messzebből. Köszönet érte!

Köszönöm, hogy meghallgattak.”

Kitüntettek, bár nem érdemeltem. Annyit tettem, hogy november 4-én nem maradtam ott-hon. De ez csak kötelességteljesítés volt. Ennyi az aktív cselekedetem. Forradalmár az, aki tesz valamit. Nekem ez nem jutott osztályrészemül, ezért nem tekintem magamat forradalmárnak, bár kitüntettek.

II. rész

„... a kapcsolódó kiegészítések”

A II. rész mottója: dicitur, fertur, traditur, narratur

Valamikor réges-régen, a gimnáziumi latin órán azt tanultuk, hogy a mottóban szereplő szavak mind azt jelentik, hogy „(azt) mondják”.

Hogyan jön ez ide? Nem felvágás ez a valamikori latin tanulmányokkal? Remélem nem. Amikor a második részt írtam, rádöbbenem, hogy ide már nem illik az I. rész mottója, a „nem mese ez, gyermek”. Ott az én történetemről volt szó, mindarról, ami velem történt. Annak az igazságtartalmát, nem mese voltát tudom állítani, de a következőkben internetes és könyvtári bűvárkodások alapján írok olyan dolgokról, melyek számos, vagy inkább számtalan ellentmondást tartalmaznak. A tényszerű igazság kiderítésére nincs módom. Ezen töprengve jutott eszembe az itteni mottóba írt négy szó, amit álmából feliasztva is tud minden valamikori latinos. Azt szerettem volna érzéltetni a továbbiak igaz voltát illetően,

hogy az általam megtalált írások szerzőinek lelki ismeretét terheli az igazmondás kötelezettsége.

Kiinduló adatok

2012. március 6-án történészkonferencia volt Budapesten „Kényszerkirándulás a Szovjetunióba – Magyar deportáltak a KGB fogságában – 1956” címmel. A tanácskozást a Kommunizmus-kutató Intézet, a XX. Század Intézet, valamint a Hadtörténeti Intézet és Múzeum szervezte.(18)

A deportálás történetét a rendszerváltás után sem ismerhette meg teljes valójában a magyar közvélemény. Előtte pedig a téma az egyik legszigorúbb történelmi tabunak számított, mondtotta Schmidt Mária történész, a Terror Háza Múzeum főigazgatója. Horváth Miklós, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem tanára kifejtette: összesen 860 magyart szállítottak ki elsősorban Ungvár és Sztrij börtöneibe a szovjet hatóságok. Olekszandr Pahirya, a kijevi Tarasz Sevcsenko Nemzeti Egyetem oktatója arról beszélt, hogy ez a deportálás volt az első olyan akció, amelyet a KGB vezetője, Ivan Szerov külföldön, személyesen irányított.

A tanácskozás után bemutatták Horváth Miklós és Olekszandr Pahirya a konferenciával megegyező című könyvét (9). A nagy formátumú, igen szép kiállítású, 407 szövegoldalas és 32 fényképoldalt tartalmazó mű összefoglalást ad 1956-ról és a deportálásokról, a szovjet levéltárakban megtalált korabeli iratokat, továbbá száznál több kihallgatási jegyzőkönyvet mutat be. Ezután 860 deportáltnak az adatait foglalja táblázatokba. Tekintélyes megjelenése és témája miatt ez alapmű lesz a továbbiakban. Csak azt kívánom még hozzáfűzni, hogy bár rögtön az elején három oldalon is köszönetüket nyilvánítják a szerzők Lupkovics Györgynek és Váradi Natáliának, több igen lényeges adat, ami ezeknél a szerzőknél szerepel, kimaradt a (Könyv)-ből, sőt következtetései ellentétesek azokkal. A források közötti ellentmondáson kívül ütközések vannak a deportálási helyszínek és létszám tekintetében is. Mivel a (Könyv) azzal zárul, hogy „a kutatások folytatódnak”, a továbbiakban ehhez kívánok adatokat felsorakoztatni.

Az írásom végén felsorolt források közül az alábbi hét gyakran előfordul, ezért ezeket nem a hátul feltüntetett sorszámmal szerepeltetem. A

szövegben az itt, a lap jobb szélén látható dőlt betűs „jelölést” alkalmazom a továbbiakban.

(27) Szereda, V. – Sztikalin, A. (1993): Hiányzó lapok ... Dokumentumok (Hiányzó)

(32) Váradi Natália (2008): Az 1956-os forr. és szab.harc ... PhD-értekezés (Váradi-I)

(15) Lupkovics György (2008a): Az 56-os deportáltak iratai ... (Lupkovics-I)

(16) Lupkovics György (2008b): Én vagyok az első magyar ... (Lupkovics-II)

(33) Váradi Natália (2009): 1956-os deportáltak a Szovjetunióba ... (Váradi-II)

(9) Horváth Miklós – Pahírya, Olekszandr (2012): Kényszerkirándulás ... (Könyv)

(34) Váradi Natália (2012): Az 1956-os forr. és szab.harc ... (forrásválogatás) (Váradi-III)

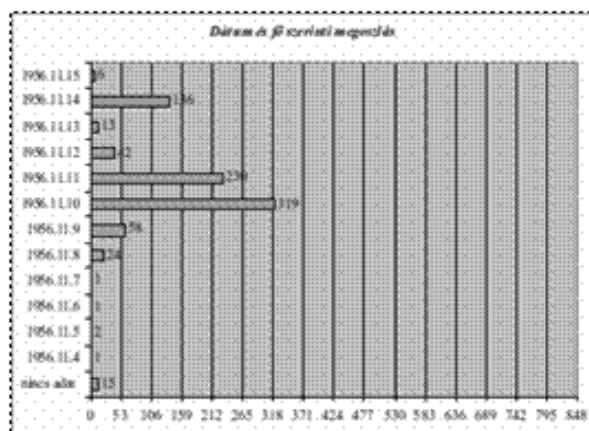
A (Hiányzó)-t már kevéssel megjelenése után láttam, másoltam belőle. Internetes búvárkodásom egyik legelső „találmánya” (Váradi-II) volt, mint a Beregszászon működő Kárpátaljai Magyar Főiskola docensének műve, aki 2008-ban szerezte meg a PhD-t Debrecenben. Ez a diszsertáció (Váradi-I). A (Váradi-III) címében és tartalmában is jelentősen támaszkodik a szerző előző két művére, de sok új kutatási eredmény növeli értékét. Témája és idézett forrásművei sok szempontból átfedésben vannak a (Könyv)-vel. A (Lupkovics-I) ukrainai levéltári kutatásokon alapuló terjedelmes szöveg az interneten, a (Lupkovics-II) ennek ismeretében készült interjú. A (Könyv)-ről már korábban szoltam.

Időpontok

A (Váradi-II) tartalmazza az Ungvárra érkezés és az onnan távozás napját. A hivatalos adatokkal kapcsolatban gondban vagyok. A nyilvántartás szerint én november 11-én érkeztem. Az I. részben bemutatott képen látható elismervény dátuma viszont egyértelműen november 10. Biztos vagyok benne, hogy nem az érkezés napján vették el az irataimat, pénzemet, hanem másnap. Tehát, ha az tizedike volt, akkor 8-án kellett volna vonatozzak és az érkezés csak 9-e lehetne. (Váradi-II) következő ábrája szerint viszont csak 10-én és 11-én voltak olyan tömegek, amire emlékezem. Amikor én érkeztem, akkor nem 24-en, vagy 58-an voltunk a vonaton, hanem 200-, vagy 300-valahányan. Ebből csak az következtethető, hogy az elismervény datálása nem pontos. Ma-

gyarázat talán az, amit a (Könyv) is ír: „A jegyzőkönyveket nem egy ízben ... visszadátumozták.”

A szállítási napokról a (Könyv)-ben azt olvashatjuk: „Az őrizetbe vettek egy részét november 9-én Vecsés közelében a nyílt pályáról induló vonattal, másik részét az országot november 14-én elhagyó vasúti szállítmánnyal küldték Ungvárra.” Ebből akár arra is gondolhatnánk, hogy összesen két szállítmány volt. Az alábbi (Váradi-II) diagram három nagy szállítmányt mutat. Ezt áttételesen igazolja a (Könyv) is, amikor azt írja: 1956. november 10-én 19 óra 40 perckor a 65 főből álló 6. század és egy harckocsizó század ... Vecsésre ment, hogy védje a ... vasúti szerelvényeket.” Tehát az este kivonult egységek már a másnapi szállítás biztosítására mentek oda, és nemcsak egy, hanem legalább két szerelvény indult 11-én, mert szerelvények biztosítása volt a feladat.

Az 1956. nov. 4-15. között a SzU-ba szállítottak száma (Váradi-II)

A hazatéréssel kapcsolatban idézek a (Könyv)-ből: „Az ENSZ 1956. november 19-i plenáris ülészakán ... Sepilov, a Szovjetunió külügyminisztere élesen bírálta a Szervezetet, hogy beavatkozik a magyar belügyekbe, ... igyekezett cáfolni a nyugati diplomaták értesüléseit a deportálásról. 1956. november 21-én a magyar Külügyminisztérium táviratot intézett az ENSZ főtitkárához, ... arról tájékoztatta a nemzetközi szervezetet, hogy egyetlen fogoly sem hagyta el a Magyar Népköztársaság területét.”

A londoni BBC 1956. december 4-én kedden (Bizalmas!) jelzéssel az alábbiakat közölte (14): „Szirmai István, a Kádár-féle bábkormány sajtófőnöke ... bevallotta, hogy magyarokat de-

portáltak a Szovjetunióba, ... november 4-e után ... a szovjet hatóságok elfogtak fiatalokat és ... átszállították őket a határon szovjet-Ukrajnába – mondotta Szirmai. ... állította, hogy minden deportált azóta hazatért ... és az elmúlt hét alatt egyáltalán nem voltak deportálások.”

A visszaküldés tényleges dátumai (Váradi-II):

Dec. 5.	65 fő,	Dec. 20.	58 fő,
Dec. 9.	69 fő,	Dec. 22.	81 fő,
Dec. 10.	2 fő,	Dec. 24.	38 fő,
Dec. 11.	28 fő,	Dec. 25.	51 fő,
Dec. 15.	77 fő,	Dec. 26.	66 fő,
Dec. 16.	28 fő,	Dec. 28.	1 fő,
Dec. 18.	46 fő,	Dec. 29.	24 fő,
Dec. 19.	49 fő,	1957. Jan. 5.	55 fő.

Megjegyzendő, hogy a hivatalos adat itt is ellenkezik a valósággal, mert én nem december 25-én tértem haza, hanem 26-án. Ennek lehet (?) magyarázata, hogy hajnalban indultunk, s a névsort pedig még előző nap összeállították.

Ez egyszerű magyarázat az én esetemre, de igencsak ellenkezik az ENSZ-jelentés (30) 224. oldalán olvashatókkal, mely szerint még decemberben, sőt januárban is voltak deportálások.

Vándor Béla, akit 15 évesen deportáltak, még Budapesten szerzett lábsérülése miatt Ungváron a gyengélkedőbe került. Itt szobatársa volt dr. Altordai Sándor, a jászberényi nemzetőrség parancsnoka, aki nem harci cselekmény, hanem az ávósok vallatása során szerzett sérülései miatt került oda. Tömény vért vizelt, 41° fölötti láza volt. Készült a halálra. Vándor hazatérte után évtizedekig nem hallott róla. 2006-ban értesítést kapott, hogy az ungvári fegyház falán emléktáblát avatnak az ott fogva tartottak emlékére. Elutazása előtt találkozott Altordai Sándor lányával, akitől megtudta, hogy édesapja csaknem egy év után keveredett haza a fogságból, túlélve vese-sérüléseit, 91 évet élt.(31)

A (Könyv) szerint Altordai S. dr. visszaindítva és itthon befogadva egyaránt XII. 4. dátum itt nem szerepel. Lehet, hogy nem 1956, hanem 1957 végére vonatkozik az adat? Kevésbé valószínű, hogy egy családtag ilyen nagyot tévedne, a jegyzőkönyvek papírjai viszont türelmesek.

Létszám

A deportáltak számát illetően (Váradi-II) azt írja: „Az iratok egyik fontos részét képezik a ...

deportáltak névsorai, adatai. Az egyik lista szerint 848 főről van szó, közülük 23 nő. 'Ez a szám viszont nem mondható véglegesnek.' Ugyanez a szerző három évvel később (19) már azt mondja, hogy a legújabb kutatás több mint ezer főt nevez meg.

A (Könyv) több helyen idézi (Hiányzó)-t. Szerov november 13-i jelentésében azt írja Hruscsovnak, hogy „a hadműveletek első napja óta 4056 főt tartóztattunk le, közülük 767 főt Csap állomásra irányítottunk ...”. Ugyanerről a napról a (Könyv) egy további helyen azt írja, hogy „a következő nagy csoportot (132 főt) 1956. november 14-én indították útnak ...”. (Váradi-II) diagramja nov. 14-re 136 főt mutat és van még nov. 15-re is 6 fő.

Számoljunk: $767 + 132 = 899$, vagy $767 + 136 + 6 = 909$ fő.

Szerov nov. 19-i jelentésében azt írja Hruscsov: „...4700 főt vettünk őrizetbe, közülük 1400-at letartóztattunk, 860 főt szállítottunk Uzsgorodba és Sztrijbe, ...”

A (Könyv) 64. oldalán „A deportáltak adatainak összesítése” c. fejezet összefoglalóként azt írja: „Az elvégzett kutatások eredményeként megállapítható – a szovjet forrásokban is ez az adat szerepel –, hogy összesen 860 főt, ...deportáltak a KGB-szervek a Szovjetunióba.” Ténylegesen ennyi ember adatai találhatóak meg a táblázatokban a deportálás és a visszaszállítás helye szerint csoportosítva.

(Váradi-II) névsorában hét névnél a hazaküldés dátum helyett egy „p” betű van. A (Könyv)-ben ezek közül hatan szerepelnek és volt vissza-indítási napjuk. A hetedik, Tadi vagy Todi József (1923) neve a (Könyv) névmutatójában is csak egyszer fordul elő, ott, ahol „a vecsési gyűjtőtelepre irányított személyek névsora” olvasható a 126-127. oldalon, és ő nincs a részletes névsorban. A gyűjtőtelepről Ungvárra vezetett az út, amit (Váradi-II) két névsora bizonyít, de további sorsa ismeretlen. (Váradi-III) magyarázata szerint a „p”-betű azt jelenti, hogy „átszállítva”. Kérdés, hogy ha a hét „p” betűsből hatan hazakerültek Magyarországra a (Könyv) szerint, akkor a hetediket hová szállították át?

A (Könyv) 62. oldalán azt olvashatjuk: „Arról Szerov a szovjetek szempontjából teljesen megbízhatónak tartott Münnichnek sem akart szólni,

hogy ... Ungvár és Sztrij börtöneiben már több mint hétszáz magyar fogoly van ... Hogy a magyarok vonalán mindenki egyformán hazudjon, Szerovék jelezték, hogy erről Szuszlovot és Arisztovot is tájékoztatják.”(8)

A március 6-i Konferenciáról szóló beszámoló szerint a (Könyv) senior szerzője azt mondta, hogy „összesen 860 magyart szállítottak ki elsősorban Ungvár és Sztrij börtönébe a szovjet hatóságok.” Ha nem nyelvbotlás az „elsősorban” kifejezés, akkor máshová is vittek ki magyarokat. (25) Ha pedig a hitelesnek vélt nyilvántartásban ennyi (Ungvárra és Sztrijbe vitt) deportált van, akkor a máshová vittek mégis e szám felettiek, s az „összesen 860” nem a teljes summa.

A (Könyv) későbbi részeiben nem tér ki az 5. oldalán írtakra: „J. Malesenko – aki 1956-ban ... a Magyarországon állomásozó szovjet Különleges Hadtest megbízott törzsfőnöke - 1993-ban közreadott visszaemlékezéseiben több mint ezerre tette azoknak az embereknek a számát, beleértve a nőket és a kiskorúakat is, akiket 1956 novemberében ungvári és sztriji börtönökbe szállítottak.”

Vándor Béla odakint szerencsésen találkozott egy olyan őrral, aki magyarországi születésű volt, s családi ügyek miatt került Kárpátaljára, majd a szovjet hadseregbe. Őtőle megtudta, hogy 1500-an voltunk akkor magyarok az ungvári fegyházban. (31) Egy vele készült riportban (26) azt is hozzátette, hogy a kapott információk szerint Ungvár csak elosztóhely volt. Mint mondotta: „Hallottam olyanokról is, akiket Kijevbe vittek el kényszerszolgálat-táborba.”

A Kijevet megjártról ír (5) is.

(Lupkovics-I) azt írja, hogy „idősebb, egykori KGB-s nyomozókkal beszélgetve, a deportáltak létszámát két-háromezer körülire becsülik.”

(Lupkovics-II): „A deportáltakról igen túlzó becslések olvashatók. Több ezres, néhol több tízezres számmal is találkozhatunk. Fazekas Zoltán interjújában kétezer-ötszáz főre becsülte a Szovjetunióba hurcoltak számát. Nyugdíjas KGB-s tisztek, akikkel beszélgettem, szintén ezt a számot valószínűsítik.”

(Lupkovics-I)-ben Rainer M. János történész úgy tette fel a kérdést: „Megismerhető-e a múlt-ról bármiféle igazság olyan forrásokból, amelyeket az intézményesített hazudozás műhelyeinek

a kommunista állambiztonsági szervek hoztak létre?”

(Lupkovics-I): „A szovjet hatóságok ... hevenyészett névsorai miatt nem lehet ma már pontos számot mondani a szovjet börtönökben raboskodott magyarokról. A szovjet KGB által készített névsorokon szereplők neveit vizsgálva biztonsággal jelenthetjük ki, hogy többen lehettek az elhurcoltak. Olyanok is beszámoltak kényszerűen tartózkodásukról, akiknek a neve a listákon nem található. A KGB irattári anyagában is több olyan személy iratát, kihallgatási jegyzőkönyvét, róluk szóló levelezést találtam, ami az ottlétüket bizonyossá teszi, nevük az összesítő listán mégsem szerepel, ...”

A (Könyv)-beli 860-as létszám csak úgy egyezhet meg a „szovjet forrásokban is” szereplő számmal, hogy ennyi elhurcolt adatát bocsátották a magyar fél rendelkezésére, tehát világos az egyezés. Ez a szám előbukkant már a (Hiányzó)-ban is, amikor 1956. nov. 19-én Szerov azt jelenti személyesen Hruscsovnak címzett jelentésében, hogy „a hadműveletek ideje alatt ... 860 főt szállítottunk Uzsgorodba és Sztrijbe, ahol fogva tartjuk őket.” Következik ebből a mondatból, hogy november 19. után már senkit nem deportáltak? Különösen, hogy az ENSZ-jelentés (30) azt írja, hogy még decemberben és januárban is voltak deportálások. Az már csak kiegészítés, hogy – mint az előzőekben láttuk – Szerov „az egyformán hazudás”-ról intézkedett.

Alátámasztja a kétségeket az is, hogy „A szovjetek ... mindig is a 'maszkirovka', vagyis az álcázás mesterei voltak ...”(25)

(Váradi-I) és (Váradi-III) is azt írja, hogy „2007. július 10-én Viktor Jusczenko, Ukrajna elnöke Sólyom Lászlónak átadta az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése során letartóztatottak és a Szovjet-Ukrajna börtöneibe elhurcolt magyar állampolgárok listáját, amely közel háromezer nevet tartalmaz.” Az interneten a Jusczenko–Sólyom találkozó négy helyen jelent meg:

A.) Hivatalos látogatást tett hazánkban Viktor Jusczenko ukrán államfő ...

[www.nemzetpolitika.gov.hu/id-457-hivatalos latogatast...](http://www.nemzetpolitika.gov.hu/id-457-hivatalos-latogatast...) -

B.) Sólyom Vereckére tart - HVG.hu
hvg.hu/.../20070710_verecke_solyom_jusczenko

C.) Jusczenko biztos Ukrajna EU-tagságában
| Magyar Hírlap

www.magyarhirnap.hu/.../jusczenko_biztos_ukrajna_eu... -

D.) 2007. július 10. Sólyom László köztársasági elnök pohárköszöntője

www.solyomlaszlo.hu/
beszedek_20070710poharkoszo... -

2007. júl. 10. – Sólyom László pohárköszöntője a Viktor Jusczenko tiszteletére adott díszvacsorán.

„... Nagy jelentőséget tulajdonítok annak a kezdeményezésnek, amelyről ma Nyilatkozatot is adtunk ki, és amely arra szólít fel, adjuk meg a végtisztességet a háború áldozatainak, jelöljük meg nyughelyüket, ápoljuk és védjük síremlékeiket. Ezzel összefüggésben Ukrajna felajánlotta a területén életüket vesztett magyar áldozatok azonosítását, nyughelyük feltárását és méltó megörökítését. Magyarország köszönettel fogadta a felajánlást, és a maga részéről ugyanezt vállalta. A mai napon átadtam elnök úrnak egy 48000 nevet tartalmazó listát, a II. világháborúban Magyarország területén elhunyt és eltemetett szovjet (ukrán) katonaáldozatok névjegyzékét, ...”

Érdekes, hogy a listát kézhez kapó Sólyom László a vacsorai pohárköszöntőjében szóra sem méltatta Jusczenkó elnöknek az '56-osokra vonatkozó gesztusát. A beszéd már nyilván készen volt amikor az ajándékokat átadták, s így „elfelejtődhetett”, hogy mást is kaptunk, mint amire számítottunk. Lehet! De, ha a hírközlő szervek tudtak az '56-os listáról, akkor feltételezhető, hogy éppen csak Elnökünk ne tudott volna róla? Indirekt bizonyíték, de bizonyíték a négy idézet arra, hogy Elnökünk nem kívánt szólni az '56-osokról. Az első három közlemény már „kifutott”, azon nem volt mód változtatni, de ő maga – nyilván diplomáciai megfontolásból – nem vette szájára a kérdést. A „közel/csaknem háromezer deportált” többször nem jelent meg a magyar sajtóban, így hamar elfelejtődött.

Nincs okunk feltételezni, hogy Jusczenkó a valós adatnál többről beszélt volna. Akkor pedig ha Ukrajnába közel háromezren voltak, a más-

hová (Szibériába, Kazakisztánba és még ki tudja hová) kerültekkel együtt a deportáltak létszáma bizonyosan jelentősen meghaladja ezt a számot. Látni fogjuk, hogy milyen megalapozott a máshová is hurcoltak feltételezése.

A (Könyv) senior szerzője személyes találkozásunk alkalmával elmondta, hogy ő látta a Jusczenkó-listát (10) és azért van itt ilyen nagy számú deportáltról szó, mert minden név kétszer szerepel, egyszer cirill és egyszer latin betűs írással. (Furcsa, bár nem lehetetlen.) De számoljunk: ha a „közel háromezret” mondjuk, hogy közelítőleg 2900-nak tekintjük, akkor a fentiek szerint ez valójában 1450 főt jelent. A hivatalos 860-hoz viszonyítva még mindig hiányzik 590 fő az Ukrajnába kerültek közül.

Eddig nem került szóba, hogy a (Váradi-I) 121. oldalon azokról ír akik: „... a Szovjetunió ellen Magyarországon elkövetett bűnökért kiszabott büntetésüket a Szovjetunióban töltik ...”¹⁾ Az idézet nem tér ki létszáma, de a bíróság által elítéltek tényéből következik, hogy eddig számba nem vettek is voltak. És még egy kérdés: Jusczenko „titkosítás alól feloldott” adatokat adott át, tehát vannak fel nem oldottak is, és ezért a teljes lista még bővebb.

Helyek

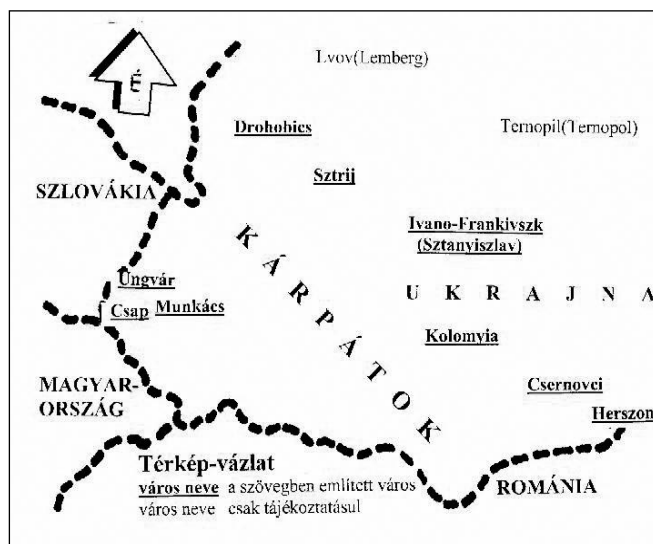
A különböző iratokban gyakran szerepel négy város, illetőleg az ottani börtönök, ahol a magyarokat akarták elhelyezni: Sztrij, Drohobics, Csernovci és Sztanyiszlav (ez utóbbit 1962-ben átkeresztelték Ivanovo Frankivszkra). Az első kettő, pontosabban a drohobicsi terület börtönei, nemcsak mint szóba jöhető befogadóhelyek szerepelnek, hanem mint ahová már ténylegesen megtörténtek az átszállítások Ungvárról. Más befogadóállomásról szó sem esett, de (Váradi-I) szerint „az ungvári, illetve a sztrijai és más börtönöket megjáró '56-os felkelők közül 1989-ig nem szívesen emlékeztek a Szovjetunióban átért börtönhónapokra.” Vagyis nemcsak Ungvár és Sztrij volt a deportálások helye.

„A ... tények megdöntik azt a korábbi feltevést, hogy a ... fiatalokat csak az ungvári börtönbe szállították. ... a letartóztatottak nagyobb részét a Kárpátokon túli sztrijai, drohobicsi börtönökbe szállították. ... okmánnyal nem tudjuk bizonyítani a feltevést, hogy a szovjet belügyi tisz-

tek valóban Szibériába szállítottak néhány száz fiatalt.” (Váradi-I)

„A szovjet belügyi szervek 1956. november első napjaitól magyarországi egyetemisták és forradalmárok százait tartották fogva az ungvári börtönben, mielőtt továbbszállították őket a belső-ukrajnai városokban (Sztrij, Csernovci, Sztanyiszlav, Drohobics stb.) lévő fegyházakba, hogy helyet készítsenek a Magyarországról elhurcolt foglyok újabb és újabb százainak. ... A foglyszállítványokkal kapcsolatban az első intézkedések tartalmazták azt az utasítást is, hogy az Ukrajnába szállított magyar felkelőket Szibériába kell internálni.”(2)

(Lupkovics-I) írja: „A Jelcin-dossziéból is ismert, hogy a nagyszámú fogoly elhelyezése gondot okozott. Többen mondták, hogy az első napokban utaztatták őket, mert még keresték, hogy hová is helyezték el őket. ... A foglyok utaztatása nem csak a korai időszakra volt jellemző.” „Utaztatás” a fentieken kívül csak (5)-ban szerepel. Akiket utaztattak, azok – akárhányan voltak – az eddigi létszám felettiek. Az is reálisnak tűnő feltevés, hogy nem lehettek kevesen, mert néhány embernek könnyű lett volna helyet találni. Volt, aki Kijevbe is eljutott.

A deportálások ukrajnai helyszínei

Azt olvassuk a (Hiányzó)-ban, hogy az ungvári létszámból 463 főt már Sztrijbe és a drohobicsi terület börtöneibe „szállítottunk”. A drohobicsi területben van Sztrij város. Ha tehát azt írják, hogy Sztrij város és a drohobicsi terület börtöne-

ibe szállították a foglyokat, akkor enyhén szólva pontatlanság arról beszélni, hogy magyarok csak Ungváron és Sztrijben voltak. Hogy a drohobicsi területen hány börtön van, és azok közül hány-nak volt még magyar lakója, az egyelőre titok.

Érdekesen egészíti ki ezt a (Könyv) ifjabb szerzője Olekszandr Pahirya, aki interjút adott az ukránoknak szóló Magyarországi Ukránság Krónikája c. periodikának (23). Ebben azt mondja, hogy „... a deportált magyarokkal viszonylag emberségesen bántak az ungvári, munkácsi, sztiji és más városok börtöneiben...”. Amikor az emberséges bánásmód felett örvendezünk, ne kerülje el a figyelmünket az, hogy itt egy eddig még nem említett város, Munkács börtöne is szóba kerül a „más városok börtönein” kívül. Pahirya ungvári születésű és ott végzett kutatásokat, elképzelhetetlen, hogy a 35 km-re lévő szomszéd várost tévedésből említse, nem is beszélve a „más városok”-ról. A (Váradi-I)-ben „munkácsi és ungvári börtön” szerepel, a (Váradi-III) pedig már a bevezetésben is említi Munkácsot.

A továbbiak során (11) ismét szóba került a munkácsi börtön, majd az ENSZ-jelentés (30) említi Kolomeát is, ami itt a térképen Kolomyia néven szerepel. A legutoljára kezembe került (Váradi-III) könyv bemutatójáról készült képgaléria egyik képe szerint „a bebörtönöztek egy részét Sztrij és Herszon városokban tartották fogva.” Névváltozás itt is előfordul: Csernovci közelében van Hertsa nevű város, melynek börtönét a korábbiakban még senki nem említette.

Kazakisztáni magyarok

A deportálás a cári Oroszországban általános volt, s a kommunisták átvették a módszert. A távoli tájak, elsősorban Szibéria, kínálták a „nem tetszők” eltávolításának lehetőségét, így általánosan ismert és rettegett fogalomká vált ez a földrajzi megnevezés. Természetes, hogy ez jutott eszünkbe akkor, amikor az ungvári börtönből visszavittek a pályaudvarra. A jelek azt mutatták, hogy hosszú út vár ránk, hát lélekben felkészültünk Szibériára. Sztrijben azt hittük, hogy megúsztuk Szibériát. Csak a mostani irodalmazás során derült ki, hogy ez a hiedelmünk nem volt egyedi. (Váradi-I)-ben olvashatunk beszámolót is, amely arról szól, hogy Sztrijben „egy éjjel, bevagoníroztak bennünket olyan marhavagonba,

amelynek egyik fele szénnel volt megrakva, vas-kályha beállítva, a másik fele deszkákkal három részre volt osztva, fekhelynek. ... Valahogy megtudtuk, hogy a következő állomás Szibéria. ... Bevagonírozva egy éjszakát és egy napot töltötünk, másik éjjel visszavittek a sztriji börtönbe.”

Az ENSZ-jelentés (30) 227. old. 735. sz. alatt szól egy csoportról, amelyiket kályhával fűtött vagonokba raktak, mert különösen hideg területre fogják vinni őket, de a vonat megállt Sztrijben. Az orosz örök szerint azért álltak meg, mert Kijevben a diákság demonstrált, más vonatok már elmentek keletre (nem túl erőltetett fordítás szerint): más vonatok (megállás nélkül) átrobogtak kelet felé. („other trains ... had already passed through to the east.”)

Az előzőekből úgy tűnik, hogy három vagy több vonatról van szó. De ez érdektelen, mert a lényeg az, hogy több másik vonat már elment keletre. Ők nincsenek az ungvár-sztriji 860-as létszám-ban. Hányan és hol lehetnek?

Amit általában Szibériának mond az ember, az lehet Kazahsztán, vagy mai néven Kazakisztán is. Ezért ez a fejezet címe. 1993 áprilisában a Magyar Nemzet kéthasábos cikkben (7) számol be arról, hogy „a Magyar Köztársaság Művelődési Minisztériuma nevében Kálmán Attila államtitkár, a Kazak Köztársaság nevében V.J. Kutavoj kulturális miniszterhelyettes együttműködési megállapodást írt alá ... a nálunk élő kazakok és a Kazakisztánban élő magyar nemzetiségűek nemzeti kultúrájának ... gyakorlásáról.” A hazánkba érkezett három tagú delegáció egyik tagja magyar, Lesskó László, a Hungária Kazakisztáni Magyar Kulturális Szövetség elnöke. Tájékoztatása szerint a kint élő magyarokban közös, hogy „mindannyiukat erőszakkal hurcolták el. A 'magot' az első világháború hadifoglyai képezték, akik közül sokan nem tudtak hazatérni. ... Őket követték a második világháború hadifoglyai, majd rövid időn belül a 'háromnapos munkára' elhurcoltak csoportjai; az utóbbiaknak még nem telt le a három nap. ... Az egyik 56-os magyar például először Szibériába 'utazott,' majd onnan került Kazakisztánba, ami a szovjet érában nagy gulag volt. A megbízhatatlan emberek itt töltötték ki 10-20 év börtönbüntetésüket. Aki túlélte, az gyökeret eresztett.” Gyakorlatilag ugyanezt az információt találjuk (4)-ben is. Mint

Lesskó mondotta: „a népszámlálás 1600 magyarról ad hírt. ... A valóság az, hogy legalább négy-ötezren lehetnek a 19 megyében.”(13)

Érdekes és fontos kiegészítés még 2014-ben is ehhez, hogy a Magyar Kurír (17) a 2001. szeptemberben Kazakisztánban tett pápalátogatásra emlékezve azt írja: „...a hatalmas kiterjedésű közép-ázsiai szovjet utódállam új fővárosában, Asztanában, a Szülőhaza téren bemutatott szentmise után II. János Pál pápa anyanyelvükön köszöntötte a jelen lévő kazahsztáni magyarokat, azoknak a főleg kárpátaljai magyaroknak a leszármazottait, akiket 1945-től kezdve a sztálini rezsim büntetésként hurcolt a térségbe sok más nép, népcsoport tagjaival együtt.” (Kiemelés tőlem PT) Tehát nem csak kárpátaljaiak voltak.

„Szerov hadsereg tábornok ... így fogalmazott: »A magyar kérdés csak vagon kérdés.« ... Még a harcok alatt megkezdtek a deportálást. ... Az elfogott felkelőket, ... ezerszámra szállították el. ... Moszkva környéki lágerekbe is eljutottak magyarok. »Magyar Tábornak« nevezték ezeket a lágereket, ahol nemcsak magyarok, hanem a Magyarországon október előtt és alatt megbízhatatlanná vált szovjet katonák és tisztek, valamint a magyarokkal szimpatizáló nagyrészt értelmiségi fiatalok voltak fogva tartva. ... Gábor Áron²⁾, aki ebben az időben szibériai száműzetését töltötte, említi Évszázados emberek c. könyvében: egy kazahsztáni »etap« tagjai beszéltek, hogy azért irányították át több láger állományát Szibériába, mert »külföldi« anyag érkezett. Magyarok.”(11)

„Magyarok Kazakisztánban” keresőszavakkal bukkantam a (29) cikkekre az interneten. A szerző Torma József nyelvész és néprajzkutató, s hazánk almati nagykövete volt 1998-ig, vagyis a Horn-időkben. A két cikk hosszan tárgyalja, hogy Kazakisztánban, az ország északkeleti részén jelentős népcsoport az úgynevezett „madjar” (kijelzés szerint: magyar) nép, amelyik őslakosnak tűnik, s a kb. 1500 évvel ezelőtt errefelé vándorló eleink maradványainak tekinthetők. A szétszórta kb. 2000 család madjarnak tartja magát, bár nyelvük már kazah.

Az őslakos „madjar”-ok helyett minket most inkább a XX. században oda került honfitársaink érdekelnek. Ezzel kapcsolatban (29) azt írja: „A Kazakisztánra vonatkozó szovjet statisztikai adatok szerint a köztársaságban száztíz-egynéhány

nép élt. Az én megfigyelésem szerint viszont ma legfőljebb csak 25–30-ra tehető az etnikai csoportnak is tekinthető »népek« száma. Összehasonlításképpen: nemzetiségi kulturális szövetségből csupán húsz-egynéhány alakult az ország függetlenné válása után, és húsz-egynéhány nemzetiség képviselője ül a Kazakisztán Népeinek Nagygyűlése elnevezésű népképviselői szervezetben is. Ebben ... benne vannak például a magyarok is, akik csaknem kivétel nélkül egymástól függetlenül, ... kerültek ide Kárpátaljáról ... Szovjet »statisztikai szemlélet«-re vall a Hungária Kazakisztáni Magyar Kulturális Szövetség elnökének viselkedése, aki a magyar sajtóban arról terjeszt legendákat, hogy Kazakisztánban ötezer elhurcolt magyar él. ... Félreértés ne essék: a Kárpátaljáról a magyarok egy részének málenkij robotra való elhurcolását nem vonom kétségbe, de arról nincs tudomásom, hogy őket is Kazakisztánig hurcolták volna.”

„A II. világháború és az 1956-os forradalom leverése után a SzU-ba hurcolt magyarok többségét Kazakisztán büntetőtáborába vitték a szűzföldek feltörésére. Az 1982 évi népszámláláskor Kazakisztán területén 10 ezernél többen vallották magukat magyarnak.”(3)

„Az első hullámot az 1. világháború hadifoglyai képezték, ... A negyedik hullám a SzU összeomlásáig tartott, és főként Kárpátalja lakóiból került ki. Köztük papok is voltak, sőt püspök is, Chira Sándor ... A negyedik hullámhoz tartoznak az 56-osok, akiket elhurcoltak és akik sok viszontagság után Kazahsztánba kerültek.”(4)

A Hungária Kazakisztáni Magyar Kulturális Szövetség elnöke Lesskó László³⁾ azt mondja magáról 1993-ban: „beregszászi vagyok és kivételesen nem erőszakkal vittek Alma-Atába. Már 24 éve élek ott, és azért utaztam oda, mert ott volt módomban aspiratúrára.” Érdekes egyúttal figyelembe venni az ugyancsak beregszászi, 1980-as születésű és ma is ott élő Váradi Natália tájékoztatását (Váradi-I) /76. old./: „... egyes Szibériából hazatért volt politikai foglyok elmondásából az a kép alakult ki, hogy Kazahsztán lágereiben együtt raboskodtak az 56-os forradalomban részt vett felkelőkkel. ... a Kazahsztáni Magyarok Kulturális Szövetségének elnöke Lesskó László közölte, hogy ... az 1956-os forradalom után Ungvár, Beregszász környékéről, valamint a baltikumi vá-

rosokból, ezen kívül Leningrádból és Moszkvából is begyűjtöttek olyan nem magyar fiatalokat, akik szolidaritást vállaltak a Budapesten harcoló... felkelőkkel.”

Elemezzük egy kicsit a Tormától, Váraditól és a többi hivatkozottól, valamint a Lesskótól olvasottakat.

Torma: „Kárpátaljáról a magyarok egy részének málenkij robotra való elhurcolását nem vonom kétségbe, de arról nincs tudomásom, hogy őket is Kazakisztánig hurcolták volna.

Lesskó nem a Kárpátaljáról elhurcoltakról beszél, amikor azt mondja: „Hogyan kerültek ilyen messze hazájuktól? ... mindannyiukat erőszakkal hurcolták el. A 'magot' az első világháború hadifoglyai képezték ... Őket követték a második világháború hadifoglyai, ... Az egyik 56-os magyar például először Szibériába »utazott«, majd onnan került Kazakisztánba, ...”

Kit tekint Torma „kárpátaljai”-nak?

Ha minket Ungvárról tovább visznek, nem vagyunk-e kárpátaljaiak?

Torma egyetlen szót sem szól arról, hogy magyarok nemcsak Kárpátaljáról kerülhettek ide.

Tormának nincs „tudomása” arról, hogy „málenkij robot”-ra hurcoltak idáig jöttek volna.

Akinek „nincs tudomása”, az saját magáról állít valamit, de nem nyilatkozik a vitatott kérdés megbízhatóságáról.

Váradi azt írja – Lesskó tájékoztatása alapján –, hogy az 1956-os forradalom után „Ungvár, Beregszász környékéről, valamint a baltikumi városokból, ezenkívül Leningrádból és Moszkvából is begyűjtöttek olyan nem magyar fiatalokat, akik szolidaritást vállaltak a Budapesten harcoló... felkelőkkel.” Éppen csak magyarok ne kerültek volna közéjük???

Az újsághír: „a Magyar Köztársaság Művelődési Minisztériuma nevében Kálmán Attila államtitkár, a Kazak Köztársaság nevében V. J. Kutavoj kulturális miniszterhelyettes szerződést írt alá ... a nálunk élő kazakok és a Kazakisztánban élő magyar nemzetiségűek nemzeti kultúrájának ... gyakorlásáról.” A háromtagú delegációnak van egy magyar tagja is, Lesskó László, a Hungária Kazakisztáni Magyar Kulturális Szövetség elnöke.(7)

Torma: „nemzetiségi kulturális szövetségből húsz-egynéhány alakult az ország függetlenné

válása után, ezek képviselője ül a Kazakisztán Népeinek Nagygyűlése c. szervezetben. Ebben vannak a magyarok is, akik csaknem kivétel nélkül egymástól függetlenül, sorsuk egyéni alakulása folytán kerültek ide Kárpátaljáról, (30-40 fő)”

Ha a mintegy 15 milliós lélekszámú ország száztizzegynéhány nemzetiségéből húsz-va-mennyinek van képviselője a Kazakisztán Népeinek Nagygyűlésében, akkor abból egyértelműen következik, hogy egy-egy képviselőt nem vonatkozhat 30-40 főnyi „nemzetiségre”. Továbbá, ha a Szovjetunió összeomlása és Kazakisztán önállóvá válása után két-három évvel miniszterhelyettes jön hazánkba kulturális egyezményt kötni, akkor az is világos, hogy ez csak nagyobb létszámú közösségre vonatkozhat. Az is egyértelmű, hogy kárpátaljaiak ügyében nem Magyarországra jönnek egyezményt kötni. Feltűnő még az is, hogy Torma nem vitatja valamikori hadifoglyok létét Kazakisztánban, hanem mindig csak kárpátaljaiakról beszél. Ha Váradi szerint nemcsak kárpátaljai, hanem baltikumai, sőt moszkvai és leningrádi szimpátiátüntetők is kerültek Kazakisztánba, akkor nehéz elképzelni, vagy inkább elképzelhetetlen, hogy éppen magyarok ne kerültek volna ide.

Összefoglalva: a nagykövetségként nyilatkozó Torma árnyalt fogalmazása és a kényes kérdéseket elkerülő szövege nem meggyőző.

Lesskó tájékoztatása a különböző időpontokban – így 1956 után is (!!!) – ide került magyarokról többször visszaköszön a különböző publikációkban (4), (6), (7), (13) és (32). Ez akár a szisztematikusan terjesztett „legendák” megismétlésének is tűnhetne (Torma szava szerint), ha nem volnának olyan adatok is (mind a hadifoglyokra, mind az '56-osokra vonatkozóan), melyek egyértelműen Lesskótól függetlenek (3), (11) és (30). Ezek az adatok egyrészt „függetlenek” a Lesskó által ismertettektől, másrészt és „főleg” jóval korábbiak (Gábor Á. /1971/ könyvét Kopácsi S. /1976/ idézi), hiszen 1991-ben alakulhatott csak meg a Hungária Kazakisztáni Magyar Kulturális Szövetség, melynek elnöki székéből Lesskónak módja volt (Torma szerint) „legendákat” terjesztetni.

A következtetés nem lehet más, mint hogy voltak és feltehetőleg élnek még '56-os magyar deportáltak Kazakisztánban !

Hála legyen az Istennek, hogy én nem vagyok közöttük!

Sajnos a fő „vitapartnerek” nem hozhatók össze, mert Torma 2000-ben elhunyt.

Az ENSZ-jelentés

Dag Hammarskjöld, az ENSZ-főtitkára 1957 januárjában egy speciális bizottságot állított fel a magyarországi események vizsgálatára, melyben Ausztrália, Ceylon, Dánia, Tunézia és Uruguay képviselői vettek részt. Rendkívül körültekintő vizsgálatot végeztek. A magyar kormány nem engedte be területére az ENSZ-bizottság tagjait, a szovjet kormány pedig még az írásos információkéréseket is elutasította. A 268 oldalas jelentés 1957 júniusában került az ENSZ közgyűlésére (30). Eszerint a Szovjetunió és segítségével a Kádár-kormány súlyosan megsértette a magyar nép emberi jogait. Hosszas és kiélezett tárgyalások után 1958. december 12-én az ENSZ közgyűlése nyilatkozatot fogadott el, amely a magyar nép elnyomását és a szovjet katonai megszállást elítéli.

Érdemben más nem történt, DE (!) Povl Bang-Jensen mint a Magyar Ügyeket Vizsgáló Bizottság titkára a legtöbbet tudhatta, de a tanúk nevét szigorúan titokban tartva ebbe belehalt. 1959. nov. 26-án átlőtt fejével találták egy New York-i parkban, jobbra mellett egy pisztoly, de ő történetesen balkezes volt (21). Dag Hammarskjöld pedig – aki kezdeményezte a vizsgálatot – 1961. szept. 18-án tisztázatlan körülmények között repülőgép-szerencsétlenség áldozata lett. (1), (20)

Néhány rövid részlet az ENSZ-bizottság jelentéséből:

28. oldal 84. szám

„Nincsen pontos adat arra, hogy hány magyar állampolgárt deportáltak, de ezek száma bizonyosan ezrekre tehető. ... jelentős számban még mindig a SZU-ban maradtak.”

224. oldal 723. szám

„... még decemberben, sőt januárban is voltak deportálások”

731. szám

„A deportáltakat Ungvárra vitték, másokat Munkácsra és Kolomeába. Amikor az ungvári börtön megtelt, legalább kétezer fogoly volt benne.

732. szám

„Sztrijben az örök mondták, hogy nemrégiben nagyszámú lengyel ment keresztül a börtönön. Az egyik cellában 'Poznan 1956' volt a padba karcolva.”

735. szám

„A foglyok fejét és egész testét leborotválták. Az örök szerint ez előkészület a kelet felé tartó útra. Az egyik csoportot kályhával fűtött vagonokba rakták, mert különösen hideg területre fogják vinni őket, de a vonat nem ment tovább Sztrijnél. Az örök szerint azért álltak meg itt, mert Kijevben demonstrációk voltak. Más korábbi vonatokat viszont már elmentek keletre.

Fordítható úgy is: „más vonatokat átrobognak (az állomáson) kelet felé”

Zárszó

Sok minden összegyűlt búvárkodásom során, de korántsem annyi, hogy befejezettnek lehetne tekinteni a vizsgálódást. E témakörben az időnek rendkívüli szerepe van: amit tegnap még sejteni sem engedtek, az ma már (legalább a bennfentesek számára) tudott dolog, holnap pedig nyilvánosan is tárgyalható.

Jól mutatja ezeket a korlátokat főbb forrásaimnak néhány megjegyzése:

(Váradi-I): „Az Ungvári Megyei Levéltár anyagához ma sem könnyű – mondhatni szinte lehetetlen – hozzáférni ... a dokumentumok egy része titkosított.”

(Lupkovics-II): „Csakis az archívum kijelölt munkatársának állandó kíséretében mozoghatunk, aki az iratok tanulmányozásakor is egyfolytában jelen volt, még a mellékhelyiségbe is kikísért.”

(Váradi-I): „Az általam 51 kortárssal készített visszaemlékezésből 16 a dolgozat mellékletében olvasható.” (A 16 közölt visszaemlékezés mind kárpátjai. Magyarországiak közül egy sincs a debreceni disszertációban !)

(Váradi-III): „Kárpátján a legújabb kor vizsgálatának útjába még napjainkban is – érthetően okokból – akadályokat gördítenek.”

Csak remélni lehet, hogy valamikor teljes nyíltsággal megvalósul majd a (Könyv) záró mondata: „A kutatások folytatódnak.”

A mai szereplők, kutatók közül legfeljebb a két legfiatalabbnak, a még csak 34 éves Váradi

Natáliának és a 27 éves Olekszandr Pahiryának van esélye, hogy megérje azt az időt, amikor kiderül az igazság a deportálások és ezen belül a kazakisztáni magyarok ügyében. Kérdés, hogy „akkor” él-e még valaki érintett?

Milyen szépen fogalmazta meg ezt a költő a fél évszázados jubileum alkalmával:

*„Talán még kell újabb ötven év ...
akkorra már mindenki lelép
ezen és azon az oldalon ...
s nem marad már más egyéb,
csak vegytisztán a forradalom !”*

Nagy Gáspár: Októberi stációk – keserű töredékek (Sárfelirat, posztumusz versek, Nap Kiadó)

Bízom benne, hogy idővel valaki majd folytatni fogja – nem az én munkámat, mert nem az a lényeges –, hanem a témakör feldolgozását, 1956 valódi történetének megírását.

Jegyzetek

¹⁾ A (Könyv) írja: ... a szovjet szervek a magyar foglyok egy része ellen vádat akartak emelni, és így ... – a II. világháborút követően alkalmazott gyakorlatnak megfelelően – szovjet törvények alapján, szovjet bíróságok hoztak volna ítéletet.”

²⁾ Dr. Gábor Áron (1911–1982) jogász, író, újságíró. A második vh. alatt haditudósító. A háború után a Magyar Vöröskereszt főtitkára. 1945–1960 között a SzU-ban raboskodott. Szabadulása után öt évig idehaza, majd Nyugaton élt. Megírta rabságának történetét három kötetben.

³⁾ Lesskó László 1944-ben az akkor még magyar Belegszáson született. Odesszában szerzett agrármérnöki diplomát. Onnan került Kazahsztán fővárosába, Alma-Atába, ahol későbbi felesége, a szintén magyar, ungvári járásból való lány, Éva vegyészmérnök-hallgató volt. Összeházasodtak, egy fiuk született, Zoltán. László minisztériumi főosztályvezetőségig vitte. Kazah viszonyok között tehetősnek tekinthették magukat (háromszobás ház, autó), de hazavágytak. Végül a fiuk után meghívólevéllel jöhettek Magyarországra. Ő mint cserediák Budapesten tanult, kiváló informatikus, akit az őt alkalmazó cég is támogatott családgyógyógyítási törekvésében. Így tudott házat venni a szüleinek egy palóc faluban. (28).

Forrásművek

(1) Békefy Lajos (2011): Merénylet áldozata volt Hamarskjöld? regi.fusz.hu/vakbarat/olvas.php?id=13473

- (2) Botlik József (2008): A szabadságharc eltiprását Kárpátaljáról vezényelték (Magyar fiatalok gulágra hurcolása – ötvenhatos tevékenységük miatt) Valóság – a Tud. Ismeretterj. Társ. folyóirata, LI. évf. 12. sz. december
<http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=811&lap=0>
- (3) Diós István /szerk./ (2001): Magyar Katolikus Lexikon VI. kötet <Kaán-kiz> Kazahsztán Szent István Társulat, Budapest lexikon.katolikus.hu
- (4) Frank Miklós (2002): Magyarok Kazahsztánban Életünk, XXXI. évf. 5. sz. május
www.ungarische-mission.de/eletunk.htm
- (5) Frivaldszky János (2006): Ötvenhat műegyetemistái, Ének a lyukas zászlóról Kráter Kiadó, Pomáz, p.176.
- (6) (Hankó) (1992): A kazakok, Magyar Nemzet, november 2. p.10.
- (7) Hankó Ildikó (1993): Elhurcolt magyarok Kazahsztánban, Magyar Nemzet, április 14. p. 7.
- (8) Horváth Miklós (2006): Deportálások a Szovjetunióba, Rubicon, történelmi magazin, 9. sz. p.42-44.
- (9) Horváth Miklós - Oleksandr Pahirya (2012): Kényszerkirándulás a Szovjetunióba (Könyv) - Magyar deportáltak a KGB fogságában - 1956 Argumentum Kiadó, Budapest, p.407
- (10) Horváth Miklós (2014): Szíves szóbeli közlése márc. 14-i találkozásunk alkalmával
- (11) Kopácsi Sándor / Fejes Endre álneven / (1976): A „független Magyarország” a Szovjet birodalomban, azaz a Kádár-kormány igazságszolgáltatása 1956 után 1. rész A „független Magyarország” a szovjet birodalomban « Kanadai ... kanadaihirlap.com/.../a-fuggetlen-magyarorszag-a-szo...
- (12) K. Szíjj Ferenc (2003): Túl a Kárpátokon, avagy ötvenhatról másképpen, Közelebb Egymáshoz Alapítvány, Dad, p.61
- (13) Lesskó László (2010): Milyen is Kazahsztánban magyarnak lenni? Kürtös, VIII. évf. 3. sz. március
www.niton.sk/documents/9-75-7377-kurtos_2010-03.pdf
- (14) Londoni BBC (1956): „Bizalmas”-jelentés december 4-én, kedden
<http://1956.mti.hu/pages/NewsArchive.aspx?id=106ef29b-293c-4064-8b26-931f7b9d4adf>
- (15) Lupkovics György (2008a): Az 56-os deportáltak iratai a KGB irattárában (Lupkovics-I)
http://www.epa.oszk.hu/01200/01268/00007/lupkovics_gyorgy.htm
- (16) Lupkovics György (2008b): „Én vagyok az első magyar, ...” (Lupkovics-II) Élet és Irodalom, LII. évf. 43. sz. október 24.
<http://www.es.hu/print.php?nid=21208>
- (17) Magyar Kurír (2014): II. János Pál és a kazahsztáni magyarok, 2014. április 23. 16:14
<http://www.magyardurir.hu/hirek/ii-janos-pal-papa-kazahsztani-apostoli-latogatasrol/?q=Lessk%C3%B3>
- (18) múlt kor – történelmi portál (2012): Deportálások 1956-ban, március 7. 12:48
<http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=35995>
- (19) múlt kor – történelmi portál (2012): Miért nem volt elszámoltatás a rendszerváltás után? Váradi Natália előadása, szept. 14. 18:02
www.mult-kor.hu/20120914_miert_nem_volt_elaszam...
- (20) Nádasdi Péter (2012): Új emlékművet állítottunk Enyingen
www.refdunantul.hu/lap/enying/hir/mutat/8811/
- (21) Orbán Éva (2009): Povl Bang-Jensen dán ENSZ-diplomata halálának 50. évfordulójára ... Barikád, november 26.
- (22) Paczolay Gyula (2006): Mozaikok 56-ból Egyetemünk, november, 9. sz. p. 10-13. OSSERVATORIO LETTERARIO, Magyar nyelvű online melléklet, Ferrara, 2006. november 30.
<http://www.osservatorioletterario.net/56mozaik.pdf>
- (23) Ploszka Vaszil (2012): Ukrán és magyar történetesek sikerei, HROMADA Magyarországi Ukrán Kulturális Egylet lapja, 2012. jan.-márc.
http://www.hromada.hu/2012/nom_117/kilato/konf.html
- (24) Ritgen, Hermann (1956): Einsatz Budapest Generalsekretariat des Deutschen Roten Kreuzes, Bonn, Országos Széchényi Könyvtár, B.10464/1960.
- (25) Sinkovics Ferenc (2012): Kirándulás a „paradicsomba” Magyar Hírlap, március 12.
http://www.magyarhirlap.hu/hatter/kirandulas_a_paradicsomba.html
- (26) Stefka István (2004): '56 arcai – Vándor Béla, a golyóálló, Magyar Nemzet Online, június 22. 6:25.
- (27) Szereda, Vjacseszlav - Sztikalin, Alexandr / szerk./ (1993): Hiányzó lapok 1956 történetéből Dokumentumok a volt SZKP KB levéltárából (Hiányzó) Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest
- (28) Tarnóczy László (2006): Kazahsztánból hazatért magyarok, Népszabadság online, február 21.
www.nol.hu/archivum/archiv-394875
- (29) Torma József (1999): Nyelvi kérdés Kazahisztánban I. és II. Magyar Szemle, új évf. VII. 5. és 6.
http://www.magvarszemle.hu/cikk/nyelvi_kerdes_kazakisztanban_i_és_ii
- (30) United Nations Special Committee (1957): Report on the problem of Hungary New York
mek.oszk.hu/01200/01274/01274.pdf
- (31) Vándor Béla (2008): Egy őrangyal naplója EFO Kiadó és Nyomda, Százhalombatta, p.95

(32) Váradi Natália (2008): Az 1956-os forradalom és szabadságharc kárpátaljai vonatkozásai
Doktori (PhD) értekezés, Debreceni Egyetem BTK
(Váradi-I)
ganyamedes.lib.unideb.hu:8080/.../varadi_natalia_phd_dolgozat.pdf

(33) Váradi Natália (2009): 1956-os deportálások a Szovjetunióba (Váradi-II) Ukrajna Állambizt. Hiv. Archivumában őrzött dokumentumok alapján
<http://www.kmf.uz.ua/kutatasok/deportaltak56/>

deportaltak_56.html

(34) Váradi Natália (2012): Az 1956-os forradalom és szabadságharc kárpátaljai dok. (Forrásválogatás), SzSzB Megyei Levéltár kiadása, Nyíregyháza, p.189.
(Váradi-III) A könyv 2012. okt. 23-i beregszászi bemutatójáról dr. Tilki Attila képgalériát készített.
Dia 10. sz. kép: a bebörtönzöttek egy részét Sztrij és Herszon városokban tartották fogva.
www.tilkiattila.hu/.../kepgaleria/6-dr-varadi-natalia-a-ii-rakoczi-fe...

Tóth Szvetlána Gábriel arkangyal

1956

– a XX. századi emberveszteség és a mai globalizációs folyamatok tükrében

Szükségesnek érzem, hogy a délvidéki magyarság is megismerkedjen e hősi eseményekkel. A magyar kisebbség közül mi tudunk legkevesebbet róluk. A forradalom és szabadságharc leverésére Tito adta a végső engedélyt és áldását, miután ő is ellenforradalomnak minősítette! Sok tanulmány jelent meg az 1956-os történések emberveszteségéről. Ezeket Szabó A. Ferenc, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (most Közszolgálati Egyetem) tanára összegezte. Figyelembe vett minden addigi kutatást és megvizsgálta hitelességüket. Eredményeit közzétette az *Egymillióval kevesebben... Emberveszteségek, népesedési tendenciák és népesedéspolitika Magyarországon (1941–1960)* című könyvében (Pécsi Tudománytár, 1998). A könyv VIII. fejezete *Halottak és földönfutók* cím alatt részletesen és megbízhatóan mutatja be az 1956-os események következményeit. Mindenekelőtt megállapítja, hogy az 1956-os forradalom és szabadságharc emberveszteségének túlnyomó részét a Nyugatra menekültek képezték. Ő cáfolja, hogy 10 000-en estek el a harcokban, amelyek három hónapig tartottak. A budapesti halotti anyakönyvi kivonatok és a temetők kimutatásai szerint 1441 férfi és 275 nő halt meg; összesen 1716 fő. Persze nemcsak Budapesten temették a budapestieket. Vidéken is voltak harcok és halottak. Az 1957-es Statisztikai Évkönyv már 2562 főre emelte a harci cselekmények halálos áldozatainak a számát. A Statisztikai Havi Szemle 1957. 7. 3. száma a hadműveletek halottainak számát 2700-ra tette. A kórházi jelentések és kimutatások alapján 13 000–20 000 sebesült volt.

A szovjet csapatok 160 000 katonával rontottak Magyarországra és 1200 tankot vetettek be a hadműveletekbe. Emberveszteségük az első nyugati újságírói megbízhatatlan jelentések szerint 1800 halott és 5000 sebesült volt (katonai szempontból a kettő arányából következik az előző valószínűsége).

Kádár János 1957 januárjában fogadta a kínai párt- és állami küldöttséget. Ő arról számolt be nekik, hogy a hadműveleteknek összesen 5000 magyar és szovjet áldozata volt. A Statisztikai Hivatal 1990-ben készített szigorúan titkos jelentésében 2502 magyar forradalmár halálát állapították meg. A sebesültek számát 16 700 főre emelték.

Boris Jelcin a szovjet veszteségeket 640 halottban és 67 eltűntben közölte a magyar félnek. A szovjet honvédelmi minisztérium 1956-os jelentése szerint elesett 85 tiszt és 584 sorkatona, a sebesültek száma 1540 volt.

Ne ítélkezzen elhamarkodottan az, aki azt mondja, hogy „nem is olyan sok”. Mindent a következményeiben kell megítélni!

Térjünk át a megtorlás áldozatainak a számára. A rendszerváltás után állapították meg a pontos számukat. A megtorlás halálos áldozatainak a száma 229, kizárólag politikai, „ellenforradalmi” bűncselekményért ennyi embert végeztettek ki a bíróságok. Ez a szám szinte teljesen megegyezik azoknak az ávosoknak a számával (224), akik szovjet oldalon harcoltak a forradalmárok ellen és meghaltak. Kádár János és kommunista hívei tartották magukat a „szemet szemért, fogat fogért” évezredes gyakorlatához. Kádár János azt is mondogatta munkatársainak: „nagy kár, hogy azonnal nem végeztethettünk ki legalább még néhány ezer fasisztát”, hogy Magyarország megszabaduljon ettől az átoktól, s nyugodtan belekezdhesen a kommunizmus végleges kiépítésébe. Különben az 1957-ből származó szovjet jelentések a kivégzettek számát 3438 főre teszik. Az igazsághoz tartozik, hogy nehéz valakit csak politikai vagy csak köztörvényes bűnözőként elítélni a bíróságon háborús időkben. E tekintetben mindig homályos a kép. A háborúban mindig összekeveredik minden vádlottban a két-féle tett. Egész biztos, hogy a látszólag köztör-

vényes bűncselekmények fölötti ítélkezés mögött is gyakran politikai indíték lehetett. És fordítva. A szovjet szám közelebb áll a valósághoz. A háborúnak ezt a kegyetlen arculatát sajnos nehéz tisztán érzékeltetni.

Az azonban tagadhatatlan, amit Nagy Imre mondott: „csapataink harcban állnak” a nagy Szovjetunióval, amely megtámadta hazánkat. A Szovjetunió kidolgozott haditerv alapján folytatott hadműveleti tevékenységet Magyarország ellen. Betört a területére, megszállta és leigázva tartotta évtizedekig.

A halottak számát összegezõ statisztika azt mutatja, hogy a szovjet megszállók ellen főleg fiatalok harcoltak.

Föltételezésem szerint maguk a szovjetek (vagy szovjet javaslatra) nyitották ki a „műszaki zárat” (magas áramfeszítéssel telített vasfűggyönt) Ausztria és Jugoszlávia irányában (később Castro is alkalmazta ezt a „módszert” Kubában). Minden despota elnyomó rendszer szereti a „nagylelkűséget” úgy kimutatni, hogy földönfutóvá tesz. Nem veszi el az életed, nem börtönöz be, hanem megtagad. Elveszi a hazádat, családodat, barátaidat, ismerőseidet, emlékeidet, leélt életedet.

Ez történt 1956–1957-ben Magyarországon. A „műszaki zárat” („vasfűggyönt”) megnyitották és a nemzetközi menekültügyi szervezetek kimutatása szerint Magyarországot elhagyta 200 000 magyar ember, akár volt köze vagy sem az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményeihez. A nemzetközi jelentések pontosítva 192 114 menekültről készítettek kimutatást.

A Statisztikai Havi Közlöny 1957. évi 3. száma ez év március 31-ig 149 275 menekültről adott kimutatást, de nyilvánvaló, hogy 1957 végéig folytatódott a kivándorlás. A 200 000 menekültből 100 000 budapesti tartózkodású volt. Eltávozott 7216 mérnök, technikus és mesterember, köztük több száz nélkülözhetetlen műszaki tudós, ezer szakorvos. A távozottak 46%-a 25 évnél fiatalabb volt, 15%-a 25-30 éves. A menekültáradat elsősorban Ausztria felé vette az irányt, s 1957. január 31-ig 176 422-en lépték át a nyugati határt, 19 857 fő pedig Jugoszlávia felé vette az útirányt és rajta keresztül Nyugatra távozott (néhány kivétellel). Ez összesen 196 279 emigráns! Magyarországra csak 14 000 fő tért vissza 1957 februárjáig.

„Csak” pár ezer halott, „csak” pár száz „kivégzés politikai okból”, s egy ország máris tönkrement.

Az emigránsok közül 10 000-et Svájc fogadott be. Az USA csak a fiatalokat kérte és kapta, 35 000 huszonöt évnél fiatalabb iskolázottat fogadott be stb.

Magyarország elvesztette négy év természetes szaporulatát! Nem tudni, ki kapott észbe, hogy az ország esetleg lakosság nélkül maradhat! „Azonnal” be kell csukni a műszaki zárat! A vasfűggyönt! Amíg kommunista rendszer van, kell, hogy legyen vasfűggyönt! Előbb a kommunista államberendezést kell megváltoztatni és utána a „vasfűggyönt”. Ha fordítva történik, fölbomlik a társadalom. Enélkül ki sem lett volna szabad nyitni a vasfűggyönt. Azonnal változtatni kellett volna a politikai (állami) berendezésen – a magyar társadalom érdekében. Akkor kisebb lett volna az emigrációs veszteség. Az esztét veszített „megreformált” Kommunista Párt, Kádár Jánossal az élen, csak akkor csukatta be a műszaki zárat, amikor reálissá vált a veszélye annak, hogy az emigrálás egyáltalán nem fog leállni, hanem új erőre kap. Az oroszoknál az emberanyag feláldozása sohasem számított sokat a múltban. (Csak most, hogy nincs természetes szaporulatuk, döbbennek rá, hogy milyen nagy jelentőségű dolog akár egy olyan család, amely legalább két gyereket akar. Oroszországban csak most kezd valamit érni az emberi élet.) Az „emberanyag” nem számít – ezt az elvet fogadták el Kádárék is. Amikor úgy találták, hogy az „elégedetlenkedők” most már eltávoztak, lezárták a határt. Reális volt annak a veszélye, hogy az ország fiatalság nélkül marad. A magyar társadalom szempontjából az egyetlen okos, amit tehettek volna, hogy ki sem nyitják a műszaki zárat, ha már nem szüntették meg a kommunista államberendezést. A 200 000 fiatal elvesztését 1956–1957-ben egy szélesebb népesedési zuhanás részeként kell kezelni a magyar társadalomban.

Figyelembe kell venni azt is, mi történt előtte:

I. A Magyar Királyság területéről az I. világháborúban 500 000–660 000 hadifogoly volt Szibériában. Sorsuk ismeretlen. Sokan visszatértek Kínán keresztül, de hányan maradtak az orosz-szovjet birodalom területén?

II. Magyarország II. világháborús katonai vesztesége 1941–1945 között 593 000–666 000 fő.

III. 1944–1949 között Nyugatra emigrált 160 000–180 000 fő.

IV. 1949–1956 és 1956–1960 között 40 000–50 000 fő átszökött a vasfüggönyön.

V. 1956–1957-es exodus mérlege 170 000–180 000 fő.

VI. Háborús veszteség 1956-ban 4000–5000 fő.

Az összes veszteség 1941–1960 között (a mai területen) 967 000–1 081 000 fő.

Másfél – két millió ember eltűnt a magyar természetes népmozgalomból fél évszázad alatt. Van-e, létezik-e Európában még egy olyan kis nép, amely képes és főleg képes lesz-e majd a jövőben gyógyítani annak az ellenséges politikai, közigazgatási és államberendezési támadásnak a sebeit, amelyet ellene ejtettek? Ez itt a kérdés! Az állam a saját társadalma ellen... egy évszázadon keresztül!

Csoda, hogy a magyar nép megélte a XXI. századot!

A hősookról mai meglátással

Magyarország általános, minden területre kiterjedő elnyomásnak és kizsákmányolásnak volt kitéve 1948 után. A forradalmárok ez ellen emelték fel a hangjukat, amit tett követett. Erről a bátorságról csak csodálattal lehet írni. Az 1956-os forradalom magából a magyar társadalomból bontakozott ki. Ma is sokan szeretnék a hőseit valamilyen politikai erőhöz, párthoz kötni, kisajátítani. Ezek a politikai erők valóban léteztek, s valóban azonnal megkísérelték manipulálni a társadalom mélyebb és tömegesebb rétegeit. Ehhez azonban nem volt idejük! Ezért történhetett meg, hogy igen különböző világnézetű és politikai meggyőződésű emberek egy akarattal ragadtak fegyvert és vállalták a harcot az elnyomó szovjet hadsereggel és hatalommal szemben. (Ugyanúgy, mint annak előtte történt a fasiszmus ellen is Európában szinte mindenütt, ahol nem a fasiszták voltak a hatalmon). Azt tudni, hogy milyen erős hatalommal és óriási hadsereggel állnak szemben, és mégis vállalni a harcot, mást akarni, bátran és tudatosan menni a halálba – hőstett. A forradalmárokat csak egy eszme hatotta át: megszabadulni az ázsiai despotizmustól, akár sokuk életébe is kerüljön. Senki nem küldte őket harcba, senki nem szervezte őket csapatokba, hadtestekbe – ha csak nem az, hogy vissza akartak térni oda, ahonnan valók voltak – az európai kultúrába, szokásokba, életmódba.

Berecz János *Ellenforradalom tollal és fegyverrel – 1956* (Kossuth Kiadó, Budapest 1986) tudományos szakértelem nélkül túlértékeli az USA befolyását az eseményekre.

A hatalmi körök és uralkodó osztályok az I. és II. világháborúban százezreket vezéreltek ki a frontra, halálbüntetés terhe alatt, ha megtagadják a hadiparancsot (SAS-behívók). Az urak tudták, hogy a biztos halálba küldik őket. Tudták, hogy feláldozzák őket ismeretlen célokért és bizonytalan végkimenetelű eredményekért. Ebben az esetben az élőket és holtakat is mártíroknak kell tekinteni, mert a parancsnokok igenis tudták előre, hogy a halál vár rájuk. Nincs nagyobb tragédia az emberiség életében a háborúnál, mert mindig mártírsággal kezdődik és a hősi halált halt katonával végződik.

Divatossá vált, hogy a halott katonát minden esetben hősnak kell tekinteni. Ez antihumanizmus. Tagadja a politikai felelősséget. A katona bizony potenciális mártír és hős egy személyben. Abban, hogy ma minden halott katonát a politikai szertartás hőssé nyilvánít, benne van a politikai felelősség alóli kibúvás: a hallgatóságos beismerése annak, hogy „akkor bizony tévedtünk”, a „bocsánatkérés”, a képmutató megbánás a politikum részéről. „Történelmi hibát követtünk el, de hát tévedni emberi dolog” – ez a politikusok kibúvója a felelősség alól.

Az 1956-os események kapcsán azonban semmilyen politikai erőnek nem kell utólag bocsánatot kérni. A magyar társadalom önmagából bocsátotta ki a küzdőtérbe a forradalmárait. Ott valóban hősök, élő hősök voltak, mert nem külső kényszer alatt cselekedtek. Senki sem érezte magát mártírnak. Tette, amit tenni kellett, és így lett hőssé. Kérjenek ismételt és újból és újból bocsánatot az idegen elnyomók és a szolgálatukba álló hazaárulók. A hódító, elnyomó politika kiszolgáltatására kényszerített katona sem életében, sem halálában sohasem lehet hős, csak mártírja a politikának. A hős katona az, aki életével és halálával védi a hazáját.

Az 1956-osok ezt tették és így cselekedtek.

Megtorlások

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc leverése után következett Haynau megtorlása és az elnyomó Bach-korszak. A megtorlás áldozatainak a száma kisebb volt, mint 1956-ban. Ennél

fontosabb azonban, hogy a szabadságharcban való részvétel következményeit a forradalmárok 1848 után csak egy ideig érezték. Az 1956-os forradalmárok egész életükre meg voltak bélyegezve. Még akkor is, amikor „demokratikusabb” lett a kádárizmus. A kádári káderek sohasem lettek elnézők az '56-osokkal szemben és nem felejtettek.

Miután Ferenc József Magyarország apostoli királya lett, Ferenc Jóska lett belőle. A kuruc – labanc közti világnézetet és politikai meglátást összemosták, és ezzel beérték.

Kádár János és a kádári káderek sohasem közösködtek az '56-osokkal. A Habsburgok mindent elkövettek, hogy elfeledtessék 1848-at. Még az 1848-as szabadságharc résztvevőivel is nagymértékben sikerült elfeledtetni, hogy valaha is részt vettek benne. Akkor komolytalan ifjúkori csínytevők, könnyelműek, meggondolatlanok voltak, de megkomolyodtak öreg korukra – s ezt el is hitték velük. (Nos, ebben van a magyar uralkodó osztályok tragédiája 1945-ig.) Mindig sikerült elhítenni velük, hogy nincs felelősségük a magyar néppel szemben.

A kádári káderek nem felejtettek. Ellenkezőleg, bármikor számon kérték a múltat. Csak az éber kádári káder élvezett bizalmat és tekintélyt. Ha évtizedeken át éber tudott maradni, annál nagyobb volt a tekintélye. A kádári káderek az orwelli rendszer emberei voltak és maradtak: egyenlőség van a törvény előtt, de mi egyenlőbbek vagyunk az életben, mert megmaradtunk mindvégig az „öreg” hű embereinek. A Cinegéknek elfelejtjük a bűneit, de akik '56-osok voltak, rendben tartjuk a belügyi dossziéjukat életük végéig.

A kádári káderek, Kádár Jánossal egyetértve, csupán a proletár internacionalizmus jelképét – a sarlót és kalapácsot – tekintették méltónak a tiszteletadásra; a magyar zászlót és címet Horthy-örökségnek tartották.

Tragikus a mindenkori magyar politikai osztály világnézete, ha hatalomra kerül: rögvést az idegen érdekeket helyezi a haza érdekei elé. Mikor szakad már meg ez az átok? Talán most? Kezdem hinni, hogy igen.

Globalizmus, menekültáradat és kivándorlás

Az 1941–1960 közötti egymillió embervesztésnek része az 1956-os is. Ítéljük meg ezt a

veszteséget mai szemmel, a mára és jövőre vonatkozó következményeiben.

A természetes népmozgalom és a kivándorlás („modern népvándorlás”) mára katasztrofálissá vált, s ennek gyökerei a messzi múltba: 1918-ba, 1941-be hatolnak le. A múlt eseményei a magyar népet és a globalizációval szembeni ellenálló képességét veszélyesen gyengítik. Az a nép, amelynek nincs ellenálló képessége a globalizációval szemben, amely nem tud elég erőt meríteni a múltjából, lehet ezer éve álló mamutfenyő, egyszerre fog kiszáradni. Álló kövületté fog válni. Most a kis népek még a világháborúknál is nagyobb ellenféllel találják magukat szemben. A globalizáció nem öl, hanem élő lelkeket rabol el az élő közösségből. A legszebb emberi arcát mutatja, s ugyanakkor ezeréves közösségeket foszt meg értékeitől. Azt, amit teremt egy közösség, ingyen ragadja el. Azt, amit és akiket egy közösség a saját maga eltetésére teremt, ami nélkül nem létezhet és nem fejlődhet, kisajátítja. Olyan értékeket sajátít ki, amelyeknek nem lehet, nincs ellenszolgáltatásuk (a szaktudást, a műveltséget, a nemzettudatot, becsületet, méltanyosságot és igazságosságot).

Magyarország is a „modern népvándorlás” áldozata. A KSH Népeségtudományi Intézetének és a Magyar Nemzeti Banknak a becslése szerint a rendszerváltás óta 350 000–500 000 magyart csalogattak ki jobb anyagi ajánlatokkal.

Amikor 1956-ban megnyitották a műszaki zárat, még senki sem sejtette, hogy a jövő milyen csapdát tartogat a magyar nép számára is. Akkor a kommunisták az elégedetlenektől akartak megszabadulni. Nyugaton azonban rájöttek a műszaki zár „nyiki-csuki” technikájára, és átvették a kezdeményezést ebben is, és profitot csináltak belőle. Ezt teszik a mai napig. Magyarország 1956 után közvetlenül 4 évi természetes szaporulatát veszítette el. Mennyit veszített el közvetve? Az majd utólag fog kiderülni. Mennyit fog elveszíteni a jövőben?

Minden eddigi magyar emigráció kényszer-emigráció volt. A mostani kivándorlás nemcsak anyagi kényszerből, hanem ideológiai téveszmékből táplálkozik. Magyarországra különösen vonatkozik! Az 1956-os emigráció emlékezete elemi erővel vonz Nyugatra, ugyanis Európa történetében talán ez volt az egyetlen tömeges me-

nekültáradat, amelyet a Nyugat magas szintű és nagylelkű humanizmussal „elrendezett”. Azonnal lehetővé tette mindenki számára a nyelvtanulást, a szakma elsajátítását, a munkalehetőséget, a bankhitelt az otthonteremtéshez és a családalapításhoz.

A Nyugat azóta „kegyetlenebbül” viszonyul még az egyes emberrel szemben is. Még egyedi bevándorlás sincs számító érdekek nélkül. Az 1956-os emigráció vonzereje Magyarországon töretlen egészen napjainkig, holott a Nyugaton már régen megváltozott az emigrációval szembeni hozzáállás. Szigorú szabályok és érdekek rendszere uralkodik a bevándorlási politikában, ami a kalandort könnyen kóborkutya-sorsra jut-tatja. Először is a kalandort megfosztja minden társadalmi-közösségi kapcsolatától, kötődésétől a befogadó országban. Ugyanakkor odahaza már mindezt elvesztette. Magányosabb lesz a kóbor kutyánál, mert csak saját magára számíthat. A Nyugat nagy rendszerekben és hosszú évtizedekre előre gondolkodik. Tanul a múlt tapasztalataiból és ezeket állandóan képes megújítani. Vegyük a franciák példáját. Franciaország 1789 óta képtelen volt rendezni a népességi folyamatait. Nem született elég gyerek, csak miután sikerült a gyarmati lakosság egy részét asszimilálni, a folyamat végre ismét öngerjesztővé vált és növekszik a francia születési szám. Az íreket az angol sanyargatás és az 1900-as nagyméretű emigráció a kihalás szélére sodorta. Az amerikai ír emigráció azonban a legkorszerűbb ipari ágakat telepítette Írországba. Az írek ezután a katolikus lengyelekben találják meg a megoldást. Távolatban minden harmadik ír a jövőben lengyel eredetű lesz. Magyarországnak nincsenek gyarmatai, sem gazdag rokonai. Ha igaz, hogy 300 000–500 000 magyart csaltak 1989 óta Nyugatra, akkor az egy főre jutó 1,3 átlagos gyermeklétszám mellett Magyarország ezt nem élne túl, hanem a népessége kipusztulásának öngerjesztő folyamatával találná magát szemben.

Nehéz felelet előtt áll az ország: hogyan lehet elkerülni a katasztrofális következménnyel járó természetes népmozgalmat és népvándorlást:

1. Kivonja a környező országokból a magyar kisebbségeket, és Magyarországon ad nekik ott-hont;

2. A környező országok munkanélküli népességét Magyarországra csábítja, és fokozatosan asszimilálja;

3. Engedélyezi az amerikai kvótarendszerű bevándorlást az országba, vigyázva, hogy kisebbségi tömbök ne alakuljanak ki;

4. Ázsiai rokon népekkel keres kapcsolatot stb.

Valamennyi megoldás keveset ígér, félmegoldás a gyorsuló időben (az asszimiláció viszont lassú folyamat). Káosz keletkezhet az országban. Nem az alkotó, termelő, hanem a fogyasztó népesség szaporodna, Magyarországnak viszont termelő, teremtő népességre van szüksége, amely tőkeerőssé teszi.

A sorsunk továbbra is a nagyhatalmak kezében van. Ha a Kárpát-medencéből egy nagy, egységes európai régió alakulhatna ki, s ennek a régiónak a központja Budapest lenne, érdemes lenne kapitális, tőkeerős beruházásokat végezni a területén. A gazdasági logika azt diktálja. Nagy szaktudású és jelentős népesség jöhetne a régióba. Ez teljesen természetes úton asszimilálna a magyarba, ugyanúgy, mint a XIX. században a Németországból bevándorolt mesteremberek és vállalkozók. Csak nagy gazdasági fellendülés nyújt lehetőséget a nagymértékű és erőszakmentes asszimilációhoz. A születési számot Európában a XXI. században lehetetlenség kettőről háromra emelni valamennyi család esetében. Akarjuk vagy sem, nyugati módra kell gondolkodni. Ők is ebben a cipőben járnak. Náluk is kevés a gyermekszületés. Kell nekik a mi gyermekünk, de úgy, hogy mi iskoláztassuk ki nekik. Sokat kérnek – keveset adnak – ez az ő logikájuk. Legyen nekünk is ez az iránytűnk.

Az 1848/49-es és az 1956-os forradalom és szabadságharc célja: a magyarságtudat megőrzése Rákóczi és Kossuth szellemében és nem a nyugati fejlett országok kiszolgálása

Már említettem, hogy amikor levették az 1848/49-es szabadságharcot, Francz Joseph jelképezte a győzelmet, aki idősebb korára „megbocsájtotta” a magyarok ifjúkori komolytalanságait és meggondolatlanságait – ügyesen csinálta, úgy, ahogy később mondta: „mindent meggondoltam”... És öregkorára a „magyar nép” Ferenc Jósikája lett. E bűvészmutatvány titka ab-

ban van, hogy összerosod a kurucot és a labancot. Ha ezt megtetted, máris összerosztad az önálló magyar nemzettudatot a Habsburg birodalmi tudattal és a megkésett német birodalmi törekvésekkel. Ezután operetti hangulatban a Magyar Királyságot a K und K már könnyen bevezetheti az I. világháborúba. Be is vitték.

Ha a Szent István koronáját bitorló „apostoli” magyar király helyett az önálló Magyar Királyság egy félkegyelmű királyt választott volna magának, udvari bolond tanácsa nélkül is több esze lett volna. Az I. és II. világháborút semmilyen K und K nem nyerhette meg magyar és semmilyen más segítséggel a hatalmas gyarmattartó birodalmakkal szemben.

A birodalmak ugyanis nemcsak vetélkednek egymással, hanem együtt is működnek, és a végén kiegyeznek az érdekszférákat illetően a kis országok területén.

A múltban tisztán látta ezt a magyar nemzeti érzelmű jobboldal (és a kevés számú nemzeti érzelmű baloldal is). Magyarországon azonban sok labanc maradt, s az ő befolyásuk érvényesült. Magyarországnak a történelme folyamán sohasem jutott annyi idő, hogy legalább egy – nem kettő – teljes nemzedéknyi nemzeti érzelmű politikai elitet kineveljen; nem engedték mások, hogy ehhez legyen ideje. Mindig sok volt a labanc: a magyar nemzeti érzés nélküli jobboldali. Ezek ma is arról akarnak bennünket meggyőzni, hogy történelmileg csak ideiglenesen tévedtünk; különben is tévedni emberi dolog. Ennek a kis tévedésnek akkor az lett a következménye, hogy meghalt legalább 200 000 magyar katona, 200 000 spanyolnátha-járványban halt meg és 660 000 katona szibériai hadifogságba került (a szibériai hadifoglyok sorsa máig sincs teljes egészében tudományosan feltérképezve). A kis emberi tévedésnek az lett a következménye, hogy Szent István Királysága elvesztette területének kétharmadát és lakosságának a felét.

Ha 1920 után Magyarország nem kezdett volna bele az USA, Nagy-Britannia és Franciaország beleegyezése nélkül az új háború előkészítésébe a bolsevizmus ellen, másként alakult volna a magyar történelem. A Nyugatnak szüksége volt egy gyenge Szovjetunióra is. Ezenkívül akkor is, most is a Szovjetuniót a Nyugat mindig azonosította Oroszországgal; Oroszország pe-

dig nem volt más, mint a bizánci császárság jogutódja, tehát a harmadik Róma. Vallásháború jellegét kap minden összetűzés, ha Oroszországról van szó. Az ortodox keresztényekre is szüksége volt és van az egyetemes kereszténységnek, sőt még a Vatikánnak is. Nem lehetett a bolsevizmus ellen harcolni „csak úgy”, hogy Magyarország ne lépjen háborúba Oroszország ellen (a harmadik Róma ellen).

Vannak szép számban ostoba tudósok és politikusok, akik arra hivatkoznak, hogy Magyarország „azért mégis” a bolsevizmus ellen harcolt, áldozatot hozott, s ezért meg kellett volna jutalmazni a Nyugat részéről. Csupán elfelejtik hozzátenni, hogy ki érdekében? Ha nem azoknak az érdekeknek a nevében harcolt volna, amelyek érdekében valóban harcolt 1945-ben a nemzetközi közösség sok tekintetben érvényesítette volna a magyar érzelmű politikai elit érdekeit. Nem lett volna probléma a nemzetközi elismerés joga körül sem. Elnézőbb lett volna. Igaz nem minden kívánságát vették volna figyelembe; másoknak is nagyok voltak a kívánságaik. Magyarország azonban erősebben került volna ki a II. világháborúból, még akkor is, ha rögtön 1941-ben hagyja magát lerohanni a fasiszta németek által, és passzív ellenállásba kezd. Magyarországon azonban a legtorzszülöttebb labanc lelkületű politikai elit nőtt fel, és de facto ott felejtette Ferenc Jóska. Ha az értelmiség és politikai elit csak egy lehetőséget lát maga előtt, nem is különbözik a bolsevistától. Nincs mit szabadkozni és sopánkodni. Az, amivel nem rendelkezünk, balsorsá tette a sorsunk; Ferenc Jóska „mindent meg gondolt”! Ennek a Ferenc Jóskának valóban az a „nagy érdeme”, hogy önálló, magyar érzelmű értelmiség és cselekvőképes politikum sem a jobb-, sem a baloldalon halála után még egy évszázadon keresztül sem volt képes kialakulni.

Talán-talán majd most – de nem merem elkiabálni, ugyanis, a bajok továbbra is jelen vannak. A K und K ideológiáját nem felejtették el. A mai Ausztria továbbra is jogutódjának érzi ezt az ideológiát. Ausztria 1956-ban segített a Nyugatnak a magyarországi menekültáradat elosztályozásában. Ezt a szerepet kellett betöltenie. A nagyhatalmaknak a vele kötött államszerződésével összhangban járt el. Az 1956-os események azonban oda hatottak, hogy Ausztria tovább

gazdagította, és ami fontosabb, megnyitotta és korszerűsítette azokat a módszereket, amelyeket a nagyhatalmak továbbra is elvárnak tőle: a közép-európai országok s különösen Magyarország megfigyelmezése. Magyarország nehéz gazdasági helyzetben van. Következménye: a tandíj bevezetése, magas illetékek az iskoláztatásban, korszerűtlen didaktikai eszközök az iskolákban, a szülők számára elviselhetetlenül drága tanszerek az iskolatáskában. Egy gyerek tanítása is sokba kerül – hát még kettőé! Ausztria engedélyezi a maga területén a magyarországi tanulók ingyenes oktatását, eltartását, elhelyezését, ösztöndíjazását. A magyar szülők teljesen ingyenesen taníttathatják tehát Ausztriában a gyerekeket, amit nem tehetnek meg a hazájukban. Ausztriában azonban nem élveznek kisebbségi jogokat. Számukra az oktatás német nyelven folyik, mint a vendégmunkások gyermekei esetében. (Ausztrián kívül hamarosan jelentkezni fognak újabb országok is, amelyek ehhez a „nemzetjavító” módszerhez folyamodnak. Egyelőre Ausztriáé az a szerep, hogy magát és a többiekét is ellássa Magyarországról verbuvált tehetséges tanulókkal.) Máris több ezer magyar szülő Ausztriában iskoláztatja a gyermekeit, ahol számukra minden ingyenes. A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy ezek a tanulók, ha befejezik az iskolát, ott keresik majd a munkahelyet, ahol tanultak - csodálatos módon ott is fognak hozzájutni, biztosan kapnak munkát –, nem kell nekik félniük, hogy munka nélkül maradnak. Ha Ausztriában egyik-másik szakmát végzett mégsem kellene, már előre megbeszélt csatornákon keresztül továbbítják más nyugati országba. Látszólag Ausztria tényleg nagylelkű sógor. Valójában a fejletlenebb országok kizsákmányolásának a legkorszerűbb módszerét alkalmazza. Ausztria esetében ennél is többről van szó: döntően befolyásolni akarja: vagyis vissza akarja ismét szerezni döntő eszmei-politikai befolyását Magyarországra. Ausztria „műszaki zá-

rat”, „vasfüggönyt” épít az önálló magyar nemzeti érzelmű politikai gondolkodás köré; „arany kalitkába” zárja. Olyan menedzserek, piackutatók, tehetségkutatók, tudósok, vállalkozók, ideológusok és újságírók fognak jönni Magyarországra, akik osztrák raccsolással fogják beszélni azt a magyar nyelvet, amellyel a szüleik Ausztriába küldték őket. Ezek csodálkozni fognak rajtunk, hogy még mindig van bennünk valamilyen ázsiai maradék: még mindig ragaszkodunk különállóságunkhoz, holott 60 százalékunk német eredetű, 30 százalékunk szlovák eredetű, 5-10 százalékunk horvát eredetű. Ki itt Árpád magyarja, hogy mégis ragaszkodik a magyarsághoz? Meg aztán, ezek után „mi az a Magyarország”? Még ázsiai csökevénynek is kevés. Ki az, aki még mindig azt hiszi, hogy Árpád szolgálatában van?

Mit lehet erre mondani? Azt, hogy továbbra is tényleg vannak magyarok, akik Árpád szolgálatában voltak, vannak és lesznek, mert úgy vélik, hogy dicső dolog megmaradni olyan embernek, aki nem szolgalelkű, nem idegenérdekű, kizsákmányoló, fosztogató politikát képvisel.

Ha dicső dolog angolnak, németnek és franciának lenni, miért ne lehetne dicső dolog magyarnak lenni. Árpád különböző nyelvű törzsek élén állt, ezek csatlakoztak hozzá, mert tetszett nekik vele – mert megbíztak benne. Szent István keresztény elveiben még jobban és még többen!

Erős a K und K csalogatás. Az azonban biztos, hogy ha lesznek labancok – lesznek kurucok is, akik összefognak, és szövetségest is találnak maguknak nyugaton is, keleten is.

A magyar nép megmaradásáról van szó. Biztosan sokan lesznek, akik ezt nem ellenzik.

S miért akar megmaradni a magyar nép?

Egyszerű a felelet: mert a történelem folyamán létrejött, és folyamatossága van. Sok felbomlott törzsszövetség maradványait eredményesen egyesítette és megőrizte a magyar népben 500 óta egészen 2014-ig.

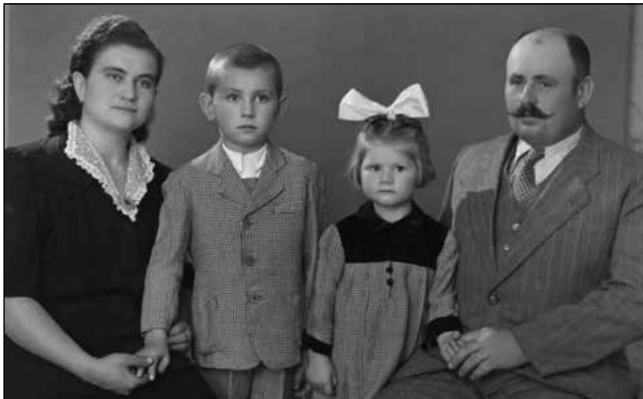
Szép életem volt

Töredékek Cseszák Imre életéből

Óbecsén születtem 1939. március 29-én. Nagypám, Cseszák István (Óbecse 1882 - Ócsény 1974), Mihály fia. (Ez azért lényeges, mert két Cseszák István élt Becsén és így különböztették meg őket.)

Nagypámnak két fia volt: Ferenc és János, ő az édesapám. (Ferenc 1908-ban született és Decsen halt meg, nem tudom, mikor. Lánya, Rozália is Óbecsén született és Decsen van eltemetve. Fia, József Palotabozsokon született, de ő is meghalt már.)

Édesapám 1910-ben született Óbecsén, elhunyt Ócsényben 1982-ben.

Cseszák Imre családja

Ha jól emlékszem, nagypámnak 75 lánca földje volt; ami – ha nagyjából átszámítjuk – úgy 100 kataszteri hold. Az ősektől örökölte, meg aztán rettenetes szorgalmas ember volt ő is. Ezen a területen gazdálkodott a két fia, mert ő akkor már beköltözött a becsei házba, ami jelenleg – ha jól tudom – állatkórház; akkori címe Mátyás király utca 70.

Ferenc a földvári tanyán dolgozott, a becsein meg apám. Ott növekedtünk mi is.

Én voltam az elsőszülött; húgom, Katalin is Óbecsén született 1942-ben.

Szüleink szépen gyarapodtak. Apám általában tartott 30-40 disznót, 20-25 marhát, lovakat...

Volt állandó cselédjük, aki ott lakott a portán lévő cselédlakásban feleségével meg a gyerekeivel. A felesége segített anyámnak a konyhán, meg a ház körül, volt saját konyhakertjük is, azt is művelgette, a gyerekeik meg velünk játszottak.

Apám nem olyan gazda volt, aki csak dolgoztatott, hanem együtt dolgozott a munkásaival. Ő ment mindig elől. Mindig volt bennkosztos¹ cselédünk, és ha szükség volt rájuk, alkalmi munkások is dolgoztak.

1942-ben már olyan aratógépet vásárolt, ami kötött is. Ez óriási szenzáció volt abban az időben. Traktorja még nem volt, de azt is készült venni, ha nem jön közbe az, ami közbejött.

Egy gyerek, aki valamilyen alkalmazásban állt apámnál, bosszúból fölgyújtotta az egyik szalmakazlat², mert apám (állítólag) egyszer fölpofozta. Ez 1941. szeptember 8-án történt és elegendő vétség volt az 1944. évi megtorláshoz, bosszúálláshoz.

Apámnak volt két unokatestvére: János és Géza. Ők a Horthy-bevonulás idején határvadászok voltak. Éjszakai szolgálatot teljesítettek a Tisza-parton. Hajnalonként bementek a kocsmába és pálinkázás közben azzal dicsekedtek, hogyan lőtték a partizánokat, amikor azok csónakkal jöttek a Tiszán. Ez nagy hiba volt! Később Jánosnak levágták a nemi szervét, és a szájába dugták; belehalt. Gézát pedig úgy összeverték – ezt is apámtól tudom – hogy szinte négykézláb mászott hazáig, az ajtó előtt elveszítette az eszméletét. Arra ment egy partizán és ott lőtte agyon.

¹ Időszaki gazdasági munkás, béres, cseléd, napszámos, akinek bérében bennfoglaltatott a napi étkeztetés is. In Magyar Néprajzi Lexikon A-E Bp., Akad., 1977. 254. p.

² Az esetet megörökítette A Horthy-Magyarország részvétele Jugoszlávia megtámadásában és megszállásában 1941-1945. (Zrínyi, Budapest-Belgrád 1986.) 172. p. A Kimutatás Bácskában elkövetett szabotázsokról és rongálásokról című fejezetben a 33. folyószám alatt: „Cseszák János óbecsei lakos szalmakazlát felgyújtották. Kár 800 p. Az elkövetés ideje: szeptember 8.”

Miért is jöttünk el? Matuska Márton könyvében³ is olvasható: Kovács Károly és Kovács Gyula lelövése 1944. szeptember 18-án Becsén.

Kérdezték a partizánok az embereket: „Hol lakik a Cseszák? Hol lakik a Cseszák?” „Itt is Cseszák lakik, meg ott is, ott is.” Ezekből az egyik mi voltunk.

Kovácsék szállást béreltek az egyik Cseszáktól, aki a magyarok bevonulása után kapott valamilyen beosztást a városházán. De őt nem találták meg, mert megszökött; Katymáron halt meg. (Üldözték a partizánok, Magyarországra is utánajöttek, de nem találták meg. Tudva levő, hogy sok embert Magyarországról vittek haza és ott nyírták ki. Öregapám egyik testvére, Cseszák Júlia férjhez ment Karácsonyi Imréhez, aki állítólag bíró volt Becsén. Őt is nagyon keresték Magyarországon a partizánok, de nem tudták elkapni; természetes halált halt Bácsbokodon.)

A nagyobbik Kovács gyerek hátul az ablakon akart kiugrani, őt akkor lőtték le, a kisebbik az

³ A megtorlás napjai. Harmadik, utószóval bővített kiadás. Graphic, Újvidék, 2008. 191. p. Az apát 1944. szeptember 16-án behívták katonának. Az édesanya egyedül maradt két gyerekükkel: a 17 éves Károllyal és a 8 éves Gyulával a Cseszák-tanyán, ahol bérlőként laktak és nagyon jó viszonyban voltak a tulajdonossal. („Cseszák tisztviselőként dolgozott, állását a magyarok bejövetelekor kapta. Háza a Zöldfás utcában volt, közel a piac bejáratához. Feleségétől elvált és a fiával élt.”) Először a fegyveresek szíven lőtték az ablakon kiugró nagyobb fiút, aki azonnal meghalt; az anyára ötször lőttek, 3 golyót a karján levő kisebb fiú felfogott. Ezután kérdezték meg a partizánok, hol van a Cseszák.

A 96 szerb között volt egy magyar nő is, aki azt mondta az anyának, hogy ők felszabadítók; „két hét múlva bejönnek az oroszok és akkor felszabadítják Becsét.” A felszabadítók a ketős gyilkosság után a házat is kirabolták. A városból reggel a szállásra kiérkező Cseszák még aznap elindult Magyarországra. A történetet a két lelőtt fiú húga jegyezte le Matuska Mártonnak. (Matuska Márton Petrányi Ferenc becsei plébános és más helyi magyar lakos meggyilkolásáról is beszámol könyvében, 183. p.) A Kovács család tragédiáját Mészáros Sándor Holttá nyilvánítva című könyvéből Teleki Júlia is közli – a becsei áldozatok nem teljes, 63 nevet tartalmazó névsorával együtt – Hol vannak a sírok? című kötetében. Lux Color Printing Óbecse, 2007. 134. p. „A tragikus 1944. szeptember 18-a éjszakáján a Cseszák-tanyán egy házaspár is tartózkodott, azzal a céllal, hogy segítenek a szénagyűjtésben. Ez a házaspár az istállóban aludt. Este 8 óra volt, Kovácsék épp hogy elaludtak, arra riadtak fel, hogy valaki dörömböl az ajtón. Nagyon megijedtek, arra gondoltak, hogy az istállóban levő házaspár akar betörni a lakásba.” A két fiú megölése és a lakás kifosztása után a kb. 90 fős csoport a kukoricáson keresztül elindul a másik Cseszák-tanya felé. Ott a tulajdonost kegyetlenül megkínózták, levágták a nemi szervét, az illető a helyszínen kiszenvedett. Egy másik személyt túszként magukkal vittek, aki útközben megszökött.

anyja kötője alá bújt, azzal meg ott végeztek.

Főként ezek az események eredményezték azt, hogy döntött a család: összepakolunk és három kocsival és hat lóval nekivágunk a Magyarország felé vezető útnak. Negyvennégy október 22-e körül indultunk el. Útközben egy éjszakát a Duna-parton aludtunk. Utána vagy három napig Bácsbokodon, egy távoli rokonnál húztuk meg magunkat. Október 27-én jelentkeztünk be Őcsényben. (Öregapám második felesége csúrogi születésű volt; annak egyik testvére, Szép Imre akkor már Őcsényben lakott. Vele korábban is tartotta a kapcsolatot a családuknak. Imre bácsi az Őcsényhez közeli Klézli-szálláson szerzett nekünk átmeneti lakást.)

Ott ért bennünket a front. A hat lóból négyet mindjárt elvittek az oroszok. A maradék kettő közül az egyik vak volt. Ráült az orosz és a szerencsétlen ló nekiment vele a falnak. Erre otthagytá. A másik meg fiatal csikó volt, az úgy ledobta az orosz, hogy majd' kitört keze, lába. A csikót apámék azután valahol az erdőben szedték össze, úgy elszaladt.

Egyszer apám szerzett valahol disznót, amit levágtunk. Éppen sült a hurka a lerben, amikor jött egy másik orosz. Kihúzta, megnézte és úgy, ahogy volt, forrón beleöntötte a tarisznyájába a hurkát, kolbászt; zsírral együtt és elvitte.

A háború után apám fuvarozgatott. Abból élünk, meg abból, amit Becséről el tudtunk hozni. Ez azonban nem tartott sokáig.

A kitelepített svábok falvaiban befogadták az úgynevezett telepeseket. Apám Palotabozsokon kapott egy ilyen házat, aminek soha nem örült. „Ez nem az enyém.” Mindig ezt mondta. De nem volt más megoldás. Kapott juttatott földet⁴ is. Palotabozsokon felvidékiek, bukovinaiak, bácskai-

⁴ Az 1945. évi VI. törvény rendelkezett „A nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földműves nép földhözjuttatásáról.”... „a földreform az ország csaknem minden községét érintette. A megművelt területnek 34,8 %-a került felosztásra, mintegy 650 000 személy között... A juttatás átlagosan 5 kat. hold föld volt... A kortársak közül Veres Péter már 1948-ban felfedezte a földreform alapellemmondását: „Csak az egyik véglet tűnt el, a nagybirtok, a másik véglet, a 10 holdon aluli, tehát a család foglalkoztatására nem elegendő törpebirtok óriási arányban megszaporodott.” A Rákosi vezette Kommunista Párt a földreformmal előkészítette a magyar mezőgazdaság erőszakos kollektivizálását, a kisparaszti magántulajdon szétzúzását, a kolhoz-modell uralomra juttatását. Prof. Emer Szabó Gyula: Föld- és területrendezés 2., Agrárvilági

ak, a kitelepített és viaszszökdösött svábok és az isaszegie⁵ éltek együtt.

Megvolt ugye a vak ló, a csikó Feri bátyámé volt, aki katonáskodott akkor, amikor mi menekültünk. Ő közben megjött és visszakarta. A sváb háznál maradt egy ökr. Szegény apám összefogta a vak lovat meg az ökröt, azokkal kezdett el gazdálkodni.

Jól ment neki. Társasági ember volt; mindenkit ismert, mindenki szerette. Egyszer szólt neki egy ismerőse. „János, vigyázz! Baj van. Kuláknak leszel minősítve.” (Őcsényben a régi gazdák eleve kulákok⁶ lettek. Palotabozsokon kiket kellett kiválogatni? Azokat, akik jobban gyarapodtak, mint az átlag.)

Apám úgy döntött, hogy ezt nem várja be; a listára kerülés következményeiről tudtunk: internálták őket a Hortobágyra, belebélyegezték az igazolványukba...

Úgyhogy 1951-ben elküldte anyámat Őcsénybe. Még arra is emlékszem, kilencezer forintot tudtak összeszedni. „Ezért a pénzért ott vegyél valamit!” Utána otthagyt mindent Palotabozsokon és visszajöttünk Őcsénybe.

fordulatok, magyar reformok. Nyugat-magyarországi Egyetem. www.tankonyvtar.hu

⁵ A pécsi Csorba Győző Könyvtár Helyismereti Osztálya munkatársának közlése szerint (2014. IV. 9.) „a rendelkezésünkre álló források (falumonográfia, a községre vonatkozó sajtóanyag) isaszegieket nem említene. A település honlapján olvasható történeti visszatekintés szerint „a német lakosság nagyobb részének »kollektív bűnösként« el kellett hagynia lakóhelyét. 113 főt »malenkij robotra« küldenek a Szovjetunióba. Helyükre a Szlovákiából elűzött felvidéki magyarok (lakosságcsere-egyezmény) és a Romániában nemkívánatos, Bácskát is megjárt bukovinai székelyek kerülnek. A kezdeti sűrűlódások után a 3 népcsoport példásan dolgozik együtt. Megtanulták és átvették egymás szokásait, kölcsönösen tisztelik egymást.”

⁶ „A kulák szó orosz eredetű, jelentése ökö, nagygazda, zsugori. A kulák fogalma Magyarországon 1948-tól került a kommunista pártstájtóba, ... mint kizsákmányoló, a dolgozó nép ellensége... A parasztságnak az a része, amely szorgos munkával igyekezett bekapcsolódni az áruterelésbe, az így szerzett jövedelmet nem felélte, hanem visszaforgatta a termelésbe, s kisbirtokát fejlesztve, újabb földeket, igavonó állatokat vásárolva, esetenként alkalmi munkaerőt alkalmazva igyekezett növelni a termelését. Származás szerint megkülönböztették »sváb«, »magyar«, »felvidéki«, »délsláv-titoista«, és »telepesből lett« kulákokat. A besorolást tovább differenciálták a foglalkozás szerinti osztályozással: A »földművelő és bérlő« mellett megjelent a »kereskedő-kupec«, a »malmos« a »kocsmáros«, a »gép-és kisüzem-tulajdonos«, de még a »pap, csendő, értelmiségi kulák« is. 1949-ben elkezdődött a kulák-ság felszámolásának politikája, rendőri, tanácsi »vonalon« amelyet 1952-től a fizikai megsemmisítés politikája követett.” Hantó Zsuzsa: Kulákok, kitelepítések. www.rubicon.hu/magyar/oldalak/kulakok_kitelepitesek

Cseszák István, Mihály fia - 1968

A Széchenyi utca 7-be költöztünk, egy kis nádtetős házba, amit később persze átépítettek a szüleink. Ott bérelt földekből éltünk.

Később jött a téesz, oda őt is beerőltették. Fizikailag nem bántalmazták, de örökös zaklatásnak volt kitéve: ott voltak nálunk reggel, délben, este az agitátorok. Az utolsó lovát „bevitte”, azt nagyon sajnálta. Saját földjei ugye nem voltak, csak bérletei; azokat nem tőle vették el. Azzal a feltétellel lépett be, ha beveszik öregapámat is. (Ő akkor már koros ember volt, jól jött neki a nyugdíj.)

Apám kocsis lett, mert értett a lovakhoz. (A szerb hadseregben is lovas tüzér volt.)

Mondanom se kell: nagyon szegények voltunk. Nem éhezünk; a ruhánk is mindig tiszta volt, mert anyánk pedáns asszony volt. Apám mindent megtermelt. Emlékszem a padláson a búzakupacra, az árpakupacra... A búzát elvitte a malomba őrletni, anyám dagasztotta a kenyeret, vittük pékhez, mentünk érte... Boltban alig vettünk valamit. Az udvar tele volt baromfival, tartottak disznókat, tehenünk is volt, abból is csináltak egy kis pénzt: a környék kis kandlikkal hozzánk járt tejért. (Amikor már a nyomdában dolgoztam, említettem apámnak: „Talán el tudok intézni va-

lamilyen állást. Portást, ilyesmit...” „Édes fiam! – mondta - Nekem soha nem parancsolt senki. Most se parancsoljanak.” A téessben ugyan parancsoltak neki is, de ott a fegyelem nem olyan volt, mint egy ipari munkahelyen. Járt a akkor egy közmondás: *Kossuth téess aranybánya, Aki nem lop, majd megbánja!*)

Hatodikba jártam, amikor visszajöttünk Őcsénybe, ott fejeztem be az általános iskolát. Bozsokon nem tanultunk orosz, Őcsényben igen. A nyolcadik után fölvettek a szekszárdi Garay Gimnáziumba. Oroszból megint sehol nem voltam. A szegénység mellett sok más probléma is akadt, úgyhogy második után abbahagytam a gimnáziumot.

Autószerelő akartam lenni. Elmentem az ipari iskolába. Az igazgatóhelyettes javasolta, próbáljam meg a nyomdát. Akkor már érettségivel vettem föl tanuló betűszedőnek. Nekem a két gimnázium megvan, magyarból négyes az osztályzatom, a nyomdában meg keresnek betűszedőt. Biztatott.

Azt se tudtam akkor még, mi fán terem a nyomda! Elmentem és körülnéztem. Egy idősebb gimnáziumi iskolatársam már ott dolgozott, ő mutatta meg. „Hát – gondoltam – próbáljuk meg.” Így lettem betűszedő. De engem nemcsak a betűszedés, hanem az egész nyomdaipar érdekelt! Csináltam a klisé⁷, hat hónapig Pesten képeztem tovább magam. Az ottani kollégáim csodálkoztak: „Ez három szakma! Ezeket akarod fél év alatt megtanulni?!” De azért befogadtak. Hozzájárulhatott a jó bátaszéki bor is, amit demizsonban vittem nekik. Megtanultam a fényképezést, másolást, maratást; ebből fejlesztettem ki az ofset-formakészítést⁸. Közben befejeztem a gimnáziumot. 1964-ben érettségiztem, majd 1969-ben magánúton fényképész szakmunkás-vizsgát szereztem.

Utána letettek a gépterembe főművezetőnek, közben Békéscsabán 1976-ban technikusminősítő vizsgát tettem.

⁷ Képek sokszorosítására való, fényképészeti eljárással és maratással alakított fémlemez. In Magyar Értelmező Kéziszótár, Akadémia Kiadó Bp., 1972., 744. p.

⁸ Gumival borított hengerről történő síknyomás. Uo. 1030. p.

Hogy mondjam? Rendbe tettem a géptermet, beindult az ofset-nyomtatás is.

Közben megválasztottak szb-titkárnak⁹. Nyüzsgő ember voltam és szókimondó. Pártonkívüli szb-titkár voltam! Hogy ebből milyen cirkusz lett! A párházból egymást érték az elvtársak: „Nem lehet pártionkívlí!” De a sok nyomdász mind rám szavazott. Mit tudtak tenni?

Kilenc évig csináltam, szerintem meg voltak velem elégedve. Rengeteg szakszervezeti kírándulást szerveztem, például két busszal mentünk egyszer a szabadkai piacra. Közben persze megnéztük a péterváradí várát is. Voltak rendszeresen szakmai programok is.

Korábban tagja lettem, majd elnöke a munkaügyi döntőbizottságnak, tagja, majd titkára a MTESZ-nek¹⁰. Mindenáron el akarták velem végeztetni a foxi-maxit¹¹, de azt megúsztam, inkább szakmailag képeztem magam. Pécsen a Zipernovszkyban munkavédelmi technikus végzettséget is szereztem; 1985-ben, a nyugdíjam előtt elvállaltam ezt a beosztást is a nyomdában.

Tulajdonképpen a munkámat elismerték: 1970-ben, 1971-ben és 1979-ben vállalatí kivráló dolgozó jelvénnel tüntettek ki, 1982-ben kivráló munkáért miniszteri kitüntetését kaptam, majd 1985-ben szakszervezeti munkáért ezüst fokozat kitüntetésben részesítettek.

Aztán jött a privatizáció. A pártvezetőség megvette a nyomdát.

1996-ban 57 éves voltam; elküldtek nyugdíjba. Örültem, mert akkor épült a fiam háza. Rengeteget dolgoztam rajta; mi csináltunk szinte mindent: betonoztunk, falaztunk... Ráértem, elmentem erre-arra, fölhajtottam a legolcsóbb anyagokat.

Hatvanegyben nősültem, feleségem bátaszéki sváb lány. A vonaton ismerkedtünk meg. Ő Bátaszékről járt be Szekszárdra, én Őcsényből. Mint afféle fiatalok vegyültünk, keveredtünk és én azt a kis szöszit kiszúrtam magamnak. Eladó volt a divatáruházban.

(Az ő családját is érintette a kitelepítés. Apai nagyszülei – akik zombaiak voltak - a keleti zó-

⁹ A szakszervezeti bizottság – az alapszervezetnek a tagság által választott vezetősége. Magyar Értelmező Kéziszótár, 1241. p.

¹⁰ Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége

¹¹ A marxista –leninista esti egyetem „népszerű” elnevezése.

nába, Lipcse mellé kerültek. A bátaszéki svábok a nyugatiba.)

Édesapját nem ismerte – 1942-ben elesett Oroszországban mint magyar katona – soha nem került elő.¹²

Anyai nagyapja vállalkozó szellemű ember volt, kibérelte a pörbölyi pusztát. Ott gazdálkodott, nagyon jól ment neki, természetesen ő is kulák lett, őt is meghurcolták. Öt évig éltünk Bátaszéken. Én ugye otthonról nem hoztam semmit, náluk szobát, konyhát kaptunk, külön lakhattunk.

A nyomdában én akkor minden túlórárt elváltaltam. Az én műszakom általában 8+5 óra volt. Az egyik szekszárdi télesztől béreltem 5 kataszteri hold harmados kukoricát, valahol a Baranya völgyben. Összekaptam a családot: az én szüleimet, a feleségem szüleit és megműveltük. A termést beraktuk a bátaszéki góréba és májusi morzsoltként jó pénzért eladtam. Így be tudtunk szállni egy szövetkezeti lakásba Szekszárdon. Ott laktunk tíz évig. Ott születtek a gyerekeink. Edit 1966-ban, Zoltán 1969-ben. Edit elvégezte Szekszárdon a tanítóképző főiskolát – azóta is tanít. Zoltán szakmát tanult, érettségizett, ő autómániás; gépkocsivezetőként dolgozik.

Mindig mondogattam a feleségemnek: „Én itt nem fogok megöregedni!” Falusi gyerek lévén nem éreztem jól magam az emeletes házban.

Meghaltak a nagyszülők és az anyósoméék el akarták adni bátaszéki házukat, de Szekszárdon nem kaptak volna érte semmit. Mondtam újra

a feleségemnek: „Az alatt az öt év alatt milyen jól megvoltunk. Mi lenne, ha összeköltöznénk?” Nem bánta. Ennek a háznak a tulajdonosai elváltak. A nővel mi elcseréltük a lakásunkat, a férjét meg az anyósék kifizették. Mi fönt laktunk, ők lent. Apósom nemsokára meg is halt.

Az óbecsei tanya udvarán

Lajvéren, Bátaszék mellett volt anyósomnak szőlője. Javasoltam neki: adja el, mert autóval Szekszárdról nem nagyon érdemes oda járni. „Addig nem adom el, amíg neked Szekszárdon nem lesz!” Ez volt a véleménye. A Tartsay utcában volt egy garázsunk, azt eladtuk, azon a pénzen megvettük a szőlőt. A pince megvolt, két-éves újtelepítésű olaszrizlinggel. Kivitem anyósomat: „Mama! Itt a birtok, most már el lehet adni a lajvérit.”

Fölépítettük a kis tanyát a pince elé, Gyűszűvölgyben is szereztem egy 400 öles birtokot. Építettünk pincét, már szüreteltünk is oda. Van ott 25 gyümölcsfa, 70 tőke vörös szőlő, konyhakertet is hagytunk. A fiam nevére akartam íratni, de nem kellett neki, úgyhogy az is a nyakamon maradt.

Ivánvölgyben van a 700, öles birtokom. A hegyközség szervezett tanfolyamot, komoly szakemberek tartottak előadásokat, sokat tanulunk tőlük. Elvégeztem azt is, azóta okleveles vincellér is vagyok. Ivánvölgy nyugdíjas életem egyik része. Mint már korábban említettem, falusi gyerek vagyok. Szükségem van a föld szagára, a jó levegőre, a természet adta szépségekre. A szőlőmet, gyümölcsfáimat teljesen egyedül metszem, permetezem, művelem a sorközöket. Aztán jön a szüret, ami családi, baráti népnepély.

A sikeres munka végeredménye a borkészítés. (Kezelés, fejtés, kóstolás.) Van négy olyan

¹² Magyar Vöröskereszt

Központi Tudósító és Hadifogolygyámolító iroda20/1942.szám Budapest, VIII., Baross u. 15.

Tekintetes Jung Márton urnak, Zomba

Mélységes fájdalommal értesítjük, hogy Jung Márton honvéd, aki Zomba községben az 1920 évben született, anyja: Krammer Rozália, a szovjet ellen vívott keresztes hadjárat alkalmával, Hazája védelmezésében 1942 június 28-án a Produk-i harcokban hősi halált halt.

A súlyos veszteség feletti fájdalmukban hazafias szívünk egész melegével osztozunk és amidőn a gyászbaborult családnak őszintén átérzett részvétünket nyilvánítjuk, kérjük a Magyarok Istenét, adjon Önöknek erőt és megnyugvást, mert Hősi Halottunk a legszentebbet: Hazánkért adta drága életét.

Legyen áldott hősi emléke!

Budapest, 1942 aug. 29-én.

P. H. Hazafias tisztelettel:

olvashatatlan aláírás

közp. igazgató,

tudósító iroda vezetője.

Másolat hitelűl:

Bátaszék, 1954 évi május hó 24.

szomszédom, akikkel minden névnap, születésnap főzéssel és borkóstolással van megünneelve. Ilyenkor mennek a nagy viták, ugratások, hogy kinek a bora jobb, a másikénak mik a hibái. Jókat eszünk, iszunk, viccelődünk; összességében ez tart bennünket fiatalon.

Anyámnak egy testvére maradt Szerbiában, meg az anyai nagyszüleim. A nagypapát annak

idején nagyon megkínozták, beszélni soha nem beszélt róla. Ők Moholon laknak. Az unokatestvéremmel tartjuk a kapcsolatot, látogatjuk egymást, eljöttek a szüretre, a Szüreti Napokon is itt voltak, mi is megyünk hozzájuk. A fiam is volt már kint, mert ők keresztkomaságban vannak. Az unokatestvérem lánya, Helga a kislány unokámnak a keresztyja lett.

Fehér Margit Kosztolányi városa

Délvidéki följegyzések

Vasárnapra ébredtünk. 1978. augusztus 11-e volt. Az újvidéki, telepi tágas Szent Erzsébet-templom dugig tele volt emberekkel. Sok volt az ismerős, hiszen két éve, amikor egy egész hetet töltöttem itt, sokakkal összebarátkoztam, különösen azokkal a képviselő-testületi tagokkal, akikkel a Topolya melletti Bácskossuthfalván háromnapos lelkigyakorlaton vettem részt. Összetalálkoztunk Forgó Lacival is, akihez közel harmincötévi barátság kötött. Vele már az előző nap délután találkoztunk, mielőtt felmentünk a Venacra. Az utazásunk során a sok külföldi, német és olasz mise után jól esett hallani az ízes hazai hangot, a szép magyar népdénekeket. A reggelit követően Imre és Franciska rögtön kocsiba raktak bennünket és ismét nekilódultunk az előző napon már megjárt Tarcál hegységbe (Fruška gora) vezető útnak. A hegy ormán túljutva sebesen robogtunk le a Száva völgye felé, Rumába. Jártunk mi már ott néhány évvel korábban, amikor vonattal Zágrárból Stara Pazova felé robogott velünk az egyik Orient-expressz, amelyik eredetileg Párizsból indul; hogy aztán végigrohanva a Rhone völgyén, lefusson Nice-be, vagy ahogyan nálunk mondják, Nizzába, a francia riviéra előkelő városába. Úton voltunk hazafelé egy hosszú, egy hónapig tartó nagy kirándulásról, és Velencében szálltunk erre a Konstantinápoly felé vágató expresszvonatra. Egész éjjel úton voltunk és a hajnali ködben, párában elpilledt szemekkel néztük a különös szlavóniai tájat. A vakolat nélküli parasztházakat, az állomások csapszékei előtt pálinkáért sorban álló hajnali utasokat. A kocsi megtelt cigarettafüsttel, fokhagymabúzzal, a szilvapálinka jellegzetes szagával. Ez bizony Balkán a javából. Gyorsan ablakot nyitottam, hogy felfrissítsem a vagonban reánk nehezedő fura illatokat.

A szemben levő ülésen két török férfiú hortyogott, csendes egyetértésben. Mikor Velencében felszálltak a vonatra, még egyik sem sejtette, hogy honfitárssal van dolga. Valami fura keveréknyelvvel közeledtek egymáshoz, német, olasz, szerb-horvát szavakkal próbálkoztak. De amikor előkerült a hazai olíwabogyó, rögtön megeredt a nyelvük. Kiderült mind a ketten török vendégmunkások. Erre boldogan úgy ölelték egymást, mintha testvérek lettek volna. Alaposan bevacsoráztak, elpilledtek és az éjszakát halk hortyogások közepette végigaludták. Nem zavartatták magukat, lábukat odaemelték a szemközti ülő utitársak ölébe.

Csak lassan pirkadt. Kimentem a peronra és ott nyújtózkodtam a friss szellőben. Északról ott sorakoztak a Dráva és a Száva völgye közé beszorult szlavóniai hegyek. Közben egyre kelet felé nézelődtem, vajon mikor tűnik fel a Tarcál-hegy, és annak déli lankáin a számos kis gyümölcsöskert.

Előbb még Rumába kellett eljutnunk. Ez is igazi szerb település, de számos kisebb, ősi magyar szórványfalucska van a közelében. Ilyen neveket viselnek, mint Ürög vagy Maradék. Mindkettő igazi magyar név. Ilyen neveket a szláv lakók nem adnak a falujuknak. Onnan tudtam róluk, mert az imént említett két évvel ezelőtti lelkigyakorlatunkra jöttek onnan is résztvevők. – Ahogy haladtunk, lassan teljesen megváltozott a táj. Az autópálya, amely Zágrábot Belgráddal kötötte össze, nemrégén épült. A főváros előtt néhány kilométerrel aztán áttértünk egy déli irányba forduló bekötőútra. Nem tudtam, hogy Imre barátom hová is akar vinni bennünket. Az úttáblák felirata szerint Surčinba tartottunk. Ez a név nekem nem mondott semmit, de feltűnt, hogy mennyi le- és felszálló repülőgépet láttunk. Most már kezdtem érteni a dolgot. A jugoszlávok, nyugati segítséggel nemrégén, modern, nagy repülőteret építet-

tek a főváros közelében fekvő Surčinba. Imre ezt akarta nekünk megmutatni.

A repülőtér parkolójában letettük a kocsit és besiettünk a modern vonalú, vasbeton csarnokba. Aztán egyenesen felmentünk a tetőtérben levő kilátóba. Onnan jó rálátás nyílt a repülőtérre és a messze környékre is. Kíváncsian néztem körül. Akkor bizony, még nem sejtettem, hogy alig hat évvel később, magam is utasként startolok majd erről a repülőtérrel Sydney felé. Nem sokat időztünk a repülőtéren, hosszú út állt még előttünk. Hamar elértük a Száva két partját összekötő hídát, amelyen az autószeráda berobog Belgrád külvárosának házai közé. Az ismert labdarúgócsapat, a Crvena zvezda (Vörös Csillag) stadionja felé menve kapaszkodtunk felfelé az Avala-hegy oldalában. A külvárosi villanegyedben szépen ápolt, virágokkal teli parkok látszottak. Végre valami kulturált látvány! Elkerültük a városközpontot és siettünk tovább, előre, déli irányba. Egy Topola nevű helységbe igyekeztünk, ahol az ősi szerb uralkodócsalád, a Karađorđevićék sírjai vannak, egy szép pravoszláv templom kriptájában. Ezt szerettük volna meglátogatni. A temetkezési helyen a legidősebb eltemetett családtag, alig száz esztendeje halt meg, és csak ennek a századnak az elején hozták ide a koporsóját. A párizsi békét (trianoni) követően született ez a mesterségesen összetakolt, tizenhat különféle nemzetet tömörítő új európai hatalom, a francia liberális kormány agyréme. A szerbek, bár ebben az új államalakulatban kisebbségben voltak, nagy öntudattal fogtak hozzá az állam megszervezéséhez. Ekkor kerültek trónra a Karađorđevićék.

A fővárostól délre, a topolai völgyben épült fel az a modern vonalú, görögkereszt alaprajzú ortodox templom, amelybe az építők összegyűjtötték a balkáni pravoszláv templomok minden gyönyörű ikonját. Színes mozaik kockákból, felnagyítva kerültek ide átmásolásra ezek a képek, amelyek a csarnok belső falait díszítik. A neves német vállalat, az IG. Farben-industrie gyártotta azt a közel 320 féle színárnyalatból álló mozaikot, amelyekből a kelet-európai ortodoxia székesegyházaiból a legszebb ikonosztáziákat idemásolták. Mindezt egy idegenvezető mondta el, aki előbb a templom hajójában vitt körül bennünket, aztán levonultunk a kriptákhoz is. Ott láttam a bejáratától jobbra azt a hatalmas, fehér márvány szarkofágot, amelybe

az 1934-ben, Marseille-ben meggyilkolt Sándor király holttestét elhelyezték. A szarkofággal kapcsolatosan visszaemlékeztem azokra a napokra, amikor 1934-ben kis gimnazista fiú voltam, és amikor az újságok (hiszen rádió akkor még nemigen volt) világgá röptették a hírt, hogy a szerb király, I. Sándor a francia kormány meghívására látogatott Franciaországba. A király egy szerb hadihajó fedélzetén érkezett meg Marseille kikötőjébe, ahol a francia miniszterelnök, Barthou fogadta őt. A hajóról leszálló királyt népes kocsisor kísérte végig a kikötőből a Tengerészeti Hivatalhoz vezető főútvonalon. Az út két oldalát megtöltötték a kíváncsiskodók. Az üdvözlő tömegből egyszer csak egy férfi ugrott elő, odarohant a királyt szállító kocsához, felugrott annak hágcsójára és közvetlen közlelő agyonlőtte a királyt és a francia miniszterelnököt is. Mire a biztonsági őrök felocsúdtak, addigra a merénylő a nagy kavardásban eltűnt. A szerbek gyanúja, minden alap nélkül, azonnal a magyar kormány ellen fordult. A hír vételét követően a magyar határ közelében élő magyar lakosságot ezrével kergették át Magyarországra. Mindenüket elvették, és csak a pusztá életüket menthették. Nem voltam én akkor még újságolvasó, mégis hitelesen tájékozódhattam a történekről, mert azokban a napokban került az osztályunkba egy Vadász Zoli nevű szabadkai fiú, akit szüleivel együtt szintén átkergettek a határon. Akkor, tizenhat évvel a szégyenletes trianoni béke után még izzott a hamu alatt a parázs, és elég volt egy ilyen feltételezés, hogy a délszláv gyűlölet lángra lobbanjon. Aztán néhány héttel később kitudódott a merénylő személye. Egy horvát nacionalista volt a tettes. Volt azonban a merényletnek magyar vonatkozása is, mert valakik kitalálták, hogy a szerb határ közelében, valamelyik magyar földbirtokos pusztáján gyakorolták a horvátok a gépkocsira felugrást és a pisztolyos merényletet. A gyilkosok kilétére fény derült, de a gyilkosság ürügyén elüldözöttek mégsem kaptak kegyelmet, nem térhettek vissza a szülőföldjükre.

A nacionalista szerbek elhalmozták a királyi család temetőtemplomát mindenféle drága ékszerekkel. Amikor pedig 1941 áprilisában a német csapatok megszállták Belgrádot, Göring marsall, a nagy műkincsgyűjtő ideküldte a megbízottait és a templomot kirabolta.

A déli napfényben szinte ragyogott az ortodox templom főhajója. Megpróbáltam természetes fény mellett, minden villanófény nélkül, fényképezni. Mint később kiderült, sikerrel. Mindössze annyit sajnálhattam, hogy miért nem használtam színes filmet?

Rengeteg volt a látogató, az idegenvezetők nem győzték a csoportok vezetését. Mikor kiléptünk a főbejáraton, akkor érkezett egy újabb csoport. A gépkocsik hosszú sora kanyarodott a templom elé. Messziről jöhettek, mert a kerekeket vastagon belepte a sár. A kocsik rádióantennája mind fel volt díszítve. Egy-egy színes frottír törülköző lógott rajtuk. A kocsikból kiszálló vendégeknek is a zakójuk jobb vállára ilyen törülközők, vagy női alsóingek voltak feltűzve. Imre mindjárt mondta, hogy ezek lakodalmasok. A szerbeknek az a szokásuk, hogy idejönnek esküvőt tartani. Náluk az is szokás, hogy a vendégeket ruhaneveléssel kell megajándékozni. Az ajándékholmik a hosszú úton, az esőben, csatárosok lettek, a hangoskodó lakodalmasok pedig bűzlöttek a fokhagymától meg a szilvapálinkától. Betódultak a templomba, ott volt az egyházi szertartás. Mikor pedig véget ért, összegyűltek a templom előtti téren és a tamburazenekar rázendített egy gyors délszláv kólóra. A lakodalmasok egymásba kapaszkodva kapkodták a lábaikat, járták az ősi táncot. A javarészt színes népviseletet viselő nők és férfiak vidám mulatozása odacsődítette a templom többi látogatóit, és volt nagy kurjongatás, nótázás, mi pedig örültünk, hogy egy ilyen népszokásnak lehettünk a szemlélői.

Visszafelé Mladenovacban megálltunk egy vendéglő előtt. Már odafelé feltűnt nekem, hogy amerre csak elhajtottunk, a falvakban szinte minden vendéglő udvarán egy-egy nagy nyársat forgattak, amelyre vagy egy disznó, de legalább is egy bárány volt feltűzve. A piruló pecsenye alatt izzott a parázs, mert az igazi nyárson sültet csak parázs fölött lehet jól elkészíteni. Imrének is ilyen sült birkára fájt a foga, ezért látogattunk be a vendéglőbe. De sajnos már késve érkeztünk. Két adag sült birkát ígért a pincér, de az asszonyoknak csak valami fasírozottfélélt kínált. Nagy tálcán hozta a hófehér kenyeret és kinek-kinek egy-egy porcelán tányéron egy-egy apró kockákra szeletelt nagy fej vöröshagymát. Végül megérkezett a sült birka is. Én kellő óvatossággal tekintettem a fura

ételre, de Imre azonnal, nagy lendülettel nekilátott a faggyútól csöpögő bordacsontoknak. Ehető hús nemigen volt a birkasültön, és Imre ujjai csillogtak a forró faggyútól. Én felkínáltam neki az én részemet, is és beértem csupán egy kis kenyérrel és a vöröshagymával. Így megszabadultam a sajátos illatú csemegétől, de annál jobban ízlett a sötétvörös, félédes dalmát bort.

Az „ebéd” után siettünk Belgrádba. Ott is mindjárt a Kalemegdanra mentünk. A közel négyszáz esztendős török megszállás alatt a törökök a számukra fontos erődöt újjáépítették, hiszen az emlékeztető 1456-os nagy csata alkalmával, amikor Hunyadi megszalasztotta a 200 000 fős szultáni sereget, a törökök az ágyúikkal ízzé-porrá lőtték a kiterjedt fellegvárat. A törökök nevezték a várat Kalemegdánnak, amely az eredeti magyar Fehérvár alapjaira épült. Az 1872-es berlini értekezlet tárgyalta a törökök által még mindig megszállva tartott Balkán sorsáról, és akkor húzták meg Törökország jelenlegi, európai határait. Akkor vonták ki a török csapatokat Belgrádból és Boszniából. A bosnyákok, akiknek ősei a török hódítás alkalmával mohamedán hitre tértek, igen megrémültek a törökök kivonulásának hírére. Félték a bekövetkező politikai változásoktól és főleg attól, hogy a berlini konferencia határozata értelmében az eddigi török megszállást az Osztrák-Magyar Monarchia megszálló csapatainak odaérkezése követte. A bosnyákok keményen ellenálltak és így került sor az úgynevezett boszniai okkupációra. A magyar tűzérség rövid ágyúzása után a két legnagyobb bosnyák erőd megadta magát. Ezt követően megalakult a bosnyák önkormányzat, újra felállt a bosnyák haderő, és alig egy év elmúltával a monarchia megszálló csapatai kivonultak. Ez volt a különbség az akkori török, illetve a huszadik századi szovjet megszállás között.

Az 1456-os ütközetben Hunyadi néhány ezer katonájával áttörte a törököknek a Nagy harc szigetnél kiépített vízi védvonalát és bárkáival behajózott a fellegvár tövében álló, bástyákkal megerősített patkó alakú vízi várba. Onnan a hegyoldalon két magas védőfal oltalmában, egy meredek, széles lépcső vezetett fel a háromszoros védőfallal körülépített fellegvárba. Egy álló napig tartott a hősi küzdelem. Hunyadi a legfelsőbb várba szorult a megmaradt maroknyi csapatával, és a törökök már ki is tűzték a győze-

lem jelét a lófarkas zászlót. Odafönn kigyúltak az örömtüzek és az utolsó ötvenezerfős török sereg diadalt ordítva rohant fel a győzelmi ünnepre. A sötétben nem is vették észre a szemben lefelé vágtató Hunyadi és embereit. Ezek leérkezve a legkülsőbb bástyagyűrűhöz, fáklyákat ragadtak és sorra begyújtották a vár köré körbe felállított török ostromágyúkat. A borzalmas ösztűz pillanatok alatt romhalmazzá változtatta a fellegvárat, s benne a győzelmi táncot járó török sereget lekvárrá zúzta. Kapisztrán hetvenezer embere pihenten, bevetésre készen várakozott a Száván túli réten. A szultán pedig kétségbeesetten hallgatta a hírvivőket, hogy nem maradt egyetlen használható csapata sem. Még az éjszaka leple alatt elszaladt, rohant vissza Konstantinápolyba. Ezt a diadalt ünneplik világszerte a déli harangszóval.

Ott álltunk a fellegvár legtetefén, a romos falak, bástyák mellett, ahol valamikor Hunyadi lóhátról irányította az ütközetet. Előttünk magasodott a helyreállított torony, amelyre egy török katonára sebesen kúszva vitte fel a lófarkas zászlót. Itt történt, hogy Dugovics Titusz megragadta a törököt és vele együtt zuhant a mélybe. A távolból odalátszott a Nagy harc sziget, ahol a Dunán keresztül kifeszített vasláncokhoz kötözték a török folyami flotta hajóit. Ezekkel akartak gátat vetni, hogy a magyarok hajói a vár alatti, parti erődbe bejuthassanak. Hunyadi bűvárai azonban az éjszaka leple alatt elvágták a lánc egyik szemét és a Duna vize elsodorta a török hadihajókat. Így jutottak be Hunyadiék a fellegvárba. A török csapatok kíséretében nagy csapat szedett-vedett, gyűlevész had is beszállt a vár megvívásába. Ezek a zsákmányra éhes martalócok behurcolták a fekete himlőt. Az augusztusi hőségben a rengeteg temetetlen hulla miatt a járvány sebesen terjedt. Maga Hunyadi is, a győzelem után három nappal, fekete himlőben meghalt. Aki életben maradt, mindenki menekült. Még Kapisztrán is. Ő előbb az Újvidékkel szemben levő Pétervárad erődbe, aztán még hátrább, az újlaki kolostorba vonult vissza, de hiába. Három hónap múlva vele is végzett a járvány.

Az eső akkor állt meg, amikor felérkeztünk a fellegvárba. A vizes, sáros fűben óvatoskodva lépegettünk lefelé. A két bástyasor között a jugoszláv hadsereg hadtörténeti múzeumába mentünk. Ott voltak kiállítva sorban a németektől és a magyar

hadseregtől zsákmányolt légvédelmi ágyúk és rohamlövegek. Egy csomó rozsdás ócskavas, ki tudja, hol szedték össze őket, és aztán idecipelték, hogy had lássa ország-világ a titoista csapatok hőstetteit, az értékes hadizsákmányt. Lejjebb odaérkeztünk a hősi emlékműhöz. Lenéztünk a mélybe, ahol a Száva szőke és a Duna sötét vize egybekeveredett. Hátulról odalátszottak Zimony házai és az új főváros toronyházai, a pártközpont és az új parlament modern, nagy épülete. Ezeket arra a korábban mocsaras síkságra építették, ahol egykor Kapisztrán serege is tanyázott.

Újra zuhogni kezdett az eső. Olyan sűrűn esett, hogy Stara Pazovánál még a helységnévtáblát sem lehetett elolvasni. Aztán egy kiterjedt katonai repülőtér következett, majd pedig Indija. Hamar túljutottunk a Fruška gorán és végre megérkeztünk Újvidékre. Ott a kora esti órában Forgó Laciék vártak bennünket vacsorára. Nem mondhatom, hogy eseménytelen napokat töltötünk Újvidéken.

Annyit Forgó Laciról el kell mondanom, hogy 1942-ben ismertem meg őt egy balatonberényi nyári táborozáson. Ő akkor ötdmagával jött el a vezetőképző táborba. Nagy élmény volt számunkra először találkozni délvidéki fiatalokkal. Újvidéken abban az időben három munkásifjú csoport is működött. Az egyik a belvárosi főplébánián, a másik a telepen, a Szent Erzsébet-plébánián, a harmadik pedig a ferenceseknél. Laci ebben az időben összekötő volt a három szervezet között és egyben ő levelezett a központunkkal is, tehát a három csoport rajta keresztül tartotta a kapcsolatot az országos központtal. Akkoriban elég gyakran megfordultam Újvidéken és a barátságunk ekkor erősödött meg. Laciék is, ha tehették, szívesen jöttek fel Budapestre. Ilyenkor én voltam az idegenvezetőjük. A következő két esztendőben nagy feladatokat tűztünk az újvidéki csoportok elé. A Vajdaság legerősebb labdarúgó-csapata Újvidéken volt. A labdarúgó-pálya közvetlen szomszédságában egy száz fiatal befogadó, állami kezelésben levő tanoncotthon működött. Laciék feladata az volt, hogy az ottani fiatalokat szervezzék be a három csoport valamelyikébe. Az újvidékiek szervezőmunkája kiterjedt a környező kisebb városokra is. Ez is indokolta, hogy megfelelően képzett, fiatal munkásvezetők kerüljenek ki közülük. Hamar feltűnt, hogy milyen

sok értelmes, az átlagosnál is többre képes fiatal tagunk van Újvidéken. A háború azonban minden számításunkat keresztülhúzta. A tagság zömét még a magyar hatóságok elvitték katonának. Ők voltak a szerencsésebbek, mert akik ott-hon maradtak, azokat a szerb partizáncsapatok gyűjtötték be. Újvidéken, a Duna egyik szigetén van egy nagy hajógyár. Laci ott volt motorszerelő. Korábban a szigetre csak csónakkal lehetett bejutni. A szerb partizánok a parton egy nagyobb laktanya épületében rendezkedtek be, és annak udvarán őrizték azt a több ezernyi magyar férfit, 16 és 60 év közöttieket, akiket idehurcoltak. A foglyok feladata az volt, hogy nagy kövekből, mázsás szikladarabokból a laktanyától egy mólot, egy kőgátat építsenek a Dunán át, a szigetre. Ez úgy történt, hogy megfelelő alapozás után kettős betonfalat építettek a Duna medrébe. A két fal közötti rést feltöltötték, majd végül betonút is került a kőgát tetejére. A fogoly magyarokkal különös kegyetlenséggel bántak. Így például, ha uszályokkal lőszer- vagy élelemutánpótlás érkezett, akkor az uszályt amennyire lehetett a part közelében lehorgonyozták. A parttól hosszú, vaskos gerenda feljárót támasztottak az uszály oldalának. Azon a pallón kellett a raboknak a nehéz zsákokat, ládákat kivinni a partra. Amíg a rakodási munka be nem fejeződött, nem volt megállás. A munkacsapat tagjai kiéheztetve, lesóványodva, izzadságban úszva járták a hajó gyomrából a partra vezető utat. Aki megszédült és leesett a keskeny pallóról, az vagy megfulladt, vagy egyszerűen agyonlőtték. Az esti létszámenőrzéskor rendre kiválogatták azokat, akiket már képtelennek tartottak a további munkára. Éjszakánként a laktanyaudvaron kattogtak a géppuskák. Százasával lötték agyon a végkimerülésig meghajszolt szerencsétleneket. Hulláikat másnap a kőszállítók behordták az épülő mólóba. Odakerültek mind a szikladarabok közé, s ott pihennek ma is. Két éve, amikor először jártam ott a háború után, Laci motorkerékpárral vitt ki a szigetre. Én nem tudtam akkor semmit, sem a laktanyáról, sem az ott történetekről. Mikor a szigetre vezető móló közepére érkeztünk, Laci leállította a motorkerékpárt, elmondta a történetet és név szerint kezdte felsorolni az ott elpusztultakat. Több mint hatvan nevet tudott elmondani, akiknek jelentős részét magam is személyesen

ismertem. Megrázó volt az élmény. Vajon mi is volt a bűnük ezeknek a szerencsétlen mártíroknak? Azt hiszem csak annyi, hogy magyarnak, hogy katolikusnak születtek.

1944. szeptember elején Laci is behívót kapott a magyar légierőhöz. Alakulatát kivitték Ausztriába. Ott került angol hadifogságba, valahol Villach környékén. Mikor a fogságból szabadult, azonnal jelentkeznie kellett az újonnan megalakult jugoszláv hadseregbe, különben ő is bekerült volna a fogolytáborba. A katonaságnál a magyar fiatalokat a titkos szolgálat folyamatos megfigyelés alatt tartotta. Természetesen ebben az időben nekem is megszakadt minden kapcsolatom Lacival. Később, amikor a jezsuiták lehetőséget kaptak lelkigyakorlatok tartására, a jezsuita P. Békési István meg tudta adni Lacinak az időközben Svájcba kikerült Ikvey atya címét. Amikor pedig sikerült felvenniük a levélkapcsolatot, Forgó Laci meghívást kapott László atyától és ki is utazott hozzá, Fribourgba. Ott ő László atyától tudta meg az én címemet, hiszen 1952-ben a Gát utcai házunkat elvették, az ott lakókat széttelepítették. Laci azonnal írt és meghívott Újvidékre. Ez 1972. augusztus első napjaiban volt.

Hétfőn egész délelőtt zuhogott az eső. Esőköpenyben, esernyővel jártuk a várost. Imre kislánya, Mónika volt a kalauzunk. Ő nemrégiben érettségizett és még nem volt munkahelye. Elsőként a főplébániára vitt el bennünket. Huzsvár László korábban a Telepen volt plébános, a Szent Erzsébet-plébánián. Onnan került néhány nappal korábban a belvárosba. Huzsvár atya nagy örömmel köszöntött. Vele szintén két évvel ezelőtt ismerkedtem össze, s azóta, mivel gyakran járt át Budapestre, ott is többször találkoztunk. Huzsvár László közben még nagyobbat lépett előre, mert a Szentatya őt nevezte ki új nagybecskereki püspöknek Bánátba. Érkezésünkkor László atya nagy munkában volt, mert éppen az iparosokkal tárgyalt, akik a nagyon elhanyagolt, tönkrement plébániaépület felújításán dolgoztak. Nagy tervei voltak, különösen az egyetemi ifjúsággal akart foglalkozni. Részükre egy kiterjedt, magyar könyvekből összeállított könyvtárt létesített. A plébániai munka mellett ő volt a tulajdonosa a HITÉLET című népszerű hetilapnak, amelynek feladata Bácska és Bánát magyar katolikusainak összefogása, irányaggal való rendszeres ellá-

tása volt. Láttuk, mennyi a dolga, ezért nem is akartuk őt hosszabban feltartani. Búcsúzóul néhány frissen megjelentetett könyvével ajándékozott meg bennünket.

ÚJLAK – ILOK

Siettünk ebédelni, mert délutánra újabb kirándulásra indultunk. Az Újvidéktől alig 15 kilométerre fekvő Futakon vezetett át az utunk. Ez a falu Mátyás király idejében virágzó mezőváros volt. Mostanra ugyancsak elnéptelenedett. Megálltunk a kettőstornyú, nagy plébániatemplom előtt. Egy horvát apáca volt a sekrestyés, mosolygós képpel sietve hozta a kulcsokat és betessékelt bennünket a templomba. Szép rend, nagy tisztaság volt mindenütt. A bejárat közelében egy nagy márványtáblán nevek sorakoztak. A templomot építtető, a közeli földesurak, az ott eltemetett egyházközségi vezetők nevei - azoké, akik valami módon hozzájárultak az 1900-as évek elején a templom felépítéséhez. Csupa ízes, szép magyar név. Ma pedig senki nincs a környéken, aki akár egyetlen szót tudna magyarul. Így pusztulunk, veszünk és nyomunkat csupán ez a néhány tábla őrzi. De vajon meddig? Innen Palánkára igyekeztünk, de még mielőtt behajtottunk volna a városba, balra a Duna új hídjára hajtottunk fel. A szemben levő oldalon, egy magaslat tetején állt Ilok vára. Oda igyekeztünk.

Ennek a magaslatnak a Duna felőli oldala meredeken emelkedik. Mögötte a lankán épült fel Ilok vára. Ez volt valamikor az Újlakiak ősi fészke. Az önálló Horvátországot, amely évszázadokon át társországa volt Magyarországnak, mindig egy bán vezette. Az Újlakiak sok ilyen bánt adtak a hazának. Ugye emlékszünk még a Hunyadiak korában milyen torzsalkodások voltak az ország sorsáért felelős főurak között? Abban az időben váltak ismertté a Garák, az Újlakiak, a Hunyadiak nevei. Az idők folyamán Ilok, helyesebben Újlak is, Futak sorsára jutott. Nincs itt már senki, aki egyetlen szót tudna magyarul. A kocsi nyögve kapaszkodott a meredek szerpentin az egykori erőd romjai felé. Mellettünk óriás, hét-nyolc méter magas, vaskos várfalak, bástyák meredeztek a magasba. Hatszáz évvel ezelőtt magyarok építették ezeket, a török előnyomulás megakadályozására. Vajon hány magyar vitéz töltötte ott fenn a toronyban az éjszakáit, figyelve a vízparti utat, lesve, jönnek-e a törökök?

A vár épületeiből nem maradt meg más, mint a ferencesek kolostora és a templom. Egy karsú, kicsiny, szép gótikus templom. Beléptünk és egyenesen előre, a főoltárhoz mentünk. Az oltárkép Kapisztránt ábrázolja, amint rohamra viszi azokat a katonákat, akiket ő toborzott Nándorfehérvár védelmére. A szembemiséző kis oltár alatt nyitott koporsóban fekszik, jelképesen, Kapisztrán teste. Egyik horvát tisztelője elkészítette a szent egészalakos szobrát, ferences csuhát húzott rá és egy koporsóban odafektette az oltárasztal alá.

Kapisztrán 1456-ban a fekete himlő elől menekült Újlakra. Itt érte őt a halál, a sekrestyében felállított betegágyán. Oda is bementünk. A fehérre meszelt sekrestye falán egy korabeli fekete szénrajz ábrázolja a jelenetet, amikor Kapisztrán meghalt. Erről emlékezik meg az a néhány szavas magyar felirat is, amely a kép körül olvasható és elbeszéli a halál lefolyását. Kapisztránt a szószék előtt, a templom padlózatába temették el. Aztán hetven évvel később a török ismét megerősödött és újra hatalmas sereggel indult Magyarország meghódítására. Akkor már nem volt sem Hunyadi, sem Kapisztrán. A nagy erődök, várak sorra megadták magukat a török túlerőnek. Elesett Nándorfehérvár és az Újvidékkel szemben fekvő Pétervárad is. A törökök megérkeztek Újlak alá. Ez a vár is megadta magát. A törökök jól tudták, hogy ki volt Kapisztrán. Tudták, hogy itt van eltemetve. Ki is szedték a sírjából. A történészek állítják, hogy a hithű mohamedánok soha nem gyalázták meg az elhunytakat. Sokkal valószínűbb, hogy Kapisztrán maradványait összecsomagolták és elvitték ajándékba a szultánnak Konstantinápolyba. Ki tudja - talán ha egyszer szétbontanánk a török szultánok egykori palotáját, lehet, hogy ott találnánk a pince egyik eldugott sarkában a csomagot, a maradványokkal együtt.

Körbejártunk a templomban. Itt is egy horvát apáca volt a sekrestyés. Kinyitotta az egyik, egyébként zárva tartott mellékkápolna bejáratí ajtaját. Tulajdonképpen egy nagy lomtárba vezetett be bennünket. Mindenféle idejétmúlt, ütött-kopott templomi tárgyakat őriztek ott bent. Amiért idevezetett bennünket, az mégis érdekes volt számunkra. Mutatott egy piszkei vörös márványból faragott sírfedőlapot. A több mázsa sú-

lyú, nagy kövön egy középkori lovag teljes páncélzatba öltözött alakja volt kifaragva. Bizonyára valamikor az ő sírját fedték le vele. A latin nyelvű felirat szerint itt van eltemetve Újlaki Dénes bán, aki 1507-ben halt meg.

A szerbeknek ez a szépen faragott márványlap csupán ósdi lom volt. De nekünk, a történelmünk egyik fontos darabja. Ha Budapesten lenne, bizonyára a Nemzeti Múzeum becses értékei között mutogatnák a látogatóknak, de itt...

Fraknói Vilmos: *A Hunyadiak és a Jagellók kora (1440–1526)* c. könyvében részletes leírást olvashattam Újlaki Dénes sírkövééről: A díszes páncélba öltözött, pallost viselő alak egy nyugvó oroszlánon áll, bal kezében almát tart, a feje párnan nyugszik. A képen jobbról és balról két-két címer látható. Ezek:

- 1.) háromszögletű pajzsban oroszlán,
- 2.) három, liliomos korona egymás felett,
- 3.) két egymás fölé helyezett korona. A felső liliomos, az alján bástyával, alatta két fej között villás ág látható.

- 4.) A címeres pajzsban az Újlakiak jelvénye.

Átsétáltunk a kolostorkapuhoz, és becsengettünk. A kapus testvér jelent meg. Mikor megtudta, hogy budapestiek vagyunk, elsietett. Hamarosan egy öreg, megrokkant ferences fráterrel tért vissza. A nyolcvankét esztendősen öreg barát bemutatkozott: Kiss Lőrincnek hívták. Egy somogyi vasúti bakter sokgyermekes, szegény családjának volt a gyermeke. Lőrinc fráter kamaszként állt be a rendbe és akkor került át a ferences rendi horvát tartományba. Ott is maradt Horvátországban. A magyarságát, anyanyelvét azonban szépen megőrizte. Lőrinc barát lassan csoszogva vezetett bennünket végig a terjedelmes kolostorépületen. A kolostor ott állt az ódon végvár belső udvarában és a méreteiből következtetni lehetett arra a mozgalmas életre, amely néhány évszázada itt folyt, ezek között a falak között. Ma

mindössze három pap és egy szerzetes testvér lakik az ódon falak között. Van egy kis veteményesük, ott megtermelik a maguk élelmét. Ők látják el a kis falu plébániatemplomát és a környező településeket is. Lőrinc fráter meghívott a maga kis cellájába is, ahol jó erős szilvapálinkával kedveskedett a vendégeinek. Aztán felmentünk a bástya egyik tornyába, a szakállszárítóba. az alkonyatban a szemem messze elkalandozott a folyón túlra, a bácskai síkságra. A Duna csendben hömpölygött a mélyben, nekem pedig egyre az a sok száz magyar vitéz járt az eszembe, akik a török támadás kivédésére itt állomásoztak. Vajon hányan állhattak itt őrséget, kémelve a messzeséget, a túloldali, futaki országutat, ahonnan a csapatok jövedele várható volt? Lőrinc fráter közben elém tette a kolostor vaskos vendégkönyvét. Beleírtuk a nevünket. Aztán, amikor később belelapoztunk, hirtelen elém tűnt Keresztury Dezső írása. A Tudományos Akadémiának egy kis küldöttségével járt itt egy éve, 1973-ban. A hosszú bezártság után nagy örömmel vette a lehetőséget, hogy átléphetett a határon és az ősi történelmünknek ezen a jeles vidékén járhatott. Keresztury Dezsőre ez a látogatás olyan hatással volt, hogy egy rögtönzött hosszú verset írt az emlékkönyvbe. Bizonyára nem sokan ismerhetik ezt a verset, pedig méltó társa lehetne József Attila veretes szép versének, amelynek „A Dunánál” a címe. Ez a rakodópart alsó kövén íródott és a költő visszapillant benne az ősi múltba, elgondolkodik a folyó mentén élő népek egymásba fonódásán. Végigolvastam a hosszú verset, Keresztury szépen formált mondatait és hosszan gondolkodtam a múltidézőn, amely oly szépen beszélt a Duna-völgyi népek egymásrautaltságáról. Hosszan búcsúzkodtunk az öreg baráttól. Ki tudja, lesz-e alkalmunk még a találkozásra, amely láthatóan őt is igen meghatotta.

70 év után először beszélnek nyíltan Szerbiában a megtorlásokról

Kettős interjú A nép nevében! c. belgrádi kiállításról

A magyar héten (június első hetében) „A nép nevében!” - Represszió Szerbiában 1944-1953 elnevezésű multimediális kiállításon, a Történelmi Múzeumban, Belgrádban a hitvallással is felérő hozzászólásával nyerte meg Ljubiša Ajdić, a világirodalom nyugalmazott egyetemi tanára, naiv festő, mind a vendégek, mind a hallgatóság figyelmét. Őt viszont a magyarországi történészutatók előadásai ragadták meg. A Terror Házának bemutatásával nyitotta meg a rendezvénysorozatot György Sándor történész kalauzolásával. Horváth Miklós Hősök és áldozatok - Magyarország 1956 címmel vont párhuzamot Jugoszlávia és Magyarország között. Kiemelve, hogy Jugoszlávia a saját totalitarista rendszerét hozta létre, Magyarország sorsáról, minden lényeges kérdésben pedig Moszkvában döntöttek. A. Sajti Enikő történész az ún. hideg emlékezetéről, az emlékezés kultúrájáról beszélt, Papp Árpád néprajzos-muzeológus, a szabadkai Városi Múzeum munkatársa Visszafojtott emlékezet címmel az etnológiai szempontok alapján történő kutatás fontosságát emelte ki. Az elhangzottakat dokumentumfilmek nyomtatékosítva egészítették ki; először láthatták az érdekelt belgrádiak a Játszunk nyugodtan - 1956 c. Schmidt Mária és Talla Gábor forgatókönyve alapján készült filmet és Forró Lajos legújabb, a délvidéki magyarok ellen elkövetett megtorlásokról szóló, *Az utolsó óráig* c. filmjét.

Mekkora tragédiát zúdított az emberiségre a vörös csillag születése a horogkereszt letörése után?

- A nép nevében c. kiállítás visszaadta az emberek hitét Szerbiában, Belgrádban, mert hét évtized után nyíltan lehet beszélni mindarról, ami a második világháború után, a béke első hónapjaiban, a katonai közigazgatás alatt történt. A meghamisított „valóság” kitesztotta az igazságot a történelemből, és folyamatosan,

szisztematikusan ölte ki a hitet az emberekből. A Biblia helyett, hogy mentsvárunk lenne, elszalasztott eséllyé vált. Több mint két nemzedék nőtt fel a meghamisított történelemtanításon. Ennek a következményét többszörösen megérettük az elmúlt háborús évtizedekben, s még mindig kihatnak mindennapjainkra. Az ilyen kiállítások és a dokumentumok, a még élő szemtanúk, a megtorlások áldozatai hozzátartozóinak vallomásaiból készült filmek sokban segíthetik a szemléletváltást, a polgárok igényét, főleg a fiatalokét, hogy megtudják mi miért történt és hova vezetett? A hamis történelemre, a hazugságra épült társadalomnak bizonytalan a jövője. Úgy gondolom, hogy hetven esztendő után ideje van a megszólalásnak, a történelem valós igazságon alapuló újraírásának. A környező országokban Magyarországon, Szlovéniában és Horvátországban, ismereteim szerint és a kor történészeit hallgatva, úgy vélem, sokkal nyitottabbak a sokáig tabunak számító témák iránt. Magyarország, a magyar nép szabadságvágya mélyen megérintett már az '56-os események alatt. Nem sokkal korábban kezdtem festegetni. Még elevenen élt bennem a Goli otok (Kopár sziget) emléke.

Hogyan próbálja értelmezni, önmagán át-szűrni, amit a térség országaiban élő népek elszenvedtek a különböző totalitarizmusok, diktatúrák alatt?

- Minden érzésemet, ami bennem tombolt a Goli otok óta, kihozták belőlem a Magyarországon történt események. Megperzselt a magyar nép szabadságvágya, ahogyan láncait letépve szeretné szuverén módon jövőjét építeni. De alighogy elkezdte, még nagyobb rabságba taszították a szovjet tankok. A szabadságvágyat a viharoként végigsöprő, új-régi hatalom villámgyors bosszúvágya törte le. Ördögi módon, melynek nyomán vér folyt mindenütt. El tudják képzelni,

hogy mit művelt a sátáni erővel lecsapó, a szabadságot, a forradalmat leverő bevonuló katonai hatalom? Tudják mekkorák azok a szögek, szögecskék, amelyeket a hidak építésénél használnak? Magyarország, főleg Pest a gyönyörű hidairól ismert. Ezekkel a szögekkel szegezték a padlóhoz a kivégzetteket, és tették a kezükbe Lenin képét... Majd jöttek a büntető osztagok, a tankok. A felkelés (elnézést kérek, tudom, hogy ez a minősítés nem felel meg a magyar köztudatban élő kifejezésnek, de mi ezt a megnevezést tartjuk méltónak, felkelésről beszélünk, amikor az 1848-as vagy az 1956-os forradalomra gondolunk) két hullámban történt, emlékezetem szerint. A „varsói paktum” a szovjet vörös tankjai elé először a nők és gyerekek álltak. Ez a művelet sikeres volt, mert a tankok némák maradtak. Erről a La Figaro újságírója közölt először fotókat, amelyet átvett a Večernje novosti. Láttam ezeket a fényképeket. A második hullámban, amikor a szovjetek Kádár Jánost angazsálták, már sokkal könnyörtelenebbek, bosszúhésebbek voltak a Szovjetunió, a Varsói Szerződés kommunista vezetői. A parancsra megindultak a tankok, és eltaposták a nőket, a gyerekeket is. Az ártatlankok vére folyt a hernyótalpak nyomán...

A magyar és a szerb nép sorsa Európa szívében azonos, az én meglátásom szerint. Kis lélekszámú országokról van szó, de a legextrémebbekről - pozitív értelemben - a kultúráját, a forradalmiságát tekintve. Egyedülállóan olyan két nép, amely képes ellenállni a „nagyoknak”, még nagy veszteségek árán is. Szerbia az egész XX. századot elvesztette a szövetségesek keresésében a horizontális szláv vonal mentén. Ideje lenne tudomásul venni, hogy valamennyien cserbenhagyták, és függőleges, észak-dél irányba kellene fordulnia. Jelképesen szólva, fogják meg a szerbek a magyarok kezét, s azok viszonzák barátsággal és a közös Vajdaságon át jussunk el Európába és a világba.

A múlttal való szembenézés, a történetek vállalása, a felelősség megállapítása, a történelem homályos részeinek sokoldalú megvilágítása a térségben élő népek békéjét szilárdítaná meg. Mit jelent Szerbia, Belgrád polgárainak, a szerbségnek ez az első ilyen jellegű kiállítás?

- A nép nevében! c. kiállítás létrehozásáért minden elismerés megilleti Srđan Cvetković történészt, aki hosszú évtizedekig kutatta és gyűjtötte a dokumentumokat Zorica Marinković projektumvezetővel együtt. Belgrádban soha korábban nem volt ilyen eredményes multimedialis kiállítás. A szerb nép áldozatai mellett a térségben élő más népek tragédiái is részben bemutatásra kerültek. Úgy vélem, a horogkereszt, a vöröscsillag vagy más szimbólum által meghatározott totalitarista diktatúrák a népek ellen irányulnak. A II. világháború után rövid ideig pislákol a remény, hogy szabadságot hozott a vörös csillag, aztán gyorsan szertefoszlottak az álmok, és gyászba borult Európa jelentős része.

A magyar napok keretében megrendezett kiállításon mint a kor tanúja működtem közre, hiszen 1936-ban születtem. A hét kiállított festményem is ezt az időszakot idézi. Úgyszintén fivérem, Dragiša Ajdić (1928-1982) 5 alkotása. A legidősebb fivérem Milorad (aki 1924-ben született) a Goli otok áldozata lett. A családjunk nagy tragédiát élt át: apámat 1941-ben végezték ki, fivérem 1948-ban... Szabadságszerető anarchista bátyám, Dragiša a zöld határon akarta elhagyni az országot, mert nem akart katonának menni. Ezt főben járó bűnnek tekinti a hatalom, törvénnyel szankcionálja. Elfogták a határon, katonaszökevénynek nyilvánították és bezárták, majd kórházba, elmeógyógyintézetbe került...

Ez a kiállítás nem mutatta be a pszichikai, a lelki terror áldozatait. A rendszer megtalálta a módját, hogy alattomos, megalázó módon számoljon le a másként gondolkodókkal. „Aki nem velünk, ellenünk!” Gondolom ismerős. Külön és alapos kutatást igényelne ennek a témának a feltárása. Remélem, lesz folytatása a kiállításnak, és lesznek bátor, szakképzett fiatal szakemberek, akik vállalkoznak a lelki tortúra kutatására. Szerbiában erre egész „gyarak” voltak. „A nép nevében!” kiállítással fellelegezhet Szerbia polgársága. Valami elkezdődött, amire hét évtizedig kellett várnia. S olyan történész vehette kezébe, aki tárgyilagosan viszonyul a viharos időkhez. Cvetković történész családjában nem voltak áldozatok „sem jobbról, sem balról”.

- Más-más módon ábrázolja a fivére és ön a szenvedést.

- Inkább ideológiai-filozófiai-történelmi alapon jelenítettem meg a szenvedést, az áldozatok tragédiáját, míg a bátyám expresszív-represszív alapon. Elemi módon szembesít bennünket az emberi sorsokkal, tragédiákkal. Van egy festményem, amelyen a fasizmusról való menekülés lehetőségét a vörös csillag reménye táplálja, 1941-1945-ig, aztán 1948 a negatívan értelmezett csillaghullást jelenti, amikor elit kommunistákkal számolnak le a Goli otokon. A következő történelmi dátum, mérföldkő: 1956, a magyar forradalom (felkelés) a kommunista terror ellen. A festményeimen nemcsak a szerb nép áldozataira emlékezem, hanem a magyarokéra is. Nemzeti és európai viszonylatban is 1956 a magyar népet illeti. Szabadságvágyukkal kivívták az általános megemlékezést.

A későbbiek során, a világirodalom hallgatójaként is izgatott mindaz, ami körülöttem történik. A festményemen ez úgy jelenik meg eleinte, hogy a sarló elválik a kalapácstól. Engem a leginkább az zavart a kommunizmus jelképeinek a túlbuzgó, pozitív ábrázolásában (1964), hogy nem voltak könyvek. A képen a jobbra távolodott sarló és a balra került kalapács közé a Biblia - mint hiánycikk - került.

A következő történelmi dátum a számomra 2000. Új időket hoznak a szelek, a háborús viszályok után... A festményemen nincs ugyan feltüntetve október 5., de mégis ehhez a dátumhoz kötődik a vörös csillag uralmának a megszűnése. Jól éreztem rá erre a kiállítás szerzői, mert ezt a festményt tették a bejáráshoz, fölötté van Zoran Đinđić meggyilkolt miniszterelnöknek a fényképe, ahogyan veszi le a vörös csillagot a belgrádi városházáról.

A kommunizmus ebben a térségben valójában önmagát pusztította el folyamatosan, már 1944-től, a megtorlásoktól kezdve, a Goli otokon át, a társadalmi változásokat hozó időkig.

A magyar-szerb történészek találkozájának napjait is köszöntve még egy festményemet, a Vörös megfeszítést, szétszakadást (Crveno raspeće) emelem ki. Történelmi ismeret, az 56-os magyar forradalom ismerete szükséges a kép megértéséhez. Innen, Belgrádból, az időbeni, a térbeni távolságból, egészen más kultúrából, talán jobban lehet láttatni a tragédiát. Emlékszem, Belgrádra mély benyomást tett a forradalom.

Annyira élt bennünk az együttérzés, hogy a Kenéz Mihailo sétálóutcában mindenki a magyarok hősiességéről beszélt. Gondolatban a magyar fiatalokkal voltunk, felidézve 1944 véres őszét, a felszabadulás napjait. A polgári Belgrád a háború végén „esett” el, amikor a szerémségi frontra mozgósítottak erőszakosan. Szerbia jobboldali szárnyát ekkor, a szó szoros értelmében kasztrálták, a bal oldali szárnyát pedig 1948-ban a Goli otokon. Ennek következményét, a „lefejezett” Szerbia még 1956-ban is érezte.

Az értelmiség mellett a gazdákat, a parasztokat is megszorongatta a rendszer a beszolgáltatásokkal. A padlássöprést is a „A nép nevében!” követte el az új hatalom. Aki nem volt hajlandó önszántából eleget tenni a parancsnak, azt árulónak nevezték, bezárták, volt aki belehalt a kínzásokba, a gazdákat kulákoknak minősítették, akik élösködnek a népen.

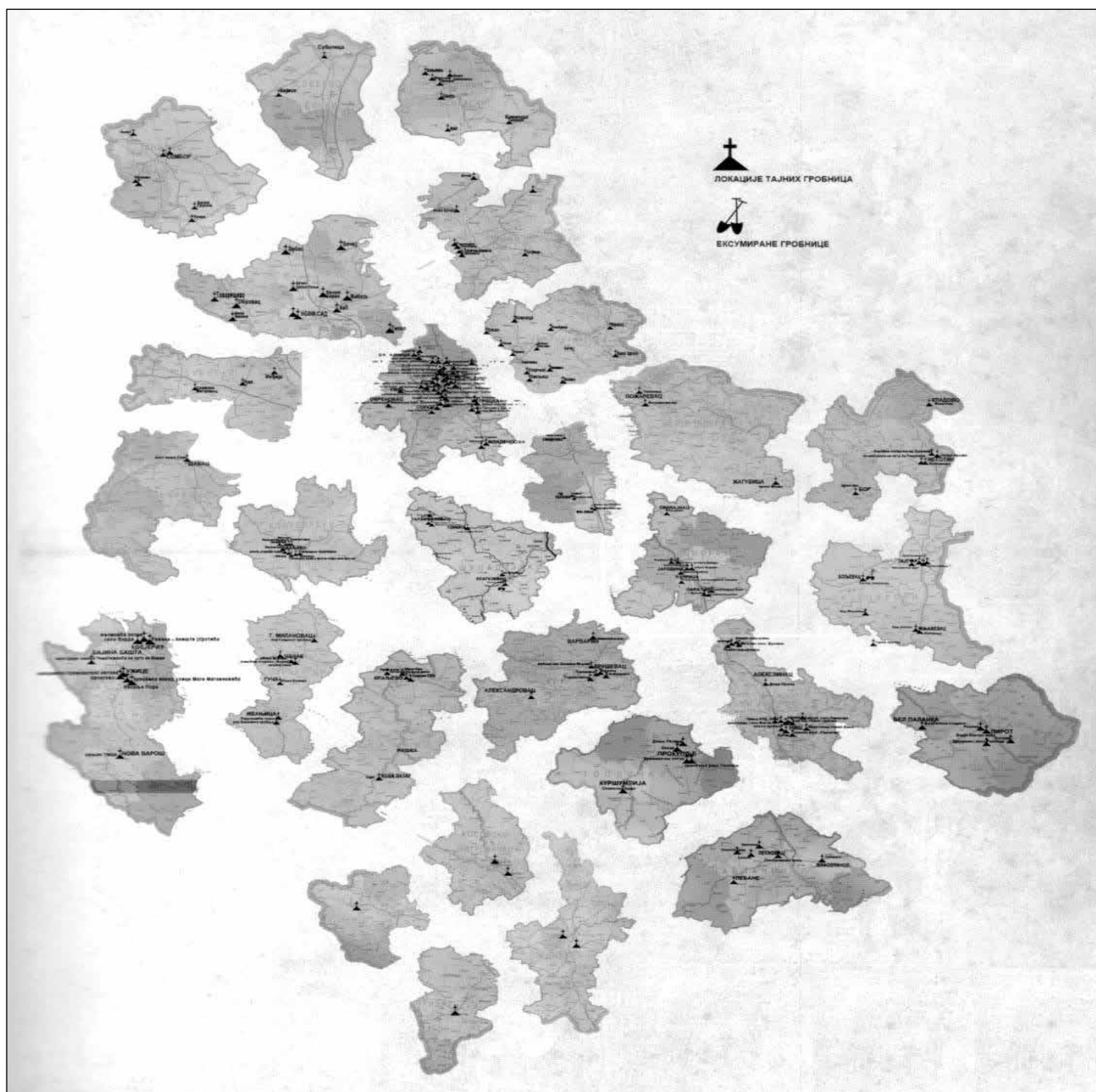
- Erről az időszakról sem beszéltek eddig ennyire nyíltan, mint ezen a kiállításon. Külön témákat szentelnek a szervezők a kényszer-beszolgáltatásoknak.

-Szükséges is. A fiatalabb nemzedékek a legtöbb esetben nem is értik, miről van szó, az iskolában alig tanulnak valamit arról az időszakról. A kiállítás legfőbb célja szerintem az, hogy afirmálja, népszerűsítse és tudatosítsa múltunk, a lemeztelenített történelmünk megismerésének fontosságát.

A II. világháború után az új hatalom szimbólumával, a vörös csillaggal kísérel megbecsteleníteni a kereszténység szimbólumát, amely évszázadokon át erősítette az emberek hitét, reményét. Válgék a kiállítás erényére, hogy szembesíti látogatóit a vörös csillag elhalványulásával, letörésével. A leginkább azzal, hogy minden totalitarizmus, diktatúra a nép ellen irányul. Kíváncsi, hogy vándorútja során eljusson Szerbia minden városába. Körútja után, Belgrádba visszatérve, méltó, állandó kiállítási helyet kaphasson.

Szerbiában az átvilágítás elmaradása fékezi a folyamatot

Ezért is lehet annyira megosztott még csaknem 15 évvel az októberi fordulat után is a szerb társadalom, de mindent számba véve, a kiállítás elérte a célját: hivatalosan és visszafordíthatatlanul megkezdődött a totalitarista örökséggel való szembenézés folyamata. Dr. Srđan Cvetković

Tömegsírok Szerbiában

történész, a Szerbiai Kortörténeti Intézet szakmunkatársa, a téma több évtizedes kutatója, a kiállítás ötletgazdája és Zorica Marinković, a projektum koordinátora a csaknem négyhónapos (április–augusztus) nyitva tartás után a kiállítás anyaga egy részének utaztatásán gondolkodnak. Biztatást kaptak Belgrád városától, hogy a budapesti Terror Házához hasonló múzeumba kerülhetnek a napról napra bővülő, feldolgozásra váró anyagok.

Hosszú út vezetett az elgondolástól a megvalósulásig. A kiállítás teljesítette kül-

detését, elérte célját? - kérdeztem Cvetković történésztől a zárórendezvényen.

- Emlékezet óta kiállítás még nem váltott ki ekkora érdeklődést Szerbiában. A csaknem négy hónap alatt több mint 35 ezren látták, mintegy ötezen vettek részt a 36 vitafórumon, előadáson, film- és könyvbemutatón Belgrád egyik legméltóbb intézményében. Nagyon fontos, hogy hét évtized elmúltával először szervezhettünk tényfeltáró, megemlékező kiállítást a tabunak számító időszakról, témáról egy hivatalos állami intézményben. Így módon az ártatlanul kivégzett

áldozatok bizonyos értelemben, nyilvános kegyeletadásban részesültek.

A pódiumbeszélgetéseken sikerült dialógust kezdeményezni a legellentmondásosabb témákról: a politikai, az ideológiai represszióról, a nép nevében elkövetett, többnyire ítélet nélküli tömeges kivégzésekről, likvidálásokról, a sortüzekről, az internáló táborokról, a koncepciók perekről, a Goli otokról, a kisajátításokról, az elkobzott vagyronról, a kényszerbeszolgáltatásokról, a személyi kultuszról, a megrendezett választásokról.

A történelmünk sötét fejezeteinek megnyitása nem a revansizmus, a bosszú szándékával történt, éppen ellenkezőleg, hogy segítsük egy súlyos, ellentmondásokkal, előítéletekkel terhes időszak felelősségteljes vállalását, az igazság feltárását a tények alapján. Úgy vélem, Zorica projektumvezetővel és munkatársaimmal, a támogatóinkkal, a szponzorainkkal - akik nélkül meg sem valósulhatott volna ez a kiállítás -, a Történelmi Múzeum, Belgrád városvezetőségével együtt, hogy elértük célunkat.

A térség országaiból neves történészek, a kor kutatói osztották meg a hallgatósággal tapasztalataikat. Oroszország kortörténészeit is meghívták, de egyéb elfoglaltságuk miatt nem jöhettek el.

Mit emelne ki külföldi kollégáik eredményeiből?

- Külön figyelmet érdemelnek a Lengyelországból, Magyarországról, Szlovéniából és Horvátországból érkezett történészek, tudósok előadásai, dokumentumfilmjei, a hozzátartozók, a szemtanúk vallomásai. Hasznosak lehetnek számunkra a tapasztalataik, a mód, ahogyan szembesültek és dolgozzák fel folyamatosan a kommunista diktatúra bűntényeit. Lépésről lépésre haladva tudatosítják a közvéleményben, főként az ifjú nemzedékekben a tanult, a megismisített történelem újraírásának szükségességét a valós, évtizedekig eltitkolt igazság alapján.

Szerbiával ellentétben az említett országokban már nem tabu téma többé mindaz, amit a kommunista hatalom, a kommunisták elkövettek. Az ártatlanul kivégzettek tömegsírait megjelölték, kegyelettel, méltóságteljesen emlékeznek meg róluk évről évre.

A társadalmi rendszer névleges átalakulása a '90-es évek elején, a közismert okok

miatt, még nem szavatolhatta a demokratikus folyamatok elkezdődését. 2000. október 5. után esély lett volna rá?

- A miértekre többen is keressük a választ. Szerintem adottak lehettek volna a lehetőségek a totalitarista örökséggel való szembenézésre a demokratikus változások kezdetén, a többpártrendszer bevezetésével, de különösen 2000 októbere után, amikor ennek intézményes formái lettek. A vonatkozó törvények legtöbbször, köztük a lusztrációs, az átvilágítási törvény holt betű maradt a papíron. Ez jelentős mértékben fékezi „A nép nevében!” történetek felvállalását a kommunista diktatúra első évtizedében. A fasiszmus időszakát évtizedeken át vizsgálták a történészek, a kutatók Szerbiában. Sok esetben ezzel próbálták „igazolni” a kíméletlen megtorlásokat, amelyekben ártatlan tömegeket végeztek ki Szerbia-szerte. Ennek a kiállításnak az anyaga ezzel az időszakkal foglalkozik. Részben választ is keresve, hogy miért nem alkalmazták hatékonyabban a vonatkozó törvényeket? Ha a térség országaihoz viszonyítjuk a kutatások eredményeit, láthatjuk, hogy még mindig óriási a lemaradás Szerbiában. A legszembetűnőbb a négy kulcsterületen: a levéltárak megnyitásában; az átvilágításban; a rehabilitációban és a vagyonvisszaszármaztatásban.

A kiállítással mintegy tükörben láttatjuk mindennek a következményét. De egyben nemzedékünk adósságát is vállaljuk az ártatlanul kivégzettek emlékének megőrzéséért. Ezért is nevezem sokszor kegyeletadásnak a vállalkozásunkat. A tények alapján szólalunk meg. Eszmélésre készítetve közvéleményünket, hogy közösen tehezzük fel a kérdést, miért történhetett meg mindez? Hogy közösen mondhassuk ki: Ne ismétlődjön meg soha többé! A fasiszta bűntényekről számos kiállítás volt az elmúlt évtizedekben, de a kommunista bűntényeket mindmáig nem mutatták be, egy múzeumban sem. A polgárok nagy érdeklődése folytatásra biztat bennünket.

A kiállítás egy-egy részét úgy alakítottuk, hogy megidézze az 1944-1953 közötti időszakot. Mint láthatja, a beszélgetésünk egy rögtönzött falusi kocsmban történik, ahol éppen a háború utáni első választásokra készülnek... Itt vannak a korabeli újságok, plakátok. Beleolvasva, láthatjuk,

hogya a személyi kultusz erősítése a cél, hogy már előre tudni lehessen a választások kimenetelét.

A legtragikusabb időszaknak, 1944 véres őszének az anyaga - amikor az emberek tizezreit végezték ki bírósági ítélet nélkül - külön terembe került.

- '44 szeptemberétől 1945 márciusáig Szerbiában a likvidálás gyakorlata uralkodott el. Ebben az időszakban kíméletlenül leszámoltak a politikai és az osztályellenséggel, a háborús kollaboránsokkal. Korántsem pontosak még az adataink a kivégzettekről; a tömegsírokat feltáró állami bizottság eddig 52 ezer áldozatot vett jegyzékbe, közülük 36 ezeren a sortűzekben veszítették életüket, 25 ezren pedig a gyűjtőtáborokban. Ezeknek az embereknek esélyük sem volt bebizonyítani ártatlanságukat, mert az eljárás lefolytatása nélkül kerültek a vesztőhelyekre. Az erre vonatkozó adatokba, dokumentumokba is betekinthettek a kiállításlátogatók. „A nép ellen-ségei” likvidálásának, a tisztogatásoknak speciális forgatókönyve volt, amelyet hasonló módon hajtottak végre Szabadkától Vranjeig. Többnyire az éj leple alatt hurcolták el az embereket, és végezték ki őket a Népvédelmi Osztály (OZNA) szigorú vezetésével. Szerbia őszi avar borította tömegsírjainak fekvő térképét a Múzeum aulájában helyeztük el. Kutatásunk során 215 tömegsír lokációját határoztuk meg. A feltárások szerint csak Belgrád területén több mint 20 tömegsír van.

A kiállításlátogatók megismerhették a későbbi politikai koncepciók perек menetét, a bebörtönzöttek, a politikusok, az írók, a papok, a gyártulajdonosok, az iparosok, a képek stb. mindennapjait az embertelen cellákban. A rögtönzött börtön megtekintése után egy improvizált kongresszus-terembe értünk. Itt zajlottak a kísérő rendezvényeink, a pódiumbeszélgetések, film- és könyvbemutatók.

A beszolgáltatásokkal, a gazdák, a parasztok tiltakozásaival, az ellenük foganatosított megtorló intézkedésekkel a kiállítás külön szárnya foglalkozott, úgyszintén a Goli otokra (Kopár sziget) száműzöttekkel.

A kiállítás bejáratához került a belgrádi városházáról 1997. február 21-én levágott csillag, amelyet Zoran Đinđić akkori városelnök emelt le. A pillanatot megörökítő fotó is idekerült.

A tematikus kiállítás anyaga hogyan dolgozza fel a Vajdaságban történt megtorlásokat?

- Igyekezetünk a Szerbia egészére vonatkozó elérhető dokumentumokat közszemlére tenni. A vajdasági koncentrációs táborokat, tömegsírokat is bemutatjuk, a magyarok, a németek és más nemzetiségek ellen elkövetett atrocitásokat. Hangsúlyozni szeretném nem „kulcsrendszer” alapján közelítettünk a témához. Számunkra mindenki áldozat, nemzetiségtől, ideológiától függetlenül, aki elszenvedte az emberhez nem méltó, megalázó tortúrákat. A szerbiaiakról, tehát a vajdaságiakról is egyaránt szól ez a kiállítás. A családokban féltve őrzött (dokumentumokkal felérő) iratok, igazolványok, fényképek, személyes tárgyak kerültek elő a kiállításra, amelyeket átadtak nekünk a hozzátartozók.

A szerb közvélemény mennyire nyitott a téma iránt?

- A közvéleményt jelentősen befolyásolhatják a médiumok. Ebben is nagy a lemaradás a környező országokhoz, főleg Magyarországhoz, Szlovéniához, Horvátországhoz viszonyítva. A szerb sajtó csupán az utóbbi öt-hat évben cikkezik az 1944-es eseményekről. A fiatalabb nemzedékek alig tudnak valamit az akkor történetekről. Mégis azt mondhatom, hogy érezhető a nyitás. Mind több tudományos munka lát napvilágot a különböző kiadványokban. Az utóbbi években a Novosti, a Politika, a Blic is többet cikkezik a totalitarista örökséggel való szembenézés elkerülhetetlenségéről.

A szembenézés kultúrája egyik előfeltétele a népek közötti megbékélésnek térségünkben is.

- A kiállítással az ehhez való pozitív viszonyulást is segíteni szerettük volna. A más véleményt kulturáltan is ki lehet mondani, és kulturáltan meg is lehet hallgatni. Ez is a demokrácia egyik mércéje. Természetes, hogy a téma és a kiállítás különböző reakciókat vált ki az emberekben, de véleményünket közöljük demokratikus módon. Túl sok ártatlan áldozatról van szó, ezt kulturáltan kell tudatosítani a közvéleményben, hogy ne lehessen a peremre szorítani ismét a kommunizmus sötét oldalainak hozományát. Hogy ne lehessen semmisnek nyilvánítani a megtörténeteket.

Sokszor elmondtam az elmúlt csaknem negyed évszázad alatt a különböző fórumokon, emberjogi, háborúellenes összejöveteleken, hogy a kilencvenes években talán meg sem történtek volna a véres konfliktusok, etnikai tisztogatások a volt Jugoszlávia térségében, ha a II. világháború után, elsősorban a szerb közvélemény szembe tudott volna nézni a történetekkel, a szerbek, a németek, a magyarok és más népek ellen elkövetett megtorlásokkal.

- Osztozom a meglátásaival. A történetek azonos időszakban zajlottak, más-más térségekben, de a körülmények hasonlóak voltak, kivéve a németek és a magyarok (Csúrog, Zsablya, Mozsor) egy részének kollektív bűnössé nyilvánításának esetében. A nagy tisztogatásokban a Jugoszláviában élő népek egy részével kíméletlenül leszámoltak. Ebből a nézőpontból szemlélve mint háborús kollaboránsok kollektívan háborús bűnössé lettek nyilvánítva, nemzetiségtől függetlenül. A kollektív megbélyegzéssel évtizedekig manipulált a hatalom, hogy mindjobban megszilárdítsa sorait, totalitarista, személyelvű uralmát. Az idősebb nemzedék emlékezete őrzi még ezt az időszakot. A '60-as években a liberális szemlélet kezd teret hódítani a fiatalabb korosztály körében, amikor a külföldi hiteleknek köszönhetően viszonylag látványosan javul a lakosság életszínvonala, a keleti blokkban élő polgárokéhoz viszonyítva. Ebben az időszakban kezd státus szimbólummá válni a tengerparti nyaralás stb. A megemlékezések csak a fasizmus feletti győzelemről szóltak, míg a '44-es események „lebetonozott” tabuvá váltak. Ebből eredeztethető a szerb társadalom skizofréniaja, tudathasadásos állapota.

„A nép nevében!” kiállítással, a tények feldolgozásával vélhetően belátható időn belül enyhülnek ezek a szimptómák.

Egy konferencián említette, hogy Vajdaságban már több tömegsír helyén emlékmű áll, és a '90-es évek óta nyilvánosan is megemlékeznek a magyarok, a németek a mártírjaikról. Mi a helyzet Szerbia többi régiójában?

- A változások éveiben tudatosodott a Vajdaságban élő magyarok és németek köré-

ben a nyilvános megemlékezés fontossága és önkezdemenykezéssel hozták létre az emlékhelyeket. E tekintetben messze elől járnak Szerbia más vidékéhez viszonyítva. Reményeim szerint az állami intézményes rendezéssel megtörténnek majd a tömegsírok megjelölései. Egy olyan szintre szeretnénk elérni a szerb és általában a társadalomban, amely szavatolja, hogy minden polgár szabadon emlékezhessen meg a hozzátartozóiról, a különböző diktatúrák áldozatairól.

A magyarok és más népek kollektív bűnösségének eltörlése jogerőre emelkedhet-e Szerbiában, vagy csupán verbális gesztus marad, amelyet tavaly mondott ki Szerbia parlamentje?

- Kollektív bűnösség az egyetemes emberi jogok mércéi alapján nem létezhet egy modern társadalomban. A bűn mindig egy személyhez fűződik, és nem egy néphez. Ha így általánosítanánk, akkor a szerb népet is kollektív bűnössé lehetne nyilvánítani bizonyos szempontok alapján. Ez ellentétben lenne minden emberi, keresztény erkölcsi értékkel. Kollektív bűnösségről napjainkban egy jól nevelt ember nem beszél. Egyértelmű szerintem, hogy a kollektív bűnösséget el kell törölni.

A megtorlásokban ártatlanul kivégzett csúrogi és környékbeli magyar mártírok emlékművének felavatása előtt tavaly (június 26.) Belgrádban a Szerbiai Parlamentben Áder János, Magyarország köztársasági elnöke bocsánatot kért a szerb néptől az 1942-ben, a razzia idején elkövetett bűntényekért.. Tomislav Nikolić, Szerbia köztársasági elnöke mindmáig nem viszonzta ezt. Véleménye szerint azonos gesztus elvárható-e a szerb államfőtől?

- A kérdést nem nekem kell megválaszolni. De a véleményem szívesen megosztom. Úgy vélem, bocsánatot kell kérnie a szerb elnöknek is, ha már a másik fél ezt megtette. Ártatlan áldozatokról van szó, miért ne? Minden ártatlan áldozathoz azonos módon kell viszonyulnia minden társadalomnak, intézménynek. Ha már a magyar elnök bocsánatot kért, az lenne a természetes, hogy a szerb elnök is kimondja a bocsánatkérését.

Parancsolatok

Hatéves lehettem akkoriban. Szedret szedtem az erdő szélén. A szeder édes volt, lédús, egyszóval pompás. A gyümölcs sötét levétől maszatosan, boldogan ettem, csak ettem, mint akit megbabonáztak.

Hirtelen felocsúdtam, mert rádöbbsentem, hogy esteledni kezd. Messzire távolodtam a falutól, ahol akkoriban laktam, a legutolsó háztól is messzire. Egyedül voltam! A szederbokrok – az előbb még oly csábító szederbokrok – fölborzolták tüskéiket, az erdő homályba borult, hűvös szellő támadt, s nekem hirtelen eszembe villant az ordasokról, boszorkányokról, farkasemberekről szóló összes, korábban hallott történet...

Rohanni kezdtem hazafelé lélekszakadva, réműlettől hajtvá, a baljóslatú erdő meg mögöttem vágtatott, összeakasztotta a lábamat, nyakamba telepedett. Csak akkor sikerült leráznom, amikor lihegve, félig alétan végre hazaértem, és becsaptam magam mögött a pitvarajtót...

A parancsolatok bennem – furcsa módon – épp ehhez a távoli, gyerekkori élményhez kapcsolódnak. Ám nem valamelyik konkrét parancsolat, mint például az, hogy „tiszteld atyádat és anyádat”, vagy „ne ölj”, „ne tégy hamis tanúbizonyságot”, hanem az összes, együttesen – az isteni és emberi parancsolatoknak, a tisztas élethez szükséges útmutatásoknak ez az egész gyűjteménye.

A félelem, amely akkor rám tört a falu végén – nem messze a szívemhez valamiképpen közelálló és kedves Czeszochowától és a magyar pálosok által alapított Jasna Góra-i kolostortól – tudatomban a mai napig összekapcsolódik azzal a félelemmel, amely elfogja (vagy inkább: el kellene, hogy fogja; s milyen rossz, hogy nem fogja

el) azokat az embereket, akik átlépik az évezredek tapasztalatai és szenvedései által kijelölt határokat.

A bűnök közül talán az emberölésre reagálunk a legérzékenyebben. Látványa nem egyszer lelkünk legmélyéig felháborít – elfordítjuk a fejünket, kikapcsoljuk a szörnyű híreket közvetítő televíziót, tiltakozásokat írunk alá, tárgyalásra szólítjuk fel a politikusokat, nemzetközi tanácskozásokat szervezünk a világ legszebb városait magukénak tudó államok részvételével. A gyilkosok ennek ellenére a mai napig jól érzik magukat, arcunkba nevetnek és továbbra is gyilkolnak: hol egyesével, hol egész népek ellen indítva háborút. A homályba boruló erdőtől való félelem, úgy látszik, csak mibennünk él, őbennük nem, pedig vitathatatlanul fordítva kellene lennie.

A parancsolatokon töprengve az az érzésem, hogy Mózes nem hozta le a hegyről az Úrtól kapott összes táblát. Kőből lévén, bizonyára hihetetlenül nehezek voltak. Mózes alighanem leejtett és elveszített közülük legalább egyet – jóllehet ezt nem ismerte el –, azt, amelyiken ez állt: „Élj gyűlölet nélkül!”. Ha birtokunkban volna ez a parancsolat, biztosan nem kellene oly gyakran néznünk aggódva a „Ne ölj!” táblára. Hiszen a parancsolatokban rejlő intelmek összefüggő rendszert alkotnak. Kivéve azt az egyet. Pedig gyűlölet és egymás lenézése nélkül egyszerűbb volna mindennapi életünk. És gyakrabban járhatnánk erdőbe anélkül, hogy félnénk: rövidesen újra sötét lesz.

Konrad Sutarski: Aggodalom és remény. Lengyel–magyar esszék és versek. Balaton Akadémia, 2010.

Ford.: Szenyán Erzsébet

Főhajtás a könyvtárban

Valahányszor hazalátogatok, a vasútállomásról érkező busz a legjobb helyen, az endrődi Népház előtt tesz le. Pezsgő kulturális-társadalmi élet színhelye volt, így emlékezett szüleim generációja. Ahogy lekászálódok, csak pár lépés az ajtó, amely a könyvtárunkba hívogat. Most kapom rajta magam, hogy az otthonomnak érzem, mert minden alkalommal az első dolgom betérni ide. Ha éppen nincs nyitva, kicsit bánt. Ilyenkor bekukucskálok, mint egy nagy gyerek. Nyugtázom: minden a helyén van. Igazából nem ezért tapasztom az orrom az ablaküvegre. Pótlék ez. Hadd érezzem mégis úgy, hogy bent voltam.

A könyvtárosok sejthetik, ürügy, hogy lehelpanok náluk, de mindig szívesen fogadnak. Tekintetemmel végigsímogatom a tömött polcokat. Szépen együtt vannak Tímár Máté művei.

Jóformán minden könyvének témáját a szülőföldjéről vette. A címek is gyönyörűek, például a *Hazai harangszó*.

Kifűjtam magam, indulok tovább. S mindjárt elszorul a szívem, mert a hazalátogatás igazából ma már teljesíthetetlen. A házunkat rég el kellett adnunk. A falumban vagyok, mégsem otthon. Egy korszak bűne, hogy ennyien vagyunk honi szétszórásban! Maradtak hát a bolyongásaim, és amibe mind többet belelátok: a könyvtár.

Egy sóhajtás és két házzszámmal odébb a régi falu élő emlékezete, Irénke néni vár. Virágot kapok, mert tudja, hogy innen a temetőbe visz a lábam. Körbefonnak gondolataim gyermekkoromról és azokról, akik már ideköltöztek. Az akácfa keresztek között nem mérik az időt.

Közel a Körös, és annak emlékezetes partszakasza, ahová fürödni jártunk. Nemcsak a vízben lubickoltunk, hanem a gondolatokban is. Nyári délutánokon szinte sereglettünk a folyóhoz. Mi, kisebbek a főiskolások és az egyetemisták közelébe húzódtunk, lestük vitáikat, rögtönzött kiselőadásait. Szabadegyetem az öreg fűzfák alatt?

Itt nyíltan beszélhettünk megélt történelmünkről.

A gáton, a híd felé haladva gyönyörű panoráma nyílik. A Ligeten át érintem az új iskolát, majd a Piac térre érkezem, azokhoz az emlékművekhez, amelyeket csak mi érthetünk igazán. A templom, ha nyitva van, nem maradhat ki. Tovább bandukolok egészen a Tájházig, ami népi építészetünk párját ritkító remeke.

Egy bakugrás a vásártér, csak hogy már beépítették. Nem volt olyan lókupec, aki jobban szerette volna ezt a sokadalmat, mint én, mert itt végre sok-sok földimmel találkozhattam, régi vágásúakkal, tanyaiakkal, meg a távolabbi vidékekről érkezett sátrasokkal.

Visszafelé a faluszeletről, hogy, hogy nem, megint a könyvtárban találok magam. Hosszan elnyúló helyiség, ahol a könyvek között csendben bogarászó elkülönülhet a folyóiratokat karos-székekben átlapozgatótól, eközben a gyerekkönyvtári részben a legifjabbakat megilleti a csivitelés joga. A múltkor két nagyobbacska, barnaképű gyerek, alighanem testvérek, kincskeresésének voltam a tanúja. Kedvükre valókat találtak a polcokon. Örömteli hangoskodásuk hirdette: zajlik az élet. Kisebbség? Ugyan!

A könyvtáros már várja a szokásos kérdésemet: – Van-e még az Endrődi Füzetek könyvsorozatból, mert akkor küldözgetem ide a vevőket.

Tőlünk, akik ide kötődünk, elvárható, hogy hiánytalanul ott legyen a könyvespolcunkon az egész sorozat. Nyelvsziget vagyunk, s ha majd az erről szóló kötet is megjelenik Németh Eszter tollából, egymás tetejére rakva olyan vastag lesz ez az Endrőd-tudomány, hogy nincs is tán az egész országban ekkora terjedelmű falumonográfia.

Már tudom, hogy a könyvtár szelíd parancsot ad az önépítésre. Érdeklődésemet, életpályámat irányították az édesapám polcairól pipiskedve leemelt tudományos munkák, és amiket az-

zal egyidőben a nagyobb tárházból viszegettem haza. Akkoriban szinte ellepték a közkönyvtárakat a szovjet könyvek. A propagandának valót ott hagytam. De egy életre bevésődtek Prisin álomszép természetleírásai, vagy Arsenyev – akkor még nem tudtam, hogy világhírű – regénye, a Derszu Uzala, amely az Amur menti végtelen tajgában élő egyszerű nanaj vadással kötött líraian mély barátságáról szól. Dehogyan is volt egyszerű ember Derszu! Mindent tudott a tajgáról és ami az életben maradáshoz fontos.

Később magam is ellátogattam a volt világbirodalom távoli, kis lélekszámú, de nagy kultúrájú népeihez. Ebben része lehetett a Moszkvában élő, onnan folyton utazó Szpangenberg könyveinek is.

Szent hely a könyvtár. Sorsom nagy adománya, hogy eljutottam Tibetbe, a földkerekség legnagyobb hegyeinek országába és láthattam a fenséges Potala-palotát. Megrendülten jártam a dalai lámák, a buddhista világvallás pap királyainak kegyhelyé változott fellegvárában. Több száz terme és szobája valóságos labirintus. Rejtélyes mosolyú szentek aranyozott szobrai mindenütt, a keleti mitológia szellemlényeinek ábrázolásai, vicsorgó démonok, imázászlók és jakvajjal táplált mécsesek. Csoda, hogy rátaláltam a könyvtárra, ahol jócskán elidőztem. Ott sem számlálják az órákat.

A tibetiek mély hite szerint életében egyszer mindenkinek el kell zárándokolnia ide, az irdatlan és kietlen hegyvidék-ország legtávolabbi jakpásztorának is, tartson a gyötrő vándorút akár hónapokig.

Amint málázgatók magamban, halk csoszogással egy kis görbe ember érkezik. Foszladozó szőrmóc gúnyájú, izzadtságsgazú. Sötét arcából csak a szeme és a fogai villannak elő. Mintha motyogna magában. Imádkozik vagy itt mondja el, ami bántja? Itt ad hálát? Itt teszi föl a kérdéseit?

Kotorászni kezd subája rejtekében, és óvatosan előhúzza egy – bármily hihetetlen – a hosszú úton patyolatfehéren megőrzött imakendőt. Helyet keres, hogy itt hagyassa áldozata jelét.

A buddhista szent iratok nem könyv alakúak, hanem fadúcokra hajtogatott papírlapok, ame-

lyeket, mint nálunk a régifajta patikákban, egymáshoz tapasztott kis fiókokban őriznek. Ezek sokasága lepi el a falakat.

Talált egy fiókot, amit nem toltak be egészen. Erre a peremre illesztette oda, áhítatos, lassú mozdulatokkal a hófehér textilt. Két vége mélyen aláhullott, s lám, otthagytott jelével a könyvtár falát oltárrá varázsolta. Csak a lélegzetünk volt a párbeszéd ott, a világ tetején, ahonnan túl földi már nem emelkedhet. Maradt még sokáig, aztán továbbvándorolt.

Azon nem szabad csodálkozni, hogy a hegylakók írástudatlanok, a kisebb kolostorok is többnapos járóföldre lehetnek. Hol tanították volna a nomád pásztort? A buddhizmusról valójában nem sokat tud, az évezredek alatt keletkezett szent iratok tartalma soha nem tárul föl előtte. De birtokában van minden ismeretnek, ami a tibeti élethez kell, és hallott arról, hogy itt, a dalai láma könyvtárában székel a Tudás. Meghajolni, ezért jött ide az analfabéta zarándok. Soha intelligensebb embert!

Most azon töpreng, hogy az én parasztlánynak született, faluja határát ritkán elhagyó édesanyám vágyai szerint mekkora birodalomban élt. Hetet szült, három kis ártatlant eltemetett, négyünket fölnevelt. Fialasszony korában szépen zongorázott, aztán a fateknőben való sok mosástól eldurvultak az ujjai. Ezzel a kézzel simogatta meg a szatyornyit könyvet, amit a Nép házból kölcsönzött ki.

A nagy család, a jókora ház és a sokféle aprószág napestig ellátta dologgal, csak elalvás előtt vehette elő kincseit. Jó anyám nagy utazásokat tett könyveivel, olvasmányai révén megfürdött az emberiség fényes korszakaiban. Passuth László történelmi regényeit sorban hazahozta. Ez volt az ő kettős élete.

Miután eloltotta a lámpát, neveltetése szerint az égiekhez fordult. Utolsó imáját a könnyű halálért mondta, s ez megadatott neki. Amikor otthagytott holmiját rendezgettük, agyonhasznált konyhai kötényének zsebében egy összehajtogatott kockás irkalapot találtunk. Ceruzával kiírogatta valahonnan az ókori világ hét csodáját. Azt őrizgette.

Ágoston tudománya

Mottó: „Ha nem Ady Endre nyelvén tanultam volna gondolkodni, belőlem csak egy közepesnél alig jobb fizikatanár lett volna.” (Teller Ede marslakó)*

Nyelvünkben folyton keletkeznek új szavak. Mégpedig nemcsak szóalkotással, vagyis meg-lévő szóelemek eddig nem próbált összekapcsolásával, hanem szóteremtéssel is, vagyis szinte a semmiből. Mínya Károly írt cikket a minap a Magyar Nemzetben punnyad szavunkról, amit se régi, se új, se tájszótárainkban nem talált. Hangulatfestő szó, mely föltehetően a pu-po gyökből eredt, lásd: puha, pufók, pohos, pofa. Kialakulásában közrejátszhatott fonnyadt szavunk is. A ny gyakori érteménye a nyúlás, mászkosság. Minden magyar számára érthető, hogy milyen a lustán heverő ember, a langy zsírba dobott zöldség, az unalmas társaság hangulata: punnyadt. A p egyik jelentéshajlama egyezik a b-ével: pufi, búb stb. A szó villámgyorsan elterjedt.

A nyelvet azonban nemcsak a fölszentelt szakemberek művelik és frissítik, hanem a kezdő nyelvtanulók is. Leginkább azok, akik kisbaba-ként ismerkednek Nyelvédésanyánkkal. Aki nyelvtanról, gyökrendről, finnugor leszármazásról, történeti összehasonlítás révén kikövetkeztetett összavakról harangozni sem hallottak. Ők a tudományos vitákat egyszerűen átugorva belennőnek a szavak, a jelentésmezők, a nyelv rendjében való gondolkodásba.

Ágoston unokám harmadik életévét készül betölteni – 2014. május 12-én lesz/volt a nagy nap. Pösze, de igencsak otthonos Nyelvédésanyánk kebelén. Ez bizony a gyökrend mély ismeretét jelenti. Az ő korában természetesen a maga módján. Például, már fölfedezte, hogy a szó elején álló szótagocska hordozza a lényegét, ezért amikor édesanyja korholja kényeskedése miatt: Ne nyávogj, kisfiam! Akkor így szemtelenkedik: nyá, nyá, nyá!

Elgondolkodtató, hogy a macskahang gyöke talán a nyáv, v>f után nyaf, de Ágoston nem három, hanem két hangúnak érzi a gyököt: nyávog, nya-fog. Nem tanulhatta, hogy gyökeink 99 százaléka a CzF. (Czuczor—Fogarasi-féle szótár – a szerk. megj.) szerint két, illetve három hangból áll. Jó, ha ezt az anyanyelvi beszélő tudja, de lám, az is elég, ha érzi.

Amikor takarítja a sárgarépat, azaz pucolja, akkor a puc, puc, puc! kiáltásokkal kíséri működését. Az anyanyelvük ismeretéből kirekesztett pesti kofákkal pendül egy húron: még nem tudja melyik szó őshonos, melyik vendég; magyaros tágkeblűséggel gyököt keres ott, ahol kell: a szó elején. Teszi ezt ott is, ahol nincs magyar gyök. A pucol ugye külhonból jött, akár a káposzta, a saláta, az uborka, melyeket a kofák kifogástalan magyar nyelvérzékekkel kápinak, salinak, ubinak becéznek! Tudatlanságukban bölcsebbek tudá-lékos bírálóiknál...

Amúgy Fogarasi János első törvénye szögezte le: a magyar szó hangsúlya a szó elején van. Mert ott a gyök, a szó lényege, lelke, sőt, a belőle származott szócsalád egészének alapjelentése. Innen van az, amiről Karácsony Sándor egy évszázaddal később így nyilatkozott: a magyar nyelv ereszkedő lejtésű. Úgyszintén a magyar népdal és a magyar tánc is. Miért? Mert egy töről fakadnak. De ezt Juhász Zoltán tudja igazán...

* * *

Sétálunk a kertben, Ágoston a lógókarimájú kalapjában. A barackfa lehajló ága fejbe bök, mire így kiált: Apóka, a sapkám megvédett a szúrtól! Nyelvrégészeti közhely, hogy az összavak hajdan zömmel egyszerre lehettek igék és főnevek: nyom, zár stb. Nos, szúr igénk közis-

*Az Amerikában élő, zsidó gyökerekkel rendelkező híres magyar fizikusoknak volt egy közös vonásuk, hogy szenvedélyesen szerették a magyar nyelvet. Amerikában ezeket a magyar eredetű tudósokat „marslakóknak” nevezték, mert nagymértékben különbözött az észjárásuk az ottani emberekéétől.

mert. Melléknévként is eleven: szűrő, szűrős, ám hol a főnévi alakja? A CzF. két példát hoz. Az egyik szavunk gyökeleme, a szű, mely rovarként lyukakat fúr a bútorokba. A másik a hajdani „SZURA, (szur-a, azaz szűr-ó) fn. tt. szurá-t. Gyilok, mint szuró eszköz.” Vagyis a szűr melléknévi igenév lett, majd ó>a váltással visszafőnevesült. Ágoston elővette az ősidőkből a szűr szófajtalankodási hajlamát: miért ne ragozhatnánk a szűrt így, önmagában is névként? Én mindenestre megértettem.

Más alkalommal elkopott Ágoston rajzceruzájának hegye és így „kopa” lett. Ugyanúgy, ahogy a tip, top-ból lesz tipe és topa, a kis csipogó baromfiból csibe, a táv-ból tova, a kap-ból kapa. Anyja magyarázta, hogy nem kopa, hanem tompa, mire Ágoston kiegyezést kötött, s mondá: jó, a ceruza kopott hegye legyen „kompa”. Ezzel fölfedezte a gyökvegyítő játékot, így a puha+fonnyad műveletben a pu belépett a fo helyére s megszületett a punnyad.

Szótárunk gyakran hoz erre példákat.

A gom – pl. gom/olyog + gob-göb – pl. göb/öly – gyökök mind valami ’forgó, forgástest alakú’ jelenséget neveznek meg, ezért is hajlamosak az összeolvadásra: gomolyag, gombolyag, gombóc és gömböc, gömb, gömbölyű, gomb, gomba stb.

Lehet vitatkozni, hogy a mö önjelölt segédhang-e, s általa a gyök netán négyhangúnak is tekinthető...

Máskor megfordul a gyök, s lesz köp-pök, vagy puc/ér-csup/asz, miközben jelentését megtartja.

* * *

A szülinap után, május végén tanulunk cseresznyemaggal lőni. Ágostonnak eleinte nehezen megy, pedig igyekszem türelmesen magyarázni, és ő is szorgosan próbálkozik, de a magok valahogy nem célirányosan röppennek, sőt, inkább csak pottyannak, vagyis pedig nem röpködnek eleget. Panaszodik: Apóka, nem tudom jól elpittyenteni!

* * *

Nézzünk le a pincébe! Ágoston kérdezi, hogy mi van a pincében? Mondom: tavaszra eltett vircserepek, üvegek, boros kannák, egyebek.

Mi az az egyeb?

Az egyeb természetesen nem gyök, hanem törzs, de a kisfiú a többes szám jelét tökéletesen leválasztotta, s megtalálta a szó törzsét.

* * *

Ha a pincénél is mélyebbre pillantunk, nyelvünk őskorába, akkor megtapasztalhatjuk, hogy önhangzóink a kezdeti beszéd emlékei. Ősetimonok? Ú-t kiáltunk, ha parázs szökken a tábortűzből a bőrünkre, ó-nak nevezzük a régít, az ó-vultat~avultat. És így kiáltunk akkor is, ha csodálkozunk. Á! legyintünk, ha valami szóra sem érdemes. Közelre mutató szó az e, de az evéshez nélkülözhetetlen szájátatás mozdulata és hangja is. Több tájszólásban, így bácskai szülém beszédében is önálló gyökként működött: „Bözi kenyeret ett.”

Ágoston sosem látta ükanyját, de ő is így használja az e szógyököt: Sári mit ett?

* * *

Ágoston elem tart egy újmódi üdítő palackot. Apóka, ki tudod nyitni? Nézem, csavarom, nem nyílik. Koppantsd föl! S valóban: feszítem a hüvelykemm, mire a kupak koppan egy pukkánt, és fölnyílik.

Ágoston a magyar nyelv egyik csudás képességének birtokosa: kapásból képes vadonatúj szavakat teremteni! Erre – gondolom – sok-sok nyelv képes, de arra nem, hogy valamennyi anyanyelvi beszélő rögtön meg is értse őket! Magyarázat nélkül! Ez a fő titok!

* * *

Ágoston kiköpött Ady: „Vagyok, mint minden ember: fenség, /Észak-fok, titok, idegenség, ”, de nem csak ő! Acsai Roland Jankája is, aki az utóbb említett költő Beszélgetés egy négyévesssel (köszöntővers a hatvanéves Mányoki Endrének, in. Irodalmi Jelen) c. művében nyelvészkedik a gyökrend szellemében:

- Janka, (...)
- Mit csinál egy költő?
- Költözik.
- Mi a vers?
- Versenyző.
- Mi a rím?
- Egy erdő.
- Milyen erdő?
- Világoskék.
- Mi a haiku?
- Hajgumi.

A rímtől a Világoskéig terjedő négy sort nem csupán a költőiség kedvéért idéztem, hanem a rím és az erdő rö-je miatt is. E két szó közt jelen-

téskapcsolat nincs, de ez a hang az erő, a ere-
dés hangja is, a vers erejét is idézheti egy mély,
sokadlagos értelmi viszonyban...

* * *

A magyar észjárásról szóló könyveimben
közzétettem néhány szógyűjteményemet: a be-
szélést, evést, helyváltoztatást és egyebeket je-
lentő igéinkről a Tejút neveiről, vagy a meghalás
módozatait jelentő kifejezéseinkről. A kedves
olvasók lelkesen fogadták ezeket, és nyomban
kiegészítéseket küldtek. Így a helyváltoztatást je-
lentő igéink kezdeti, 1151 tagú fölsorolása (!) a 3.
kiadásban fölülmúlta az 1300-at, noha már kez-
detben is sokszorosan lekörözte európai nyelv-
társaink hasonló szavainak csapatait. Állítólag.

Pihengettem babéraimon, amikor egyszer
csak megérkezett Pogány István gyűjtése. Be
is vettem Szabir titok c. akkor készülő könyvem
függelékébe. Pogány úr egyszerűen nagyszerű
módszerhez nyúlt: az alapigékhez hozzávette
azokat az igeirányítókat, amelyek kapcsolódni
szoktak hozzájuk, és keményen átmozgatták
őket. Így az alapsereg először kb. harmadára
csökkent – ha jól számolom: 512 az önmagukban
is mozgást jelentők száma – majd megsokszoro-
zódott, sőt, bevonultak a hadba azok a helyvál-
toztatást nem jelentők is, amelyeket irányítójuk
ide küldött: kiáll (a sorból), átnéz, benéz, meglá-
togat stb.

Ily módon 14 760, azaz tizennégyezer-hét-
százhatvan helyváltoztatást jelentő magyar ige-
szót szedett össze! Mégpedig az eredeti szigorí-
tásokkal: mellőzte a nyilvánvalóan idegen eredetű-
tüket és az eszközzel történő mozgásokat, pl.
szánkózik.

Bárkivel fogadok egy üveg ménesi vörös
aszúba, hogy ez toronymagas világcsúcs. Nem
számoltam át, de ha még szigorúbban rostáljuk
az idegen szavakat, és kihull a fele, marad a lista
másik fele! Az is bő 7000 szó! Ha a harmada

marad, az 5000! Akinek van kedve, rostáljon és
számoljon!

* * *

Egy ekkora szókinszű nyelvet hogyan lehet
megtanulni? Közismert, hogy iskolázatlan néme-
tek, angolok és más európai nyelvtársaink közül
sokan pár ezer szón tengődnek, miközben ná-
lunk nincsenek nyelvükben szegények. Aki nem
ragaszkodik ahhoz, hogy ő buta, az minden sza-
bályosan képzett magyar szót ért. Mégpedig első
hallásra.

Miért?

Azért, mert nyelvünkben működik egy szóger-
jesztő szerkezet, mely a hangzások, a gyökök
meg a szóképzők együttműködését végzi.

Nézzük meg alaposabban Ágoston új szavát,
ezt a bizonyos „fölkoppantást”! Egy perce kelet-
kezett!

Szavainak tán kétharmada „kép”: jelenséget,
hangot, látványt utánoz, vetít a beszélők tudatá-
ba. A föl az irányt mutatja, hogy merre kell el-
mozdítani a kupakot, a kop pedig az eredményt.
Látjuk és halljuk, érzékeinkkel fölfogjuk a lénye-
get, mit kéne itt magyarázni?

Sárikának, Ágoston húsz hónapos hűgának
se kell, mert már édesanyja méhében megtanul-
ta anyanyelvének alapjait, miként Kodály Zoltán
bácsi megnevezte a zenei nevelés kiinduló pont-
ját. Nos, Sárika anyaszült meztelenül száguld a
kertben, kezében vízipisztoly. Ágostonra vadá-
szik és közben lövéseit picc! picc! kiáltásokkal
kíséri.

* * *

Nem a finnugristák az ellenfeleink, hanem a
szofista „nyelvészek”, akik szerint nincs is nyelv,
csak nyelvjárások, sőt, egyéni szóhasználatok
vannak: ahány ember, annyi nyelv. Vajon mit ke-
resnek a tanügyben? Ha nincs nyelv, akkor tan-
tárgy sincs, ugyan mit tanítanak az egyetemen?

„Olyan világban élünk, amikor bármi megtörténhet”

Orbán Viktor tusványosi előadása után hamarosan valóságos áradat indult a nemzetközi liberális sajtóban Orbán Viktor ellen, akit már-már megfélemezni való veszélyes diktátornak neveznek. Nem kétséges, hogy a sajtótámadásokat politikusi támadások fogják követni, és feltehetően nemzetközi és EU-szervektől megtorlási kísérletek lesznek. Ideológiai háború ez a javából, hiszen a magyar miniszterelnök minden kétséget kizáróan ellenszegülést jelentett be országa védelmében a nagyhatalmi liberalizmus politikai gyámkodásával szemben. Megtagadva a liberalizmus egyedül üdvözítő érvényét, Magyarország egyéni érvényesülése számára szabott nemzeti érdekű filozófiát fogalmazott meg.

Ettől borult ki az ideológiai bili szerte a liberalizmusra préselt világban, annak célirányosan hűbéri sajtójában és liberalista szolgálatra abrakolt politikai pártjaiban.

Egy héttel a kétszáz éve uralkodó liberalista eszmeiség talán első jelenkori kormányzati szintű megtagadása után ébredünk annak tudatára, hogy ebből a helyi (magyarországi) jelentőségű ellenállásból egy tágabb elvdöntő irányzat nőhet ki. A világméretű felmordulásnak talán ez ad logikus indokolást. – Csak nehogy megint korán bontsuk ki a szabadság zászlaját!

Nagyon figyeljünk rá, Orbán Viktor nem a demokrácia ellen szól, azt inkább megerősítette, talán még kifejthette volna éppen a demokrácia védelmében a liberalizmus számos olyan elvi tételét és főként gyakorlati tulajdonságát említve, amelyek ütköznek a demokrácia elvével. Elég említeni a liberalista kormányzatok alatti elszegényedést és eladósodást Magyarországon és mindenütt, ahol a nemzetközi korporációk számára szabad behatolási lehetőség van. Márpedig van, az Európai Unió belső piacán a „négy alapszabadság” elve érvényesül: ez az áruk, a szolgáltatások, a személyek és a tőke szabad mozgása. A

cél minden kereskedelmi akadálytól mentes, szabad versenyen alapuló belső piac kialakítása. Az áruk szabad áramlásának alapelvét és tartalmát az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó Római Szerződésben határozták meg 1957-ben. Akkor az indokolás az volt, hogy az egységesen szabályozott belső piac növeli a gazdasági hatékonyságot, széles körűvé teszi a fogyasztók választási lehetőségét, fokozza az unió versenyképességét a világpiacon. Ez mind szép, azonban ez a fajta nyakló nélküli liberalizmus csak a nagyhatalmak számára nyit lehetőséget a gyengébb államok gazdaságának, piacának felvásárlására, azok gazdasági gyarmatosítására. Ismerjük a történetet, a rendszerváltozással Magyarország elvesztette a keleti piacait, a privatizációval kifosztották az országot a belső gazok és a külföldi liberálisok. Magyarország gazdasági összeomlását a nemzeti kormány állította meg 2010-től kezdve. Most a nyugati tőkés érdekeltségek liberalista kifosztási lehetőségei korlátozódtak, ezért jött a nagy támadás a nemzeti kormányzat védekező elszántságának bejelentése nyomán.

Azóta megkaptuk Orbán Viktor teljes tusványosi előadásának szó szerinti szövegét, amibe belefoglalta a liberalizmus ártó hibáit és azok korlátozásáról szóló elvét és programját. Az előadásból ezeket a részeket egybefoglalva ismertetjük az itt következő néhány fejezetben az elhangzottak jobb megismerése érdekében.

Orbán Viktor előadásának vonatkozó részei

– Nem volt világos a 2008-as nagy nyugati pénzügyi összeomlaskor, hogy mostantól egy másik világban fogunk élni.

– Ezek a mondatok, amelyeket idézni fogok, segítik annak megértését, hogy micsoda változás zajlik ma a világban.

– Egy nagy elismertségnek örvendő elemző szerint az amerikai puha hatalom ereje hanyatlik, mert a liberális értékek ma a korrupciót, a szexet

és az erőszakot testesítik meg, és ezzel lejáratják Amerikát és az amerikai modernizációt.

– Az egyik leggazdagabb amerikai, aki az Amazon nevű cégnek az egyik első befektetője, azt állítja, hogy egyre kevésbé kapitalista és sokkal inkább feudális társadalomban élünk, és ha nem változik meg a világgazdasági rendszer, akkor a középosztály el fog tűnni, és ahogy ő mondja, a gazdagoknak vasvillákkal fognak nekiesni. Ezért a fentről lefelé építkező gazdasági modell helyett egy középről növekvő gazdasági modellre lenne szükség.

– Azt mondja egy másik nagy tekintélyű elemző, hogy az internetet – amit hosszú évek óta a szabadság szimbólumának fog föl a liberális világ – gyarmatosították a nagyvállalatok, és nem kevesebbet állít, mint hogy a legnagyobb kérdés jelenleg, hogy a kapitalizmus erőinek, vagyis a nagy nemzetközi cégeknek sikerül-e fölszámolniuk az internet semlegességét.

– Az angol miniszterelnök, aki kínosan kerül mindíg, hogy a saját politikai mozgalmát valaha is kereszténydemokratának minősítsék, kiáll a nyilvánosság elé, és azt mondja, hogy a brit értékrendszer kiemelt része a kereszténység, és hogy a multikulturalizmus ellenére Nagy-Britannia szívében keresztény ország, amire büszkének kell lenni.

– Miután az állam nem más, mint a közösség megszervezésének módja, ami a mi esetünkben hol egybeesik az országhatárokkal, hol nem, talán a meghatározó mozzanat a mai világban úgy fogalmazható meg, hogy versenyfutás zajlik annak a közösségszervezési módnak, annak az államnak a megtalálásaért, amely a leginkább képes egy nemzetet, egy közösséget nemzetközileg versenyképpé tenni. Ezzel magyarázható, tisztelt Hölgyeim és Uraim, hogy ma a slágertéma a gondolkodásban azoknak a rendszereknek a megértése, amelyek nem nyugatiak, nem liberálisok, nem liberális demokráciák, talán még demokráciák sem, és mégis sikeressé tesznek nemzeteket. Ma a sztárok a nemzetközi elemzésekben Szingapúr, Kína, India, Oroszország, Törökország.

– Ha visszagondolunk arra, hogy mit csináltunk az elmúlt négy évben, és mit fogunk tenni a következő négy évben, megkeressük, megpróbáljuk megtalálni – a Nyugat-Európában elfoga-

dott dogmáktól és ideológiáktól elszakadva, tőlük magunkat függetlenítvé – azt a közösségszervezési formát, azt az új magyar államot, amely képes arra, hogy a mi közösségünket évtizedes távlatban versenyképpé tegye a nagy világversenyfutásban.

– Ahhoz, hogy erre képesek legyünk, 2010-ben és különösen mostanában bátran ki kellett mondanunk azt, hogy egy demokrácia nem szükségképpen liberális. Az, hogy valami nem liberális, még lehet demokrácia. Sőt, ki kellett, ki lehetett mondani azt is, hogy valószínűleg a liberális demokrácia államszervezési elvére épülő társadalmak a következő évtizedekben nem tudják fenntartani a világversenyképességüket, sokkal inkább egy visszaszorulást szenvednek el, hacsak nem lesznek képesek magukat jelentősen megváltoztatni.

– Az államszerveződéseknek eddig három formáját ismertük: a nemzetállamot, a liberális államot és azután a jóléti államot. És a kérdés az, hogy most mi következik? A magyar válasz az, hogy egy munkaalapú állam korszaka következhet el, mi egy munkaalapú társadalmat akarunk szervezni, amely – mint az előbb említettem – vállalja annak ódiumát, hogy kimondja: karakterét tekintve nem liberális természetű. Mit is jelent mindez? Ez azt jelenti, hogy a liberális társadalomszervezési elvekkel, módszerekkel és egyáltalán a társadalom liberális megértésével szakítanunk kell. Ezt most csak két dimenzióban fogom érinteni, nem akarok belemenni egy hosszabb előadásba, csak érinteni akarom, hogy a dolog súlya érezhető legyen. A liberális társadalomszervezés kiindulópontja a két ember közötti viszony tekintetében arra a gondolatra épül, hogy mindent szabad megcselekednünk, ami a másik szabadságát nem sérti. Erre a gondolati, eszmei kiindulópontra épült föl a 2010-et megelőző húszévi magyar világ.

– A mindennapi életben folyamatosan azt tapasztaltuk, hogy az erősebb érvényesül. Folyamatosan azt éreztük, hogy aki gyengébb, azt letapossák. Nem valami elvont igazságosság elve szerint dőlnek el az egymás kölcsönös szabadságának elismeréséből fakadó konfliktusok, hanem az történik, hogy mindig az erősebbnek van igaza. Mindig az erősebb szomszéd mondja meg, hogy hol a kocsibejáró, mindig az erősebb,

a bank mondja meg, hogy mennyi a hitel kamata, ha kell, menet közben változtatja, és sorolhatnám azokat a példákat, amelyek egyébként a kiszolgáltatott, gyenge, másoknál kisebb gazdasági véderővel rendelkező személyeket és családokat folyamatosan életelményként érték az elmúlt húsz esztendőben.

– Erre javasoljuk mi azt, és megpróbáljuk a magyar államéletet arra a gondolatra építeni, hogy ne ez legyen a szervezőelv, a társadalom szervezőelve. Ezt nem lehet törvénybe foglalni, itt most szellemi kiindulópontokról beszélünk. Ne az legyen a magyar társadalom szervezőelve, hogy mindent szabad, ami más szabadságát nem sérti, hanem legyen az, hogy amit nem akarsz, hogy veled cselekedjenek, te se tedd azt másokkal. És megpróbáljuk a magyar közgondolkodásban, az oktatási rendszerben, a saját magunk viselkedésében személyes példáinkkal erre az eszmei alapra helyezni azt a világot, amit magyar társadalomnak nevezhetünk.

– A liberális demokrácia nem volt képes arra, hogy nyíltan kimondja és kötelezze – akár alkotmányos erővel – a mindenkori kormányokat arra, hogy munkájukkal a nemzeti érdekeket szolgálják. Egyáltalán: vitatta a nemzeti érdek létezésének gondolatát. Nem kötelezte a mindenkori kormányokat arra, hogy ismerjék el a világban élő magyarok nemzetükhöz, a magyar nemzet-hez való tartozását, és próbálják munkájuk révén erősíteni ezt az összetartozást. Nem védte meg a liberális demokrácia, a liberális magyar állam a közösségi vagyont.

– Nyugodtan vallhatjuk azt az állítást, hogy a liberális demokrácia (a többi európai államhoz képest is, velük összehasonlítva is) képtelennek bizonyult arra, hogy megvédje a nemzet önfenntartásához szükséges közösségi vagyont. A liberális magyar állam nem védte meg az országot az eladósodástól. És végül nem védte meg a családokat, itt a devizahitel-rendszerre lehet gondolni. Nem védte meg a családokat az adósrabszolgaságtól sem. Következésképpen a 2010-es választás értelmezése – különösen a 2014-es választási siker fényében – vállalhatóan hangozhat úgy, hogy a nagy világversenyben, amely a legversenyképesebb állam megteremtésének érdekében zajlik, azt várják el a magyar polgárok a magyar vezetőktől, hogy találják meg,

dolgozzák ki, kovácsolják ki azt az új magyar államszerveződést, amely a liberális állam és a liberális demokrácia korszaka után – persze a kereszténység, a szabadság, az emberi jogok értékeit tiszteletben tartva – ismét versenyképessé teszi a magyar közösséget, és azokat az el nem végzett munkákat, be nem tartott kötelezettségeket, amelyeket felsoroltam, elvégzi és tiszteletben tartja.

– A magyar nemzet nem egyének pusztá hal-maza, hanem egy közösség, amelyet szervezni, erősíteni, sőt építeni kell. Ilyen értelemben tehát az az új állam, amit Magyarországon építünk, illiberális állam, nem liberális állam. Nem tagadja a liberalizmus olyan alapvető értékeit, mint a szabadság, és hozhatnék még néhány példát, de nem teszi ezt az ideológiát az államszerveződés központi elemévé, hanem egy attól eltérő, sajátos nemzeti megközelítést tartalmaz.

– Az államot nyilvánvalóan valakiknek, az erre fölhatalmazott és megválasztott vezetőknek kell megszervezni és irányítani. Azonban mindig megjelennek az államélet peremén civil szervezetek. Most a magyarországi civil világ egy nagyon sajátos képet mutat. Ugyanis a civil – ellentétben a hivatásos politikussal – egy olyan személy, illetve olyan közösség, amely alulról szerveződik, saját pénzügyi lábán áll, és önkéntes, természetesen.

– Ha megnézem a magyarországi civil világot, akkor azt látom, hogy itt fizetett politikai aktivistákkal van dolgunk. És ezek a fizetett politikai aktivisták ráadásul külföldiek által fizetett politikai aktivisták. Meghatározható külföldi érdekkörök által fizetett aktivisták, akikről nehéz elképzelni, hogy ezt szociális beruházásnak tekintsék, sokkal inkább indokolt az a fölfogás, hogy ezen az eszközrendszeren keresztül befolyást kívánnak adott pillanatban és adott kérdésekben gyakorolni a magyar államéletre. Nagyon fontos tehát, ha újjá akarjuk szervezni a liberális állam helyett a nemzeti államunkat, akkor világossá kell tenni, hogy itt nem civilekkel állunk szemben, nem civilek jönnek velünk szemben, hanem fizetett politikai aktivisták, akik külföldi érdekeket próbálnak Magyarországon érvényesíteni.

– Amikor az Európai Uniót szóba hozom, nem azért teszem meg, mert azt gondolnám, hogy az Európai Unión belül ne lehetne egy illiberális,

nemzeti alapokon álló új államot fölépíteni. Szerintem ez lehetséges. Az európai uniós tagságunk ezt nem zárja ki.

– Egy nemzeti érdekekből kiinduló állami újszervezés történik. A konfliktusok, amik elének kerülnek, nem véletlenszerűek, nem butaságból fakadnak – bár időnként ilyen is lehet közöttük –, hanem alapvetően egy állam újjáépítésének, öndefiníciójának folyamatával szükségszerűen együtt járó viták.

– Végezetül azt szeretném mondani Önöknek, hogy a jövő lényege, hogy bármi megtörténhet. És a bármit elég nehéz definiálni. Megtörténhet az, tisztelt Hölgyeim és Uraim, hogy egy Magyarországgal szomszédos állam légtérében lelőnek egy utasszállító repülőgépet. Megtörténhet, hogy érthetetlen okból több százan meghalnak, mondjuk ki, egy lényegében terrorakció következtében. Megtörténhet az, tisztelt Hölgyeim és Uraim, hogy az Egyesült Államokban – tegnapi hírt láttam – az Egyesült Államoknak talán a szenátusa, az is lehet, hogy a szenátus és a képviselőház együtt úgy döntött, hogy beperli az amerikai elnököt folyamatos hatáskörtúllépés miatt. És amikor ezek mögé nézek, kiderül, nem hogy beperlik, már többször elítélték az amerikai elnököt hatáskör túllépése miatt... Képzelnék el Magyarországon, amikor a parlament beperelné a magyar miniszterelnököt hatáskörtúllépés miatt, és akkor a bíróság el is ítélné. Meddig tudnék én hivatalban maradni, tisztelt Hölgyeim és Uraim? Ezeket a példákat csak azért hozom ide, mert olyan világban élünk, amikor bármi megtörténhet. Most már csak az a kérdés, de itt a válasz nem engem illet, hogy egy ilyen helyzettől, amikor bármi megtörténhet, félnünk kell-e, vagy inkább ez bizakodással kell, hogy eltöltsön bennünket? Miután a világ mostani rendje nem éppen a mi szájunk íze szerint való, ezért én azt gondolom, hogy inkább gondoljuk azt, hogy a bármi megtörténhet korszaka, ami most előttünk áll, bár sokak szerint bizonytalanságot hordoz, baj is lehet belőle, de legalább ennyi lehetőséget és esélyt is tartogat a magyar nemzet számára. Tehát félelem, begubózás és visszahúzódnás helyett bátorságot, előretekintő gondolkodást, ésszerű, de bátor cselekvést javaslok a Kárpát-medencei magyar közösségnek, sőt a világban szétszóródott teljes magyar nemzeti közösség-

nek. Könnyen lehet, miután bármi megtörténhet, hogy eljön a mi időnk. Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

* * *

A miniszterelnök előadásából idéztünk mindent, ami a liberalizmusra és a követendő magyar magatartásra vonatkozott. Ennyit mondott, nem többet, nem kevesebbet. Azt a többet, amivel riogatják a honi liberalisták a liberalista világot, azt Budapesten agyalják ki, és jó internacionalista elvtársi buzgalommal beöntik a közvéleménykeltető gépezetbe, ahonnét szétáramlik a nagyvilágba. Úgy tűnik, az információ szándékos félremagyarázása, kommentálásokkal való meghamisítása is liberalista mentalitás. Így terjed Magyarország rossz híre, ami ha berögzül a tudatban a sűrű ismétlések során, ez az ország akár megtámadható lehet: „felszabadítani” a demokrácia részére.

Íme az Orbán-beszéd liberalista átköltésben:

— A kormányfő most mondta ki először nyilvánosan, hogy fel kívánja számolni a magyar demokráciát, és helyette egy oligarchikus államszervezet kialakítását tűzi ki célul, melynek példája a putyini Oroszország.

— Előbb vagy utóbb kilép a demokrácia kerekei közül, az európai és a magyar polgári demokráciák értékrendszeréből.

— Orbán Viktor miniszterelnök mai beszédével nem a liberális demokráciának áldozott le, hanem magának a demokráciának.

— Putyintól vette át azt az ötletet is, hogy arra hivatkozva üldözze a civil társadalmat, mivel azok külföldről is kapnak támogatást.

— Orbán Viktor hivatalosan is bejelentette, hogy „vége hazánkban a demokráciának”, azt a munkaalapú állam váltja fel.

A Die Zeit című liberális német hetilap is a tusnádfürdői beszédéről közölt cikket online kiadásában, a ZDF országos közszolgálati tv hírportálja pedig az Oroszországgal szembeni uniós szankciókkal kapcsolatban közölt írást Magyarországról. A Die Zeit „Orbán Putyint játszik” címmel közölte Michal Kokot írását, aki kiemelte: Orbán Viktor „befejezettnek nyilvánította országában a nyugati liberális demokráciát”, s Oroszország, Kína és Törökország „példáját akarja követni”. A kormányfő Tusnádfürdőn „olyan nyíltsággal fogalmazott politikai elképzeléseiről, mint

még soha”. Világossá tette, hogy „az autoriter hatalomgyakorlás prototípusaiként” számon tartott országokat kívánja követni, s „nem szeretne több külföldit megtérni országában”, továbbá „nyílt támadást intézett a civil szervezetek ellen, amelyeket évekkel ezelőtt még védelmébe vett” – tette hozzá a Die Zeit szerzője.

„Elég” című kommentárjában a müncheni Süddeutsche Zeitung azt írja, hogy a magyar politikus igazából már régóta nem tud senkit sem meglepni, ahhoz túlságosan is ismert a jobboldali-nacionalista miniszterelnök provokációinak kiapadhatatlan tárháza. De most még saját magán is túltett: túlhaladottnak nyilvánította a liberális demokrácia korát, előnytelennek minősítette országa függőségét az uniós partnerektől, Kínát, Oroszországot és Törökországot viszont dicsérte. A sikerek pedig fontosabbak, mint az emberi jogok. Ezek után jogos a kérdés: tényleg el kell viselni Orbánt az EU-ban? De mit kell még tennie, hogy végre azt mondják neki: Elég! Sürgősen és komolyan fel kell tenni a kérdést Orbánnak, hogy Magyarország az EU része akar-e lenni, vagy sem.

A Wall Street Journal (WSJ) emlékeztet, hogy Orbán Viktor a nyolcvanas években a szó XIX. századi értelmében vett liberális politikusként vált ismertté, de 2010-es ismételt hatalomra kerülése óta apránként leépítette az alkotmányos fékeket és ellensúlyokat. „Magyarország lassított felvételben történő átalakulása puha autoriter államná provinciális problémának tűnhet Washington vagy Brüsszel számára Európa periferiáján, de Orbán Viktor csodálattal tekint Vlagyimir Putyinra és hozzá hasonló vágyakat dédelget” – írja a lap, amely szerint a „nacionalista” sok párttagja számára nem pusztán fantázia a határokon átnyúló Nagy-Magyarország feltámasztása. „Orbán Viktor illiberális őszintesége figyelmeztetés, hogy a szabad piacok és a szabad társadalmak erőteljesebb védelmet igényelnek” – írja a WSJ.

– Magyarország az első európai ország, amely elítéli a liberális demokráciát, és elhatárolódik tőle. Olyan új rendszert vezet be, és olyan értékeket állít a középpontba, amelyekre példaként Vlagyimir Putyin Oroszországát szokták felhozni, de amelyek visszhangra találnak más országokban is – írta Fareed Zakaria publicista a The Washington Post című amerikai napilapban

megjelent cikkében, utalva Orbán Viktor magyar miniszterelnök tusnádfürdői beszédére.

A The New York Times az internetes oldalán megjelent szerkesztőségi állásfoglalásban azt írta: Magyarországon megszűnt a demokrácia. A szerző sürgette az Európai Uniót, hogy csökkentse a Magyarországnak szánt infrastrukturális támogatásokat, valamint függessze fel Budapest szavazati jogát.

* * *

A The New York Times cikkét különösen az teszi veszélyessé, hogy szerkesztőségi állásfoglalásként jelent meg, s aligha tévedünk nagyot, ha azt mondjuk, hogy a lap szerkesztőségi állásfoglalásai nem állnak távol az amerikai kormányzati körök véleményétől. Nemkülönben döbbenetes az, hogy – mint az EU-tól teljesen független ország mértékadó „mainstream” lapja – egészen konkrét büntetőlépéseket javasol. Egyfelől azt követelik, hogy az EU a Kohéziós Alapban a Magyarország számára 2014–2020 közötti időszakra biztosított 22 milliárd eurós infrastrukturális fejlesztésekre szánt keretét csökkentse, nyilván addig, míg a magyar kormány ismét „jó útra” nem tér. Másfelől javasolják, hogy Magyarország ellen eljárást kellene kezdeményezni az Európai Unióról szóló szerződés 7. cikkelyére hivatkozva, amely lehetővé teszi, hogy megvonják a szavazati jogot attól a tagállamtól, amelyben komolyan felmerül a 2. cikkelyben felsorolt értékek megsértése, beleértve ebbe a jogállamiságot, a szabadságot, a demokráciát és az emberi jogokat. Ismerve az Egyesült Államok hatalmi struktúráját, a nagytőke alkalmazásában álló sajtóban kifejezett véleményt a kormányzat rendszerint magáévá teszi, így történik meg, hogy az amerikai nagykövet(asszony) figyelmezteti a magyar kormányt „helytelen” politikai magatartása miatt. Ilyen a budapesti politikai civil ellenzéki akció körbejárása nagyhatalmi nyomatókkal.

A The New York Times cikke bűjtatott támadás – állapította meg Lentner Csaba közgazdász, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem közpénzügyi tanszékvezetője a Híradónak. Szerinte nemzetközi jogot is sérthet, hogy Amerikából próbálnak nyomást gyakorolni az unióra Magyarországgal szemben. „Én egy összehangolt támadást érzek. Itt a jéghegy csúcsa kétségtelenül egyes kereskedelmi médiumoknak a megadóztatása, meg-

adóztatási szándéka” – mondta a tanszékvezető.

Egy lengyel újságíró, Górný szerint a tusnádfürdői beszédnek „arra az egyetlen állításra való redukálása, hogy Budapestnek Moszkvát kell mintaképül venni, kirívó leegyszerűsítés, sőt manipuláció”. A beszéd fő mondanivalója szerint teljesen más. „Eljött az ideje egy új államformuláról való gondolkodásnak és keresésnek, Magyarországnak saját útján kell haladnia, nem gondolkodás nélkül követni azokat a módszereket, amelyek máshol nem váltak be” – írja.

Súlyos érvek szólnak a liberalista támadások ellen.

Nagyon sok és sokféle megjelent vélemény nyilvánult meg a fölháborító liberalista támadással szemben. A Magyar Nemzet Torkos Matild véleményét kifejező írását közli, amiből idézünk néhány bekezdést:

— Bármennyire is fontos személy a jobboldalon Orbán Viktor, miniszterelnöki szerepét, hatáskörét erősen szabályozzák törvényeink. Eddigi politikai pályáját, tetteit mérlegre téve pedig tényleg aljas inszinuáció kétségbe vonni, megkérdőjelezni a demokrácia melletti elkötelezettségét.

— Orbán azzal háborította fel baloldali és liberális kritikussait, hogy szerintük szakítani kell a liberális társadalomszervezési módszerekkel. Ezzel egyébként egyáltalán nincs egyedül a kormányfő, egyre többen vonják ugyanis kétségbe annak a korábban uralkodó közgazdasági és általában társadalomtudományi elméletnek a fenntarthatóságát, miszerint a szabad piacgazdaság és a jogegyenlőségen nyugvó politikai demokrácia – vagyis a nyugati liberális demokrácia – az emberi társadalom létezésének legtokéletesebb formája. Ugyanis mennyire lehet tökéletes az a modell, amely békésen megtűri a demokratikus szegénységet, milliók mélynyomorát?

Orbán elég nagyvonalúan summázta mindazt a keserűséget, amelyet a liberális demokráciára hivatkozva okoztak az ország lakóinak. Emlékszünk még arra, hogy „az állam rossz tulajdonos” szöveget szajkózva ész nélkül kiárusítottak mindent, ami mozdítható? Aminek következtében milliók váltak jobb esetben bérabszolgává, rosszabb esetben földönfutó munkanélkülivé. A liberális demokrácia a tőketulajdonossá emelt hazai holdudvari elitnek bizonyára nagyon bejött,

valóban a világon létező társadalmi szerveződés legjobbika, ám nem biztos, hogy ugyanígy érzek nek azok, akik csupán a munkaerejüket képesek áruba bocsátani a mindennapi kenyérért.

Mostani bírálói úgy tesznek, mintha Orbán most beszélt volna életében először a munkaalapú állam tervéről. Legalább öt éve erről beszél.

A baloldali fizetett vagy önkéntes aktivisták most örülhetnek egy parányit, sikerült megint rossz híret kelteni a világban Magyarország demokratikusan választott miniszterelnökének a beszédéből kiragadott szövegfoszlányok félremagyarázásával, ám van egy rossz hírem számukra: a magyar nép már a demokrácia őrzését se bízná rájuk, nem kér a viperáikból, uniós pénzen vett vízágyúikból, gumilövedékeikből, amelyekkel nekik átmeneti ideig sikerült markukban tartani a hatalmat, miután lelepleződött a csalásuk, a hazugságaik özöne.

És szóljon a nép is – Torkos Matild kitűnő írásához hozzászóló olvasók véleményéből válogatva:

— Az illiberális állam az nem antilibeláris. Megint fogalmi zavart keltenek a hisztivel. És amúgy a ma liberalizmusnak nevezett káosz és anarchia az emberiség pusztulásába vezet. A legantidemokratikusabb felfogás, ami létezik, hiszen az egyén érdekeit helyezi a közösség érdekei elé, a kisebbségek uralmát erőszakolja a többségre, és az egyéni szabadságjogok (ami a klasszikus liberalizmusban a gondolat- és vélemény szabadság) helyett megszabja, hogy miről mit gondolhatnak az emberek, miről mi lehet a véleményük, bizonyos szavak használatát, elnevezéseket, számokat, történelmi felfogást, másként gondolkodást büntetnek. Továbbá egyéni szabadságjogként kezelik és erőszakolják a társadalomra a mindenféle devianciákat, aberrációkat, droghasználatot, erőszakot, antiszociális életformákat stb. Ezzel elérték a családok szét hullását, elmagányosodást, társtalanságot és gyermektelenséget, a mérhetetlen bűnözést, a felfoghatatlan aberrációk terjedését, és azt, hogy a liberális egyéni szabadságjogok alapján a bűnözőnek legyen igaza az áldozattal szemben, és egy-egy társadalmi együttélésre alkalmatlan egyén rettegésben tartson egész közösségeket, büntetlenül.

Európa soknemzetiségű földrész, viszonylag kis területen. Minden törekvés, ami amerikai példát követő lakossági egybeolvadást irányoz elő az európai egységesítés részére, értelmetlen

és káros. Épp úgy káros és értelmetlen előírni, hogy Európa minden országa a teljesen nyitott, szabadverseny (neoliberalista) elveken alapuló gazdaságpolitikát folytasson.

Morelli Edit Ég és föld között

A Milošević-szindróma, avagy a volt KGB-tiszt magányossága

Több jel utal arra, hogy az ukrán válság balkanizálódásával megismétlődhet a jugoszláv tragédia

„Mi a különbség a szerbek és a montenegróiak között? – kérdezte a France2 TV-riportere az utóbbiak elnökét. Milo Đukanović: – Minden montenegrói szerb is, de nem minden szerb montenegrói. Érti? – válaszolta az elnök.”

A legvilágosabban hazánk már-már örökérvényűnek látszó státusát a XX. századi magyar irodalom klasszikusa, Radnóti Miklós fogalmazta meg: „lángoktól ölelt kis ország”. Elég, ha csak az „első háború” kitörésének százéves évfordulóján vázlatosan visszatekintünk az elmúlt negyedszázadra. Arra a huszonöt évre, amelyet a rendszerváltással azonosítunk. Az egész egy szalonasütéses bográcsozással (páneurópai piknik) kezdődött '89 augusztusában Sopronban, és már omlott is le a berlini fal. A két Németország úgy egyesült, hogy a „harmadikat”, Nyugat-Berlint már nem is említjük. Forró volt a helyzet, de még nem csaptak föl a lángok, hála a magyar vezetők bátorságának és Gorbacsov bölcsességének. A németek még egymást ölelgették az év decemberében, amikor egy fiatal magyar református lelkész, Tőkés László Temesváron úgy döntött: „Eddig és ne tovább!” Romániában '89 karácsonyán már lőttek, dörögtek a fegyverek, felcsaptak a lángok. A kondukátor és felesége nem élte meg az újesztendőt, amelyről csak hiszszük, hogy nyugodt volt, mert délen annyi gyűanyag halmozódott föl Ljubljánától Szkopjéig és Pulától Belgrádig, amennyi az egész kontinenst lángra lobbanthatta volna. A puskaaporos hordó '91 tavaszán kezdett el ropogni és nyáron robbant föl. Megindult egy fél évtizedes háború (a második világháború utáni legnagyobb európai öldöklés) közvetlen a magyar határtól az Adriáig. A szimbólummá váló Eszék és Vukovár falusi biciklivel elérhető Mohácsról, ahogy Szegedről Arad vagy Temesvár. Horvátországból a szerbek által gyújtott lángok „átterjedtek” Bosznia-Hercegovinára, s '95-ben Srebrenicában genocídium-

ba torkollottak. Nekem erről is Radnóti Miklós jut az eszembe.

Míg a jugoszláv néphadsereg vonulgatott és különböző paramilitáris milíciákkal kiegészülve gyilkolászott, addig '92 késő őszén egy okos cseh közgazdász, V. Klaus és egy kevésbé okos szlovák volt boksoló, V. Mečiar megállapodtak – népeik megkérdezése nélkül – abban, hogy „kiveszik a kötőjelet” Cseh-Szlovákia nevéből. Történjen már valami a délről lángoktól ölelt kis ország északi határánál is!

A már említett Gorbacsov meg keleten döntött úgy '91 decemberének végén, hogy lehúzza a szovjet lobogót, s önmagát győzi le – megszünteti a Szovjetuniót, ami kívülről senkinek nem sikerült. A birodalom helyén 15 új ország keletkezett, nekünk meg új szomszédunk, Ukrajna. Ezen a legjobban maguk az ukránok csodálkoztak el. Még arra is fél év kellett, hogy egyáltalán valamivel fizetni tudjanak, s megjelenjen a hrivnya.

Az évezred is tűzijátékkal zárult, mivel a három katonai vereség nem vette el a szerb szomszéd kedvét az etnikai agressziótól, és lerohanta Koszovót, mire a NATO (valójában az USA) bő két hónapig bombázta Szerbiát. Lángokban állt Belgrád, de jutott bomba még Szabadkára és környékére is. „Történt” a történelem körülöttünk, mi meg eközben privatizáltunk. Ma már látszik, rosszul. Mihez-kihez képest? Mondjuk, Szlovéniához képest, ahol nem tűntek el olyan „apróbb értéktárgyak”, mint a MOM, a Mahart, a Malév, az Ikarusz, a Rába... Ma is termel az Elan (sportszer), a Mura (ruházat), illetve kedvencünk: a Gorenje. A Szovjetunió helyén létrejövő furcsa államközösségben (FÁK) a kapitalizmusra való

áttérés igen garázda körülmények között ment végbe. Oroszországot szabályosan kirabol-ták, kifosztották. A gazdasági hatalom „Jockey Ewingok” kezébe került, miközben nyolc-tízmillió orosz pedig külföldi lett a lakóhelyén Rigától Kijevig. A Dallas csupán egy filmsorozat, az orosz gáz-, olaj-, ipari stb. oligarchák azonban maguk voltak a valóság. Persze ehhez kellett az élen egy olyan volt moszkvai párttitkár is, mint Borisz Jelcin, aki az évek múlásával súlyos mentális, morális és familiáris problémákkal küzdött, így nem tudta, hogy országában mi történik, s botrányt botrányra halmozva azt sem, hogy maga mit beszél vagy cselekszik.

Ebben a megalázó és szétzilált helyzetben került a világ második atomhatalmának az élére Vlagyimir Putyin 2000 márciusában, akinek előélete nyílt titok. Kétszeri elnöksége, miniszterelnöksége, majd újbóli államfővé választása alatt és közben nagyjából rendbe tette hazája gazdasági, pénzügyi és belpolitikai helyzetét. (A belső helyi háborúkra nem térek ki, mert szétfeszíténék ezen írás kereteit.) Leszámolt a lenini Kom-szomolból indult oligarchák megszelídíthetetlen részével, s alapjaiban erősítette meg az orosz államot, annak hadseregét és nemzetközi tekintélyét. Finnyás kremlinológusok találnak törvényességi és erkölcsi hibákat Putyin örökös elnökségében, miközben mélyen hallgatnak George W. Bush második elnöki „kinevezéséről”, amikor a mostani külügyminiszter, J. Kerry több szavazatot kapott az elnökválasztáson. Arról sem szólnak a moralisták, hogy B. Clinton hogyan csinált az amerikai elnöki szentélynek számító ovális irodából orálist, s mi lett az Afganisztán–Irak–Irán–Szíria–Kurdisztán térségben „iránytűjét elvesztő” Barack Obama Nobel-békedíjával.

Putyin elsősorban Oroszországon belül tevékenykedett, a NATO azonban az ország határai mentén, s tagjává integrált minden országot a Tribaltikumtól a „katonai nagyhatalom” Albániáig. Ha a térképre vetünk egy pillantást, az Észak-atlanti Szövetség egy torokra szorított kéz, amely bezáródni készül Moszkva körül. A másik albán „ország”, Koszovó – amire Putyin gyakran hivatkozik, de el nem ismeri – sem tétlenkedett, 2008 februárjában kikiáltotta függetlenségét. Prishtinát eddig 107 ENSZ-tagállam ismerte el.

Minden új állam kereste pozícióit a megváltozott világrendben, csak Ukrajna nem tudott mit kezdeni magával. Nem lett szervezett állam, sem föderatív, sem központosított, sem semmilyen. A hatalmas ország lakossága 52 millióról 46-ra csökkent. Gyanús és korrupt vezetői egymást váltogatták – a gázladynek becézett, majd bebörtönzött J. Timosenkótól a megmérgezett V. Juscsenkón át az oroszbarát, kastélyában retróautókat gyűjtögető Janukovicsig –, s akik hol Nyugatra, hol Keletre kacsintgattak. Eközben elfelejtették kifizetni Moszkvának Ukrajna energiaszámláit, így a tranzitország Európa energiaellátását fenyegette évekig. A 2013-ban kezdődő kijevi tüntetések hamar összecsapásokká eszkalálódtak, majd áttevődtek más ukrán, főleg oroszok lakta régiókra. Már voltak halálos áldozatok, és a fegyverek vették át a főszerepet. Janukovics hirtelen távozott, rendszere és országa kezdett szétesni, a 27 régió ellenőrzése fokozatosan csúszott ki a kormány kezéből. Egyre több lett a fegyveres milícia és az „ismeretlen katona”. A 60%-ban orosz ajkú Krími Autonóm Köztársaság egy rapid népszavazás után az idén márciusban (újra)egyesült Oroszországgal. Újra, írom, mert 1954-ben hruscsovi ajándékként lett az orosz terület Ukrajnáé. Az ország új vezetői, Arszenyij Jacenyuk kormányfő és Petro Porosenko elnök alig különböznek elődeiktől, és túl az oroszellenességen, valamint a légvárként ható gyors uniós és azonnali NATO-tagságon kívül nem rendelkeznek semmilyen világos politikai jövőképpel. Nem úgy a hosszútávfutó Putyin, aki együtt emelkedett országával, egyenesítette ki az orosz emberek gerincét és emelte föl tekintetüket.

Nem így ért a csúcsra a '80-as évek végén Belgrádban a montenegrói származású (lásd az idézetet!) Slobodan Milošević szerb elnök. Róla minden épelméjű szerb ember tudja, hogy a szerbségnek Lázár cártól Titóig senki nem ártott annyit, mint ő. Megítélése mégis kettős, a hivatalos mellett létezik egy szubjektív, népi is. Ez azt mondja ki, Milošević legalább megpróbálta elérni, akár háború árán is, hogy egyesítse a részben szerb területeket, és minden szerb egy házában éljen. Ezt az ambivalens érzést nevezzük Milošević-szindrómának. Ha ezt a létező szerb kollektív tudatállapotot értelmezzük, rájöhetünk, hogy Putyin nem tehet mást, mint amit tesz. Min-

den eszközzel támogatnia kell „az övéit”, akik egy fedél alatt akarnak élni. Erre nem válasz az embargó, amivel egyszer már leböngött az unió. A jugoszláv válság háborúba torkollásakor térségi fegyverembargót vezettek be, amit az összes háborúzó fél megsértett. Ömlött, főleg a harmadik világból, a fegyver az Adrián át Boszniába, Horvátországba és Szerbiába. S ez évekre elhúzta a rendezés lehetőségét, ami Ukrajnában ugyanúgy megtörténhet.

A délszláv népek mentalitását nem értették Brüsszelben, és nem értik az oroszokat, az ukránokat, a ruszinokat sem. Valószínűleg a kár-

pátaljai magyarságról fogalmuk sincs, a liberális multikulti „filozófiából” ugyanis a nemzet „szülőföld–anyanyelv–család–vallás”-alapú értelmezése kimarad. Ez „export-import, GDP, euró/dollár, piaci-embargós”-alapon lehetetlen. Eből az alapállásból támadják Orbán Viktor nyári tusnádfürdői beszédét és az „oroszok büntetését” sokkal árnyaltabban értelmező gondolatait transzformálják hízelgéssé, miközben Magyarország határos Ukrajnával, mint ahogy a valamikori jugoszláv–magyar határ is 621 km hosszú volt.

Ki kellene már vinni egy Radnóti-kötetet Brüsszelbe és Washingtonba!

Bogdan Samborski Arkangyal és részlet

Szerémség magyar örökségének jövője

A Duna és a Száva közét, a hajdani Magyar Királyság legdélebbi vármegyéinek egyikét nevezzük Szerémségnek. A magyar Szerém, a szerb Srem és a horvát Srijem elnevezésekben a hajdani római Syrmium él tovább. Azt, hogy a magyarság már igen korán megszállta e vidéket, az olyan településnevek, mint Nyék, bizonyítják. A tájegység ősi magyar neve egyébként valószínűleg Bolgyán volt, bizonyára a ma Buđanovcinak nevezett település után, amely határában a székelykevei Dani Zoltán 1999-ben az amerikai hadsereg F-117-es lopakodóját lelőtte. Az 1918-ig fennálló Szerém vármegye területének nyugati része ma Horvátországhoz tartozik, ám ez a rész történetileg Valkó vármegyéé volt. Valkó vármegyét Mária Terézia rendelete szüntette meg és osztotta szét Szerém és Pozsega megyék között. Kevésbé ismert dolog, hogy ezek a vármegyék nem képezték Szlavónia részét, hanem közvetlenül Magyarországhoz tartoztak. A Magyar Patrióták Közössége egyesület öttagú küldöttsége idén júliusban bejárta a teljes Szerémséget, hogy a táj magyar épített örökségét felmérje és a térségben élő magyar szórványközösségek sorsa felől tájékozódjon.

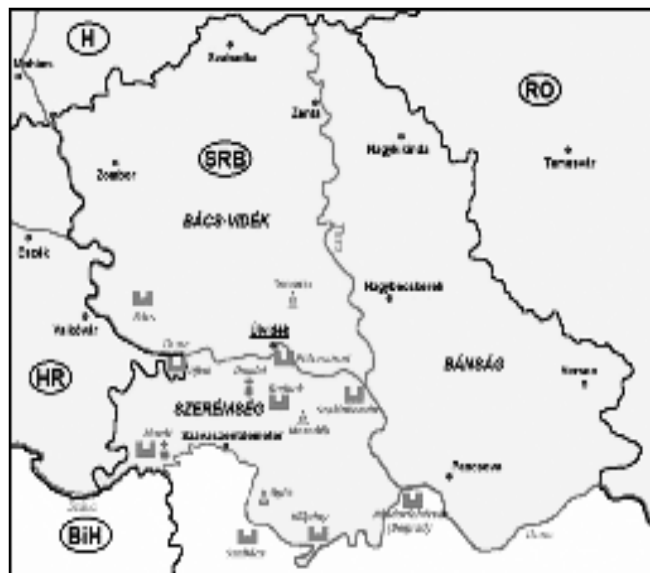

Szerémségi táj: szőlőültetvények, háttérben a Tarcál-hegység

Az iskolákban folyó oktatás talán még mindig nem helyez kellő hangsúlyt arra a történelmi tényre, hogy valamikor a magyar nyelvterület kiterjedése nem a mai, igencsak összezsugorodott állapotoknak felelt meg. A törökdúlás és az azt körülvevő események elsősorban a Délvidék őshonos népességét tépázták meg. Bács-Bodrog, Torontál, Temes, Szerém vagy éppen Valkó vármegyék népessége gyakorlatilag teljesen kicserélődött. Az új jövevények jó esetben csak a településneveket vették át a középkori magyar kultúra világából. Így van ez a Szerémség esetében is, hiszen bár ez a táj egykor a magyar néptalaj szerves része volt, ma a magyarság aránya alig 1%-os. Ők is inkább XIX. századi Bács megyei, baranyai kirajzások következtében kerültek mai lakóhelyükre. Két csoportban élnek nagyobb számban: a már nevében is üzenetértékű Maradékon (Maradik) és környékén, valamint a Száva mente három falujában: Nyéken (Nikinci), Herkócán (Hrčkovci) és Fénybereken (Platičevo). Lélekszámuk a legfrissebb népszámlálási adatok szerint a városi szórványokkal együtt is csak négyezer körüli.

Ahogy Makkai Béla történész professzor fogalmazott: a Szerémség a „Magyar Atlantisz.” Valóban, nincs okunk szavaiban túlzást vélni: Szerém a középkori Magyar Királyság legtermékenyebb és leggazdagabb vármegyéinek egyike volt. Nem véletlen, hogy itt terjedt el a magyar huszitizmus a XV. század első felében: innen került ki a legtöbb, Prágában tanuló magyar egyetemista. A Tarcál-hegység lankáin termő bor Mátyás király kedvenc itala volt (a híres Szerémi, az első szőlőtőkét még a római Probus császár ültette el), s csak a Szerémség 1526-os végső elestével adta át helyét a rangsorban mögötte következő Tokajinak. Történelmünk ezt követő viharos évszázadai kellően ismertek előttünk. Mégis, mi okozhatta, hogy ez a vidék ennyire ki-

esett történelmi emlékezetünkől, bennünk élő hazatudatunkból?

A Magyar Patrióták Közösségének júliusi útja által érintett települések

Feltehetjük úgy is a kérdést: Ki hallott olyan városnevekről, mint Ürög, Kamanc, Árpatarló vagy Szávaszentdemeter? A Szerémség története valóban Atlantisz-jelenség, amit mi sem bizonyít jobban, mint a középkori magyar nevek fokozatos kikopása. Az 1914-es szerb betörést követően indított honvédő hadművelet idején a magyar lapok mitrovicai győzelemről lelkesednek, szemmel láthatóan nem tudva azt, hogy a várost magyarul Szávaszentdemeternek hívják (ebből keletkezett a szerb Dimitrovica, amely lerövidülése által a hajdani megyeszékhely mai államnyelvi elnevezését nyerte.) A magyar művészettörténész szakma – tisztelet a csekély kivételnek – még mindig morovíci, rosszabb esetben morovityi középkori templomról tud, holott ezt a falut magyarul Marótnak hívták, s a híres Maróti família is innen származott. A fontosabb helyek közül egyedül Pétervárad dacol a magyarság sajnálatos földrajzinév-amnéziájával – igaz, ma már a többség azt sem tudja, hogy Péterváradot helyesen a Szerémséghez kell számítanunk. A feledésbe ment nevek jó példa Valkóvár esete. Még a XIX. században is tudták, mi Vukovar magyar neve. Ma mégis minden térkép „Vukovározik.” A délszláv háború felkészületlen haditudósítói beégették fülünkbe a tévedést, és azóta mintha nem akarnánk tudomásul venni, hogy

Valkóvár helyett Vukovárat mondani épp olyan, mintha Szabadka helyett Szuboticát íránk.

A Szerémség nyugati felében találjuk a mai Šid városkát. Bár tizenötezer lakosa van, a legtöbb térkép mégsem említi magyar nevét, amelyik pedig igen, tévesen a középkori – azóta eltűnt – Szegfalvával azonosítja. Láttam olyan térképet, ahol a Šidből Zsid lett. Ugyan miért? A Šid a magyar séd szóból ered, ami sebes vízű kisebb vízfolyást, mai szóval patakot jelent. Siden valóban folyik egy patak, amely a Tarcal hegyei közül érkezik. Ma felső szakaszát Berkasovónak (Berekszó) hívják, alsó részét pedig Šarkudin néven találjuk meg a térképen. A Šarkudin elnevezés egy hajdan itt állt középkori település, Sarkad emlékét őrzi. Melyik ezek közül a Séd? Ahhoz, hogy ezt az ellentmondást feloldjuk, a földrajztudományhoz kell fordulnunk segítségért.

Rejtett régmúlt. Rednek (Vrdnik) vára a Tarcal sűrű erdeinek mélyén

Nemes Nagy László 1829-es latin nyelvű Notitiájában Szerém vármegyének három folyóját említi: „Regio haec Danubio, Vuka, et Sid fluviis” – azaz, a megye három folyója a Duna, a Valkó és a Sid (Séd)! (A Száva mente ekkor a megyétől különválasztva, a Pétervárad kerület határőrvidéki közigazgatása alatt állt.) A szerémségi Sid távoli rokona a felvidéki Gömörsid, amely eredetileg „Seed”, tehát Séd volt, s szintén az ott folyó patakról kapta nevét. Máris kiderül, hogy ennek a nem középkori eredetű mezővárosnak is valójában magyar neve van. Szerémség tele van hasonló rejtélyekkel, amelyeket meg kell fejtenünk annak érdekében, hogy a magyar földrajzi nevekkkel kapcsolatban keletkezett bábeli zűrzavart rendbe teheszük. Felmerülhet a

kérdés, hogy mindez miért kulcsfontosságú egy örökségvédő civil szervezet számára? Elsősorban azért, mert a történelmi magyar névanyag is a magyar örökség fontos, nagyon fontos része.

Kiemelkedő építészeti örökségünk: Marót középkori erődtemploma. Fennmaradását annak köszönheti, hogy minden irányból mocsarak veszik körül.

Tudomásunk szerint olyan munka, amely a Szerémség magyar emlékeivel foglalkozott volna, mai napig nem született. Méltatlan ez különösen annak fényében, hogy az első magyar bibliafordítás, a „Huszita Biblia” is ezen a tájon született – egész pontosan Kamancon (Sremska Kamenica) – Tamás és Bálint diákok jóvoltából. Mintegy hiánypótlásként döntött úgy a Magyar Patrióták Közössége, hogy örökségvédelmi programját szórványmissziójával egybekapcsolva a Szerémségbe utazik, és a térség magyar emlékeiről fotódokumentációt készít. Bár hajdanán az ország egyik központi területe volt ez, ma úgy kell kihámozni a magyar múlt emlékeit a későbbi korok ráakódott rétegei alól. Itt is érvényes az az általános megállapítás, hogy amint az ország déli határai felé haladunk, úgy egyre kisebbek a romok. Ami a Szepességben még szép műemléktemplom, az Buda környékén már csak tető nélküli rom, majd szép lassan az impozáns falakat kőrakásnak tűnő maradványok váltják fel. Sok emlékünkhöz a földfelszín alatt

szunnyad. Így van ez a Szerémség várainak, középkori várkastélyainak jelentős részével is: még mindig tucatnyi azoknak a Hunyadi-kori erősségeknek a száma, amelyek ismeretlen helyen rejtőznek. Idei tanulmányi utunk során például nagyon szeretnénk volna megtalálni az Ürögtől nyugatra fekvő Réva (Rivica) várhelyét, ám hiába: az egykoron nevezetesen falu – a híres Révay család bölcsője – szerb lakosai közül még az idősek sem tudnak arról, hogy valaha a község határában romok lettek volna.

A lista vég nélkül folytatható lenne. Elegendő azonban még meglévő történelmi örökségünket számba venni. A Tisza befolyásával szemben álló Szalánkemén vára például igencsak omladozik. A rómaiak Acumincum nevű települése állt itt, állítólag ennek romjaira épült a középkori vár. Sikerült a faluban egy másik középkori romot is találnunk, amely eddig sajnálatosan elkerülte a magyar tudományos szakma figyelmét. Feltételezésünk szerint az itt létezett premontrei vagy pálos kolostor maradványa ez. (Jó lenne tisztázni a kérdést!) Szalánkemén fontos szerepet játszott az 1456-os nándorfehérvári diadal idején: Hunyadi serege július 14-én itt verte szét a Dunán folyami zárat alkotó török hajóhadat. A település még egyszer jutott világtörténelmi szerephez: a Duna fölötti löszháton zajlott le 1691. augusztus 9-én a keresztény világ és a török birodalom közti jelentős ütközet, a szalánkeméni csata. A kétszázadik évfordulón felállított hatalmas emlékmű német nyelven hirdeti a kereszt félhold felett aratott győzelmét. Nekünk azért is emlékezetes ez a hely, mert itt esett el Zrínyi Ádám magyar zászlósúr, Zrínyi Miklós költő hadvezér egyetlen fia. Emlékére koszorút helyeztünk el az obeliszk talapzatánál.

A valós történelmi emlékezeten alapuló, egészséges magyar identitás fontos elemét képezik a végvári harcok. A török fenyegetettség korában – amikor Magyarország a Kereszténység Védőpajza volt – épült ki az a déli végvárrendszer, amely nemcsak hazánkat, hanem a teljes keresztény civilizációt hivatott védelmezni. Az sem véletlen, hogy legnagyobb nemzeti hőseink is éppen ebből a korszakból kerültek ki. Ezek az elődök olyan erkölcsi tőkét kamatoztattak a magyarságnak, amelynek köszönhetően máig jogunk van (lenne) megmondani, hogy mi

európai s mi nem az. Nagyon fontos, hogy ennek az erkölcsi aranykornak – amelyért végső soron nemzeti nagylétünkkel fizettünk – a történelmi tereit is lehetőség szerint megőrizzük, bemutassuk. A Szerémség a magyar történelmi tudat szempontjából kiemelten fontos térség: végváraink részben máig állnak (Pétervárad, Marót-Morović, Rednek-Vrdnik stb.), itt van a szomszédban Nándorfehérvár és Szabács, valamint a Szerémségben található az a Nagyolaszi (Mandelos) is, amelynek határában 1523-ban a magyar győzelemmel végződött nagyolaszi csata lezajlott. Itt győztünk utoljára Mohács előtt.

Szalánkemén romjai

Ez a felbecsülhetetlen értékű örökség azonban pusztulóban van. A Száva menti Kölpény (Kupinovo) várát a Hunyadi-korban megerősítették. A gondosan megépített téglafalak állékonyágát mi sem bizonyítja jobban, minthogy a helyi lakosok egy része mai napig a várfalak elhordásával és a bontott téglák értékesítésével foglalkozik. Mindez döbbenetes, főleg annak tudatában, hogy ezt a várat mai napig még fel sem tárták, így azt sem tudjuk, mi minden megy veszendőbe. Szerémség hajdani dicső magyar múltjából csak kevés maradt ránk, s az a kevés is folyton pusztul. Elsősorban várakról, kolostorromokról, templomokról van szó, így a tét ma nem az, hogy ezeket valahogy magyar kézbe vegyük. A Szerémség magyar emlékeivel kapcsos-

latos nemzetstratégiai célként azt kell magunk elé kitűznünk, hogy a magyar állam és a magyar szervezetek megóvásában való részvétele által ezeknek az emlékhelyeknek legalább a „közös” jellege megmaradhasson. Éppen ez történik Dombón (Rakovac), ahol a XIII. századi bencés apátság feltárása és az állagmegóvás munkálata magyar-szerb határon átnyúló közös program keretében történik. Nem közismert, hogy ez volt a korabeli Dél-Magyarország legjelentősebb monostortemploma. Egy ilyen „részvételi politika” lehet a garancia arra, hogy az egyes helyszíneken létrejövő bemutató terek ne váljanak az utódállami történelemhamisítás – és ezáltal a múltgyalázás – újabb színhelyeivé, hanem az igaz múlt megismerésére alkalmas, valódi tartalmuktól meg nem fosztott műemlékek legyenek. Annak érdekében, hogy ez megvalósulhasson, összegyűjtöttük a Magyar Patrióták Közössége szórványprogramjának keretei között ennek a tájegységnek a még meglévő magyar kulturális hagyatékát. Többnapos látogatásunkról reményeink szerint mihamarabb egy szakmai igényű tanulmány fog születni.

S miközben reménykedünk abban, hogy munkánkat nem hiába végeztük, azt se feledjük, hogy a Szerémségben még mindig él négyezer magyar, mindenféle demokratikus jogállamban kijáró nemzetiségi intézményrendszer nélkül, válaszüton a megmaradás és a végső felmorzsolódás között. A diakovári püspökségről delegált horvát papjaik templomaikból száműzték a magyar nyelvet, s még ott is horvátul hallgatják Isten ígését szerémségi honfitársaink, ahol horvát anyanyelvű katolikusok egyáltalán nem élnek, csak magyarok. Az anyaországi és a délvidéki magyar értelmiség felelőssége, hogy szót emeljen értük. Mi ezt kötelességünknek tekintjük, annál is inkább, mivel egész utunk során az ő rendkívüli vendégszeretetüket élvezhettük.

2014. augusztus 28-a

Hetzmann Róbert elnök

Magyar Patrióták Közössége

www.magypatriotak.hu

(A mellékelt képek a szerző felvételei.)

Mégiscsak templomrombolás készül a Bánságban

Bár Német László nagybecskereki püspök a magyar kormánynak megígérte, hogy a támogatások fejében megmaradhatnak a közép-bánsági szóróvályvak katolikus templomai, most ennek mégis az ellenkezője történik. Megkezdtek a műemlékek kiürítését, az egyházszerkezet felszámolását. A helybeliektől értesültünk, hogy a püspök megtiltotta a misézést a németcsernyei Szent József Szűz Mária Jegyese templomban, így a hívők csak heti egy alkalommal tudnak rózsafüzér imát mondani templomukban. A közösség élni akarását hűen tükrözi, hogy egy helyi civil szervezettel, a Szülőföldünk Gyökerei Német Hagyományőrző Egyesülettel (Koreni Zavičaja) közösen a belgrádi érsekhez fordultak.

2014. augusztus 18-án adtunk hírt arról az örömteli fordulatról, hogy egy hónapig tartó tiltakozást követően megmenekülhetnek azok a torontáli katolikus templomok, amelyeket az egyházmegye bontásra jelölt. Különösen Németcsernye, Módos és Párdány templomai kerültek veszélybe, de úgy tudjuk, más istenházák lerombolása is napirenden van. Szeptember 8-án jött az első gyanút keltő hír: a délvidéki Magyar Szó cikkezett arról, hogy mégiscsak lebontják a németcsernyei templomot. Ebből a cikkből kiderül, hogy a püspök mégsem tett le a templomrombolásról, hanem csak „moratóriumot” rendelt el: a bontási határozatok továbbra is érvényben vannak – és úgy látszik – ehhez az akarat is adott. *“Sajnos egyes templomok, amelyek üresek, csak a régi időkre emlékeztető mementóként maradnak meg, míg másokat – azért mert a járókelőkre nézve veszélyesek - kénytelenek leszünk eltávolítani”* – mondta el a püspök az újvidéki Dnevnik szerb nyelvű napilapnak. A napokban készült interjújában Német László konkrétan nevesíti a németcsernyei és a párdányi templomokat. Szakemberek szerint azonban az érintett épületek rossz műszaki állapota egyik esetben sem indokolja a rombolást.

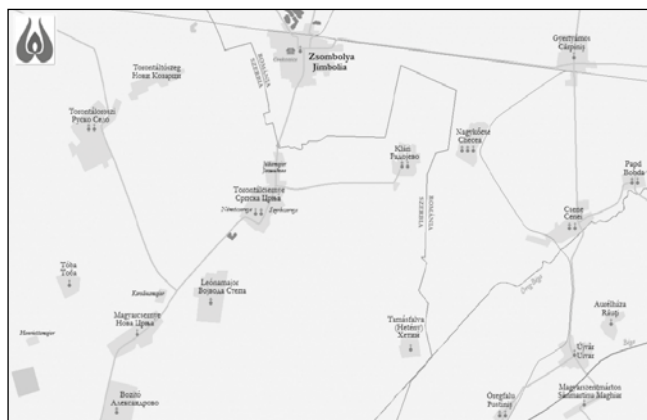
Kép: Koreni Zavičaja / Szülőföldünk Gyökerei egyesület

A hívek számára a templom jelenti a megmaradást

Miközben Német László „elnéptelenedő gyülekezeteket” említ, ezzel szemben mindenütt van több-kevesebb, főként magyar anyanyelvű hívő. Németcsernyén például még százhatvan magyar és tíz német lakik. A szentmiséket harminc-ötven fő látogatja, ami bár kétségtelenül nem feltételez nagy közösséget, korántsem a végstádium jele. (Egy átlagos Zala megyei faluban ennél is kevesebben járnak misére.) Ennél izmosabb gyülekezetek is szerepeltek eredetileg a „feketelistán”: noha a módosiak százötvenen vannak, az egyházmegye mégis lemondott templomukról – és róluk. Igaz, itt egyelőre valóban úgy tűnik, hogy elmúlt a bontási szándék, talán a templom műemléki státusának köszönhetően. *“Elhagyatott állapotban van a módosi templom is, de fontos kulturális jelentőséggel bír, ráadásul védett műemlékről van szó, ezért nem követeljük a lerombolását, annak ellenére, hogy a faluban nagyon kevés a katolikus hívő”* – nyilatkozta Német László a Dnevnik napilapnak.

Németcsernye Szent József-temploma

A hajdani Csernye (Torontál-Czernya) a Csekonics grófok zsombolyai uradalmának egyik helysége volt. Bár eredetileg is egy települést alkotott, közigazgatásilag mégis két részből állt: Ráccserye szerb-német, Németcsernye német-magyar lakosságú volt. A katolikusok első temploma 1808-ban épült Németcsernyén, ennek helyére azonban – az uraság támogatásával – újat építettek 1868-ban. A koraeklektikus épület bár hivatalosan nem műemlék, szakmai vélemények szerint erre a címre mindenképpen méltó lenne. Azóta a település közigazgatási kettéosztottsága megszűnt, ami zavart okozott a település magyar neve körül (Szerbcsernye, Németcsernye néven egyaránt sokan emlegetik).

Torontálcserye, Zsombolya és környéke

Az egyik szeptember végi vasárnap történt, hogy Német László püspök – a templomrombolások szorgalmazója – véletlenszerű és meglehetősen barátságtalan látogatást tett a németcsernyei templomban. Valósággal berontott és félbeszakította a szentmisét, s miközben a híveket szidalmazta, felszólította őket, hogy katolikus felekezethez tartozásukat keresztleveleik felmutatásával igazolják – tudtuk meg a helyiektől. Német László becsmérően beszélt arról az igyekezetről, amit a hívek templomuk megmentése érdekében tanúsítanak. A helyzet ezt követően mérgesedett el a közösség és a püspök között: a hívek levélben fordultak Stanislav Hočevár belgrádi érsekhez, közbenjárását kérve a templom megmaradásáért. Ezt a püspök megdöbbenő ellenlépése követte: úgy tudjuk, hogy betiltották a misézést Németcsernyén.

A Magyar Patrióták Közössége értesülései szerint a templomrombolások előkészítése már évek óta napirenden van az egyházmegyében. Ezzel függhet össze az is, hogy a püspök korábban a németcsernyei templom több értékes berendezési tárgyát, így a feszületet, a templom védőszentjének szobrát és értékes festményeit is elvitette. De nemcsak Németcsernyéért kell aggódnunk. Olyan híresztelések is eljutottak hozzánk, hogy akár két számjegyű is lehet azoknak a régi templomoknak a száma, amelyeket az egyházvezetés le kíván bontani.

Koreni Zavičaja / Szülőföldünk Gyökerei egyesület

A hívek nem engednék templomukat lebontani

Egyesületünk a "minden magyar felelős minden magyarért" tétel alapján erkölcsi kötelességének tekinti, hogy a bánsági templomok és gyülekezetek sorsával foglalkozzon. Ezért a közeljövőben építészeti értékfelmérő látogatást fogunk tenni az egyházmegye területén annak érdekében, hogy felderítsük, mely templomok

kerültek veszélybe. Minden értéket fényképesen és írásosan dokumentálni szeretnénk. Az útról készítendő, a nyilvánosságnak is szánt jelentést – amelyben javaslatot teszünk az egyes egyházi épületek megóvására, műemlékké nyilvánítására és fenntartható használatára – meg fogjuk küldeni a nagybecskereki egyházmegyének és a magyar kormánynak is.

Számunkra döbbenetes azt látni, ahogy egy lelkipásztor minden követ megmozgat annak

érdekében, hogy nyájától megszabadulhasson. Értékes műemlékek, évszázados templomok látják kárát a rombolás szellemének. Meggyőződésünk, hogy egyedül a nyilvánosság erejével tudunk hatni a körülöttünk zajló folyamatokra. Terjesszük ezt az írást minél szélesebb körben, és vállaljunk szolidaritást a Bánság maroknyi gyülekezeteivel!

Magyar Patrióták Közossége © 2014. október 5.

Jaroslav Rezler Feszület

Hajdújárás, avagy a magyar hajdúvilág ősi gyökerei és értékvilága

Hajdújárás Észak-Bácskában található: 2500 lakosából 2200 magyar még napjainkban is. A hajdúöntudat az egyik legfontosabb magyar néplelki örökségünk! Érdeemes a magyar hajdúk világának gyökereit megismerni, mert ennek keretében a magyar történelem egyik legfontosabb kérdésköre tárul fel. De fontos a hajdúk művelődéstörténeti jelentőségének adalékaira is kitérni, mindazoknak az összefüggéseknek a keretében, melyek a magyar őstörténet jegyében is meghatározóak voltak. Fontos szerepe volt a hajdútársadalomnak Magyarország történelmében, hiszen Hunyadi Mátyás királyunk dicsőséges világa megszűntével évszázadokon át olyan sorsdöntő hazafiúi szerepet töltöttek be hazánk életében, ami egészen a XVIII. század elejéig meghatározó volt nemzeti létünk megtartásában. Két fontos életmód határozta meg a régi Magyarországot a középkortól kezdve. Az egyik a magyar parasztság csodálatos világa, melynek számos értéke (pl. népművészet, népzene, néptánc) napjainkig hat. A másik az ősi magyar lovas íjász műveltségéből fakadó lovas nemzeti létünk: a magyar lovas pásztorok, csikósok és gulyások világában gyökeredzett ez a magyar kulturális örökségünk. Évezredes lovas kultúránk gyökereiből teremtdött meg a magyar huszárok különleges, egyetemes értéként megjelenő, világszerte ismert hadtörténeti szerepe. Külön is meg kell emlékezni a magyar hajdúk országvédő és nemzetmentő szerepéről Bocskai, Bethlen és a Rákócziak korában.

I. Magyar pásztortársadalom a XI-XII. században

A magyar pásztortársadalom gyökerei okán számos adatot érdemes rögzíteni! A XI. században a magyarság önellátó (természeti) gazdálkodási módban és a „rideg nagyállattartás” rendjében élt. (1) Itt fontos hangsúlyoznom, hogy a

Kárpátokon túli terület a XV. századig a magyar határvédelem szerves része volt, és gyeptársaság fogalmaként ismert a történettudományban: e világ legfőbb ereje a szabad életmódú, nagyállattartó és lovas íjász magyar pásztortársadalom volt! A lovasíjász-műveltségű magyar csikós világ adta Magyarország középkori haderejét a Kárpátok mindkét oldalán!

Szent György a „lovagoknak” és „lóval is foglalkozó parasztoknak patrónusa”. (2) Márpedig Szent György a görög szertartású egyházvilág legfontosabb katonaszentje: görög feliratos zománcképe a Magyar Szent Koronán is megtalálható!

A középkori pásztortársadalom jelentősége okán fontos Bálint Sándor megállapítása: „Csánádpalota népe Szent Györgyöt máig a lovak védőszentjének tiszteli.” „Lovon ülve vörös kereszt zászlóval, dárdával, amint a sárkányt legyőzi, ritkán még kerékkel, vértanúsága egyik eszközével is szokták ábrázolni.” (3)

A Kárpátok mindkét oldalán jelen volt a XIX. századig a székelység: körükben a görög hatás az V. századig, Attila hun királyig, és különösen Csaba királyfi koráig történeti tény!

Csaba királyfi sorsa tekintetében alapvetően azt kell kiemelni, hogy a hun testvérharc után a nagyapja, „Honorius görög császár Görögországban akarta megtelepíteni”: ennek okán „Csaba tizenhárom évig volt Honoriusnál Görögországban”. (4)

A székelyek hagyományában erősen él a hun eredettudat! Szent László király „Erdélyben a székelyeket határórré” tette: biztosította „ősi szokásaikat” és „szabadalmakkal” látta el őket a katonai szolgálatuk ellenértékéért. (5) Fontos kérdéskör a pásztorjog világa az adózás szempontjából is! A székelyek a „középkorban kialakult kiváltságaik szerint adót nem fizettek”: egyedül a királyi had ellátását szolgáló „ökörajándék” (az

állomány egyhatod része) volt szolgáltatási kötelezettségük, valamint a vagyonuk függvényében lovas vagy gyalogos katonát kellett kiállítaniuk. (6) Az adózás pedig összefügg a korabeli pásztortársadalom állatkereskedelmi viszonyaival! A XII. században a magyar kereskedők eljutottak Konstantinápolyba: telephelyeik voltak Plovdivban és Barancsban is. (7)

II. Görög—magyar határ (XI–XII. század): a katonáskodó pásztortársadalom

A gyepűvidék magyar lovas íjász pásztornépe és a régi görög—magyar határ kapcsán az alábbi fontos adalékot érdemes rögzíteni! 904 után zajlott *„Kurszán kende kíséretének széttelapítása a gyepűkre”*. (1) A külső határvédelem, a gyepűvidék okán fontos adat, hogy a csöböröcsöki csángó magyarok szerint őket még Szent László király telepítette a Dnyeszter partjára, hogy őrizék a magyar határt. (2) Egy könyvismertetőben ezek a gondolatok olvashatóak! *„Egyik legizgalmasabb fejezete a könyvnek az, amelyben a bizánci történészek tudósításait felhasználva, a szerző világos okfejtéssel és félreérthetetlenül kimutatja, hogy a székelyek nevének töve a gyepű jelentésű ősi magyar szék szó. Maguk a székelyek is mindig a legtisztább magyar nyelvet beszélő közösségnek tartották magukat. A szerző fejtegetéséből megtudjuk, hogy a székelyeket Árpád-házi királyaink a nyugati, majd pedig Erdélyben a keleti határoknak gyepűvel való védelmére telepítették azokra a vidékekre, amelyeken mindmáig fennmaradtak e védelmi feladatokra utaló helynevek.”* (3) Megítélésem szerint a gyepű szó azt is kifejezi, hogy az ilyen szóval leírt térségben jellemzően legeltető nagyállattartást folytató lovas íjász magyar pásztornép élt. Fontos kiemelni, hogy a gyepűvidék az Árpádok országának fontos határvédelmi területe volt minden irányban! *„Oklevelesen igazolható, hogy nem csupán nyugaton, hanem a magyar nyelvterület más részein is: délen is és északon is az Árpád-korban részben székelyek is laktak.”* (4) A XIII. század első harmadában a keleti gyepűvidék határvédő nagyállattartó és lovas íjász magyar pásztornépe súlyos helyzettel nézett szembe: 1204-től a görög világ teljesen megrendült állapotban volt; valamint a mongol hódítás következtében előállt népmozgások elsősorban

a gyepűvidék népességét hozták közvetlen veszélybe! Megítélésem szerint ezzel függ össze, hogy jelentős létszámú magyar pásztortársadalom (a pásztor görög szóval vlachosz) települt át a gyepűvidékről Erdélybe. Itt érdemes a XI—XII. századi görög világ graikovlachosz (görög pásztor) rétegére is utalnom: e középkori görög szabad pásztortársadalom szintén fegyveres katonai szolgálatot látott el, és ennek okán csak kis mértékű állattartást kellett teljesítenie: nagy szabadságot jelentő pásztortársadalmuk miatti kiváltságos jogállapotuk emléke maradandó, történelmi gyökerű büszkeséget eredményezett bennük. Megítélésem szerint a XIII. század első harmadától kezdve állt elő a gyepűvidéki magyar pásztortársadalom folyamatos betelepülése a Kárpát-medencébe: ennek okán érdemes az alábbi gondolatra utalnom! *„Magyarországon a 13–15. században kialakult a »pusztai állattartás« típusa mint az állatkivitel fő bázisa. Ennek azonban nem volt köze a nomadizmushoz. Tözsérek, pásztorok, hajcsárok (hajdúk) foglalkozása volt.”* (5) A fenti gondolat azért is fontos, mert megítélésem szerint a magyar pásztortársadalom nagy létszámú, jelentős katonai erőt képviselő világát tisztelhetjük a hajdúk XVI–XVII. századi világában! A hajdúk a kiváltságukat *„katonai kötelezettségek teljesítéséért kapták 1606-ban.”* *„A hajdúk önkormányzatának jogi kereteit Forgách Zsigmond 1613-ban kiadott 12 pontos instrukciója szabta meg, bár a Hajdúkerület csak 1698-ban a hajdúk főkapitányának megválasztásával jött létre. Addig a hajdúvárosok pallosjoggal rendelkeztek.”* (6) Megítélésem szerint a hajdúk kiváltságai a korábbi, középkori eredetű magyar joggyakorlaton alapulnak: e körben utalok arra, hogy a katonai szolgálat okán fennálló kiváltságos jogállapot a székelyek határvédelmi szerepe okán közismert. Györffy István a katonáskodó hajdúk hajdani tízes szervezetének emlékeként, mintegy közigazgatási leképeződéseként magyarázta a hajdúvárosok újkori közigazgatásában szerepet játszó tizedeket. A régi tízed katonai keretet jelentett, később a tízed közigazgatási keretté vált. *„A tizedek alatt régen nem városrészeket értettek, hanem katonai egységeket”* - írta. Hasonlóképpen vélekedett több évtizeddel később Rácz István, amikor Böszörmény tizedeiről szólva leírta: *„A tized a városi közigazgatás alapegysége maradt. El-*

vesztette katonai jellegét.” (7) Megítélésem szerint a középkori székelység tízes szervezetének jogszokása minta volt a későbbi évszázadokban a hajdúvárosok közigazgatási rendszerének kialakításakor: mindkét magyar népcsoport a nagy szabadságban élő ősi magyar pásztorvilágban gyökeredzett, és katonai szolgálat kötelezettsége mellett megőrizték kiváltságos állapotukat a feudális állam keretei között is. A „hajdúszabadság” fogalmi köre is ősi gyökerekre mutat! Itt indokolt utalnom arra, hogy a X–XV. században a magyar–görög érintkezések területe volt Havasalföld (Ungrovlachia, azaz Magyarpásztorföld): a magyar hajdúk gyökerei ebből a térségből valók. Ez azért is hangsúlyozandó, mert a XIX. század közepéig létezett Havasalföldön székely nevet viselő megye, melynek kapcsán azt indokolt kiemelni, hogy ez az Árpád-korban a magyar gyepűvidéket, és egyúttal a magyar–görög határtérséget jelentette. Az adatok abba az irányba mutatnak, hogy ebből a gyepűvidéken élő, középkori lovas íjász és nagyállattartó magyar pásztornépből származott Buthi Vajk, aki a székely ispán, Hunyadi János édesapja volt. A székelyek Árpád-korban zajló történetében fontos az alábbi megállapítás! „Hol is voltak az Árpád-korban székelyek? Ott, ahol jól szervezett határvédő katonáskodó népre volt szükség. A székelyek tehát katonailag szervezett magyarság. Első, a nyugati magyar határszélen történt említésük: elővédek a csatában. Így hát a székelyek eredetileg nem külön etnikai csoport, hanem a központi hatalom által szervezett határvédők katonai csoportja. Véleményem szerint tehát a székely népnév sem etnikumot, hanem foglalkozást jelölt eredetileg. Erre utalhat a lólószékely tisztségnév is: a székelyek többsége gyorsan mozgó lovas katona volt.” (8) A lovas katonai minőség alapvető feltétele a kiváló méneseket biztosító pásztortársadalom, melynek eredeti élete leginkább a gyepűvidéken zajlott! Tagányi Károly (1858–1924) „a Magyar Nyelv”-ben „Gyepű és gyepűelve” címen közzétett tanulmányában ... hazánk határainak, a magyar állam és társadalom területi kialakulásának történetéhez adott, úgyszólván csak a helynevek szakszerű magyarázata alapján, megbecsülhetetlen útbaigazításokat, gyakran átlépve a nyelvtudomány területére is, melynek szintén avatott munkása volt”. (9) Fontos a gyepűvidék jelentő-

sége! „A korai feudális állam patrimoniális királyság volt. Ez azt jelentette, hogy a király hatalma földbirtokain nyugodott. A király az Árpádok birtokállományát jelentősen megnövelte, hozzácsatolta a legyőzött törzsfők birtokait, majd utódai a törzsek földjeit összekötő, valamint az ország határain védelmi célt szolgáló lakatlan területeket, az ún. gyepűket is.” (10) Hangsúlyozom, hogy védelmi célt szolgáló területek voltak a gyepűk: ez volt a lovasíjász-műveltségű, nagyállattartó magyar pásztorvilág Kárpátokon túli hatalmi és görög kapcsolatokkal bíró területe a XI–XII. században. A tatárjárás után a gyepű újraszervezése fontos feladat volt!

III. Magyarpásztorföld vidéke a görög–magyar kapcsolatok jegyében

A régi pásztorvilág kiemelkedő jelentőségű műveltséget hordozott a középkori Magyarországon és Görögország történelmében is. Az ókori pásztornép lakta vidék volt a görögországi Árkádia, ami a boldogság, a gondtalan pásztorvilág területét jelentette az ókori görög költészetben.

E pásztorvilág erejét mutatja a jogállásuk is, melynek gyökerei az ősiségből erednek! „Az a jelenség, hogy a XIII. és XIV. században királyaink a magyarországi joggyakorlat alkalmazásával bele ütköznek a székelyek régebbi törvényeibe, csak annyit bizonyít, hogy ott a változatlan viszonyokra szabott régi törvény megmaradt, míg itt a viszonyokkal együtt változott.” (1) A középkori magyar–görög kapcsolatok jegyében izgalmas kérdéskör a „pascua Romanorum” területe (jelentése a „rómaiak legelője”), ami a „pastores Romanorum” (ami „rómaiak pásztora”) fogalommal együtt értelmezve, megítélésem szerint, a X–XII. századi magyar nagyállattartó pásztorvilágot jelentette.

Feltevésem szerint ez volt az a térség, melyről Marczali Henrik azt rögzítette, hogy „a byzáncki írók Ungrovlachiának nevezték”. (2) Anonymus krónikája szerint Álmós és Árpád idején a magyarok a „rómaiak legelőjé”-re, azaz „Pannónia földjére vonuljanak, mely előbb Attila király földje volt”: „Attila király halála után a rómaiak Pannónia földjét legelőknak hívták azért, mivel a nyájai Pannónia földjén legeltek”. Horváth János volt az, aki 1966-ban „minél több bizánci vonatkozást igyekezett kimutatni a Gestában, így a Romani

jelzőt is Bizáncra vonatkoztatta, mivel a bizánciak mindvégig rómaiaknak nevezték magukat”. (3)

E körben különösen fontos az V. századi hun gyökerekkel rendelkező székely pásztorvilág katonai erejére is utalnom, melynek középkori valódi világa megértéséhez a Kárpátokon túli területekre is indokolt a kutatói gondolkodást kiterjeszteni: jó példa erre, hogy Havasalföldön a XIX. század közepéig létezett Székely megye is. A középkori székely lovas életmód és nagyállattartó pásztorvilág a magyarság legfőbb jellemzője volt a IX—XIII. században.

A XI. században a magyarság önellátó (természeti) gazdálkodási módban és a „rideg nagyállattartás” rendjében élt. (4) Itt érdemes az alábbi adalékokra is utalnom: a legkorábbi keresztek a magyar sírok lovas temetkezéseinek régészeti feltárásakor kerültek elő. (5)

A Magyar Néprajzi Lexikon „latorkert” címszavában ez olvasható a rendeltetéséről: „latorkert sűrűn egymás mellé állogatott, hegyes karókból készült egyszerű kerítés”, „a hirtelen felbukkanó portyázó csapatok ... és latrok távoltartása céljából készítették”. Megítélésem szerint ez a védelmi építmény valójában éppen a határvidékeken lehetett jellemző, és ez a határvédelmet ellátó szabad pásztorvilág letelepedett életmódú népcsoportjaival is összefügghetett.

A székelyek a „középkorban kialakult kiváltságaik szerint adót nem fizettek”: egyedül a királyi had ellátását szolgáló „ökörajándék” (az állomány egyhatod része) volt szolgáltatási kötelezettségük, valamint a vagyonuk függvényében lovas vagy gyalogos katonát kellett kiállítaniuk. (6) A szabad magyar pásztorvilágnak a feudális rendi világba való betagozódása sok száz évig tarthatott: megítélésem szerint a magyarságnak a Kárpát-medencébe való betelepülése kapcsán fontos gondolat, hogy ez „nem egyszerre és nem egy vidékről történt; mert ha ellenkezőleg történnik vala, akkor a székelyek nyelvében nem volna többféle tájbeszéd megkülönböztethető”. (7) Ez a sok száz éven át tartó, az egyes magyar szabad pásztornépi csoportokat a feudalizmusba oltó államrend az Árpádok idején már nagyrészt megvalósult a Kárpát-medencén belül: a Kárpátokon túli gyepterületen élő XI—XIII. századi magyarság valójában akkor vált a Szent István által meghatározott államrend részévé, amikor a különféle

okok (pl. háborús pusztítások, tatárjárás) miatt a Kárpátokon belüli Magyarországra települt be; és ahol hosszú időn át megőrizte önálló jogállását, melynek érdekében a határvédelmi feladatok ellátásában meghatározó szerepet vállalt.

Megítélésem szerint a magyarság népszerűtétele, és különösen az V—XV. századi Kárpátok mindkét oldalán élő hun-magyarság kutatása okán fontos az alábbi megállapítás: „elszakadt néptöredék tehát a székely is, mely a csángókkal együtt telepedett ki Magyarország területéről”. (8) De ugyanez lehetett a helyzet a magyar pásztortársadalom egésze tekintetében is! „A honfoglaló magyarok főleg állattenyésztési, pásztorkodási ismereteket hoztak magukkal, de nem volt már idegen tőlük a növénytermesztés sem.” A Hunyadiak idején, a „XV. századi fénykorban bizonyosan része volt a mezőgazdaságtörténeti folytonosságnak is”. (9) Itt indokolt felvetnem azt is, hogy a magyar nyelvjárások jellegzetességei e körben is kutatandó feladatot jelentenek!

Fontos jól értelmezni azon jellegzetességeket, melyek „az erdélyi székelyek nyelvét és még nagyobb mértékben a vele rokon moldvai csángó nyelvet jellemzik, a régi magyar nyelvben és a magyarországi nyelvjárások archaismusaiban is fellelhetők”. (10)

Megítélésem szerint e körben a Kárpátokon túli gyepterületnek a IX—XIII. századi magyar pásztorvilága fontos kutatandó és megértendő feladat! A gyepterület „lakatlanul hagyott földszavok, mocsár, vagy dombvonulatok, folyórégiók, vagy szűzen hagyott erdősávok” területét jelenti: a gyepterület „ősi ugor forma”, „védőöv, a ménesek, csordák és nyájak biztosítása ... a határvillongások, legelőviták megakadályozására”. (11) De mi is jellemző a pásztorvilág egésze tekintetében? „A szabad magyar existenciális körülményeiben és szociális vonatkozásaiban nem alárendeltje senkinek, életét a törzsön belül csak közös akarattal létrehozott szabályok irányítják.” (12)

Többek szerint a „székely szó eredetileg minden régisége mellett sem nemzetet, hanem foglalkozást jelent”. A székely név „magyar, mert szék-elv, széken túli, szék megett jelentése van”. Van olyan vélemény, hogy a székely megnevezés „a magyar szék-elvből alakult határórség (marchia) jelentéssel” bír. (13)

Itt indokolt utalnom arra, hogy a nagyállattartó és lovas íjász magyar pásztorvilág ősisége a Kr. előtti II. évezred világába vezet, melynek minőségét, tudásvilágát már az ókori görögök is felismerték! A görög mitológiában oly fontos kentaurok „nyilvánvalóan a pásztorkodó” őslakók voltak, akik „kiválóan értettek a lótenyésztéshez, s általában a lovakhoz”. Kheirón kentaur volt a lovaglás tudományának nagymestere, és a tanítványai közé tartoztak az alábbiak: Héraklész, Kasztór és Polüdeukész, Jászón és Athamasz is. A fentiek okán fontos rögzíteni, hogy „jelentős lótenyésztés folyt Trójában” és Trákiában is. (14) Évezredek át magas műveltséget jelentett a nagyállattartó pásztoréletmód: megítélésem szerint az V—XV. századi (nagy szabadságban élő) magyar pásztorvilágnak katonai vitézségi örökösei voltak a XVI. századi magyar hajdúk!

IV. A pásztorföld ősvidéke a Kárpátok térségében

A IX-XV. századi magyar pásztorvilág jelentőségét a Kárpátok mindkét oldalán megvalósuló határvédelem okán indokolt kiemelni. Itt fontos rögzítenem, hogy az ősi gyökerű magyar pásztor-társadalom különleges világot jelentett a magyar történelemben! A „magyar néphitben különleges helyet foglalnak el azok a férfiak, akik az állatokkal rendkívül ügyesen tudnak bánni”: az „ördögös kocsis”, a „tudományos pásztor” ebből a néplelki megközelítésből fakadnak. „A tudományos pásztorok keze alatt gyarapszik a józság.” A „gazdák büszkeségét is jelentette a szépen járó ló, a jól tartott szarvasmarha”. „Tárkány Szűcs Ernő és mások megfigyelései szerint régen még a sírjelekre is feltehették a „bilyogot” mely a józság égetett tulajdonjegye volt.” (1)

Ez utóbbi kapcsán az is kiviláglik, hogy a magyar pásztor még holtában is pásztor maradt!

Többek szerint „az erdő elve eredetileg erdei, a havas elve és szék elve, havasél és székel volt, lakóik pedig erdelieknek, havas-elieknek és székelieknek neveztettek”. Van olyan elképzelés is, hogy a „székelyek nevében lappangó szék nem is a magyarországi hazát, hanem az erdélyi magyarság só- és vashányászatáról híres szék-földjét, a szék-elv szó pedig a rajta túleső hazát akarja jelenteni”. (2)

A Kárpátokon túl élő középkori székelység az V-XIV. között igen erős kapcsolatban állhatott a görög világgal! „A Barcaságot átszelő ókori út - amely összekötötte Erdélyt az ojtózi szoroson keresztül a Fekete-tenger partján levő görög kereskedelmi városokkal -, nagyobb jelentőséget nyert a Kr. u. I-II. században.” (3) Az V. századi hungorog kapcsolatrendszer is izgalmas kérdéskör e tárgyban! A 435. évi margoszi béke egy, a hunok érdekeit érvényesítő szerződés volt. A margoszi béke néhány sora így szól: „A keletrómaiak nem tárgyalhatnak és nem köthetnek szövetséget hun fennhatóság alatt álló illetve hunokkal háborúzó népekkel. A keletrómaiakkal a kijelölt határ menti városokban lehet csak lebonyolítani az áruforgalmat. Mindkét fél kötelezte magát a nyilvános piacok tiszteletben tartására. A keletrómaiak hun alattvalókat, illetve hunoktól szökött hadifoglyokat nem fogadhattak be.” (4)

Egy adalék az évezredes görög kapcsolatok jelentősége okán! A székely hagyományban Réka volt Attila hun király felesége, és így Csaba királyfi édesanyja. A XIV. századi Képes Krónika szerint e hölgy görög császárlány volt. Megítélésem szerint e két történelmi hagyomány a görög szófejtés jegyében egy irányba mutat: a görög „Euréka” név „Eu Réka” névalakja ugyanis arra mutat, hogy Csaba királyfi édesanyja magyarul „Jó Réka” volt!

„A székelyek származásával kapcsolatosan pedig azon meggyőződésének adott hangot, hogy a székelyeknek hun származástudatuk van. Úgy tudják - folytatja László Gyula -, hogy ők Attila népéből maradtak itt. Én ezt a tudatot gyermekkoromban személyesen is átéltem. Székelyszáldobos és Rákos között van Rékapataka. Réka Attila felesége volt. Van ott egy nagy dombszerű erdő, a hegy-nyúlvány pedig Réka sírja. Én, mint gyermek, meglehetősen tisztelettel és félelemmel jártam ezeken a helyeken, ahol Attila felesége van eltemetve. Nemrégiben a Történettudományi Intézet egyik nagy tudású történésze bebizonyította, hogy a székelyek valóban Árpád honfoglalása előtt is itt éltek.” (5) Fontos hangsúlyoznom, hogy a hun testvérháború után a Kárpátok mindkét oldalán éltek hun néptörzsedékek!

„A hunok partján álló Csaba királyfi és népe, továbbá az a hun-törzsedék, mely Csigla mezején

vonta meg magát, a székelyek őse lett. Csak hogy a genealógiájuk utóbb teljesen összezavarodott. Figyelmes mondafejtéssel mégis kideríthető, hogy a csig-la (»bekerített lakhely«, avar kerítés) menekültjei azok az avarok voltak, a kik az ország nyugati végein meghódoltak és nyugati határőrök, »székelyek« lettek. A keleti határőrök, vagyis a mai erdélyi székelyek, a kik a magyarsághoz keleten, mint »holmi kabarok« csatlakoztak, a keletre visszavándorolt avar-hunoknak, vagyis Csaba népeinek voltak utódai.” (6)

De itt kell a hun-székely-avar-magyar folytonosságot is kiemelni! „*Annak, a mit mi a mondákból igazolni tudtunk, itt az a folytatása látható, hogy a keleti székelység hajdan a bujdosó Csaba királyfi népe volt. Ez pedig azt teszi, hogy a keleti és nyugati székelység a pannóniai romlás előtt egymásnak édes testvére volt. Ha ez valamikor történelmileg igazolható lesz, akkor az derül ki, hogy a mai erdélyi székelység épp úgy avar volt, mint a dunántúli.*” (7) E tárgykör kapcsán a Kárpát-medencében lévő sok évezredes nagyállattartó és lovas életmódú pásztortörzset is meg kell említeni. A Kárpát-medence kapcsán fontos rögzíteni, hogy a középső bronzkorból házasított lovak, zablák régészeti leletei, „*magas termetű, harcias pásztorok*” leletei kerültek itt elő: például Keszthelyen egy „*hosszú, keskeny pengéjű, szépen díszített bronzkard*”. Ez a Kr. előtti XIII. században itt élő „*halomsíros*” nép fontos emléke. Szoros összefüggés állt fenn „*a Kárpát-medencei, a nyugat-anatóliai és a görögországi lótartható adatai között*”: e térségben a Kr. előtti „*II. évezred dereka körüli századokban volt a legelterjedtebb a lótenyésztés*”. Fegyvereiket „*lőhátról vívott csatákban használták*”. A „*közös lakoma*” intézményéről a görög filozófus Platón is írt: szerinte ez a legrégebbi intézmények közé tartozott, és az állandóan mozgó, vándorló törzsek alapvető életformájának a része volt. (8) E lovas íjász pásztornépet hívták a görögök szkítának!

Csokonai Vitéz Mihályt (1773-1805) „*az első népdalgyűjtők között tartjuk számon*”, „*műveinek számos folklór eleme mutatja a néphagyomány felé való fordulást*”, és az „*anakeoni dalokra írt jegyzetében felszólítja az írókat a népi kultúra megismerésére*”: „*Magyarjaim! Literátorok! Ne csak a külföldi írókat olvassátok, hanem keressétek fel a rabotázó együgyű magyart az ő er-*

deiben és az ő scythia pusztáiban, hányjátok fel a gyarló énekeskönyveket, a veszekedő prédikációkat, a szűr-bibliopoliumon kiterített, szennyes románcokat, hallgassátok figyelemmel a danoló falusi leányt és a jámbor puttonost; akkor találtok rá az Árpád szerencsi táborára, akkor lelítek fel a nemzetnek ama mohos, de annál tiszteletesebb maradványait, amelyeket az olvasott és az utazott uracskáknak társaságában haszontalan keresnétek.” (9)

Megítélésem szerint a lovas íjász életmódú magyarsággal függenek össze a későbbi „*huszárvár, huszárváros, hajdúpalánk, katonaváros*” fogalmak, melyek a középkori magyar gyökereiket tekintve az Árpád-kor földvárainak és a gyeppüvidék pásztortörzsekének építési hagyományai-ból táplálkoztak.

V. Pásztorok, hajdúk, betyárok

Számos kutató látott összefüggést a XVI-XVII. századi hajdútársadalom egy részének életviszonyai, a kuruckor bujdosói és a XVIII-XIX. századi betyárvilág jelenségei között. „*Gönczi Ferenc említi, hogy a betyárvilággal való alaposabb foglalkozásra a pásztortörzsek terén végzett kutatásai ösztönözték.*” (1) A fentiek jegyében indokolt a görög kapcsolatok fényében is megvizsgálni ezt a kérdéskört, mert Konstantinápoly 1453. évi esete, majd az ezt követő török hódítás nyomán valójában a Kárpátokon túli magyar pásztortörzseken rettenetes létbizonytalanság és megélhetési válság alakult ki: ez volt az a magyar pásztortörzsek, mely elmenekülni kényszerült a török elől a Kárpát-medencében lévő Magyarországra, és főként a Tisza-vidéken lelt újra otthonra.

A „*kintháló, rideg pásztorok számítottak*” az ősi gyökerű magyar pásztortársadalom legmagasabb társadalmi csoportjának. „*A faluktól távol élő pásztorok kezében a bot nemcsak az állat hajtására, vagy ellene való védekezésre szolgált, hanem fegyverül kóborlókkal, rablókkal, a maga hiányát pótolni akaró más lopó pásztortörzsekkel szemben. ... A párbajszerű botlótánc tehát egy olyan műveltség és életforma sajátja, ahol még a harc, a védekezés nagy szerepet játszik, ahol valamiféle fegyver viselése nem vált feleslegessé, ahol nem volt a társadalomnak ellenőrző s annak békéjét biztosító, törvényeket végrehajtó hatalma.*” (2)

Még egy adalékot érdemes rögzítenem a hajdúság táncműveltségének jegyében! A „XVI., XVII., XVIII. században a legelterjedtebb magyar tánc a hajdútánc és azzal rokon tánc” volt: „Verancsics idejétől kezdve (a XVI. század eleje) egész a szatmári békéig, sőt egész 1800-ig az uralkodó, egész Magyarországon elterjedt, úrtól és paraszttól egyformán táncolt népi tánc volt”. (3) Ez a pásztortársadalom olyan közösségi és katonai erőt jelentett, mely minden XVI-XVII. századi magyar függetlenségi küzdelemben kiváló hadsereget biztosított a vezetésükre alkalmas magyar államférfiaknak: Bocskai István és Bethlen Gábor személye e körben külön is kiemelendő. „Ismeretes, hogy Bocskai István 1605-06-ban letelepítette a hajdúk egy részét.” A Korponán 1605. december 1-jén kelt armális szerint Bocskai kimondottan „a mi hajdú vitézeinket” telepítette le, tehát „azokat, akik szabadságharcában mellette harcoltak”. „Felsorolta a kapitányok neveit : Csomaközi András, Szilassy János, Kövy Miklós, Pallay Pál, Kovács Albert, Somogyi György, Farkas Mihály, Elek János, Csatáry János, Szénássy Mátyás, Nagy Mátyás, Füzy István, Hajdú György. A kapitányok, neveik után ítélve, mindannyian magyarok. ... Az armális letelepítette a hajdúkat, hogy: »bizonytalan lakhelyeikről el ne széledjenek« és nekik adja »Szabolcs megyében létező és ezelőtt a mi tokaji várunkhoz tartozott Kalló egész városunkat, hasonlóan Nánás, Dorogh és Varjas pusztá birtokainkat és Hadház, Vámos-Pércs, Sima és Vid nevezetű birtokbeli részjóságainkat« minden »királyi jogunkkal« együtt. A szoboszlaiakat 1606. szeptember 2-án letelepítő, Kassán kiadott oklevél ugyanezeket mondja.” (4) Ha viszont nem volt olyan magyar államférfi, aki ezt a pásztortáncvilágot, a hajdúkat jó eszme és gyakorlat jegyében megszervezte volna a hazát szolgáló erővé, akkor bizony a kilátástalanság számos rossz utat eredményezett. Teljesen „nyilvánvaló, hogy nem a rablócsapatok, martalóchadok, katonaszökevények, betyárbandák szülték egymást, hanem az áldatlan közállapotok, a sorcsapások”. A „szabályozatlan s részben szabályozhatatlan életformák következménye volt ezeknek a kegyetlenkedő, kiegyensúlyozatlan rablócsapatoknak romantikus színben való szereplése”. (5)

„Nem állíthatja senki sem azt, hogy a XVI. és

XIX. század magyarországi rablóbandáinak szervezete között rokonság van, hogy a XIX. századbeli betyárbandák leszármazottai a XVI. század martalócainak, fosztogató hadainak, kujtorgó népének.” (6) A magyar hajdúk és betyárok is jó erőt jelentettek mindig a haza védelmében, amikor méltó vezetők álltak a magyarság élén. Katonai erejüket még a táncaik is kifejezik! „Mimikus párbaj és küzdelemszerű táncok sajátos csoportját alkotják azok a táncok, melyekben az ellenség láthatatlan. Néhány öregebb magyar pásztor gyakran táncolt még bottal s a tisztán botkezelési virtuskodások közben is gyakran végzett támadó és védő mozdulatokat s ezzel tarkították táncukat. Gyakran ezt az ellenséget valamelyik zenész képviselte, aki felé a pásztor veszedelmes vágásokat végzett.” (7)

Itt érdemes hangsúlyozni, hogy az ősmagyar lovasíjász-műveltségű és nagyállattartó pásztornép fegyvertáncvilágának ma ismert műveltségi hagyatéka a pásztortánc, a kanásztánc, a hajdútánc, a huszártánc, a betyártánc. Nem szabad megfeledkezni a nevezetes magyar lovas betyárokról sem, hiszen 1848-1849-ben Rózsa Sándor vezetésével mintegy százötvenen szabadcsapattá szerveződve a magyar szabadságért küzdöttek igen nagy eredményességgel.

Györffy István kutatásai szerint a hajdúk legnagyobb részét alföldi, tiszántúli magyarok voltak. (8) „A ki a honfoglaló ősmagyarság útját ismeri, a kinek van tudomása a Volgamenti őshazáról, az meg fogja érteni, miért hasonlít a kozák táncz a hajdútánczhoz s miért találni meg a mi csárdásunkat a kirgizeknél, a tatároknál s a cserkeszeknél, szóval a Kaukázuson át messze be Közép-Ázsiáig. Mert egy közös ősforrásból erednek, onnan, a honnan a magyarság életfolyása kiindult.” (9) Magyarország hajdúi a táncukat a „kezükben meztelen pengével járták, s ahogy közelítették egymás felé, úgy csendítették, csattogtatták és pattogtatták össze kardjukat, miközben állandóan táncolva testüket bámulatos mozdulatokkal és nagy erővel fel és le mozgatták és forgatták, miközben mértékük és szokásuk szerint a görögök módjára énekeltek”. Indokolt hangsúlyozni a „haditáncok szerepét a görög kultúrában”. A görögök a „hősökről azt mondták: jól táncolta végig a harcot”. „Ezek a férfias, fegyveres táncok ott maradtak fenn, ahol magának a harcnak, a bá-

torságnak nagy jelentősége volt. Nem véletlen, hogy a tiszántúli részeken, a sokszor gazdát cserélt Partiumban, Erdély határán maradt fenn az emléke legtovább.” A hajdútáncnak a „gyökerei visszanyúlnak a görög hőskor mondavilágába”. (10)

VI. Kurucok és huszárok

A középkori magyar-görög kapcsolatok jegyében indokolt a magyar kuruc szó eredetét, és ennek okán, a kurucként megjelölt katonanépesség társadalmi gyökereit megvizsgálni. Különösen indokolt megemlékezni e kérdéskörrel, mert Dózsa György korától egészen a Rákócziak időszakáig voltak meghatározóak a kurucok, akikről a görög irányba mutató adalékok igen fontosak. Ebben a korszakban valójában a legfőbb cél a magyar szabadság kivívása, a törökök Balkánról való kiszorítása Moldva és Havasalföld görög fejedelmeivel való együttműködés révén, és ezzel párhuzamosan a görög szabadság megteremtése volt.

A kuruc megnevezés eredetét többen „a „kurosz” görög eredetű” szóból vezetik le, és a „felkelő” szó „értelemben használták”. Alapvetően fontos kérdés a kuruc megnevezés eredetkutatása kapcsán, hogy „a görög eredetű „kurosz” szóból keletkezett-e az a magyar szó, amely egy korszakot jelöl meg történelmünkben”, és „amelyet bizonyos emberi magatartás jelölésére is használunk napjainkig terjedően”. (1) Az utóbbi gondolat azért is kiemelendő, mert a magyar műveltségi körben a „kuruc” szó évszázadok óta a harcos kiállást megjelenítő emberi magatartás alapfogalmát jelenti. A kurucok kapcsán sokszor felvetődik, hogy Dózsa György keresztesei voltak azok, akiket először kuruc névvel illettek: ez viszont önmagában azért is jelentős, mert félezer éves szóhasználati ősiségről van szó.

Megítélésem szerint a kuruc megnevezés kutatásában a görög eredetű „kurosz” szóból való eredeztetés igen lényeges és valós feltevés: ennek okán indokolt utalni a nagy szabadságban élő lovasíjász-életmódú és nagyállattartó magyar pásztorvilág évezredekén átívelő, ősi gyökereire. E magyar pásztorvilág a hun korszaktól kezdve meghatározó módon volt jelen, életmódban és katonai értelemben is, a Kárpát-medencében és a Kárpátokon túli területeken is. Az Árpád-kor-

ban ez a magyar pásztorvilág volt a Kárpátokon túli magyar gyepűvidék legfontosabb ereje: ezt törte össze legelőször a török hódítás, ez a magyar pásztorvilág áramlott be a XIV. század végén hatalmas tömegben a Kárpát-medencébe, és ebből a pásztortársadalomból származtak a XVI-XVII. századi magyar hajdúk.

A fenti alapvetések és összefüggések azért fontosak, mert a XVI-XVII. század magyar szabadságküzdéseiben a magyar katonavilág társadalmának hatalmas jelentősége volt: nemzetfenntartó szerepüket mutatják az olyan (művelődéstörténeti és néprajzi szempontból is kiemelkedő jelentőségű) alapszavaink, mint a hajdú, a kuruc és a huszár szó (ez utóbbi a magyar lovas katonai minőségének szintén félezer éves kifejezője az egész világon). Ez utóbbi kapcsán érdemes megemlítenem egy görög irányba mutató adalékot! Huszár szavunk bizánci kapcsolatai tekintetében egy szakértő szerint a görög eredetűsége mellett foglalt állást. (2) A huszár, a kuruc és a hajdú egyazon évezredes magyar lovasműveltségi hagyományból ered: megítélésem szerint a kuruc korszakot a kor hajdúinak a görög irányba mutató adalékait is érdemes az összefüggéseik mentén értelmezni. Természetesen a görög összefüggések a középkori magyar pásztorvilágban gyökerező hajdúvilág adalékainak ismertetésekor, hiszen a XIV. századig Konstantinápoly jelentette a hajdúk által megvalósított marhakereskedelem fő irányát. A Kárpátok térségében az V-XV. század között ezer évig állt fenn e közvetlen görög hatás: ez azért kiemelendő, mert Magyarországnak (Ungrovlachiának) nevezték a középkori görög krónikások Havasalföldet. A görög vlahosz szó ugyanis pásztor jelentésű, és ekként életmódot jelölő szó: ez azért lényeges, mert a szkíta világból eredő magyarság évezredekén átívelő nagyállattartó pásztoréletmódja, lovas íjász volta köztudott valóságot jelent minden magyar és görög történeti munkában!

A hajdúvilág és a székelység történeti kapcsolatrendszerének okán fontos hangsúlyozni, hogy Erdély és Havasalföld évezredes kapcsolata e korban még élő valóság volt! Báthori Gábor erdélyi fejedelem 1612. januári levelében az alábbi szerepel: „Gábor, Isten kegyelméből Erdély és Havasalföld fejedelme, Magyarország részeinek

ura és a székelyek ispánja”. (3)

Itt fontos utalnom arra is, hogy a „*huszárvár, huszárváros, hajdúpalánk, katonaváros*” fogalmak a középkori magyar gyökereiket tekintve az Árpád-kor földvárainak és a gyepűvidék pásztorvidékének építési hagyományaiból táplálkoztak.

A bácskai Hajdújárás magyarságának ősi gyökerei okán fontos utalnom arra, hogy a magyar hajdú név a pásztoréletmódú szarvasmarha-kereskedelem „*hajtó*” foglalkozási névből lett évszázadok alatt magyar népcsoportnévvé: alapja ennek a közös jogállás, azaz a sorsközösség alapvető ténye volt! Magyar mivoltunk, történeti gyökereink lényege a sorsközösség tudata és megélése, mely örök műveltségi és érzelmi kötelék minden magyar számára az egész világon.

Források:

I. Magyar pásztortársadalom a XI-XII. században:

(1) Kristó Gyula-Barta János-Gergely Jenő: Magyarország története. Előidőktől 2000-ig. Bp., 2002. 84. o.; (2) Bálint Sándor: Szent György kultuszának maradványai a hazai néphagyományban. In.: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője. 85. évfolyam, Budapest, 1974. 213. o.; (3) Bálint Sándor: Szent György kultuszának maradványai a hazai néphagyományban. In.: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője. 85. évfolyam, Budapest, 1974. 213. o.; (4) Képes krónika. Heti klasszikusok. Sorozatszerkesztő Tarján Péter. Fordította Geréb László. Bp., 1993. 21. o.; (5) Dr. Reiner Zsigmond: A keleti vallású magyar nemzeti egyház szervezése. Bp., 1907. 33. o.; (6) Szász Zoltán: Székelyek, szászok, románok a középkorban. In.: Erdély a történelemben. Csíkszereda, 1998. 53. o.; (7) Kristó Gyula-Barta János-Gergely Jenő: Magyarország története. Előidőktől 2000-ig. Bp., 2002. 89. o.

II. Görög-magyar határ (XI-XII. század): a katonaság pásztorvilága: (1) Gerevich László: Budapest története az Árpád-korban. In.: Nagy Tibor, Györfy György, Gerevich László: Az őskortól az Árpád-kor végéig. Budapest története I. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975. 258. o.; (2) Moldvai csángó-magyar okmánytár 1476-1706. I. kötet. Szerkesztette Benda László. Bp., 1989. 40. o.; (3) Sólyom László: Balázs János: Magyar deákság. Magvető, 1980. 565 o. In. Honismeret. 1983. 4. szám. 46. o.; (4) Benkő Loránd akadémikussal beszélget Szabó T. Ádám Adalékok a székelyek korai történetéhez. In. Honismeret. 1985. 5. szám. 23. o.; (5) Paládi-Kovács Attila: Szabadfalvi József, a pásztorkodás kutatója. In.: A Herman Ottó Múzeum évkönyve 47. Miskolc, 2008. 815. o.; (6) Bánkiné Molnár Erzsébet: A jászkun autonómia. Dél-alföldi évszázadok 22. Szeged, 2005. 22., 124. o.; (7) Bárh János: Az eleven székely tized. A csíkszentgyörgyi és a csíkbánkfalvi tizedesek működése a XVII-XX. században.

Kecskemét, 2007. 18. o.; (8) Benkő Loránd akadémikussal beszélget Szabó T. Ádám Adalékok a székelyek korai történetéhez. In.: In. Honismeret. 1985. 5. szám. 29. o.; (9) Érszegi Géza: II. Kormányzattörténet. 1. AZ 1526 előtti feudális magyar államszervezet. A középkori állam központi szervei. In.: Csánki Dezső: Tagányi Károly (1858–1924). In.: Levéltári Közlemények. 2. (1924) 1–4. 207. o.; (10) Érszegi Géza: II. Kormányzattörténet. 1. AZ 1526 előtti feudális magyar államszervezet. A középkori állam központi szervei. In.: Dóka Klára — Albrecht Kunsze-ri Gabriella: Levéltári ismeretek. Oktatási segédanyag a segédlevéltáros és a levéltári kezelőtanfolyamok hallgatói részére I. rész. Levéltári módszertani és oktatási füzetek. 4. Budapest, 1998. 190. o.;

III. Magyarpásztortföld vidéke a görög-magyar kapcsolatok jegyében: (1) Sebestyén Gyula: A székelyek neve és eredete. In.: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője. 8. évfolyam, Budapest, 1897. 40. o.; (2) Rimócziné Hamar Márta-Rimóczi Gábor: Pascua Romanorum. A „*rómaiak legelője*”-ről, ahová az őshazát elhagyó magyarok betelepültek. In.: Irodalomtörténeti Közlemények. 1985. 89. évfolyam. 6. füzet. 650. o.; Marczali Henrik: Románia. In.: Budapesti szemle. 1916. 168. kötet 479. szám. 165. o.; (3) Rimócziné Hamar Márta-Rimóczi Gábor: Pascua Romanorum. A „*rómaiak legelője*”-ről, ahová az őshazát elhagyó magyarok betelepültek. In.: Irodalomtörténeti Közlemények. 1985. 89. évfolyam. 6. füzet. 651-652. o.; (4) Kristó Gyula-Barta János-Gergely Jenő: Magyarország története. Előidőktől 2000-ig. Bp., 2002. 84. o.; (5) Türk Attila régész nyilatkozata. Napok, évek, századok. Duna TV 2014. február 16. 10 óra 20 perc; (6) Szász Zoltán: Székelyek, szászok, románok a középkorban. In.: Erdély a történelemben. Csíkszereda, 1998. 53. o.; (7) Sebestyén Gyula: A székelyek neve és eredete. In.: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője. 8. évfolyam, Budapest, 1897. 38. o.; (8) Sebestyén Gyula: A székelyek neve és eredete. In.: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője. 8. évfolyam, Budapest, 1897. 38. o.; (9) Dr. Márton Jánossal beszélget Deregán Gábor: Agrárvilág és nemzettudat. In.: Honismeret. 14. évfolyam. 1986/5. 33. o.; (10) Sebestyén Gyula: A székelyek neve és eredete. In.: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője. 8. évfolyam, Budapest, 1897. 38. o.; (11) Padányi Viktor: Vérbulcsú. Ausztrália, 1955. 6. o.; (12) Padányi Viktor: Vérbulcsú. Ausztrália, 1955. 7. o.; (13) Sebestyén Gyula: A székelyek neve és eredete. In.: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője. 8. évfolyam, Budapest, 1897. 34., 36., 44. o.; (14) Dr. Kőszegi Frigyes: A történelem küszöbén. Bp., 1984. 56. o.

IV. Pásztortföld ősvidéke a Kárpátok térségében: (1) Dömötör Tekla: A magyar nép hiedelemvilága. Bp., 1981. 120., 122., 124., 223. o.; (2) Sebestyén Gyula: A székelyek neve és eredete. In.: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője. 8. évfolyam, Budapest, 1897. 39., 43., 48. o.; (3) Székely Zsolt: Barcaság múltja a régészet tükrében. In.: Honismeret. 1996. 2. szám. 8. o.; (4) [kurultaj.hu/.../a-\(hunok-balkani-haborui-a-keletromai-birodalom-adoztatasa/-letoltve](http://kurultaj.hu/.../a-(hunok-balkani-haborui-a-keletromai-birodalom-adoztatasa/-letoltve) 2014. április 3.; (5) Udvar-

helyi Olivér: Aniszi Kálmán: Magyar sorskérdések Erdélyben. Tanúságtevők II. In.: Honismeret. 2001. 4. szám. 109. o.; (6) A párisi folklorista kongresszus. In.: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője. 12. évfolyam. Budapest, 1901. 256. o.; (7) Sebestyén Gyula: Az avar-székel kapcsolatok emlékei. In.: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője. 10. évfolyam. Budapest, 1899. 25. o.; (8) Dr. Kőszegi Frigyes: A történelem küszöbén. Bp., 1984. 100., 108., 113., 310. o.; (9) Ujváry Zoltán: A magyar folklór kutatás kezdetei. Gyűjtési felhívások. In.: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője. 116. évfolyam. Budapest, 2005. 42. o.

V. Pásztorok, hajdúk, betyárok: (1) Literarische Rundschau. Gönczi Ferenc: A somogyi betyárvilág (Dömötör Sándor). In.: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője. 55. évfolyam. Budapest, 1944. 168. o.; (2) Andrásfalvy Bertalan: Párbajszerű táncainkról. In.: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője. 74. évfolyam. Budapest, 1963. 57. o.; (3) Dr. Frenkel Bertalan: Hajdútáncz és régi magyar táncz. In.: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője. 16. évfolyam. Budapest, 1905. 365. o.; (4) Dankó Imre: A hajdúnánási Testhalom mondája és a hajdúk eredete. In.: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője. 67. évfolyam. Bu-

dapest, 1956. 521. o.; (5) Literarische Rundschau. Gönczi Ferenc: A somogyi betyárvilág (Dömötör Sándor). In.: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője. 55. évfolyam. Budapest, 1944. 168. o.; (6) Literarische Rundschau. Gönczi Ferenc: A somogyi betyárvilág (Dömötör Sándor). In.: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője. 55. évfolyam. Budapest, 1944. 168. o.; (7) Andrásfalvy Bertalan: Párbajszerű táncainkról. In.: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője. 74. évfolyam. Budapest, 1963. 69. o.; (8) Dankó Imre: A hajdúnánási Testhalom mondája és a hajdúk eredete. In.: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője. 67. évfolyam. Budapest, 1956. 519. o.; (9) Szendrei János dr.: A hajdútáncz. In.: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője. 16. évfolyam. Budapest, 1905. 363. o.; (10) Andrásfalvy Bertalan: Őseink táncai. In.: Honismeret. VII. évfolyam. 1979/2. 7. o.

VI. Kurucok és huszárok: (1) Nagy László: „Nem jöttünk Égi hadak-útján ...”. Vázlatok és tanulmányok a XVII. századi kurucokról. Bp., 1982. 45., 62. o.; (2) Gáldi László: Huszár szavunk bizánci kapcsolatai. In.: Magyar Nyelv. 35. évfolyam. 1939. 163. o.; (3) A honfoglalástól a polgári forradalom és szabadságharc végéig (Csongrád Megye Évszázadai. Történelmi Olvasókönyv. 1. 1985. 157. o.

Feliu-Ferrer Maria Isabel Szerelmes szempár

Röszkén innen, oszladozó rózsaszín ködben*

Huszonöt évvel ezelőtt, 1989-ben huszonhat éves voltam, ma kis híján kétszer annyi. Két évvel fiatalabb, mint az idősebbik lányunk most, négy évvel idősebb, mint a fiatalabbik, és nyolc évvel idősebb, mint a fiunk. Huszonhat év – mondhatnám akár: Huszonhatodik év, de az már egy másik történet, igaz abban is, meg ebben is volt halál és szerelem, vagy: szerelem és halál...

1990-ben, az Ünnepi Könyvhét megnyitójának előestéjén irodalmi műsort sugárzott az MTV-1. Megszólaltak költők, a kívülrekedtek és a kívülrekesztettek, s megszólaltatták műveiket: Romániából, Csehszlovákiából, a Szovjetunióból, Angliából, Kanadából, az NSZK-ból, Svédországból – és honnan is nem? Hát, igen, Jugoszláviából. – De minek is szólították volna meg a jugoszláviai magyar irodalmárokat? Hiszen az ottani és akkori irodalom ért-e akár egy fabatkát? Értünk-e mi, három- vagy négyszázezren akár két percet a negyvenből? Nem tudom. E kérdés fölötti töprengésemet írtam meg a Magyar Naplónak akkor *Röszkén innen, a rózsaszín ködben* címmel. (Magyar Napló, 1990. június 21.)

„De azért csak jó lett volna érezni (akár arra a két percre), hogy nem vagyunk egészen magunkra hagyatva, hogy valami oszlófélben van abból a rózsaszínűre festett, bennünket eltakaró felhőből, ami évtizedek óta rejtett maga mögé [minket], egyrészt az itteni (jugoszláviai, vajdasági) értelmiségiek gögje és nemtörődöm Balkán felé fordulása miatt, másrészt az anyaországot (Istenem, van ilyen?) irányító kultúrpolitika dzsentris tékozlása miatt. Eloszlik-e a köd? Akarja-e igazán, úgy *igazán* oszlatni a ködöt bárki is?” – írtam le visszhangtalanul maradt kételyeimet.

Ennek a dolgozatnak azonban nem tárgya az 1990-es év, habár, meggyőződéseim szerint,

a történelem, a legújabb kori is, csak egyszer, a Teremtéssel kezdődött el, azóta folyamatosan történik, így a magyarországi rendszerváltozás sem köthető egyetlen pillanathoz, egyetlen történéshez, egy évhez, hanem az is csak része történetünk végtelenül véges folyamának, amely ott csörgedezik, csobog, zúg, vagy éppen csordogál ama mélységesen mély kutat tápláló erekben.

1989 olyan év volt, amikor egy huszonhat éves fiatalember még gondolataiban sem mert megfogalmazni mindent, nemhogy leírni, mert olyan időkben élték, amikor „Újra kirakatok és koponyák tör[t]jek” és a benső szorongás egyre csak erősödött. A szorongás természetes érzés volt, hiszen ekkor döbbent rá: a magyarság helyzete az anyaországon kívül mindenütt kilátástalan. Egy csehszlovákiai tudósításból kiderült: ott is egyre kevesebb a magyar óvoda és iskola, vagyis: őket is a beolvadás veszélye fenyegeti, éppen úgy, mint a jugoszláviai magyarságot. Tetszett neki, hogy a csehszlovákiai magyarok, habár dadogva, riadt tekintettel és hangon, de el merték mondani fájdalmukat. A tünetek ugyanazok voltak, mint a Vajdaságban: a szülők szlovák (itt szerb) iskolákba, óvodákba adták a gyerekeiket, mert a magyar több kilométerre van a lakóhelyüktől, a szlovák (a szerb) a közvetlen közelükben. Az emberek (a magyarok) önként mondtak le nemzetadatokról. Önként? – Érdeemes lett volna elgondolkozni rajta, mennyiben vétkesek maguk az emberek, és mennyiben a társadalom, a szocialistának mondott kommunista társadalom, amely mindig is a kisebbségek beolvasztására törekedett.

Ebben az évben a hatodikos kisiskolások színmagyarnak mondható jugoszláviai iskolában március 15-éről még úgy vélekedtek: az a

* Elhangzott Budapesten, 2014. október 17-én a *Magyarok a rendszerváltásban határon innen és túl* című műhelybeszélgetésen, amelyet a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archivum szervezett.

magyaroknak valamilyen ünnepe. Akkoriban felöltött abban a fiatalemberben a gondolat: vajon mit tett volna a jugoszláv államhatóság, ha valaki március 15-e alkalmából, mint ahogyan azt Csehszlovákiában megtették, Petőfi-szobrot koszorúzott volna? A kósza gondolat gyorsan el is szállt, hiszen Petőfi-szobor sem igen akadt, a Petőfi iskolák és intézmények (főképp mezőgazdasági birtokok, mert ugye, a magyarok akkor is főképp zsellérnek voltak jók) nem a lánglelkű költőről, hanem a gyászos emlékü Petőfi partizán brigádról kapták a nevüket, ahova 1944-ben puskával és kötéllel hajtották a később önkénteseknek hazudott magyarokat, hogy a bolmányi és a kiskőszegi csatatereken aztán a fegyvertelen magyar kényszersorozott katonákat hátulról gyilkolják le a partizánok.

1989-ben március 23-ára esett nagycsütörtök. Hol volt már ekkor az az idő, amikor húsvét misztériumát átélhették, megünnepelhették az emberek – a templom sötétjébe, gyertyafénnyel bevonuló nép összetartó erejét, a pap megnyugtató énekét: Íme Krisztus Világossága, majd: Íme Jézus keresztiének drága, áldott fája, rajta csügg az egész világ váltságdíja...

Ezen a nagycsütörtökön Koszovóban is elfogadták az alkotmánymódosítást, miszerint a tartomány többé nem autonóm tartomány. Ennek hírére az albánok ismét gyülekezni kezdtek, hogy csöndes tiltakozásukkal fejezzék ki nemtetszésüket. Félő volt, hogy a jugoszláv rendőrség közéjük lő: ők lesznek a húsvéti áldozat, a Bárány, akit föláldoznak. És ők is lettek: a Kossuth rádió tudósításában elhangzott, lövések dördültek el Prishtinában. A helyszínről érkező képes beszámolók akár ha Palesztinából is érkezhettek volna: az állig fölfegyverzett rendőröket kövekkel dobálják meg a fiatalok, azok, válaszként brutálisan megverik őket. És a szituáció is ugyanaz, csak a helyi sajtó íté kétféleképpen: amíg amazt a palesztin nép szabadságharcának mondják (!), addig ezt az albánok ellenforradalmi megmozdulásainak nevezik.

A rigómezei zavargásoknak '89 márciusában legalább 29 halálos áldozata volt. Közülük ketten jugoszláv rendőrök. A többiek? Albánok, akiknek még csak a nevét sem közlik. Terroristák, ellenforradalmárok. Pedig végigjárták a Gandhi-féle erőszakmentes ellenállás minden lépcsőfokát,

a szelíd ellenállást: éhségsztrájkot folytattak, napokig hallgatásba burkolózva ültek az utcán, esőben, szélben, szóltanul tűrve a karhatalom megaláztatásait, majd ütlegeléseit. És amikor már ez nem ment így tovább, ragadtak követet, majd fegyvert. S ha csak ki nem irtják őket, mindannyiukat, a gyűlölet megmard bennünk és magzatainkban. Ezután robbannak majd a plasztikbombák... Ekkor még vérbe fojtották a zendülést. Vajon zendülés volt-e, vagy népfölkelés? Vajon mit mondanak majd erről húsz, harminc év múlva? Egy biztos: az albánokban akkora volt az elszántság, hogy életüket is készek voltak a szabadságukért adni. Feláldozták magukat a majdani szabadságukért.

A jugoszláviai magyarság egyetlen napilapjában, a Magyar Szóban tudósítást olvashattunk arról, hogy Újvidéken fölgyújtották az egyik albán zöldséges bódéját. Ismeretlen tettesek, ismeretlen indítékkal, szintúgy, mint ahogy korábban egy félig vak albán kisgyerek ép szemét ismeretlenek ismeretlen indokkal szúrták ki.

Hősünk, az az egykori huszonhatéves fiatal ember, ha csak tehetné, Radnóti naplóját olvasná. Szerette volna megtudni belőle, a költő miért nem ment el, miért nem menekült el hazájából, akkor, amikor már biztos tudhatta: ha marad, életével fizet. Szerette volna megtudni, neki meddig szabad maradnia, s mikortól nem lesz már lehető elkerülni a végzetet...

Nem értette a szegedi Déli Napló Bori-ellenes írását, melyben öfelsege Bori Imrét az Illyés-ellenes, 1983-ban íródott cikke miatt támadta. Noha a bűnök szerinte sem évülnek el, azért jó lett volna, ha odaát egy kicsit jobban odafigyelnek arra, kitől mikor kérjenek számon korábbi vétkeket. Nem olyan idők jártak, amikor könnyelműen herélhettek ki jugoszláviai magyar értelmiségieket, hiszen kiherélték őket az egyre élesebben fújó déli szelek. Ugyanebben a lapban, minden megjegyzés nélkül megjelent a belgrádi hír, miszerint megalakult az Emberi Jogokat Védő Egyesület. Azt már nem tették hozzá, pedig erről maga Végel László, az Egyesület egyik prominens tagja beszélt az Újvidéki Rádióban: céljuk elsősorban a koszovói *nem* albán lakosság megvédése és támogatása. – Emberjogi egyesület, nemzeti fönntartásokkal. Inkább szegény, mintsem dicsőség! A szegény albán gyerekeket eközben to-

vábbra is bebörtönzik, háromtól hat évig terjedő börtönbüntetésre ítélvén őket, „ellenforradalmi” cselekedeteik miatt. Végelék meg védik az emberi jogokat Jugoszláviában...

Április 11., a Költészet Napja, József Attila születésnapja. Vajon igazán megérdemelte-e, hogy ő legyen maga a Költészet? Nem érdemelte volna meg Radnóti sokkal inkább, hogy hozzá kössük a Költészetet? ...Április 11-én még fölfoghatatlan volt Weöres Sándor halála. Ő egyenlő volt a gyermekkorral, a száncsengővel, a fenyves zölderdővel, az újévekkel, és a gyönyörű, békés, fehér karácsonyokkal, amelyek ugyan elmúltak, de míg lesz vers és költemény, Weöres Sándor ott él mindegyikben.

Ekkor már érezni lehetett: Kelet-Európában valami megmozdult. A Panoráma című tévéműsorban egy volt román ügyész szörnyűséges dolgokat mesélt kutyákkal széttépetett gyermek-, asszony- és férfitemekről. A grúzok ki akarnak válni a testvéri ölelésből, aminek 16 halott, közöttük nők és öregek is, lett a következménye. A Times szerint Koszovóban több százra tehető a halottak száma. Némi reményre az adhatott okot a jugoszláviai nemzetiségeknek, közöttük a magyaroknak is, hogy végre elmarasztalóan szólt Jugoszláviáról az Egyesült Államok és az Európa Parlament. És az sem elhanyagolható vigasz, hogy áprilisra a fecskék is visszatértek.

Mindeközben a szerbiai oktatásügyi bizottságban elkészítik az új oktatási stratégiát, miszerint a nemzeti kisebbségek nyelvén csak akkor nyílhatnak önálló tagozatok, ha oda legkevesebb harminc gyereket íratnak az addigi tizenöt helyett. És hogy a kisebbségi tanulók minél jobban elsajátíthassák az állam nyelvét, a szülők kérésére a gyerekek a tantárgyaknak csak egy részét tanulják az anyanyelvükön, a többi szerbül. Koszovóba a pedagógushíány miatt a Vajdaságból százötven pedagógust kellene az albán iskolákba irányítani. Albán gyerekeket szerbül oktatni, mások mellett a vajdasági magyar pedagógusoknak is. Aki vállalja százhetven százalékos fizetésemelést, illetve száz meg százhetven százalékos, teljes ellátást, utiköltségtérítést. A gyerekek csak az anyanyelvi órákat hallgatnák albánul, az összes többi tantárgyat szerbül tanulnák. S hogy hova lettek a tanáraik? Börtönben, fölfüggesztve, idő előtt nyugdíjazva... Ha

nem lesz elég önkéntes pedagógus a koszovói iskolákba, akkor az Oktatásügyi Minisztérium parancsba is adhatja a kijelölt vajdasági tanároknak a rigómezei tanítást. Az egyik tanfelügyelő egyik legfélelmetesebb mondata így hangzik: „A baj azokkal van, akik úgy is cselekednek, ahogy gondolkodnak!”

Április végén a Magyar Televízióban bemutatták a Dubček-interjút. Ez méginkább kiélezi a viszonyt Magyarország és Csehszlovákia között, ugyanis Dubček minden lényeges momentumot elmond: a jogellenes szovjet behatolást, hogy szó sem volt ellenforradalomról, hogy egyszerűen becsapták őket, a szemükbe hazudtak a „testvéri országok”.

Ugyanebben a műsorban, ugyanennek a riporternak, Sugár Andrásnak a beszélgetése Milovan Đilasszal, aki mindenben igazolja Slobodan Miloševićet és tetteit. A nagyszerb napi politika frázisait használja: végre jött egy vezér, aki összefogja a szerbséget, a szerbek a Horvát Szocialista Köztársaságban rosszabbul élnek, mint a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság alatt, nem használhatják a cirill írásmódot, a Vajdaságot főképp szerbek lakják... Milošević egyik fő ideológusa, akit a Vajdasági Íróegyesület tribünjén, Újvidéken, május közepén, az Íróegyesület elnöke, Tolnai Ottó e szavakkal méltat: „Üdvözlöm kell Európa legnagyobb disszidensét... Đilas Magyarországon a legnépszerűbb alkotók sorába tartozik... Đilas 1953-ban leírt gondolatai ma talán aktuálisabbak, mint bármikor. A forradalom ma tulajdonképpen reform, békés haladás előre – írta.” – S írta és mondta Tolnai Ottó a Đilast köszöntő beszédében. A forradalom ma békés haladás előre, reform, demokrácia – akkor, amikor albánok ezreit börtönözik be, csak azért, mert helyet kérnek maguknak a Nap alatt. Forradalom, amikor büntetlenül szúrják ki albán gyerekek szemét, lövik le a cukrászokat, gyűjtják föl egy volt vajdasági ügyész lakásának ajtaját, és írják ki hatalmas betűkkel: Smrt Albancima! – Vagyis: Halál az albánokra! Forradalom, amikor a teljes nemzetiségi beolvasztásra készülnek mind a Vajdaságban, mind Koszovóban. Reform-demokrácia? Amikor a többség szava a döntő mindenben? Reform, amikor a feudális, despotikus viszonyok visszaállítása történik? Demokrácia? Amikor leitatott tömegekkel és tömegeket mani-

pulálnak? Békés haladás? A szegénységbe már majd belefúló népnek államkölcönt írnak elő, amellyel támogatják Szerbia gazdaságának fejlődését, ami eleinte önkéntes adomány, később erőszakkal behajtott sarc, tized, török adó. Hogy az állam támogatására nyújtott lakossági kölcsön minél sikeresebb legyen, maga Slobodan Milošević látogat el, titkos előkészületek után, Újvidékre és Szabadkára. Szabadkán a Városháza dísztermében beszél. A tévé híradásában csak őt, a Vezért mutatják nagytotálban. Hiszen hogyan is festett volna Árpád vezér, Szent István, Szent László, Könyves Kálmán, Nagy Lajos, Hunyadi János, Corvin Mátyás, Werbőczy, II. Rákóczi Ferenc, Széchenyi István, Kossuth Lajos és Deák Ferenc társaságában? Az viszont elképzelhető, jól mutatott volna Mária Terézia és Ferenc Jóska között.

1989. május 6-án még folytatódik a kilenc éve tartó cirkusz: a megemlékezés Josip Broz Tito halálának évfordulójáról. Az iskolákban az első tanórán Titót dicsőítő írásokat kell felolvasni a tanulóknak, majd a 3 óra 5 perckor megszólaló szirénák hangjaira vigyázzba kell állnia tanárnak és diáknak egyaránt. Az utolsó padokban már kuncognak a nebulók, a tanár nem szól rájuk, legalább ez enyhít valamelyest a gyalázaton.

Ugyanekkor hallhatunk arról, hogy Romániában WC-papírt készítenek a református Bibliák-ból, Csehszlovákia fölháborodik a televízióban sugárzott, magyar nemzeti kisebbséggel foglalkozó riport miatt. Szegény Magyarország, vajon újra magára hagyják, vagy lesz, aki kiáll mellette? Ha a demokratizálódás útjára lép, a környező (keleti) országok egyre nagyobb ellenszenvét váltja ki: NDK, Csehszlovákia, Románia – sztálinizmus, fél-fasizmus, elvakultság. És Bulgária? – Nagy csönd, posvadás. És Jugoszlávia? Melyik is?

A pekingi diákok napok óta éhségsztrájkot folytatnak. A Gandhi-féle szelíd ellenállás megtestesítői ők, mint az albán bányászok, ott, a tárnák mélyén, akik addig nem akarnak feljönni a föld alól, amíg emberszámba nem veszik őket a szülőföldjükön. Értük nyíltan csak a szlovének szólnak, szólhatnak és akarnak is szólni, pedig tettük, önfeláldozásuk ennek a Jugoszláviának az egyik legnagyobb eseménye volt. Fegyelme-

zett sorokban, gumicsizmában, fejükön sisakkal végigvonultak a koszovói utcákon – megindultak az albán proletárok – , elszánt arcok, kicserepedett szájak, ajkak, összeeső emberek. Szelídek, mint a vágóhidra terelt állatok, tekintetükben a halál, tekintetek, amelyek már elszámoltak mindennel, és életüket adják az életükért. És a föld alá mennek...

Aztán a hatalom Kínában és Koszovóban is, megmutatván igazi arcát, belelő a békésen tűnnető tömegbe. Pekingben több ezer halott. Az embereken tankokkal gázolnak át, el- és meghurcolják a kínai fiatalokat, majd kivégzik őket. Rigómező sem marad el a Mennyei Béke Terétől. A módszer Kínában és Koszovóban ugyanaz.

És egy másik tér: a Hősök tere, június 16. A legfőlegelőbb a fegyelmezett tömeg. Mekkora különbség van százezres tömegek között, pedig alig néhány száz kilométer választja el őket térben. Az újvidéki, belgrádi, szabadkai züllött, rézszeg, baromi csorda és a budapesti, a végsőikig fegyelmezett 250 000 ember. Pedig Budapestnek és az ország lakosságának lett volna miért elszámolnia, „revánsot venni” az elmúlt harminc, negyven év miatt. A kivégzések, a kínzások, a megaláztatások miatt, de a nemzet bizonyosságot tett szellemi nagykorúságáról és érett, politikai magatartásáról. Sehol egy rendőr, akinek „fölügyelnie” kellett volna a rendet. Ezt elvégezték helyettük a karszalagos civilek, kulturáltan, emberségesen. Még a legfeszültebb pillanatokban is megmaradt a fegyelem. Király Bélát rövid taps köszöntötte, egyetlen-egy hangos szó el nem hangzott, kivéve az eskütételt és a Himnuszt, valamint az egyházi Himnuszt. Sehol egyetlen politikai jellegű fölirat, csak a városnév-táblák és Székelyföld – szívszorongató érzés volt látni azt a csontos, szikár fiatalembert, aki a táblával kezében pár szál virágot helyezett el a ravatal előtt.

...Hány halált hoz még a szocializmus világszerte? És a fájdalmas mozzanatok: amit eddig is tudtunk, csak hangosan kimondani nem lehetett, azt most már azok harsogják öröktől fogva tudott igazságként, akik eddig ellenforradalomról, zűrzavarról beszéltek.

Jugoszláviában a levegő egyre jobban telítődik egy végsőikig züllött állam bomlásszagával.

Az Újvidéken megjelenő, egyetlen magyar nyelvű napilap, a Magyar Szó Sinkovics Péter főszerkesztésével becsületesen helytáll és kiáll a magyarság érdekeiért. Persze, nem lehet azt elvárni ettől a nemzetiségiből kisebbségivé lett laptól, hogy úgy írjon, mint a zágrábi Vjesnik, vagy a ljubljanoi Delo. Fontos, hogy naponta megjelenik, hogy magyarul jelenik meg, és becsületes próbál maradni.

Tolnai Ottó, a Vajdasági Íróegyesület elnöke a Kanizsai Írótáborba meghív vagy húsz belgrádi író. Az egyik magyarországi vendégkritikus az Írótábor színpadáról üzeni: Jugoszláviába jön megmelegedni. Purger Tibor, fiatal kommunista pártkader, aki az aktatáskájára a vörös csillagos jugoszláv zászlót ragasztja, az 1983-ban menesztett Sziveri Jánost követő főszerkesztő az Új Symposion élén, elszólja magát: őt valójában Tolnai ajánlotta a főszerkesztői posztra. És még egy kis irodalom: Végel László Balázs Attila íróval a Brankovo kolo című rendezvénysorozat „költői míting”-jén utcára vonul a szerb írókkal és költőkkel, hogy így is támogassák Rigómező nem albán lakosságát.

Szeptember 11-én Magyarország megnyitja nyugati határát a keletnémet menekültek előtt. Szép, humánus és bátor gesztus, némi gazdasági háttérrel: Bush bejelenti, korlátlan ideig folyósítanak hitelt Magyarországnak! Úgy tűnik, Magyarország ezzel véglegesen szembefordul a sztálini hatalmakkal, az NDK-val, Csehszlovákiával és Romániával (Bulgáriával csak azért nem, mert azok a Bércecs Balkánon alusszák Csipkerózsika bajuszos – kis- és nagybajuszos – álmu-
kat, messze, nagyon messze a bugyorgó, fortyogó Közép-Európától. S minő véletlen: míg Jelcin az Egyesült Államokban, addig Jegor Ligacsov az NDK-ban tesz látogatást.

A szerb nacionalizmus ismételten fölerősödik: égő vonat a dalmát tengerparton, Titogradban ötvenezren tüntetnek a szlovének alkotmány-módosítása ellen, fegyverért kiáltva, polgárháborút vizionálva. Dobrica Ćosić szájából véres demagógia ömlik. Desanka Maksimović író és költő mitizálja népét és annak vezérét. Ő írja a Milošević-könyv hátoldalának szövegét. Csordás Mihály szabadkai újságíró és az Üzenet című folyóirat főszerkesztője az Újvidéki Rádióban Dositej Obradovićről és Bori Imréről beszél, azaz

a gyökerektől a kortárs alkotó irodalomig vázolja föl a vajdasági magyar irodalom ívét! Szabó István magyar rendező elvállalja a belgrádi Film-művészeti Kar vezetését. A kladovói piacon, a Vaskapu mellett, a jugoszláv oldalon szerencsétlen románok árulják százalmas portékáikat: bádogedényeket, porcelánbögréket, cipőkrémet, alsónadrágokat, nejlonkombinét. Százalmas, szerencsétlen emberek; öregasszonyok és fiatalok is. Kopottak, piszkosak, megaláztatottak. És szaporodnak a jeltelen sírok, a Romániából menekülni próbálók sírjai. A vízi erőmű szűrőberendezésében gyakran találunk fönnakadt hullákat.

Vicei Károly vajdasági író 1988-ban ismét sztálinista koncepciót perbe fogják, a vádirat szerint nemzetiségi, vallási és jogi gyűlöletet szított, és emiatt két és fél évre ítélik. '89 őszén a változó világban az addig e tájon szinte ismeretlen fogalom, a petíció siet a védelmére, meg azok, akik aláírják azt. A száz-egynéhány aláíró között nemcsak a vajdasági magyar íróársadalom bátrabbjai vannak ott (meg azok, akik fölismerően a másfelől fúvó szelek hol enyhe fuvallatát, hol meg viharos lökéseit), de ott van a Szerb és a Vajdasági Íróegyesület egyesületileg és tagjaival is: Matija Bećkovićyal, Vojislav Koštunicával, Dobrica Ćosićyal. Az egyik fiatal, egy huszonhat éves költő később igen-igen szégyelli magát, hogy aláírta a folyamodványt, mert így azokkal is valamilyen módon kapcsolatba került, akiktől undorodott, akiket megvetett. Vigaszul szolgálhatna neki: a Viceit támogató nyilatkozatot aláírta Csoóri Sándor, Cseres Tibor, Csurka István, Mensáros László. De őt sokkal inkább az a népi bölcsesség aggasztja, miszerint aki szarhoz ér, maga is szarossá válik.

Mikulás-ajándékként a Magyar Televízióban sugározzák a Stúdió '89 Vajdaságban fölvelt anyagát. Csupa öntelt a megszólaló: Faragó Árpád, Tolnai Ottó, Szeli István, Bori Imre és Milan Konjović (!), valamint a világhírű (?) zongoraművész, Kinka Rita. Egyetlen szerencséje a közönségnek és a közönségnek, hogy a művész nem szólalt meg, ugyanis gyalázatosan beszél az anyanyelvén. Minderre a koronát Deák Ferenc teszi, aki szerint a magyarok többsége *ide* kötődik, ehhez az országhoz, mert már több mint kétszáz éve *itt* élnek, s rossz néven venné, ő is, meg a vajdasági magyarság is, ha Magyaror-

szág most holmi anyaországot játszana. Deák Ferenc egyébként sem szereti ezt a kifejezést, és a kisebbséget sem, hiszen az megalázó, mi (vajdasági magyarok) pedig igenis nemzetiség vagyunk, az egész világ számára példaértékű jogokkal fölruházva.

December közepére aztán minden más esemény – a dinár denominációja, a kisebbségi oktatási törvénytervezet vitája, a lecsengő Új Symposion-vita, a Jugoszláviai Magyarok Demokratikus Szövetségének megalapítása, Szaharov temetése – eltörpül az erdélyi események mellett. A pekingi nyár után csalfa remény volt, hogy nem fogják újra halomra löni az embereket, nem fogják tankokkal széttaposztatni a békés tüntetőket. És íme: talán fél év sem telt el, és máris ismétlődik minden. Szemtanúk állítják, várandós anyák a hasukra mutatva kiabáltak a rendőröknek: ide löjtek, mert ha felnőnek, úgysí éhen halnak.

Az utóbbi évtizedek Európájában annyi erőszakos halál nem volt sehol sem, mint Milošević és Ceaușescu diktatúrájában. Ilyen tömeges gyilkosság nem történt sehol, mint amit a rigómezei albánokkal és a romániai magyarokkal, németekkel, románokkal tettek.

Szilveszter napjára véget ér a romániai forradalom. Ki gondolta volna még két héttel előtte is, hogy ez lesz a vége? A szenthét alatt állandóan csak a tévét bámulta mindenki, nemcsak a Vajdaságban, hanem talán egész Európában. A televízió testközelbe hozta a polgárháborút, a forradalmat, s minden biztonnyal hozzásegítette a forradalmárokat a győzelemhez, mivel a tévéből adták ki az első órákban a tábornokok a parancsokat, a tévéből kérték az adás sugárzóit a segítséget, s a tévé volt az, amely milliókat tartott otthon, miközben azok arra vártak, mikor mutatják már be a Conducator kivégzését.

Bebizonyosodott, mennyire megbízhatatlan a

jugoszláv hírügynökség, a Tanjug, nagyon sokszor közölt téves információt. Az egyik legnagyobb tévedése az volt, amikor közölte a hírt, Tőkés Lászlót a börtönben kivégezték. A legmeghatóbb jelenetek egyike a képernyőn: a tiszteletes a szegény, foltos ruhájú emberek gyűrűjében igét hirdet.

Az igazi karácsony ismételten elmaradt, hiszen mindenre rávetette árnyékát a holttestek sokasága, a kivégzett, lemészárolt gyerekek, a közös sírból kihantolt, meggyalázott, megcsonkított tetemek látványa. „Fiatal legényeket kutyákkal falattak föl a secusok” – mondta Csoóri.

A magyarországi segélyszállítmányok Észak-Bácskán és -Bánságon át jutnak el a legrövidebb úton Romániába. A magyar teherautókon lyukas, megtépázott román zászló.

Az '56-os magyar forradalom is ilyen lehetett, s csak azon bukott meg, hogy az oroszok bevonultak. Ilyen bátor, önfeláldozó, halált-vállaló. És marad az örök kérdés: mi lett volna, ha...? És mi lett volna tizennyolcban, vagy negyvennégyben, ha...?

Huszonhat éves emberünk 1989 szilveszterének délutánján arra gondolt, az évszázad biztosan nem fogja magával vinni a szennyét, megtisztulva lép be a következőbe, az új évezredbe. Mennyire igyekezett ez az év is lerázni magáról az évtizedek mocskát, hogy megtisztultan, vagy legalábbis tisztábban kezdődhessen az utolsó tizede az évezrednek. Magyarország, Lengyelország, Bulgária, a Német Demokratikus Köztársaság, Csehszlovákia, részben a Szovjetunió, s Románia a végén. És még mi maradt? Albánia és Jugoszlávia. Pontosabban: Szerbia és csatlósai.

Próbált hinni egy szebb jövőben, és kérte az Urat, mentse meg őket a vérontástól!

Naszvadi tűzvirág

Egy felvidéki rendezvény hatósugarai

Hatodik alkalommal került sor ebben az esztendőben a május 30. és június 8. közötti tíz nap során a Tűzvirág Naszvadi Nemzetközi Zománcművészeti Seregszemlére, s vele párhuzamosan ötödik alkalommal a Naszvadi Képzőművészeti Szabadiskola nagy nyári szimpóziumára. Habár ezek a számok még nem tanúskodnak nagy múltról, de úgy érzem, ez, egy szinte a semmiből született rendezvény esetében, már jelent valamit. Mert azt már az első rendezvény megnyitóján elmondtam a rendezvény igazgatójaként, s meg is írtam azóta jónéhányszor és jónéhány helyen, hogy falusi szinten meglehetősen merész és szokatlan vállalkozásba fogott a Csemadok naszvadi alapszervezete, amikor a 2008-as esztendő második felében szervezni kezdte a Tűzvirág néven megrendezésre kerülő Nemzetközi Zománcművészeti Fesztivált, az azt körbefogó és végigkísérő Művészetek Hete rendezvénysorozattal együtt, falusi környezetben, Naszvadon. Bár az is igaz, hogy ebben a községben szinte minden adott volt már akkor is, egy ilyen nagyságrendű rendezvény megvalósításához (és, a szándék szerinti, esetleges, hosszú távon való meghonosításához is). S az is igaz, mind a mai napig, hogy eleve merész és esetleg ma még szokatlan rendezvények szevezését is fel kell vállalnunk, ha a Csemadok (az egykori Csehszlovákia, ma pedig, Szlovákia, a Felvidék magyarságát összefogó társadalmi szervezet) mára kissé bizony megcsondult névén és méltóságán igazítani szeretnénk. Meg kell mutatni magunkat, hogy vagyunk, itthon, sajátjaink előtt is, meg a világ előtt is. S valljuk be, a jelenlegi állapotokat ismerve, a szövetség országos, rendszerváltást követő, szinte teljes szervezeti leépülését követően, ma ez elsősorban a még mindig aktívan tevékenykedő alapszervezetektől várható el. Az olyanoktól például, mint éppen a naszvadi Csemadok alapszerve-

zet is. Mert, bármily paradoxul is hangzik, a valós magyar tömeg, az előbb leírtak ellenére is, ma is, e szervezet mögött tudható a Felvidéken.

Engedtetsek meg néhány gondolat a rendezvénynek otthont adó községről, Naszvadról. *Labore et concordia*. A község címerének, pecsétnyomójának jelmondata. Ami magyarul annyit jelent, hogy *Munkával és összefogással*. Találó kifejezés, és nem is véletlen. Dolgos, egyszerű emberek, halászok, pásztorok, földművesek lakták mindig is e települést. A történelem viharai pedig, nagyon sokszor tették próbára összetartásukat is. S hogy ma is itt vagyunk, azt bizonyítja, hogy ezek az emberek állták és állják ma is a történelem próbáit és megpróbáltatásait. Néha több, néha kevesebb sikerrel, de mégis... Az első írásos feljegyzés a községről – mai ismereteink szerint – ugyan 1269-ből maradt fenn, ám egyéb adatokból és összefüggésekből adódóan ősidők óta lakott településként aposztrofálható. Egy feljegyzés *pogánykori halomról* szól a község *Póstornya* nevű dűlőjében, s a múlt század hatvanas éveinek végén és hetvenes éveinek elején végzett ásatások során a *honfoglaló magyarok legelső temetőinek egyikét* tárták fel a községhez tartozó, *Rókalyukak* dűlőben. A község a ta-tárjárás, majd a törökdúlás idején, többször is, szinte teljesen elpusztult, majd újjáépült, s 1948-ig az Esztergomi Érsekség birtoka volt. Szent Maurícusról elnevezett első plébániatemplomát (a halászok védőszentjének, Nepomuki Szent Jánosnak a szobra található ma e templom helyén) első ízben, az 1330-as években említik. Ugyanezen forrás szerint vásártartási joga 1416-tól igazolt, s a XV. században – elsősorban vizahalászati kiváltsága alapján – elnyeri a mezővárosi jogállást is, amely néhány évtizedig még a török kort követően is fennáll. Jelenlegi katolikus templomát, mely Szent Józsefnek lett felajánlva, Batthyáni József bíboros primás

építteti 1781-92-ben. Az addig színmagyar, teljes egészében katolikus felekezetű nagyközség életében az 1945-48-as időszak hoz egy óriási, véleményem szerint még ma is érezhető törést. Nem kerüli el a községet a deportálási hullám, majd 1947-48-ban a község lakosságának több mint felét, majdnem háromezer embert, Magyarországra telepítik. Arányait tekintve – tudomásom szerint – egyetlen más települést sem érintett ilyen drasztikusan a kitelepítés az akkori Csehszlovákiában! A kitelepítettek helyére, Magyarország néhány régiójából, elsősorban Kiskőrös, Békéscsaba környékéről ezer-egynéhány magyarországi szlovákot telepítenek. Nemcsak a lakosság nemzetiségi összetétele változik meg egycsapásra (65% magyar, 35% szlovák), hanem a betelepültek felekezeti hovatartozása is igen sokszínű. 1951-52-ben evangélikus, majd néhány év múlva baptista templom épül a községben. A rendszerváltást követően pedig, elkészül az Apostoli hitvallású felekezet temploma-imaháza is. Ma tehát lényegében ennek a négy felekezetnek a ténykedése számottevő a községben (a legutóbbi adatok szerint jelenleg 3850 római katolikus, 392 evangélikus, 224 baptista és 54 apostoli hitvallású személy él a községben). A község lakosainak száma az utóbbi másfél évtizedben 5000-5100 között ingadozik, a magyar nemzetiségű lakosok aránya nagyjából 60%-ra csökkent. Az utóbbi hatvanöt esztendőben már magyar- és szlovák nyelvű alapiskola is működik a községben, a tanulók aránya ezen időszakban megfordult a két intézményben, az általánosnak mondható tendenciának megfelelően, vagyis, a szlovák tannyelvű oktatási intézmény javára.

Am e kis kitérő után térjünk vissza a rendezvényhez, a zománcművészethez, s a magyar képzőművészeti hagyományban jelentős múlttal rendelkező képzőművészeti szabadiskolá(k)-hoz. Maga a zománcművészet, vagyis a tűz-zománc, az egyik ősi formája a képzőművészetnek. Az ötvösművészettel párosulva szinte a kezdetektől jelen van a képzőművészetben. A múlt század folyamán önálló műfajjá nőtte ki magát, s jelenleg is reneszánszát éli, s számos mestere, magasszintű művelője van a képzőművészek társadalmában világszerte. Mindezt magam is megtapasztalhattam, amikor 2008 nya-

rán, egy – akkor – húsz évvel azelőtti meghívást felelevenítve, képzőművészettel (is) foglalkozó publicistaként pár napot eltölthettem a zománcművészet egyik európai fellelővárában, a Kecskeméti Nemzetközi Zománcművészeti Alkotóműhelyben, nyári alkotótáborának kellős közepén. Az Alkotóműhely ma már négy évtizedes léte alatt a világ szinte minden országából megfordultak zománcművészek ebben a műhelyben (ottlétem idején éppen magyar, cseh, szlovák, orosz, oszét zománcművészek töltötték alkotómunkával teli napjaikat-heteiket a műhely falai között). Hatalmas az Alkotóműhely zománcgyűjteménye is, melynek töredékét állandó kiállításon is láthattam az intézménynek helyet adó egykori malom hangulatos emeleti kiállítótermében.

Nos, a naszvadi Tűzzománc Seregszemle egyik alapgondolata talán éppen itt fogalmazódott meg az emberben, az intézménynek ezt a pótolhatatlan ténykedését látva, és többezres tételszámú gyűjteményéről tudomást szerezve. A másik ösztönző gondolat, kicsit később, bizonyos dolgoknak utánanézve, abból a felismerésből adódott, hogy a képzőművészet ezen ágának éppen Szlovákiában nincs jelen pillanatban jelentősebb presztízse, s éppen Szlovákiában nincs jelen pillanatban ennek a művészeti ágazatnak egyetlen jelentősebb fóruma sem. A harmadik meghatározó tényező pedig az volt, hogy Naszvad, egy, az utóbbi negyedszázadban igen dinamikus fejlődő és szépülő nagyközség szinte minden adottsággal rendelkezik ahhoz, hogy (a tervek szerint) hosszú távon is, rendszeresen ismétlődően otthont biztosítson egy ilyen nagyságrendű rendezvénynek. Az ötlet megértésre talált a Kecskeméti Nemzetközi Zománcművészeti Alkotóműhely akkori igazgatójánál, megértésre és támogatásra a helyi önkormányzatnál és községünk polgármesterénél, s az új utakat és formákat (is) kereső, azóta Dobosi Róbert elnök irányítása mellett működő, Csemadok alapszervezet volt az, amely az ötlet megvalósítását magára vállalta. Az első esztendőben, 2009-ben, éppen a kecskeméti műhely gyűjteményéből szerveztünk, öt helyen a községben, a művelődési házban, az Éder vendéglőben, a katolikus templomban, a tájházban, s egy sörözőben, mintegy hetven, magyar, szlovák, cseh, orosz, ukrán, kínai, francia, oszét, lengyel,

székelyföldi, indiai, kínai művészek alkotásaiból egy-egy kiállítást. A Tájházban berendezett ideiglenes zománcműhelyben pedig, a szomszéd kisváros, Gúta művészeti szakközépiskolásai, a Schola Privata Gutaiensis zománccsajos növendékei tartottak gyakorlati bemutatókat az érdeklődőknek. Elsőre talán szokatlannak tűnhet a felsorolt kiállítóhelyek egyike-másika. Nos, szervezőként egy eddig beidegződött sémán próbálunk meg változtatni azóta is; vagyis nem az embereket próbáljuk meg elvinni a kiállítótermekbe, hanem a művészetet elvinni az emberek közé. Olyan helyekre, ahol amúgy is megfordulnának. Bízunk azóta is benne, hogy sikerül mindez... Évente rendszeresen szerveződnek e helyeken, azóta is kiállításaink (2011-ben például éppen a Szabadkai Képzőművészek Egyesületének tagjai állították ki munkáikat az Éder vendéglőben), de szervezünk kiállításokat a rendezvény idején a régió több településén is, így Komáromban, Érsekújvárott, Ógyallán, Gútán, Nagymenyeren is.

Versenyszerűen a 2010-es évtől kezdődően hirdetjük meg évente a zománcművészet e seregszemléjét, évente mindig egy központi tematika megadásával. Az eddigi évfolyamok mindegyike egy-egy aránylag széles értelmezhető tematikához kötődően került meghirdetésre, a mind szélesebb körű részvételi lehetőség biztosítása érdekében. Kezdetől fogva jelentős az érdeklődés a rendezvény iránt, évente ötvenhatvan között mozog általában a versenybe bevezetett alkotók száma. Az első, versenyszerűen meghirdetett évfolyamot *Az otthon színei*, a másodikat az *Igaz mesék*, a harmadikat az *Üzenet*, a negyediket a *Szeretet*, az ideit pedig, az *Áhitat* tematikában próbáltuk meg összefogni. Az öt, versenyszerűen meghirdetett évfolyam során tizenhárom ország, Szlovákia, Magyarország, Csehország, Lengyelország, Oroszország, Lettország, Ausztria, Románia, Szerbia, Spanyolország, Ukrajna, Németország és Hollandia, több mint másfélszáz zománcművésze nevezte be alkotásait a rendezvényre, közülük sokan, állandó résztvevői lettek a seregszemlének (Szerbiából, a Vajdaságból, 2010-ben Bozsik Ferenc szerepelt alkotásaival). Minden évben szakmai zsűri bírálja el a beérkezett alkotásokat, s minden alkalommal egy Fődíjat, egy első, második

és harmadik díjat ítél oda az arra érdemes alkotóknak. A Seregszemle eddigi fődíjasai az évfolyamok sorrendjében: a csehországi Németh Endre, a magyarországi H. Barakonyi Klára, az orosz Ludmila Baitsaeva, a magyarországi Turi Endre, és az idei fődíjas, a szintén orosz Mikhail Selischev. S még egy, ám korántsem lényegtelen gondolattal visszatérve az elmúlt hat esztendőre: öt zománcművész részesült eddig a Tűzvirág Seregszemle *Életmű Díjában*. Mégpedig, az azóta eltávozott kecskeméti *Báron László*, továbbá a szintén kecskeméti *Turi Endre*, a klagenfurti *Golob Egidius*, a Vajdaságból, Szabadkáról elszármazott, ma a magyarországi Gönyűn élő *Fehér Margit*, valamint a komáromi *Kopócs Tibor*. Nevek, munkásságok, melyek, azt hiszem, önmagukért beszélnek.

S nemcsak a rangját emelte, de egyben elismerése is volt a rendezvénynek, hogy 2010-ben a Magyarországi Művészeti Szimpóziumok Társasága, először országhatáron túl, a rendezvény első három napján Naszvadon tartotta *XXI. Nemzetközi Symposion Találkozóját*, számos ismert képzőművész, művészetszervező és művészettörténész részvételével.

A zománcművészeti seregszemle mellett a második pillére a rendezvénysorozatnak az idén már éppen ötödízben megrendezésre kerülő nemzetközi képzőművészeti szimpózium, amely a rendezvény második évfolyamától kezdődően *Naszvadi Képzőművészeti Szabadiskolaként* működik. Az idén mintegy hetven magyar, szlovák, cseh, orosz, holland, lengyel és szerbiai/vajdasági képzőművész töltött el több-kevesebb napot alkotómunkával a tíz nap során Naszvadon, s nagyjából hasonló a résztvevők száma minden esztendőben. Sok neves, a maga szakmájában elismert, annak elitjéhez sorolható képzőművész dolgozott itt az előzőek során és az idén is, együtt a ma még tán kevésbé ismert alkotókkal. A szabadiskola résztvevőinek nagyobb része természetesen a zománcművészet művelője (egy, erre az időre kialakított, jól felszerelt zománcműhelyünk áll rendelkezésükre), ám a szabadiskola már nem csupán a zománcművészethez kötődik. A zománccosok mellett festők, szobrászok, fafaragók, textilesek és további művészeti műfajok képviselői is résztvevői évente a rendezvénynek. Most, az

ötéves kisjubileuma kapcsán a rendezvénynek, talán nem árt újra felidézni, hogy annak idején az intézmény megalapításakor bizonyos címek odaítélésére is sor került. Az alapító Csemadok alapszervezet és a Szabadiskola Igazgatósága ekkor a *Naszvadi Képzőművészeti Szabadiskola Alapító Szakmai Főtanácsadója* címet adományozta Gyergyádesz Lászlónak, a Kecskeméti Nemzetközi Zománcművészeti Alkotóműhely – ma már nyugalmazott – igazgatójának, aki azóta is állandó, odaadó szakmai segítőtje a rendezvénynek. A *Naszvadi Képzőművészeti Szabadiskola Alapító Mestere* címet a komáromi Kopócs Tibor, a bardejovi Mikuláš Lovacký, a jaslói Bogdan Samborski, a Kutná Hora-i Németh Endre és Jaroslav Rezler, a pusztaszeri Tóth Pál és a kecskeméti Kalmár Pál kapta meg annak idején. Őket követően még további négy alkotó kapta meg a *Naszvadi Képzőművészeti Szabadiskola Mestere* címet; a prágai Radka Urbanová, a pécsi H. Barakonyi Klára, a budapesti Morelli Edit és Tóth Szvetlána. Harmadik évfolyamával (két évvel ezelőtt) a rendezvény eljutott odáig, hogy (az elképzeléseknek megfelelően) a mesteri címeken túl az arra érdemesek a *Naszvadi Képzőművészeti Szabadiskola Bronzfokozatú Minősítésében* részesülhettek. Az idén például hároméves aktív részvételüket követően kapta meg – további alkotókkal egyetemben – e bronzfokozatú minősítést a már rendszeresen visszajáró két vajdasági képzőművész, Gyurkovics Hunor és Boros György is. Ötéves részvételüket követően pedig négyen (a bajai Vörös Henriette, a gönyői Fehér Kornélia, valamint a naszvadi Birkuš Jozef és Dézi Gyula) már az ezüsfokozatú minősítést szerezték meg ebben az esztendőben. S idén először a Szabadiskola *Életmű Díjának* odaítélésére is sor került. Jaroslav Rezler szobrászművész, a Közép-csehországi Képzőművészek Szövetségének elnöke részesült ebben az elismerésben, háromnegyedszázados életjubiléuma alkalmából. Róla tudni kell, hogy kezdettől fogva a rendezvény egyik önzetlen támogatója, állandó résztvevője és a magyar képzőművészet és a magyarság egyik neves szószólója a csehországi régiókban.

A Szabadiskola létrehozásával egyértelmű volt a szándékunk: a képzőművészetben, s min-

ket illetően, a magyar képzőművészeti múltban nagy hagyományokkal rendelkező, ám mára már kicsit elfeledett formában, egy olyan művész-szellemi közösséget hozunk létre a rendezvény körül, melyben majd törvényszerű lesz e közösség tagjainak kölcsönös egymásrahatása. Törvényszerű lesz az alkotóműhelynek otthont és alkotó feltételeket teremtő település, régió tárgyi-szellemi értékeinek hatása az alkotó közösség egy-egy tagjára, hosszú távon pedig mindezek viszonzhatása a település, a régió szellemiségének alakulására. Én úgy érzem – bár ez természetesen egy hosszú távú folyamat kell, hogy legyen – ennek bizonyos jelei már érezhetőek. S egy további, nagyon lényeges dolog a Szabadiskolatól illetően: az itt készült alkotások egy része, az alkotók adományaként, a szervező, vagyis a helyi Csemadok alapszervezet tulajdonába kerül. Ennek köszönhetően most már kialakulóban van egy komoly, értékes képzőművészeti gyűjtemény a szervezet birtokában, gyarapítva a település, a település közösségének szellemi értékeit, s meg-alapozva akár egy majdani állandó galéria létjogosultságát is.

A rendezvény harmadik pillérét képező *Művészetek Hete* rendezvénysorozat szórakoztató kísérőműsorai is igen népszerűek. Az előző évfolyamok során végigkísérték a rendezvény minden napját, idén pedig a rendezvény kezdő és záró hétvégéjére, három-három napra korlátozódtak. Sok neves sztárvendég és együttes megfordult már az elmúlt hat esztendőben a rendezvény színpadán, hazaiak, külföldiek egyaránt. Talán nem lényegtelen, hogy fontos szerepet szánunk minden esztendőben e szórakoztató rendezvénysorozat keretében mind a magyar, mind a környező országok népművészeti hagyományainak, értékeinek felvonultatására. Az utóbbi két esztendőben pedig népes kézműves vásár is gazdagította a rendezvényt.

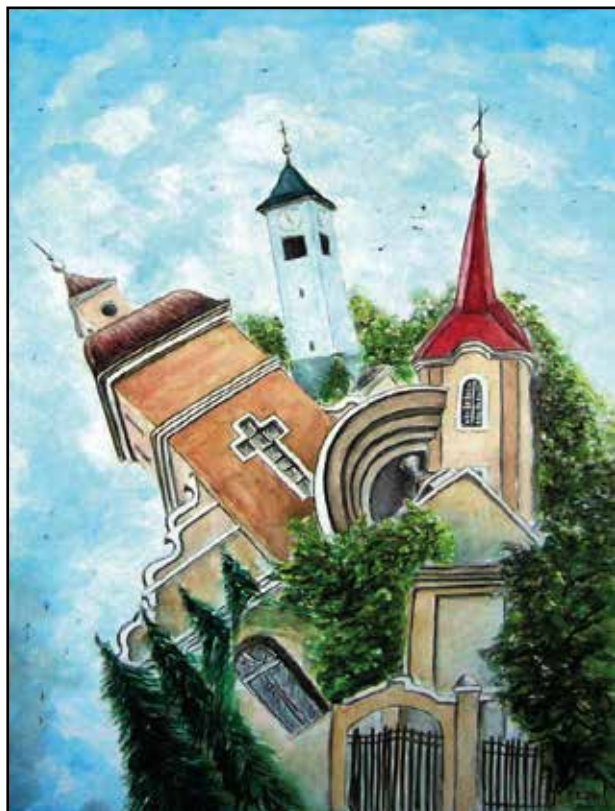
Persze, tisztában vagyunk azzal, s ezt az évente idelátogatók is megtapasztalják, hogy egy ilyen nagyságrendű rendezvény már nemcsak az elképzelés, a szándék, hanem, talán leginkább az anyagiak függvénye. Megmondom őszintén, ezek biztosítása volt a legnehezebb az eddigiek során, s tisztában vagyunk vele, biztosan nem lesz egyszerű a továbbiakban sem.

De bízunk benne, hogy sikerülhet ezek után is.

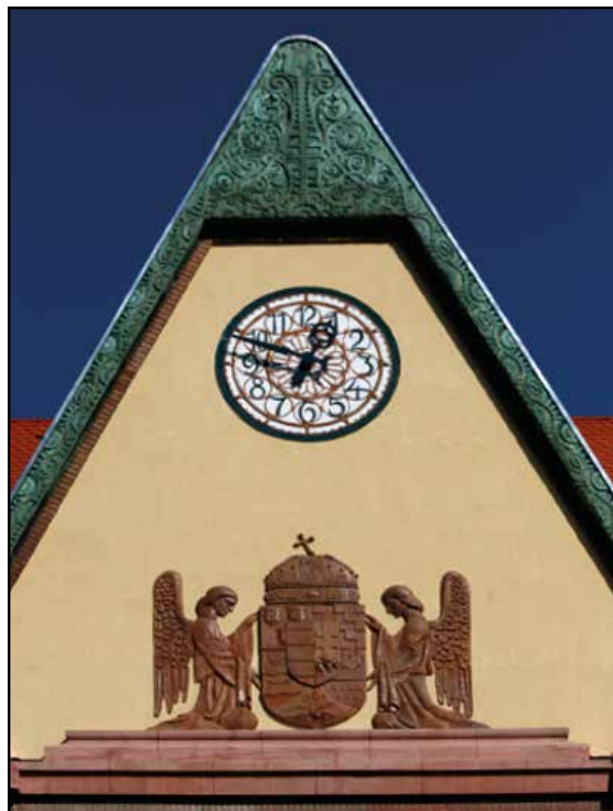
E számunk szerzői

Bata János	közíró, Horgos
Czakó Gábor	író, Budapest
Csapó Endre	közíró, Sydney
Diószegi György Antal	művelődéskutató, Budapest
Dóczy Péter	színész, rendező, forgatókönyvíró, Budapest
Gutai István	könyvtáros, Paks
Hetzmann Róbert	egyetemi hallgató, Budapest
Hollai Ferenc	író, Budapest
Juhász György	hungarológus, Budapest
Kalmár-Maron György	tréning-menedzser, Budapest
Klamár Zoltán	etnográfus, Magyarokanizsa
Kunkovács László	etnográfus, fotóművész, Budapest
Magyar Patrióták Közössége	Budapest
Maron Ferenc	
Mirnics Károly	demográfus, Szabadka
Németh Gyula	képzőművész, Naszvad
Paál Tamás	mérnök, Budapest
Rencsényi Hajnal Elvira	író, újságíró, Szabadka
Stanyó Tóth Gizella	publicista, Újvidék
Konrad, Sutarski	költő, műfordító, Budapest
Szentmihályi Szabó Péter	költő, író, Budapest
Tráser László	író, újságíró, Szeged

Színes melléklet

Štícha Petr Lubomír Naszvadi látomás

*Németh Endre
A Magyar Szent Korona a Kecskeméti
Gimnázium homlokzatán*

Hidasi Ágnes Az otthon színei

R. Török Mária Természet oltára I.

Baytsaeva Lyudmila Madonna

Kunhegyesi Ferenc Menyasszony

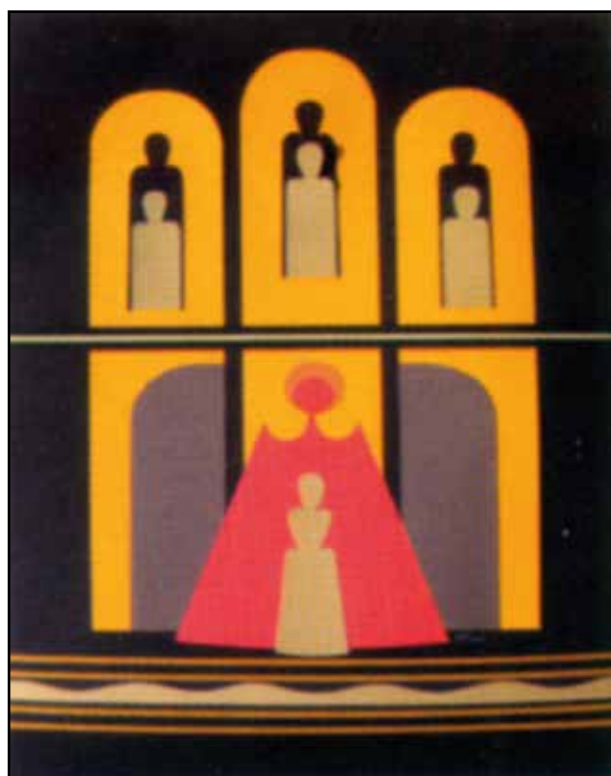
Turi Endre Nagyboldogasszony

Turi Endre Veronika kendője

Fehér Margit Mementó Vukovár

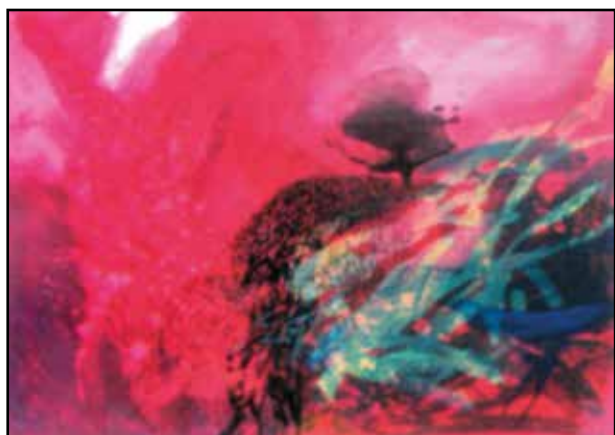
Nemes Fekete Edit A csodálatos mandarin
Bartók-sorozat

Gyurkovics Hunor Viharos Délvidék

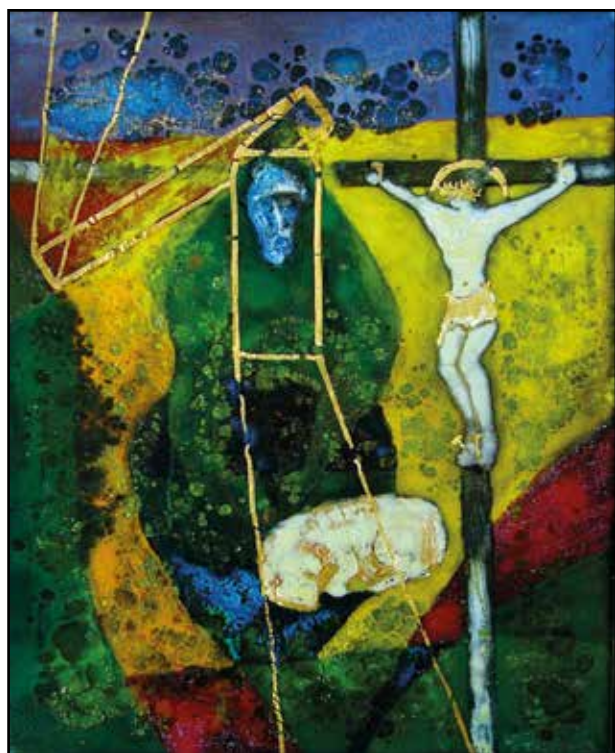
Zsáki István Csendélet

Torok Melinda Kompozíció

Boros György Vajdaság II.

Németh Endre Naszvadi Golgota

Dely Teréz ... érettünk, emberekért

Hollósy Katalin Öregtemetői motívum

H. Barakonyi Klára Áhitat

Kópócs Tibor Az utolsó vacsora c. sorozatból

Turi Endre A megfeszített, részlet

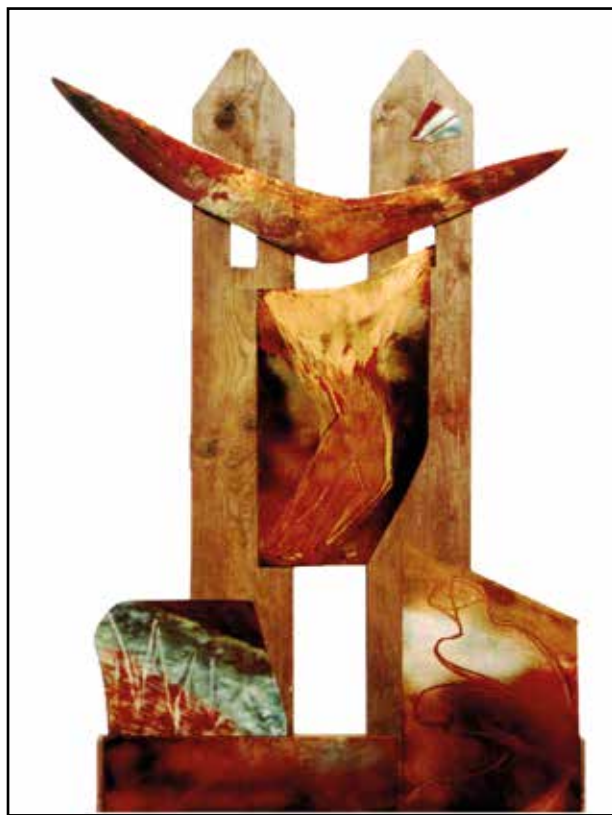
Kopócs Tibor György lovag Pannonhalma felett

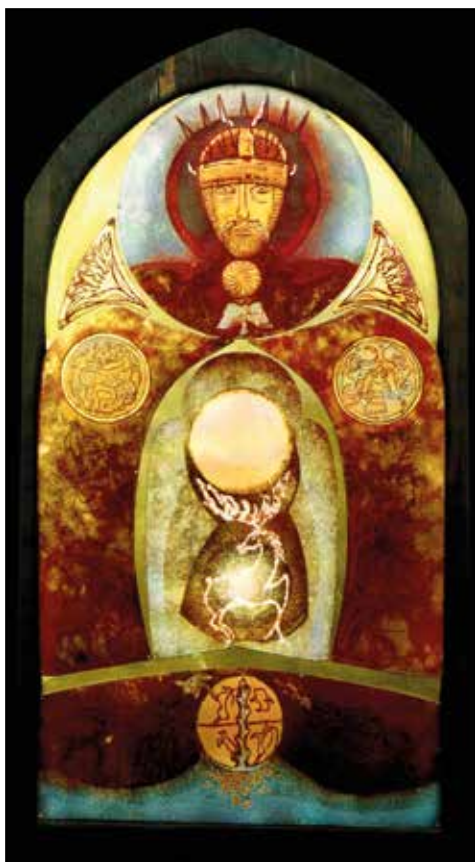
Serbáková Magda Próféták

Rácz Ernő Könyörgés

Morelli Edit Érettünk

Morelli Edit Attila, a hunok királya

Dézi Gyula Hunyadi

Balanyi Károly Magyar ugar I.

Nagy Enikő Erdélyi hangulatok, részlet